EĞİTSEL REHBERLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER DERS MATERYALLERİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ

Akif ÇELEN

Doktora Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2018

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

EĞİTSEL REHBERLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER DERS MATERYALLERİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ

(The Effect of Educational Guidance-Based Social Studies Course Materials on Students' Academic Achievement)

DOKTORA TEZİ

Akif ÇELEN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk İLGAZ

Erzurum

Aralık 2018

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Akif ÇELEN tarafından hazırlanan "Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi" başlıklı çalışması 21 / 12 / 2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Ali Sinan BİLGİLİ *Atatürk Üniversitesi*	.....
Danışman:	Dr. Öğr. Üyesi Selçuk İLGAZ *Atatürk Üniversitesi*	.....
Jüri Üyesi:	Prof. Dr. Ümit ŞİMŞEK *Atatürk Üniversitesi*	.....
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Selahattin KAYMAKÇI *Kastamonu Üniversitesi*	.....
Jüri Üyesi:	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TURAN *İstanbul Üniversitesi*	.....

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

11 Ocak 2019

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR
Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM

Doktora Tezi olarak sunduğum "Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi" başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

21 / 12 / 2018

Akif ÇELEN

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …….. sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …….. sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

"Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi" adlı tez araştırmasında, tezin planlanmasında ve yürütülmesinde her türlü desteği sağlayan tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Selçuk İLGAZ'a, doktora eğitim sürecinde katkılarını esirgemeyen Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün saygıdeğer öğretim üyelerine, araştırmanın okul ortamında yapılmasına izin vererek katkı sağlayan Malatya Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, araştırmanın uygulanmasında yardımlarını esirgemeyen değerli meslektaşlarıma, araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 6. sınıf öğrencilerine, araştırma sürecindeki manevi desteklerinden dolayı aileme teşekkür ederim.

Akif ÇELEN

ÖZ

DOKTORA TEZİ

EĞİTSEL REHBERLİK TEMELLİ SOSYAL BİLGİLER DERS MATERYALLERİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİ

Akif ÇELEN

Aralık, 2018, 222 sayfa

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Eğitsel Rehberlik Temelli Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisini araştırmaktır.

Yöntem: Araştırma, karma yönteme göre tasarlanmıştır. Karma yöntemin nicel boyutunu deney uygulaması, nitel boyutunu ise deney grubuyla yapılan görüşme oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu, 44 altıncı sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma, 2017-2018 eğitim öğretim yılında, altıncı sınıf Kültür ve Miras öğrenme alanı 'İpek Yolunda Türkler' ünitesinin, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Materyali ile işlenmesini kapsamaktadır. Araştırmada veriler, akademik başarı testinden ve görüşme formundan elde edilmiştir. Akademik başarı testi, deney öncesi ve deney sonrasında uygulanarak deney ve kontrol grupları grup içerisinde ve gruplar arasında karşılaştırma yapılmıştır. Görüşme ise deney sonrasında, deney grubu öğrencileriyle yapılmıştır. Araştırmada nicel veriler nonparametrik testler ile nitel veriler ise içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir.

Bulgular: Deney grubu ile kontrol grubu ön test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Deney grubu ve kontrol grubunun ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin, son test puanları arasında istatistiksel olarak, deney grubu lehine anlamlı bir farklılık vardır. Materyalin kullanımına yönelik olarak öğrenciler güzel, eğlenceli, iyi, rahat, kolay olarak nitelendirmişlerdir. Öğrenciler, materyali yararlı bulmuş ve materaylin konuyu öğrenmelerini kolaylaştırdığını dile getirmişlerdir. Öğrenciler, ileride böyle bir materyali kullanmak istediklerini belirtmişlerdir.

Sonuç: Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri, öğrencilerin başarısını artırmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders kitabı, öğrencilerin başarısını artırmaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders kitabına göre, sosyal bilgiler başarısını artırmada daha etkilidir. Öğrenciler, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerini beğenmişler ve yararlı bulmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, eğitsel rehberlik, öğrenci kılavuzu, ders kitabı, öğrenmeyi öğrenme.

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION

THE EFFECT OF EDUCATIONAL GUIDANCE-BASED SOCIAL STUDIES COURSE MATERIALS ON STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENT

Akif ÇELEN

December, 2018, 222 pages

Purpose: The aim of this research is to investigate the effect of Educational Guidance-Based Social Studies Course Materials on students' academic achievement.

Method: The research designed according to mixed method. The quantitative view of the mixed method is the experimental practise and the qualitative aspect is the interview with the experimental group. The study goup of the research composed of 44 sixth grade students. The research includes in the 2017-2018 academic year, the processing of the ''Turks on the Silk Road'' unit of Culture and Heritage learning area with Educational Guidance Based Social Studies Materials. The datas were obtained from the academic achievement test and the interview form. The academic achievement test was performed to experimental and control groups before and after the experiment appllication. Experimental and control groups were compared within themselves and with each other. The interview was done with the students in the experimental group after the experiment. Quantitative datas were analyzed with nonparametric tests and qualitative datas were analyzed by using content analysis.

Findings: There was no statistically significant difference between the experimental group and control group pre-test scores based on the datas obtained form the research. A statistically significant difference was found between pre-test and post-test scores of the experimental group and the control group. There is statiscally significant difference between the experimental group and the control group students' academic achievement post-test scores in favor of the experimental group. Educational Guidance Based Social Studies Course Materials have expressed for use by students as beautiful, fun, good. Students have stated that the Educational Guidance Based Social Studies Course Materials are useful and make easy their learning. Students stated that they want to use such material in the future.

Results: The experimental group and control group have similiar success levels before the experiment. Educational Guidance Based Social Studies Course Materials and the textbook of the Ministry of National Education is increasing the social studies success of the students. Educational Guidance Based Social Studies Course Materials are more effective in increasing social studies success than the textbook of the Ministry of National Education. Students found joyful and useful the Educational Guidance Based Social Studies Course Materials.

Keywords: social studies, educational guidance, student guide, textbook, learning to learn.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI i
ETİK VE BİLDİRİM ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
TABLOLAR DİZİNİ vi
ŞEKİLLER DİZİNİ vii
KISALTMALAR ve SİMGELER DİZİNİ viii
BİRİNCİ BÖLÜM 1
Giriş 1
Problem 4
Araştırmanın Amacı 4
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi 5
Araştırmanın Sınırlılıkları 8
Varsayımlar 8
Terim ve Tanımları 8
İKİNCİ BÖLÜM 9
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar 9
Sosyal Bilgiler Dersi 9
Sosyal bilgiler. 9
Eğitsel Rehberlik 20
Eğitimde rehberlik. 21
Eğitsel rehberliğin tanımı. 22
Eğitsel rehberliğin amaçları. 23
Eğitsel rehberlik hizmetleri. 25
Ders Materyalleri 58
Eğitim programı ve ders materyali. 58
İlgili Araştırmalar 73
Ulusal araştırmalar. 73
Uluslararası araştırmalar. 77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 80
Yöntem 80
Araştırma Yöntemi 80
Nicel boyut. 82

Nitel boyut. 83
Çalışma Grubu 85
Nicel boyut. 86
Nitel boyut. 86
Veri Toplama Araçları 86
Akademik başarı testi. 86
Görüşme formu. 90
Uygulama 90
Nicel boyut uygulamaları. 90
Nitel boyut uygulamaları. 94
Veri Analizi 95
Nicel veri analizi. 95
Nitel veri analizi. 96
Araştırmacının Rolü 97
Geçerlik ve Güvenirlik 98
Güvenirlik. 98
Geçerlik. 99
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 102
Bulgular 102
Deney ve kontrol grubunun ön test puanlarına ilişkin test sonuçları 102
Kontrol grubunun ön test-son test puanlarına ilişkin test sonuçları 103
Deney grubunun ön test-son test puanlarına ilişkin test sonuçları 103
Deney ve kontrol grubunun son test puanlarının test sonuçları 104
Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyallerine ilişkin görüşleri 106
Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyali hakkındaki düşünceleri. 106
Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin sağladığı yararlar hakkındaki görüşleri. 108
Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin öğrenmeye katkısına ilişkin görüşleri. 109
Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinde beğendiği bölümler ile ilgili görüşleri. 110
Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin bir daha kullanımına ilişkin görüşleri. 111
BEŞİNCİ BÖLÜM 113

Sonuç, Tartışma ve Öneriler 113
Sonuç ve Tartışma 113
Öneriler 117
Sosyal Bilgiler Yazılı Ders Materyali Hazırlayanlara Yönelik Öneriler. 118
Milli Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler. 121
Araştırma Konusuna İlişkin Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler. 121
KAYNAKÇA 123
EKLER 137
Ek-1. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali 137
Ek-2. Akademik Başarı Testi 194
Ek-3. Görüşme Formu 198
Ek-4. Veli İzin Belgesi 199
ÖZGEÇMİŞ 209

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Akademik Başarı Testi Kazanımlarının Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı.....89
Tablo 2. Akademik Başarı Testi Maddelerinin Madde Güçlük İndeksi (P) ve Madde Ayırıcılık Gücü İndeksi (D) Değerleri 89
Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları 102
Tablo 4. Kontrol Grubunun Ön Test-Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....103
Tablo 5. Deney Grubunun Ön Test-Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları.....103
Tablo 6. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları.....105
Tablo 7. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali İle İlgili Düşünceler 107
Tablo 8. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Faydaları 108
Tablo 9. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Öğrenmeye Katkısı .109
Tablo 10. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde Beğenilenler 111
Tablo 11. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Diğer Konu ve Derslerde Kullanımı 112

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Birleştirme Deseni Gösterimi 81
Şekil 2. Araştırmanın Deseni 81
Şekil 3. Nicel Boyut Deseni Gösterimi 82

KISALTMALAR ve SİMGELER DİZİNİ

Kısaltmalar:

AYÇ	: Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEB TEGM	: Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
MYK	: Mesleki Yeterlilik Kurumu
NCSS	: National Council for the Social Studies (Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi)
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İstatistik Paketi)
TYÇ	: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

Simgeler:

D	: Madde Ayırıcılık Gücü İndeksi
f	: Frekans, yinelenme değeri
G	: Grup
GR	: Görüşme
N	: Evren, Toplam Sayı.
Nd	: Akademik Başarı Testi Maddelerini Doğru Cevaplayanların Sayısı
Nt	: Akademik Başarı Testi Maddelerini Cevaplayanların Sayısı
O	: Ölçme
P	: Madde Güçlük İndeksi
p	: possibility (olabilirlik), anlamlılık değeri
R	: Yansızlık
r	: Etki büyüklüğü değeri
ss	: Sayfa sayısı
s.	: Sayfa
U	: Mann Whitney U Testi için U değeri
X	: Bağımsız değişken
Z	: Nonparametrik testler için Z değeri
%	: Yüzdelik oran

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Geçmişten günümüze yaşanan toplumsal değişim ve gelişimler sonucunda rehberlik hizmetleri ortaya çıkmıştır. Toplumsal değişimlerlen birlikte bireyin yaşadığı çevreye uyum sağlamasını amaçlayan rehberlik (Sak, 2004), bireylerin her yönüyle bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olmaktadır. Girgin (2014)'in de belirttiği gibi rehberliğin en temel amacı kişini kendini gerçekleştirerek hayatta mutlu olmasını sağlamaktadır. Bireyin bir bütün olarak yetişmesini öngören anlayışın gelişmesiyle günümüz eğitim anlayışında, öğrenci kişilik hizmetleri daha belirgin olarak kendini göstermeye başlamıştır.

Eğitim sürecindeki öğrencilere farklı alanlarda rehberlik desteği verilmektedir. Verilen rehberlik desteklerinden birisi de eğitsel rehberliktir. Balcı (2014) ve Yeşilyaprak (2016), eğitsel rehberliğin amacının öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerine sağlamak olduğunu dile getirerek eğitsel rehberliğin öğrencilerin daha iyi öğrenmeleri için öğrencilere yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bireyin öğrenmeyi öğrenmesi için, eğitsel yardıma ve yönlendirmelere ihtiyacı vardır. Bireyin öğrenme sürecinde, nasıl öğreneceğini, neden öğreneceğini ve öğrendiğini nerede ve nasıl kullanacağını, öğrendiklerine gerektiğinde nasıl ulaşabileceğini bilmesi gerekmektedir. Bireyin öğrenme sürecinde gerekli yardımlardan yoksun kalması, bireyin öğrenmeyi, deneme yanılma yoluyla öğrenmesini, yavaş ve geç öğrenmesini ya da hiç öğrenememesini beraberinde getirmektedir.

Çağdaş eğitim anlayışında, eğitimin en temel amaçlarından birisi, bireylerin ihtiyacı olan bilgi ve becerilere nasıl ulaşabileceklerini öğretmektir. Çin atasözünde belirtildiği gibi, günümüz eğitim sistemlerinin amacı, kişilere balık vermek değil, balık tutmayı öğretmek olmalıdır. Böylece kişiler, hayat boyu lazım olacak bilgi ve becerileri rahatlıkla bulup kontrol edebileceklerdir. Okullarda uygulanan öğretim programları, bilgi toplumunun hâkim eğitim anlayışına uygun olarak düzenlenmesi zaruri olmaktadır. Bilgi toplumunda öğretim programları, bireylere kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayacak yöntemleri sunmalı, öğretim programı içerikleri bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre esneklik gösterecek şekilde olmalıdır (Fındıkçı, 2004). Parlar (2012)'ın da belirttiği gibi, bilgi çağında öğretmenler, çağımızın değişim ve gelişimlere uygun olarak, öğrenciler için bir bilgi kaynağı olmaktan ziyade, öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olan bir rehberdir. Aslında günümüzde

öğretmenlerden beklenen şey, becerilerini fark etmeleri ve bunları nasıl geliştirebilecekleri hususlarında öğrencilere rehber olmaktır.

Günümüzde, bireylerin "öğrenmeyi öğrenme"leri istenilmektedir. Bu doğrultuda öğretmen niteliklerinin, öğrencilerin ve velilerin eğitimdeki rollerinin, eğitim programlarının, okul ortamlarının yeniden düzenlenerek, işlevlerinin öğrenmeyi öğrenme yetisine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, toplumun eğitime bakış açısı, eğitimde öğretmenin ve öğrencinin rolü, eğitim programlarındaki içerik ve okullardaki fiziki ortam değişiklikleri de değişime uğramaktadır. Öğrenmeyi öğrenmede, öğretmenin rehber, öğrencinin bizzat öğrenme sürecinin içinde aktif olmasının sonucu olarak, öğrenme ortamları öğrencinin öğrenmesini sağlayıcı nitelikte olmalıdır. Eğitim programlarında yer alan amaç, içerik, öğrenme süreci ve değerlendirme boyutlarının, çağın gereklerine uygun olarak düzenlenmesi ve bu programın okullarda uygulanması sağlanmalıdır. Dolayısıyla, okullarda öğrencinin bilgiyi hazır olarak almadığı ve öğrencinin bilgileri kendi içinde yapılandırdığı bir sürece girilmiştir. Ders materyallerinin niteliklerinin, eğitimdeki değişim ve gelişimlerin dışında tutulması mümkün görünmemekte ve ders kitaplarının eğitimdeki gelişmeler doğrultusunda yapılandırılması gerekmektedir. Bilgi çağında ders kitapları, öğrenciler için sadece bilgi kaynağı olmamalı, öğrencilerin kitaptaki bilgileri yapılandırmasına ve daha iyi öğrenmesine yardımcı olacak şekilde düzenlenmelidir.

Eğitsel rehberlik öğrencilere, öğrenme öğretme süreçlerini nasıl kontrol edecekleri konusunda yardımcı olmaktadır. Öğrenme öğretme süreçlerinde, öğrenme stratejileri çok büyük öneme sahiptir. Öğrenme stratejilerinin öğretilmesinin öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalarda, öğrencilerin öğrenme stratejilerini bilmenin onların akademik başarılarına ve derse karşı tutumlarına olumlu katkılar sunduğu belirtilmektedir (Dikbaş & Kaf Hasırcı, 2008; Meydan, 2010; Tunçer & Güven, 2007; Yorulmaz, 2001). Şüphesiz ki öğrenme sürecinde öğrenmeyi etkileyen faktörlerden birisi de, öğrenme içeriğini sunan ders kitaplarıdır. Ders kitapları, öğrenciler için sadece bilgi yığını olmamalı, ders kitapları, öğrenme stratejilerine uygun olarak hazırlanmalıdır. Nitekim yapılan araştırmalarda, öğrencilerin nasıl öğrenmeleri gerektiği konusunda yol gösteren öğrenme stratejilerine uygun ders materyallerinin düzenlenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (Meydan, 2010; Tunçer & Güven, 2007; Uysal, 2006).

Ülkemizde, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerini sağlamaya yönelik, çağdaş eğitim anlayışına uygun olarak yenilenen öğretim programları, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Ortaokul 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı da, çağdaş eğitime uygun olarak yenilenmiş ve programın vizyonu, amaçları, içeriği ve yaklaşımı buna paralel olarak dizayn

edilmiştir. 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında dersin, "bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar" (parag. 6) denilerek, açık bir şekilde sosyal bilgiler programının öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerine odaklanmasını vurgulamaktadır (MEB, 2005). Mili Eğitim Bakanlığı'nın 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yapmış olduğu güncellemeler neticesinde, 2018 yılında yayınladığı sosyal bilgiler dersi öğretim programında, sosyal bilgiler derslerinin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde belirtilen yetkinliklerin dikkate alınarak işlenmesi gerektiği belirtilmektedir ki, bu yetkinliklerden birisi de "öğrenmeyi öğrenme"dir (MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü [MEB TEGM], 2018). Bu nedenle, sosyal bilgiler programının uygulanmasında izlenecek temel yol, öğrencilerin öğrenmelerini sağlayacak nitelikte ders materyalleri kullanılmasının sağlanmasıdır.

2005 yılında kabul edilen yeni programlar ile birlikte, öğretmenlere rehberlik etmesi amacıyla hazırlanan Öğretmen Kılavuz Kitaplarının kullanımının yeterli olmadığı, yapılan araştırmayla ortaya konmaktadır (Yaman & Demir, 2015). Kılavuz kitaplarının yeterince uygulanamaması sonucunda, öğretmenlerin öğrencilere gerekli yönlendirmeleri yapamadığı ve öğretmenlerin öğretim programına göre dersleri yetiştirme çabası içinde olmasının sonucu olarak, öğrenci merkezli öğretimde uygulanması gereken birçok etkinlik ve stratejiyi uygulayamadığı görülmektedir. Öğrenme stratejileri, öğrenme stilleri gibi öğrenmeyi öğrenme faaliyetlerini etkileyen etmenlerin, akademik başarıyı olumlu etkilediğine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Bu anlamda, ders materyallerinin öğrenme stillerine, öğrenme stratejilerine ve öğrenmeyi kolaylaştıracak ve anlamlandıracak rehberliğe göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Öğrencinin öğrenmesini etkileyen ders materyalinden, öğrenciden ve öğretmenden kaynaklanan faktörler bulunmaktadır. İyi hazırlanmış olan ders kitapları, öğrenmeyi etkileyen ders materyalinden kaynaklanan nedenleri en aza indirecektir. Ders kitaplarında öğrenme-öğretme süreçleri iyi düzenlendiği zaman, öğrencinin dikkatinin başka yöne kayması engellenmiş olacaktır. Bu nedenle ders kitapları, bünyelerinde öğrenme öğretme süreçleriyle ilgili çeşitli ipucu, uyarı ve yönergeleri barındırmalıdır (Oral, 2008).

2005 yılından itibaren, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak yenilenen öğretim programlarının uygulanmasıyla birlikte, ders kitaplarının nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği ile ilgili yapılan araştırmalarda, ders kitaplarının öğrenmeyi öğrenme hususunda yeterli olmadığı, bu yönde bir amacının bulunmadığı, verimli ders çalışma yöntemleri konusunda öğrencileri bilgilendirmediği görülmüş ve bu eksikliklerin giderilmesi gerektiği dile getirilmiştir (Ertürk & Güler, 2017; Şahin, 2012).

İlgili alınyazında yapılmış olan araştırmalara bakıldığında, eğitsel rehberlik temelli ders materyalleriyle alakalı doğrudan yapılan çalışmalar (Altınsoy, 2006) yetersiz olup, genellikle öğrenme stratejilerinin (Dikbaş & Kaf Hasırcı, 2008; Tunçer & Güven, 2007; Uysal, 2006), öğrenme stillerinin (Şeker, 2010; Şeker, 2014), öğrenmeyi öğrenme eğitiminin (Yorulmaz, 2001; Güngör'ün 2006) akademik başarıya etkileri araştırılmıştır. Alanyazında konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, araştırma sonuçlarına göre yapılan öneriler incelendiğinde sosyal bilgiler ders materyallerinde öğrenme stilleri, öğrenme stratejileri, öğrenme rehberliği, konunun amaçlarını verme gibi eğitsel rehberlik konularına yer verilmesinin dile getirildiği görülmektedir. Yapılmış olan önerilerin başarıya etkisini bilimsel olarak ortaya koyabilmek için sosyal bilgiler öğretiminde eğitsel rehberlik temelli ders materyallerinin kullanılması gerekmektedir.

Problem

Bu araştırmanın ele aldığı temel problem cümlesi, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi nedir? sorusu oluşturmaktadır. Ana problem çerçevesinde belirlenen alt problemler şunlardır:

- Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı testi, ön test puanları arasında istatistiksel manada bir farklılık var mıdır?
- Milli Eğitim Bakanlığının öngördüğü ders kitaplarıyla ders işlenen kontrol grubu öğrencilerin akademik başarılarını gösteren ön test ve son test puanları arasında, anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlenen deney grubu öğrencilerinin akademik başarılarını gösteren ön test ve son test puanları arasında, anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı testi, son test puanları arasında istatistiksel manada bir farklılık var mıdır?
- Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin kullanımına yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın konusu belirlenirken, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sosyal bilgiler dersiyle ilgili "öğrenci ders kitabı", "öğrenci çalışma kitabı" ve "öğretmen kılavuz kitabı"nın dağıtıldığı, fakat öğrencilere ait bir kılavuz kitabın olmadığı fark edilmiştir. Esasen, kılavuz

kitabın öğrenciler için gerekli olduğu düşünüldüğünden, "öğrenci kılavuz kitabı" niteliğindeki bir materyalin hazırlanarak öğrencilerin başarısına etkisi araştırılmak istenmiştir.

Bu araştırmanın amacı, Eğitsel Rehberlik Temelli Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisini araştırmaktır. Bu temel amaç ekseninde, aşağıda belirtilen alt amaçlara ulaşılmak istenmektedir.

Alt Amaçlar

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisini ortaya koymak,

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin kullanımına yönelik öğrenci görüşlerini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Bu araştırma, ilgili alanyazında yapılan araştırmalardaki sonuçların desteklenmesi ve araştırmalarda yapılan önerileri giderecek nitelikte olması bakımından kayda değer bir araştırmadır. Araştırmalar göstermektedir ki, öğrenme stratejilerini bilen ve kullanan öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarısı artmaktadır (Dikbaş & Kaf Hasırcı, 2008; Meydan, 2010; Tay, 2005; Tunçer & Güvenin, 2007). Yapılmış olan araştırmalarda, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenebilmeleri için ders kitaplarının da öğrenme stratejilerine göre yapılandırılması gerektiği belirtilmektedir. Yine aynı şekilde, sosyal bilgiler ders kitaplarının incelendiği araştırmalarda, sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenilecek konunun amaçları ve öğrencilerin konuyu nasıl öğrenmeleri gerektiğine yönelik olarak yönlendirici bilgilerin bulunması gerektiği belirtilmektedir (Gülersoy, 2013). Şeker & Yılmaz (2011a; 2011b)'ın araştırmalarında, öğrenme stillerine göre yapılan öğretimin sosyal bilgiler öğrenme düzeyinin iyileştirilmesinde ve öğrencilerin kavram yanılgılarının giderilmesinde etkili olduğu belirtilerek, ders kitaplarında öğrenme stillerinin dikkate alınması gerektiği dile getirilmiştir. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre (Bulut & Kaf Hasırcı, 2012; Şeker & Oruç, 2013), sosyal bilgiler öğretmenleri öğrenme sürecinde, öğrencilerin öğrenme stillerine uygun öğrenme süreci tasarlamamaktadır. Yani öğrenme sürecinde, öğrencilerin öğrenme stilleri dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle, öğrenci kılavuz kitabı niteliğindeki Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinde verilen öğrenme stilleri ölçeği sayesinde, öğrenci, kendi öğrenme stilinin farkında olabilecek ve böylece okul içinde veya okul dışında kendi stiline göre öğrenme imkânı bulabilecektir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrenciler için en önemli faydası, öğrencileirn öğrenmelerinin kolaylaşması olacaktır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri ile öğrencilere verilecek olan verimli ders çalışma desteği sayesinde, öğrencilerin ve velilerin etkili ve verimli ders çalışma konusunda bilgilenmeleri sağlanmış olacaktır. Öğrencilerin eğitim hayatında başarıyı yakalamasında etkili olan faktörlerden birisi, öğrencinin ders çalışma alışkanlığıdır. Verimli ders çalışma yöntemlerini bilen ve uygulayan öğrencilerin başarılarının artacağı muhakkaktır. Nitekim Bıyıklı (2017) ve Gökalp, Akın, Gönülal, & Kızılhan (2018)'ın araştırmalarında, öğrencilerin çalışma alışkanlıklarının akademik başarıyı artırdığı dile getirilmektedir. Çalışma alışkanlığının başarıdaki önemi, yapılmış olan araştırmalarla bir kez daha ortaya konmuştur. Yiğit & Kaçire (2015)'in çalışmasında, ortaokul öğrencilerinin çalışma alışkanlıkları incelenmiş ve çalışma alışkanlıklarının cinsiyete, sınıfa, ilave ders görmesine göre değişiklik gösterdiği belirtilmiş, Demirezen & Akhan (2013)'ın çalışmalarında da, öğrencilerin ders çalışmayı sıkıcı buldukları ve çeşitli ders çalışma yöntemlerini kullanmadıkları belirtilmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında, öğrencilerin ders çalışma yöntemlerini bilme ve uygulama konusunda bazı sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Öğrencilerin verimli çalışmasını sağlamak için, öğrencilere ve velilere, verimli ders çalışma yöntemleri konusunda bilgilendirme yapmak gerekmektedir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri öğrencilerin verimli ders çalışmayla ilgili bilgilenmelerine yardımcı olacaktır.

Öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olacak şekilde hazırlanmış olan Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri, öğrencilerin öğrenme stratejilerini kullanarak öğrenmelerine yardımcı olacaktır. Bu anlamda, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmeleri de kolaylaştıracaktır. Ülkemizde, gerek öğrenme stratejileri gibi öğrenmeyi kolaylaştıran bilgileri kapsayan bağımsız bir dersin olmaması, gerekse her ortaokulda rehber öğretmenin bulunmaması ya da öğrenme stratejileri gibi konularda öğrencilere rehberlik edilmemesi, bu araştırmanın önemini daha da artırmaktadır. Çünkü Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri sayesinde, öğrencilerin hepsi kolay bir şekilde öğrenebilecek ve böylece eğitimde fırsat eşitliği de sağlanmış olacaktır. Ayrıca, her öğrencinin özel olduğu anımsandığında, kendine özgü öğrenme stili ve öğrenme hızı olan öğrenciler, eğitsel rehberlik temelli öğretim materyalleri sayesinde kendi kendilerine öğrenebilecektir.

Araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı'na sunacağı katkılar bakımından önemlidir. Bu araştırmada öne sürülmüş olan, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarılarını artıracağı tezinin gerçekleşmesi halinde, ülkemizdeki ders kitaplarının yeniden yapılandırılması gündeme gelebilecek ve ders kitaplarının hazırlanmasında eğitsel rehberlikten yararlanılması

sağlanabilecektir. Böylece, rehber öğretmeni olmayan okullarda öğrenim gören öğrenciler başta olmak üzere, nasıl öğreneceği konusunda gerekli rehberlik eğitimini almamış ya da alamamış öğrenciler, sosyal bilgiler derslerini nasıl çalışacaklarını ve öğrendiklerini nasıl kalıcı hale getireceklerini, eğitsel rehberlik temelli ders kitapları sayesinde öğrenebileceklerdir. Sonuç olarak, öğrenciler Eğitsel Rehberlik Temelli Ders Materyalleriyle daha kolay ve kalıcı bir şekilde sosyal bilgiler dersi kazanımlarını elde etmiş olacaklardır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Ders Materyalleri, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde belirtilen yetkinliklerden birisi olan öğrenmeyi öğrenme yetkinliğinin öğrencilere kazandırılmasında yardımcı olacaktır. Mili Eğitim Bakanlığı'nın yapılandırmacı yaklaşıma dayalı, öğrenci merkezli öğretim ekseninde düzenlenen 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programının 2018 yılında yayınlanan güncellenmiş halinde, sosyal bilgiler dersi öğretim programının, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'ndeki temel yeterliklere göre yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'ndeki yeterliklerden bir tanesini "öğrenmeyi öğrenme" oluşturmaktadır (MEB, 2018). Bir başka deyişle, eğitimle öğrencilere kazandırılması gereken niteliklerden birisi de, çağımızın da gerekliliklerinden olan öğrencilerin nasıl öğreneceklerini öğrenmelerini sağlamaktır. Bu araştırma, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerine katkı sağlayan eğitsel rehberlik temelli materyallerin, öğrencilerin akademik başarısına etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma sayesinde, eğitsel rehberlik destekli ders materyallerinin öğrenci başarısını artırdığı bilimsel olarak kanıtlanabilecektir. Bu araştırmanın sonuçlarının ilgili birimlerce dikkate alınmasının neticesinde, ders materyallerinin eğitsel rehberlik ile desteklenmesi sağlanacaktır. Ders materyallerinin eğitsel rehberlik ile desteklenmesi sonucunda, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmeleri daha da kolaylaşacaktır. Bu bakımdan araştırmanın sonuçları, sosyal bilgiler öğretim programının amaçlarının da gerçekleşmesini sağlayacaktır. Kısaca, eğitsel rehberlik temelli ders materyalleri sayesinde, öğrenciler bilgi çağındaki önemli niteliklerden birisi olan öğrenmeyi öğrenme ile ilgili bilgi ve becerileri elde edebilecektir.

Bu araştırma, Yüksek Öğretim Kurulu'na bağlı üniversitelerde yapılan alan eğitimine sunacağı katkılar için önem taşımaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, lisans ve lisansüstü eğitim programlarında, yazılı ders materyallerinin nitelikleri ve yenilikçi ders materyalleri hazırlama konusunda öğretmen adaylarına ve alan eğitimcilerine ilham verebilecektir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, 2017-2018 eğitim öğretim yılında, araştırmada kullanılan çalışma grubuyla,
- Araştırmada kullanılan Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile,
- Araştırmada işlenen 6. sınıf Kültür ve Miras öğrenme alanı 'İpek Yolunda Türkler' ünitesi ile sınırlıdır.

Varsayımlar

- Çalışma grubu öğrencilerinin akademik gelişimleri, aynı yönde olup birbirine benzerdir.
- Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, gerekli verileri toplamak için yeterli ve güvenilirdir.

Terim ve Tanımları

Eğitsel Rehberlik: Eğitim sürecinde, öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olmayı ve öğrencilerin karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelerek öğrenmeye aktif olarak katılmayı destekleyen hizmetlerdir (Yeşilyaprak, 2006).

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler kısaca, "toplu öğretim anlayışından hareketle sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirildiği bir ders" (Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü [MEB TEGM], 2017a, s. 3)'tir. Daha geniş bir tanımla sosyal bilgiler, "bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi" dir (MEB, 2005, parag. 7).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Sosyal Bilgiler Dersi

Araştırmanın sosyal bilgiler dersi ile ilgili kuramsal çerçevesini, sosyal bilgilerin tanımı, sosyal bilgilerin sosyal bilimlerle ilişkisi, sosyal bilgilerin tarihi gelişimi ve ülkemizde uygulanmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programı oluşturmaktadır.

Sosyal bilgiler.

Toplumsal bir varlık olarak insanın, içinde yaşadığı toplumda, toplumun istediği nitelikte var olabilmesi için toplumun arzu ettiği iyi insan, iyi vatandaş özelliklerini kendisinde barındırması gerekmektedir. Kişiler eğitim sayesinde, toplumun istediği niteliklere sahip olmakta ve topluma uyum sağlamaktadır. Eğitim bu anlamda, kişinin sosyalleşmesini yani topluma adaptasyonunu sağlamaktadır. Eğitim günümüzde, okullarda belirli bir program ve plan dâhilinde, ulusal ve uluslararası değerler, inançlar ve gelişmeler paralelinde devlet tarafından hazırlanarak yürütülmektedir.

Diğer bilimler gibi sosyal bilimler de, örgün eğitim yoluyla genç kuşaklara ulaşmakta ve onların kullanımına sunulmaktadır. Sosyal bilimlerin elde ettiği bilgiler, okullarda öğrencilere, ya sosyal bilimlerin içeriğindeki disiplinlerin bağımsız öğretimiyle ya da sosyal bilimlerin disiplinler arası öğretimiyle aktarılmaktadır (Safran, 2011).

Eğitim programları içinde, kişinin içinde yaşadığı dünyayı anlamlandırarak toplumun kültürü ve hedefleri doğrultusunda donatılmasını, sosyal bilgiler dersi üstlenmektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler, kişinin toplumun arzu ettiği ideal insan ve ideal vatandaş özelliklerini bireylere okulda kazandırmayı ve onların topluma uyumlu, toplumun değerlerini benimsemiş ve toplumun gelişiminin farkında olan kişiler olmasını amaçlamaktadır (Bektaş Öztaşkın, 2016).

Sosyal bilgilerin ne olduğuna ilişkin farklı tanımlamalar yapılmıştır. Sosyal bilgilere ilişkin farklı tanımlamalara bakılarak, sosyal bilgilerin özelliklerine ilişkin bilgi edinmek mümkün olacaktır. Sosyal bilgiler dersine ilişkin tanımlamar şunlardır:

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sosyal bilgiler dersinin programlarını hazırlayan ve sosyal bilgiler ile ilgili gelişmeleri yürüten National Council For The Social Studies [NCSS]

(1994)'e göre sosyal bilgiler, öğrencilerin topluma faydalı olmaları yönünde öğrencilere gerekli vatandaş yeterliliğini kazandırmak için sosyal ve beşeri bilimlerin birleştirildiği bir çalışma alanıdır.

Erden (tarihsiz, s. 8) göre sosyal bilgiler, "ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı"dır.

Sağlamer (1983, s. 7)'e göre, sosyal bilgiler "öğretim amacıyle sosyal bilimlerden seçilmiş, basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konular" olarak belirtmiştir.

Doğanay (2005, s. 19)'a göre sosyal bilgiler, "sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı" dır.

Bilgili (2010, s. 5)'ye göre sosyal bilgiler, "sosyal bilimlerin içerisinde yer alan farklı disiplinlerin birleşmesiyle ortaya çıkarılmış bir öğretim programı"dır.

Kabapınar (2012, s. 2)'a göre sosyal bilgiler, "sosyal bilimlerin pedagojik ilkeler çerçevesinde özel bir kitle olan öğrenciler için basitleştirilmiş biçimi"dir.

Barr, Barth, & Shermis (2013, s. 16)' e göre sosyal bilgiler, "vatandaşlık eğitiminde öğretim amacı için sosyal bilimlerin ve beşeri bilimlerin bir birleşimi"dir.

İnal (2014, s. 4)'a göre sosyal bilgiler "kavrayış düzeyleri gözetilerek sosyal (beşeri) bilimlerin gerçek hayat ve yaşanılan toplumla ilgili seçilmiş konularına yer veren bir ders"tir (İnal, 2014, s. 2). Sosyal bilgiler dersine, öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması amacıyla ihtiyaç duyulmuştur (İnal, 2014). Bu anlamda sosyal bilgiler, "çocuklara toplumla ilgili gerekli ve yararlı olan gerçeklerin okulda verildiği bir ders"tir.

İnan (2014, s. 1)'ın aktardığına göre, sosyal bilgilerin öncülerinden E.B. Wesley'e göre, sosyal bilgiler "pedogojik amaçlarla sosyal bilimleri basitleştirerek kaynaştıran bir ders"tir.

Sever (2015, s. 6)'e göre sosyal bilgiler, "temel eğitim öğrencilerinin değişen ve sürekli gelişen dünya düzeninde, hayatlarında gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumlarını geliştirmek amacıyla, içeriğini temelde sosyal ve beşeri bilimlerden alan ve bunun yanında

yeri geldiğinde insana dair her türlü disiplin ve çalışma alanından da yararlanma yoluna giden bir öğretim programı, bir temel eğitim dersi ve çalışma alanı"dır.

Ülkemizdeki 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında sosyal bilgiler tanımı, ''bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi''(Milli Eğitim Bakalığı (MEB), 2005, parag. 7) olarak yapılmıştır. 2017 sosyal bilgiler dersi taslak programında sosyal bilgiler, "toplu öğretim anlayışından hareketle sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirildiği bir ders" olarak tanımlanmıştır (MEB TEGM, 2017a, s. 3).

Sosyal bilgiler ile ilgili farklı tanımlamalar olmakla birlikte, sosyal bilgilerin bir çalışma alanı olduğu, sosyal bilgilerin sosyal bilimlerden istifade ettiği ve sosyal bilgilerin eğitsel amaçlı olarak öğrenciler için bir ders olduğu, sosyal bilgiler ile ilgili belirtilen ortak özelliklerdir.

Bilgili (2010), sosyal bilgilerin farklı tanımlamalarından hareketle, sosyal bilgilerin kişilerin kültürlenmesi ve iyi bir vatandaş olması, kişilerin milli ve evrensel değerlerle ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlere sahip olması, kişilerin bireysel ve sosyal sorunları tanıması ve çözmesini sağlamayı amaçladığını belirtmiştir.

Sosyal bilgilerin farklı tanımlamalarında sosyal bilgilerin çeşitli amaçları belirtilmiştir. Aslan (2016), sosyal bilgiler dersinin amacı ile ilgili uzmanların ortak görüşünün olmaması nedeniyle, sosyal bilgiler tanımlamalarında farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Arslan (2016) bu konuda, yapılan tanımlamalarda sosyal bilgilerin, insanların, insanları ilgilendiren konuların tarihi birikimleriyle bugünü iyi anlamaları ve iyi bir gelecek kurmaları için, nitelikli insan ve vatandaş olmalarında ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve değerlerle donatılması gerektiğine yönelik bir uzlaşının olduğunu dile getirmektedir.

Tanımlarda da belirtildiği üzere sosyal bilgiler, ağırlıklı olarak sosyal bilimler ve diğer bilimlerden elde edilen bilgilerin, ilköğretim öğrencilerinin gelişim özellikleri dikkate alınarak bir ders formuna dönüştürülmüş halidir. Farklı tanımlamalardan hareketle sosyal bilgilerin tanımı, ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin hayat boyu kullanabileceği bilgi, değer ve alışkanlıkları kazanmaları amacıyla, yoğun olarak sosyal bilimler ve diğer bilimlerin elde elde bilgilerin ve vatandaşlık konularının öğrenme-öğretme ilkeleriyle bir öğrenme alanı içerisinde disiplinli olarak öğrenciler ile paylaşılmasını sağlayan bir çalışma alanı olarak

yapılabilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler içerisindeki bilgiler sadece sosyal bilimlerden elde edilmemektedir. Yeri geldiğince vatandaşlık konularından ve farklı alanlardaki bilgilerden yararlanılmaktadır.

Sosyal bilgiler ve sosyal bilimler.

Sosyal bilgiler ile sosyal bilimler arasında sıkı bir ilişki vardır. Sosyal bilgiler içeriğini sosyal bilimlerden almaktadır. Sosyal bilgiler, program açısından "sosyal bilimlerden alınan muhtevaya dayanarak oluşturulan üniteleri ihtiva eden program" olarak belirtilmiştir (Köstüklü, 2014, s.18-19).

Sosyal bilimler için, "toplum bilimleri", "davranış bilimleri" gibi farklı adlandırmalar yapılmıştır. Sosyal bilimler, kendilerine özgü yöntemlerle faaliyet gösteren birbirinden bağımsız bilimlerden oluşmaktadır. Sosyal bilimler denildiğinde, genellikle arkeoloji, antropoloji, coğrafya, eğitim, ekonomi (iktisat), etnoloji, halk bilimi, hukuk, iletişim, psikoloji, sanat tarihi, siyaset (politik bilim), sosyoloji, tarih gibi bilimler akla gelmektedir. Sosyal bilimler, insanların karşılaştığı sorunlara çözüm bulmak, insanların mutlu olmalarını sağlamak, toplumdaki olayları ve insan ilişkilerini incelemek, toplumda istenilen bir insan yetiştirmek ve araştırmalar yaparak mevcut bilgileri artırmak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Bu anlamda sosyal bilimler, objektif, pozitif, çok boyutlu, sebep sonuç ilişkisine dayalı, toplumsal sorunları çözmeye odaklı olma niteliklerine sahiptir (Bilgili, 2010). Sosyal bilim disiplinleri, toplumu bilimsel yollarla inceleyen alanlardır. Sosyal bilimlerin ilgi alanını, toplumsal gerçekler ve olgular oluşturmaktadır. Sosyal bilimler, fen, felsefe, güzel sanatlar ve matematik disiplinlerinin haricinde insanlar tarafından meydana gelen sosyal olguları konu alan disiplinler bütünüdür (Köstüklü, 2014). Sosyal bilim disiplinlerinin her biri insanın ürettiği gerçeklere farklı bakış açısıyla bakılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sosyal bilim disiplinleri, çok geniş bir alanı kapsamaktadır (Safran, 2011).

Sosyal bilimler, sosyal bilgileri; sosyal bilgiler de sosyal bilimleri etkilemektedir. Sosyal bilim disiplinlerinin edindiği bilgileri, sosyal bilgiler kullanmakta ve bilgileri öğrencilere aktarmaktadır. Sosyal bilimcilerin kullandığı yöntem ve teknikleri öğrencilere aktaran sosyal bilgiler dersi, geleceğin sosyal bilimcilerinin yetişmesine katkıda bulunmaktadır (Sever, 2015).

Sosyal bilgiler ile sosyal bilimler arasında kavramsal benzerlikler görünmekle birlikte aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Sosyal bilgilerin amacı iyi bir vatandaş yetiştirmek iken sosyal bilimlerin amacı, toplumla ilgili bilgiler elde etmektir. Sosyal bilgiler sosyal bilimlerin

elde ettiği bilgilerden yararlanarak toplu öğretim yaparken, sosyal bilimler bağımsız bir disiplin olarak öğretilmektedir (Köstüklü, 2014). Sosyal bilgiler, ilköğretimdeki öğrencilere toplumsal olguların verildiği ders iken, sosyal bilimler toplumu inceleyen alanlar olup bu alanla ilgili daha çok üniversitelerde çalışmalar yürütülmektedir (İnan, 2014). Sosyal bilgiler bir ders yani çalışma alanı iken sosyal bilimler farklı disiplinler bütünüdür. Sosyal bilgiler alanı ile ilgili çalışma yapanlara sosyal bilgiler öğretimcisi/eğitimcisi denilirken, sosyal bilimler alanı ile ilgili çalışma yapanlara sosyal bilimci denir (Safran, 2011). Sosyal bilgiler okullarda okutulan öğretim programı iken sosyal bilimler ise geçmişi insanlık tarihine kadar uzanan konu alanıdır (Turan & Ulusoy, 2010). Sosyal bilgiler kişinin içinde yaşadığı toplumun kültürünü kişiye benimsetmeye çalışırken, sosyal bilimler, kişinin toplumsal ilişkilerini incelemektedir. Sosyal bilgilerde öğrenme öğretme gibi bir zorunluluk varken, sosyal bilimlerde böyle bir zorunluluk yoktur. Sosyal bilgiler sosyal bilimlerin bilgilerini öğrencilere aktarır iken, sosyal bilimler bilimsel yöntemlerle araştırma yaparak evreni inceleyerek bilgi üretir. Sosyal bilgiler öğrencilerin kişisel ve sosyal sorunlarını tanıma ve çözmesini sağlamaya çalışırken, sosyal bilimler kişilerin yaşadığı sorunları çözmeye çalışmaktadır. Sosyal bilgilerin hedef kitlesi sadece ilköğretim düzeyindeki (4-7. sınıf) öğrenciler iken sosyal bilimlerin hedef kitlesi tüm insanlardır (Bilgili, 2010). Sonuç olarak, sosyal bilgilerin ifade ettiği anlam ile sosyal bilimlerin ifade anlam birbirinden farklıdır. Sosyal bilgiler ve sosyal bilimler birbirinin yerine geçmemekle birlikte aralarında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler zaman içerisinde daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. Turan & Ulusoy (2010)'un da belirttiği gibi, 2004 yılına kadar sosyal bilgiler, içerik olarak daha çok tarih ve coğrafyayı akla getirmektedir. 2004 yılından sonra sosyal bilgiler programlarının içeriğinin tarih ve coğrafyadan başka, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, hukuk gibi alanlardan da oluşmasıyla sosyal bilgilerin anlamı ve içeriği değişikliğe uğramıştır. Sosyal bilgilerin içeriğinde sosyal bilimler ve diğer bilimlerden elde edilen bilgiler bulunduğundan, zamanla ifade ettiği anlam genişlemiştir.

Sosyal bilgilerin tarihi gelişimi.

Bu kısımda, sosyal bilgilerin tarihi gelişimiyle ilgili öncelikle Dünya'daki gelişimiyle ilgili bilgiler sunulduktan sonra ülkemizdeki gelişimine dair bilgiler verilmiştir.

Dünya'da sosyal bilgilerin gelişimi.

Sosyal bilgiler, her ne kadar Amerika'da ortaya konmuş olsa da, sosyal bilgilerin muhtevasına giren konuların öğretimi, daha öncelere dayanmaktadır. Dünyada sosyal

bilgilerin gelişimine bakıldığında, sosyal bilgiler içinde bulunan konuların öğretiminin ilkçağlara kadar uzandığı görülmektedir. Milattan önceki dönemlerde (M.Ö. 5.yy) ve Eski Yunan ve Roma dönemlerinde sosyal bilgiler konuları ve Çin'de (M.Ö. 2. yy) tarih konuları öğretilmiştir. Arap-İslam ve Türk-İslam dönemlerinde de sosyal bilgiler dersi konuları öğretilmiştir (Bilgili, 2010).

Sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkmasında bazı etkenler rol oynamıştır. 18. yüzyıldaki eğitim alanındaki ilerlemeler, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan sanayi toplumunun özellikleri, Fransız İhtilali'nin çok uluslu imparatorluklara etkisi ve sosyal bilimlerdeki gelişmeler, sosyal bilgilerin kendine özgü içeriğiyle okullarda bir ders olarak yer almasını sağlamıştır (Aslan, 2016). Fransız İhtilali'ndan sonra dünyada yaşanan toplumsal değişim sonucunda, toplumsal düzeni sağlama ve vakanüvislik yani hanedan tarihi anlayışından millet tarihi anlayışına geçmeyle yaşanan tarih anlayışındaki değişim sonucunda, okullarda sosyal bilgiler dersi ihtiyacı doğmuştur (İnan, 2014). Öğrencilerin içinde bulunduğu toplumun bir bireyi olduğunu fark ettirmek, öğrencilerin sosyal bir varlık olduklarını hissettirmek ve öğrencileri toplumsal hayata uyum sağlamalarına yardımcı olmak için ve sosyal bilimlerin öğrenciler tarafından daha anlaşılır ve yalın bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için sosyal disiplinler, sosyal bilgiler adıyla bir bütün halinde öğrencilere verilmeye başlanmıştır (İnan, 2014). Sosyal bilimlerin elde ettiği bilgilerin insanlarla paylaşılması amacıyla, sosyal bilimler ya bir bütün olarak ya da birer disiplin halinde öğretilecektir. Sosyal bilimlerin bir bütün olarak öğretilmesi yaklaşımı sonucunda, sosyal bilgiler ortaya çıkmıştır (Safran, 2011). Görüldüğü gibi, 18. yüzyıldan itibaren meydana gelen gelişmeler sonucunda, sosyal bilgiler ortaya çıkmıştır.

İnan (2014), sosyal bilgiler ilk kullanımıyla ilgili olarak, 20. yüzyılın başlarında dünyadaki değişimlerin eğitime yansıması olarak, iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilgiler adının ilk kez, Amerika Birleşik Devletleri'nde Thomas Jesse Jones tarafından, 1907 yılında Southern Workman adlı dergide göçmenlerin topluma uyum sağlamaları amacıyla bahsedildiğini belirtmekle birlikte, Bilgili (2010) sosyal bilgilerin eğitim programı içinde, ABD'de 1892 yılında toplanan Ulusal Eğitim Konseyi'nde milli toplum oluşturma amacıyla tarih, coğrafya, vatandaşlık konuları ve toplumsal sorunlar ve çözümleri gibi konulara yer vererek sosyal bilgiler programı hazırlandığını belirtmektedir.

Amerika'daki gelişmelerin ardından, sosyal bilgilerin Amerika Birleşik Devletleri'nde kabulü, 1916 yılında olmuştur (Moffatt, 1957). 1921 yılında National Council for the Social Studies (NCSS) adıyla, Amerika'daki sosyal bilgiler öğretmenlerinin oluşturduğu Ulusal

Sosyal Bilgiler Konseyi kurulmuş ve bu konsey halen Amerika'da sosyal bilgiler alanıyla ilgili söz sahibidir (Aslan, 2016).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sosyal bilgiler alanındaki gelişmeler, diğer ülkeleri de etkilemiştir. Günümüzde ABD, Japonya, Avustralya, Çin, Güney Afrika, Finlandiya, Nijerya, Danimarka ve İtalya gibi ülkelerde (İnan, 2014) sosyal bilgiler dersi okutulurken, İngiltere gibi ülkelerde de sosyal bilgiler yerine tarih, coğrafya gibi dersler şeklinde tek disiplin olarak okutulmaktadır.

Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihi gelişimi.

Türkiye'de sosyal bilgiler ilk kez 1968 yılında kullanılmış olmakla birlikte, Selçuklu ve Osmanlı dönemi medreselerinde, sosyal bilgiler içerisinde bulunan tarih ve coğrafya konularını içeren dersler verilmiştir (Bilgili, 2010). Selçuklulara ait Bağdat Nizamiye Medreselerinde okutulan derslerden birisi de tarihtir (Akyüz, 2010).

Osmanlı Devleti'nde 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre, sıbyan mekteplerinden sonra öğrencilerin devam edeceği 4 yıllık rüşdiyelerdeki programlara bakıldığında erkek rüşdiyelerde "Tarih-i Umumi", "Tarih-i Osmani" ve "Coğrafya"derslerinin olduğu, kız rüşdiyelerde de "Muhtasar Tarih ve Coğrafya" derslerinin olduğu görülmektedir. Aynı nizammeye göre idadilerdeki programlarda "Coğrafya" ve "Tarih-i Umumi" dersleri, Sultaniyelerin Edebiyat sınıflarında "Tarih" dersi, Darulfünun'un Hikmet ve Edebiyat Şubesi'nde "İlm-i Tarih" ve "Tarih-i Umumi" dersleri bulunmaktadır (Akyüz, 2010).

Cumhuriyetten günümüze ilkokul ve ortaokul düzeyindeki programlarda sosyal bilgiler dersinin içeriğindeki konular farklı ders isimleri adı altında yer almıştır. İlkokullarda 1924 İlk Mektep Müfredat Programı'nda tarih, coğrafya, musabahat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye dersleri (Aktan, 2010), 1926 İlk Mektep Müfredat Programı'nda tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri (Akyüz, 2010), 1936 İlkokul Programı'nda tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri (Keskin, 2009), 1948 İlkokul Programı'nda tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri (Keskin, 2002), 1962 İlkokul Programı taslağında toplum ve ülke İncelemeleri dersi (Tanışık, 1965), 1968 İlkokul Programı'nda sosyal bilgiler dersi (Binbaşıoğlu, 1999) yer almıştır.

Ortaokullarda 1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı'nda tarih, coğrafya ve malumat-ı vataniye dersleri (Yücel, 1994), 1938 Orta Mektep Müfredat Programı'nda tarih, coğrafya, yurt bilgisi dersleri (Keskin, 2002), 1949 Orta Okul Programı'nda tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi dersleri (Keskin, 2002), 1970-1971 Ortaokul programında sosyal bilgiler dersi (Ercan, 2007), 1985 yılında milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık dersleri

bulunmaktadır. 1997 yılında sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmesiyle, ilkokul ve ortaokullar ilköğretim olarak yapılandırılmış ve ortaokullarda okutulan milli tarih ve milli coğrafya dersleri programda sosyal bilgiler adıyla yer almıştır (Gürkan & Gökçe, 1999).

Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilgiler dersi ile ilgili gelişmeler ülkemizi etkilemiştir. Sosyal bilgiler ilk olarak, 1952'de Öğretmen Okulları'nda tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin yerine gelmiş ve 1952'deki Milli Eğitim Şurasında ilköğretim ve ortaöğretimde okutulması yönünde karar verilmiştir (Sözer, 1998).

Ülkemizde sosyal bilimcilerin artmasına paralel olarak, sosyal bilgiler dersinin eksikliğinin dile getirilmesi, köyden kente göçle başlayan yeni toplumsal yapıların oluşması ve 1961 Anayasası'nın getirdiği sosyal devlet, hukuk devleti gibi yeni tanımlamalar ve hâlihazırda okutulan vatandaşlık derslerinin yetersiz kalması sonucunda, öğretim programlarında sosyal bilgiler dersiyle ilgili gelişmeler yaşanmıştır. 1962 İlkokul Program Taslağında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adıyla, 1968 yılında "Sosyal Bilgiler" adıyla kullanılmıştır (İnan, 2014).

Sosyal bilgiler ülkemizde materyal eksikliği ve öğretmen yetersizlikleri nedeniyle, geleneksel yaklaşımla devam etmiş ve sosyal bilgiler tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularının birleşimi olarak anlamlandırılmıştır (Erden, Tarihsiz). Sosyal bilgiler anlayışındaki geleneksel yaklaşım, 2005 tarihli sosyal bilgiler dersi programının sosyal bilimlerden geniş bir şekilde yararlanmasıyla son bulmuş ve sosyal bilgiler daha geniş kapsamda ve daha çağdaş öğretim yaklaşımlarıyla uygulanır olmuştur.

Sosyal bilgiler öğretimi.

Ülkemizde sosyal bilgiler öğretimi, ilköğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik olarak yapılmaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminde, sosyal bilgilerin yararlandığı disiplinlerden elde edilen bilgiler öğrencilerin toplum hayatını anlamalarını sağlayacak şekilde öğrencilere aktarılır. Sosyal bilgiler öğretimiyle öğrencilerin toplumsal değerleri kazanmaları, toplumu anlamaları, araştırma ve sorun çözmeyi öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Bu açıdan sosyal bilgiler öğretiminin temelinde vatandaşlık bilinci kazandırma, toplumsal gerçekliğin farkında olma ve araştırarak sorun çözmeyi öğrenme bulunmaktadır (Şahin, 2006). Sosyal bilgiler öğretimiyle öğrenciler, toplumla ilgili çeşitli problemlerin farkında olmakta ve böylece toplumsal kişiliği oluşmaktadır (Sözer, 1998).

Sosyal bilgiler öğretiminde benimsenen ilkeleri Safran (2011) etkili vatandaşlık, kültürleme, yöntem ve zaman şeklinde belirtmektedir. Sosyal bilgiler öğretimi öğrencilere pek çok konuda yarar sağlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretimiyle öğrenciler erdemli olmayı, etkin

vatandaş olmayı, demokratik katılım sürecini öğrenmekte, geçmişini öğrenerek tarih bilinci kazanmakta ve bazı becerileri kazanmaktadır (İnan, 2014). Sosyal bilgiler dersiyle öğrenciler, çeşitli değerleri, tutumları, becerileri öğrenmekte ve hayatlarında kullanmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin en önemli amaçlarından birisi, vatanını ve milletini seven etkin bir vatandaş yetiştirmektir. Sosyal bilgiler, aynı zamanda topluma ait kültürel değerlerin aktarılmasını sağlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminde, öğrencilere toplumun kültürünü aktarma amacı bulunmaktadır. Toplum kültürü içinde, değişen ve süreklilik arz eden kültürel öğeler sosyal bilgiler sayesinde öğrencilere aktarılmaktadır. Sosyal bilgiler ile öğrenciler, geçmişteki ve günümüzdeki kültürel öğelerle ilgili uygulamaları öğrenmekte ve kültürünü gelecek kuşaklara aktarmayı sağlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminde, bilimsel yöntemler kullanılarak eğitim verilmektedir. Sosyal bilgiler öğretimi yapılırken eğitim psikolojinin öğrenme ve öğretmeye ilişkin yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene gibi bilimsel yaklaşımları kullanılmaktadır. Sosyal bilgilerin içeriğinin zengin olmasının sonucu olarak, sosyal bilgilerin içeriğindeki bilgilerin elde edilmesinde ve bu bilgilerin öğrencilere aktarılmasında araştırma, gezi, gözlem, drama, görüşme gibi farklı yöntemler kullanılmaktadır.

Barr, Barth, & Shermis (2013), sosyal bilgiler öğretiminde üç farklı yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı araştırmadır. Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler anlayışında, öğrencilerin topluma uyumunu sağlayan bilgi ve becerileri geliştirmek amaçlanmaktadır. Davranışçı yaklaşımın sosyal bilgilerdeki yansıması olan vatandaşlık aktarımında, öğrencilerin içinde yaşadığı toplumda, toplumsal rollerine uygun davranışlar sergileyerek topluma uyum sağlayan iyi bir vatandaş yetiştirmek (Kabapınar, 2012) arzu edilmektedir. Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler anlayışı, sosyal bilgilerin meydana geliş amacına hizmet etmektedir. Sosyal bilgilerin Amerika'da ortaya çıkışı, Amerika'da toplumsal gelişmelere bağlı vatandaş kavramı etrafında şekillenmiştir.

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin amaç, içerik ve yöntemlerini öğrencilere sosyal bilgiler aracılığıyla aktararak, öğrencilerin sosyal bilimcinin perspektifinden dünyaya bakmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler, içeriğini sosyal bilimlerden almakta ve öğrencilere sosyal bilimcilerin çalışmalarından hareketle, çeşitli problemlerle ilgili çözümler sunabilmektedir. Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler anlayışında, öğrencilerin sosyal bilimcilerin kullandığı yöntemleri kullanabilmeleri de amaçlanmaktadır (Barr, Barth, & Shermis, 2013).

Yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgilerde amaç, öğrencilerin günlük hayatta karşılaştığı sorunlar karşısında karar vermelerini sağlamaktır. Karar veren kişi, yaşadığı

sorunu mantık çerçevesi içerisinde çözebilen kişidir. Yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler öğretiminin içeriğini toplumsal sorunlar oluşturmaktadır. Yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler öğretiminde süreç, deneyim, şüphe ve belirsizlik, problemi çerçeveleme, hipotez oluşturma, araştırma ve kanıtlama ve genelleme aşamalarından oluşmaktadır (Barr, Barth, & Shermis, 2013).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı.

Ülkemizde sosyal bilgiler öğretim programları, ilkokul ve ortaokul düzeyinde sürekli yenilerek devam etmiştir. 1968 yılında sosyal bilgiler adı programlarda ilk kez kullanılmasına rağmen, sosyal bilgiler kapsamına giren dersler ilkokul ve ortaokul programlarında daha önce yer bulmuştur. Sosyal bilgiler dersi, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda yenilenmiş haliyle, 2004 (4-5 sınıf) ve 2005 (6-8 sınıf) sosyal bilgiler programı olarak uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2004, 2005).

Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının vizyonunda, milli ve manevi değerler ve Atatürkçülüğün yanında, önceki programlarda bahsedilmeyen (eleştirel düşünme, doğrun karar verme gibi) zihinsel beceri ve duyuşsal özelliklerin gelişiminden bahsedilmektedir (Özdemir, 2009). 2005 yılına kadar devam eden sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında, davranışçı yaklaşım benimsenirken, 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla birlikte yapılandırmacı yaklaşım benimsenmiş, öğrenci aktif öğretmen rehber rolüne girmiştir. Beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlar 2005 sosyal bilgiler öğretim programının temel öğelerini oluşturmuştur (MEB, 2005).

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında içerik, "birey ve toplum", "kültür ve miras", "insanlar, yerler ve çevreler", "üretim, dağıtım ve tüketim", "zaman, süreklilik ve değişim", "bilim, teknoloji ve toplum", "gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler", "güç, yönetim ve toplum" ve "küresel bağlantılar" olarak dokuz öğrenme alanı belirlenmiştir (MEB, 2005). Sosyal bilgiler dersi, programda belirlenen öğrenme alanlarına göre farklı disiplinlerden elde ettiği bilgileri bir ünite içerisinde toplamıştır.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında, öğrenme-öğretme sürecinde uygulanacak yöntem ve tekniklerin öğrencilerin düşünerek araştırmalarına, öğrencilerin sorun çözme becerilerinin geliştirmelerine, öğrencilerin edindiği bilgi ve becerileri yapılandırmalarına destekler nitelikte olması istenmektedir (MEB, 2005). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla, öğrenme-öğretme sürecinde öğrencinin aktif, öğretmenin rehber olduğu döneme girilmiştir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında, değerlendirmenin sürece dayalı ve öğrenci merkezli olması istenmiştir. 2005 sosyal bilgiler öğretim programında, çoklu değerlendirme önemsenerek, değerlendirmenin öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarını gösteren, öğrencinin öz değerlendirme yapmasını sağlayan nitelikte olması gerektiği dile getirilmiştir (MEB, 2005).

Özdemir (2009), sosyal bilgiler öğretim programının yenilenmesiyle birlikte, öğrencilerin ders kitabındaki konu ile ilgili bilgileri hazır olarak almalarının terk edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yenilenen programla öğrenciler, öğrenme sürecinde aktif olmalı ve öğrenme sürecinde öğrenciye eğlenceli gelen etkinlikler kullanılmalıdır. Yenilenen programın uygulanmasıyla, öğrencilerin yeni öğrendiği bilgilerin eski bilgilerle yapılandırması ve kullanması gerektiği dile getirilmektedir. 2005 yılından itibaren ülkemizde sosyal bilgiler, yapılandırmacı anlayışa paralel olarak disiplinler arası yaklaşımla, öğrenmeyi öğrenme temelinde, modern yöntem ve tekniklerin kullanılmasını öngörerek, yazılı ders materyallerini ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olarak düzenlenmiştir (Bektaş Öztaşkın, 2016).

2017 yılında sosyal bilgiler programı, sosyal bilgiler programındaki kazanımların azaltılmasını içeren değişiklerle yayınlanmıştır. 2017 sosyal bilgiler öğretim programı, bir önceki program olan 2004 ve 2005 sosyal bilgiler öğretim programındaki temel unsurları koruduğu için, bir önceki programın güncellemesi olarak görülmüştür (Çoban & Akşit, 2018).

Güncellenen sosyal bilgiler programının temel felsefesinin, önceki öğretim programının vizyonuyla benzer olduğu, 2005 sosyal bilgiler öğretim programındaki yapılandırmacı yaklaşıma dayalı, öğrencinin aktif olduğu yaklaşımın güncellenen sosyal bilgiler öğretim programının taslağında yer aldığı, 2005 sosyal bilgiler öğretim programındaki kazanımların yeni sosyal bilgiler öğretim programında azaltıldığı belirtilmektedir (Tay, 2017). Çakmak, Çakar, & Arıkan (2017), 2017 yılında güncellenen sosyal bilgiler program taslağının, sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından olumlu olarak karşılandığını belirterek, güncel programın öğrencilere daha faydalı olması için programa uygun ders ve çalışma kitaplarının hazırlanmasının yerinde olacağını önermiştir.

2004 ve 2005 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler öğretim programı, 2016 yılında sınıflar düzeyinde kazanımlar belirtilecek şekilde taslak olarak incelemeye sunulmuş ve taslak program hakkında öğrenci, öğretmen, veli ve akademisyenlerin görüşlerine açılmıştır. 2017 yılında sosyal bilgiler programı güncel haliyle yayınlanarak 2017-2018 eğitim öğretim yılında 5. sınıflarda uygulanmış ve 2018 yılında programın son hali verilerek yayınlanmıştır. 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programı, 2018-2019 eğitim öğretim

yılından itibaren tüm sınıf düzeyinde sosyal bilgiler yeni programa göre uygulanmaya başlanmıştır.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda öğretim programlarının perspektifi olarak, toplumun milli ve manevi değerleri ve yetkinliklerle alakalı, öğrencilerin bilgi, beceri ve davranışlara sahip olmalarını istemektedir. Öğretim programlarında adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik kök değerler olarak belirlenmiştir. Öğretim programları, öğrencilerin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenen 'anadilde iletişim', 'yabancı dilde iletişim', 'matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide yetkinlik', 'dijital yetkinlik', 'sosyal ve vatandaşlık ile ilgili yetkinlik', 'inisiyatif alma ve girişimcilik', 'kültürel farkındalık ve ifade' ve 'öğrenmeyi öğrenme' yetkinliklerine sahip olmasını istemektedir (MEB, 2018).

Aydemir (2018), 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programını barış eğitimi açısından incelemiş ve çalışması sonucunda programın temel felsefesi, genel amacı, kazanımları, öğrenme alanları, değerleri, becerileri ve yetkinlikleri itibariyle barış eğitimine destekleyici olduğu ve barış eğitimini yansıttığını dile getirmiştir. Yani sosyal bilgiler öğretim programı, gerek ulusal gerekse uluslararası barışın korunmasına katkı sağlamaktadır.

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programının uygulanmasında, sosyal bilgiler dersinin disiplinler arası yaklaşımla işlenmesi, kazanımların kazandırılmasında sosyal bilgiler öğretiminin temel ilkelerinin gözetilmesi, sosyal bilimler ve yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler anlayışlarına önem verilmesi, değer ve becerilerin hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınarak farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmesi, kavramları öğretirken sınıflamaların ve farklı kavram öğretimi yaklaşımlarının kullanılması, önemli milli ve dini gün ve haftalardan faydalanılarak öğrencilerin tarihsel duyarlılığı ve milli bilinçlerinin geliştirilmesi, okul dışı ortamlardan, edebî ürünlerden ve sanat eserlerinden faydalanılması, kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular çeşitli yöntemlerle sınıf içinde tartışılması, dijital teknolojideki gelişmelere paralel olarak gelişen durum ve sorunlara yer verilmesi istenmektedir (MEB, 2018).

Eğitsel Rehberlik

Eğitsel rehberlik ile ilgili bilgi vermek için, öncelikle eğitimdeki rehberlik hizmetlerinin gerekliliğini ve rehberliğin amacını belirtmek gerekmektedir. Daha sonra eğitsel rehberliğin tanımı, amaçları ve çalışma alanları hakkında bilgiler verilmesi daha uygun olacaktır.

Eğitimde rehberlik.

Toplumsal değişimler ve gelişimler, sosyal kurumları ve sosyal kurumların işlevlerini de değiştirmektedir. Toplumda yaşayan kişiler, yaşanan değişimden etkilenmekte ve değişimlere uyum sağlamada kendi kendilerine yetersiz kalabilmektedir. Bireyin çevresine uyumunun sağlanmasında, yardıma gerek duyulmakta ve bu yardımı rehberlik hizmetleri yerine getirmektedir (Sak, 2004). Dünyadaki son birkaç yüzyıl içindeki bilimsel, ekonomik, teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişim ve değişimler sonucunda, bireylerden beklenenler de bu gelişimlere paralel olarak artmaktadır. Bireyi hayata hazırlayan eğitim kurumları da, öğrencilerin sadece zihinsel gelişimini desteklemekle kalmayıp, öğrencilerin bir bütün olarak çağın gereksinimlerine uygun bir şekilde hazırlanmaları için kendilerini yenilemektedir. Bu anlayışla, çağdaş eğitim anlayışında öğrenci kişilik hizmetleri ön plana çıkmıştır.

Çağdaş eğitime göre, bireyler kendilerini, kendileri ve içinde yaşadığı toplum için bedensel, duygusal ve sosyal vb. yeteneklerini bir bütün olarak geliştirmelidir (Yeşilyaprak, 2016). Öğrenci kişilik hizmetleri öğrenci seçimi, okula uyum, sağlık, disiplin, beslenme, barınma, sosyal etkinlik, öğrencinin çeşitli sorunlarına yapılan yardımlar yani, öğrencinin bir bütün olarak gelişimine yardımcı olacak her türlü hizmetlerdir. Öğrenci kişilik hizmetleri, eğitim öğretim hizmetleri ile yönetim hizmetleriyle sıkı ilişki içinde olup, öğrencilerin kendilerini en iyi şekilde geliştirmeleri için gerekli ortamı sağlamaktadır. Buradan hareketle rehberlik, ‘‘kişiye sağlam karar vermesi, yeterli seçim yapması, en uygun şekilde büyüyüp gelişmesi ve uyum sağlamasını etkileyecek sorunların çözümünde, gerçekçi plan ve yaklaşımlarla işe girişebilmesi için yapılan kişisel, sistemli ve profesyonel yardım’’ olarak tanımlanabilir (Tan & Baloğlu, 2006, s. 2-9).

20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri’nde, kişilerin meslek seçimine yardımcı olmak amacıyla başlayan rehberlik hizmetleri, 1913 yılında eğitim kurumlarında da uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde rehberlik hizmetleri, Amerika’daki rehberlik alanındaki gelişmelerden etkilenerek 1950’lerden sonra gelişmeye başlamıştır (Yeşilyaprak, 2016). Sonraki yıllarda rehberlik hizmetleri genişleyerek, eğitim kurumlarımızın her kademesinde hizmet vermeye başlamıştır. Günümüzde, eğitim kurumlarımızın birçoğunda rehber öğretmen bulunmakta, rehber öğretmen olmayan eğitim kurumlarında ise rehberlik hizmetleri okul idaresi, ders öğretmenleri ve sınıf/şube rehber öğretmenleri tarafından yürütülmektedir.

Eğitimde rehberliğin en temel amacı, bireyin kendisini gerçekleştirmesini sağlamasına yardımcı olmaktır. Bireyin kendini gerçekleştirmesi denildiğinde, bireyin tüm yönleriyle potansiyelini kullanması ve sonuç olarak mutlu olması anlaşılmaktadır (Girgin, 2014).

Milli Eğitim Bakanlığı, Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde, rehberlik hizmetlerinin amacının, kişinin ''kendini tanıyan, kendisine sunulan eğitsel ve mesleki fırsatları değerlendirebilen, sorumluluk alabilen bireyler yetiştirilmesini ve bireylerin toplum içinde sağlıklı bir birey olarak yaşamlarını sürdürerek kendini gerçekleştirmeleri''ni sağlamak olarak belirtmiştir. Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde, rehberlik hizmetleri okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yaygın öğretim olarak adlandırılan öğretim kademelerinde, bireyin sosyalleşmesi, çevreye uyumu, kendini ifade etmesi, öğrenmeyi öğrenmesi ve öğrenmeye karşı tutumu, kendisini tanıması, iyi bir mesleğe yönlendirilmesi, hayat boyu öğrenmeyi öğrenmesi gibi çalışmaları kapsamaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2017, Madde: 8). Günümüzde, bireyin bir bütün olarak gelişmesi önemsenmekte olduğu için, okullarda bireyin sadece akademik gelişimi takip edilmemekte, akademik gelişimin yanında sosyal, kültürel, fiziki vb. gelişimleri de takip edilerek, bireyin her yönüyle gelişiminde yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, eğitimde rehberlik bir ihtiyaç ve eğitimde rehberliğin olmaması bir eksiklik olarak çağdaş eğitimde yerini almaktadır.

Ülkemizde yürütülen rehberlik hizmetlerinde her geçen gün kalite artmakta ve her bireyin özel olduğu düşüncesiyle okulda, evde, hastanede vb. yerlerde, düşük ya da üstün yetenekli öğrencilere özgü eğitimler verilmektedir. Bu olumlu gelişmelerin yanında, Yeşilyaprak (2016)'ın belirttiği yönetici ve öğretmenlerin rehberlikle ilgili yeterli eğitim almaması, eğitimdeki otoriter anlayışın rehberlik anlayışıyla örtüşmemesi, okullardaki rehberlik hizmetinin yetersiz oluşu, 2005'ten itibaren uygulanan yapılandırmacı ve gelişimsel rehberlik yaklaşıma dayalı öğretim programı uygulanmasına rağmen geleneksel rehberliğin hakim oluşu ve okullardaki rehberlik hizmetlerini yürütecek uzman ve altyapı eksikliği gibi sorunlar da bulunmaktadır.

Eğitimdeki rehberlik hizmetleri, birey sayısına göre bireysel ve grup olarak, eğitim kademesine göre okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim olarak, temel işlevine göre uyum sağlayıcı, yöneltici, ayarlayıcı, geliştirici, önleyici, tamamlayıcı olarak, problem alanlarına göre ise eğitsel, mesleki, kişisel olarak, hizmet alanlarına göre ise eğitim, sağlık, sosyal ve endüstri olarak ayrıştırılmaktadır (Özabacı, 2010).

Eğitsel rehberliğin tanımı.

Eğitsel rehberlikle ilgili olarak yapılan çeşitli tanımlara bakıldığında, eğitsel rehberliği Yeşilyaprak (2016, s. 135), "çocuğun eğitsel gelişim alanında ona belli yeterlilikler kazandırmak, öğrenmesini kolaylaştırmak, karşılaştığı güçlükleri gidermesine yardım etmek ve böylece uygun ve etkin bir öğrenme ortamı oluşturmaya yönelik hizmetler" olarak tanımlamaktadır.

Tan & Baloğlu (2006, s. 107) ‘‘bireyin kendi yetenek, ilgi, ihtiyaç, kişilik yapısı, imkân ve şartlarına uygun bir öğrenim dalı seçerek o dalda başarı ile ilerlemesini sağlamak için verilen hizmetler’’olarak, Balcı (2014, s. 85) ise, ‘‘bireylerin eğitim yaşamları boyunca ilgilerini, yeteneklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlanan eğitim programlarından birini seçmelerine, seçtikleri bu programda başarıyla ilerlemelerine ve eğitimle ilgili olarak karşılaştıkları tüm sorunların çözümüne yönelik olarak yardımların tümü’’ olarak tanımlamıştır.

Yukarıda belirtilen tanımlara ek olarak, Milli Eğitim Bakanlığı, Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği (2017)’nde eğitsel rehberliği, “bireyin yetenek, ilgi, ihtiyaç, değer, kişilik özellikleri, imkân ve koşullarıyla uyumlu eğitsel kararlar alması; eğitime ilişkin olumlu tutum geliştirmesi ve hayat boyu öğrenme sürecinde bireyin gelişimine destek olunması amacıyla bireye ve ailesine sunulan hizmet” (madde 6) olarak tanımlamış ve eğitsel rehberlik hizmetini sadece bireye verilen bir hizmet olarak sınırlandırmayarak, bireyin ailesine/velisine verilen bir hizmet olarak belirtmiştir. Gerçekten de, eğitimde rehberliğin önemli bir alanı olan eğitsel rehberliğin bireyin kendisine ve ailesine ya da velisine verilmesi, bireyin eğitsel rehberlik alanında alacağı kazanımları artıracaktır. Çünkü bireyin ailesi veya velisi, aldığı eğitsel rehberlik ile hizmetler sayesinde, okul dışında da bireye yardımcı olma imkânı bulacaktır.

Bu tanımlardan yola çıkarak, eğitsel rehberlik, bireyin akademik gelişiminin tam olarak sağlanması için, bireyin akademik ilerlemesini ilgi ve yetenekleriyle paralel olmasını sağlayan, bireyin akademik olarak ilerlemesinde (öğrenmesinde) karşılaştığı ya da karşılaşabileceği zorluklara karşı çözüm yollarını sunarak bireye ve velisine sunulan eğitsel faaliyetler olarak tanımlanabilir. Eğitsel rehberliğin adından da anlaşılacağı üzere, yapılan faaliyetler eğitimle ilgili olup, bireyin akademik gelişimini destekler niteliktedir. Eğitsel rehberliğin bireyin akademik gelişimini desteklemesi için, bireyin öğrenmesini ve öğrenmede karşılaştığı güçlükleri çözümler üretmesini sağlamalıdır.

Eğitimde eğitsel rehberlik hizmetleri, Bakırcıoğlu (2003)’nun belirttiği gibi, koruyucu, önleyici ve geliştirici nitelikte verilmektedir. Öğrenciler bazı dönemlerde, bu eğitsel rehberliğin boyutlarından bir kısmına daha fazla ihtiyaç duysalar da, öğrenme süreci boyunca eğitsel rehberliğe her zaman ihtiyaç duyulabilmektedir.

Eğitsel rehberliğin amaçları.

Eğitsel rehberliğin amacını Tan & Baloğlu (2006, s. 107), “öğrencinin okulda uyum sağlamasına ve eğitsel gelişimine yardım etmek” olarak dile getirirken, Sak (2004), öğrencilerin başarılarının artırılmasında, gerekli her türlü eğitsel planlamaların yapılmasının

eğitsel rehberliğin temel amacı olduğunu belirtmiştir. Hamarta (2016), bu genel amaç doğrultusunda eğitsel rehberliğin amaçlarını maddeleştirerek aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

- Öğrencinin sınıf ve okul çevresine uyum sağlamasına yardımcı olmak,
- Öğrencilerin kendilerini tanıma ve farkında olmalarını sağlamak,
- Öğrencilerin kendi özelliklerine göre eğitsel ortam sunmak,
- Öğrencinin devam edeceği okullar hakkında bilgilendirmek,
- Öğrencilerin istediği program ile kendi özellikleri arasındaki uyumu sağlamak,
- Öğrencilerin ders, alan ve okul seçimine yardımcı olmak,
- Öğrencilerin akademik başarılarını yükseltecek çalışma alışkanlıkları kazanmalarını sağlamak,
- Öğrencilerin başarısızlık nedenlerini belirleyip çözmelerine yardımcı olmaktır.

Eğitsel rehberliğin amacının genel olarak, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerine yardımcı olmak (Balcı, 2014; Yeşilyaprak, 2016) olduğu görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda, eğitsel rehberliğin ana konusu, öğrencilerin nasıl daha iyi öğreneceği sorusuna cevap bulmaktır. Balcı (2014) eğitsel rehberliğin konusunun motivasyon, etkili ders çalışma yöntemleri, zaman planlaması, uzun süreli öğrenmeyi sağlama, sınavlara hazırlık, öğrenmeyi engelleyen sorunlar ve çözümleri, öğrencilerin karar verme ve öğrencilerin seçim yapmaları olarak belirtmektedir.

Öğretmenler, ders yılının başında, öğrencilere girdiklere derslerle ilgili olarak gerekli eğitsel rehberliği yapmalıdır. Ders öğretmeni, dersi tanıtarak dersin gerekliliğini, derse nasıl çalışılması gerektiğini, verimli ders çalışma alışkanlıklarını, dersle ilgili kaynakları nasıl ulaşacağını yararlanacağını, dersle ilgili kavram ve terimlerin nasıl kavranacağını anlatarak öğrencilere rehberlik etmelidir (Tan & Baloğlu, 2006).

Eğitsel rehberlik, sadece öğrencilere verilen bir hizmet olarak düşünülmemelidir. Tan & Baloğlu (2006), öğrenci velilerine yönelik okul kuralları, öğrencilerin verimli ders çalışma yolları, etkili öğrenme vb. konularda toplantılar yapılarak, velilere de rehberlik yapılmasının gerekliliğinden bahsetmektedir.

Öğrencileri, öğrenme sürecinde nasıl öğrenecekleri konusunda bilgilendirmek, öğrencilerin motivasyonlarını düzenlemek ve öğrencilere verimli ders çalışma konularında bilgilendirmek gibi amaçlar doğrultusunda, öğrenme sürecinde rehberliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenme ve başarma fırsatı verilmiş

olmaktadır. Öğrenme sürecinde rehberliğin faydaları doğrultusunda, öğretmen sadece öğrencilere ne öğrenilmesi gerektiğini anlatmamalı, öğrencilere nasıl öğrenilmesi gerektiği hakkında öğrencileri bilgilendirmeli ve nasıl öğrenileceğini öğretmelidir (Gates, Jersild, Connell, & Challman, 1975).

Eğitsel rehberlik hizmetleri.

Eğitsel rehberlik hizmetleri, bu araştırmada Hamarta (2016)'nın çalışmasında sınıflandırdığı üzere, "oryantasyon", "üst eğitim kurumları ile ilgili bilgilendirme" ve "verimli ders çalışma yöntemleri" adıyla bölümlere ayrılarak incelenmiştir.

Oryantasyon.

Ortantasyon faaliyetleri, bir diğer deyişle alıştırma faaliyetleri, öğrencilerin yeni okula başlamalarında eğitim öğretim yılının ilk haftasında okulun fiziki olarak (kütüphane vb) tanıtımı, okul kurallarının tanıtımı, okulun işleyişiyle ilgili yönetmeliğinin (ders geçme, disiplin vb.) tanıtımı, son sınıflara yönelik mezuniyet sonrası okul veya iş hayatına uyumdur (Tan & Baloğlu, 2006).

Oryantasyon hizmetleri, süreklilik arz etmeli ve tüm öğrencilere verilmelidir. Ortantasyon hizmetleri, sadece okula yeni kayıt olan öğrencilere verile hizmet olarak düşünülmemeli, okula aynı zamanda devam eden öğrencilere yönelik olarak, okuldaki değişiklikler ve yeni fırsatlardan haberdar etmek için de verilmelidir. Oryantasyon hizmetlerinin okulun ilk haftasında, bir plan dâhilinde ve idare, öğretmen, rehberlik servisi bir takım olarak uyumlu çalışırsa daha çok faydalı olacaktır (Hamarta, 2016). Oryantasyon hizmetleri ders yılı içerisinde, başka okuldan gelen öğrencilere, aynı okul içinde sınıf/şube değişikliği yapılan öğrencilere de karşılaşabilecekleri zorluklara karşı önlem almak için yapılmaktadır.

Ülkemizde oryantasyon faaliyetleri kapsamında, eğitim öğretim yılının başlama tarihinden bir hafta önce, bir haftalık olarak okul öncesi, ilkokul birinci sınıf, ortaokul beşinci sınıf ve lise hazırlık ve dokuzuncu sınıflara yönelik olarak uyum eğitimi verilmektedir. Uyum eğitimiyle, öğrencilerin okul kaygılarının giderilmesi, okul ve öğrenme ortamını tanıyarak alışmaları, böylece okulu ve öğrenmeyi sevmeleri, öğretmenlerini ve arkadaşlarını daha yakından tanımaları sağlanmaya (MEB TEGM, 2017b) çalışılmaktadır.

Üst eğitim kurumları ile ilgili bilgilendirme.

Öğrencinin mezuniyet sonrası devam edeceği eğitim kurumları ile bilgilendirme çalışmaları, üst eğitim kurumları ile ilgili bilgilendirme kapsamına girmektedir. Öğrencilere

üst eğitim kurumları ile bilgilendirme çalışmaları kapsamında, ilkokuldan sonra devam edecekleri ortaokul türü hakkında, ortaokul sonrasında devam edecekleri ortaöğretim kurumları hakkında, ortaöğretim sonrası devam edecekleri üniversite hakkında bilgilendirme faaliyetleri yapılmaktadır. Şüphesiz ki, her eğitim kademesinde üst eğitim kurumu ile ilgili bilgilendirmeler önemli olmakla birlikte, ortaokul ve lise dönemlerindeki üst eğitim kurumu ile ilgili bilgilendirmeler daha da önem arz etmektedir. Liselere geçişte, sınav sistemi değişikliklerinin öğrencilere ve verilere doğru ve zamanında aktarılması, öğrencilerin ilgi ve isteklerine göre liselere ve liselerdeki bölümlere yerleşmeleri için tercih öncesi ve tercih dönemlerinde bu alandaki rehberliğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Üst eğitim kurumları ile bilgilendirme çalışmaları, eğitim kurumları ile yazılı materyalin hazırlanıp sunumuyla, eğitsel günler düzenleyerek konuşmacıları davet ederek, eğitim kurumlarını inceleme gezileri düzenleyerek yapılmaktadır (Yeşilyaprak, 2016).

Verimli ders çalışma yöntemleri.

Eğitsel rehberlik içinde verilen verimli ders çalışma etkinliklerinde, bireyin öğrenmesi, öğrenmeye karşı bakış açısı, daha etkili ve verimli ders çalışma yolları hakkında bilgilenmesi ve verimli ders çalışma yollarını uygulaması, öğrenme stratejileri ve öğrenme stillerinin bilmesi ve uygulaması, öğrenme sürecinde karşılaştığı sorunların çözümleri gibi faaliyetleri kapsamaktadır.

Öğrenciler, ders çalışma ile ilgili yeteri kadar zaman geçirmelerine rağmen, nasıl çalışmaları gerektiğini bilmemeleri ve zamanlarını doğru düzenleyememeleri nedeniyle yeteri kadar başarılı olamamaktadır. Öğrencilerin çalışma zamanı, süresi ve ortamı konusunda ve öğrendiklerini nasıl hatırlayabilecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları sonucunda, öğrencilerde bıkma, usanma ve derslere karşı ilgisizlik olmaktadır (Yılmaz & Üre, 2004). Bunun sonucunda da, öğrenciler için verimli çalışma yöntemlerini bilmek bir ihtiyaç olmaktadır (Bakırcıoğlu, 2003).

Eğitim sürecindeki bir kişiden beklenen, eğitim kurumlarında amaçlanan kazanımların kişide oluşmasıdır. Kişinin kendisinin, ailesinin ve toplumun kendisinden beklentisi de başarılı olmasıdır. Bu bakımdan başarı, eğitim programlarında belirtilen ders kazanımlarına sahip olmak olarak düşünülebilir.

Başarı için üç önemli faktör vardır. Bunlar: ‘İstek ve azim’, ‘irade’ ve ‘akıl’dır. Başarmanın duygusal boyutunu oluşturan istek ve azim etkeninde, kişinin ders çalışmaya karşı olan isteği, konuya ilişkin ilgisi önemli olmaktadır. Kişinin çalışma azminin olması, ders çalışma esnasında dikkatli olmasını sağlamaktadır. Ders çalışmanın planlı ve program

dâhilinde olması, irade ile ilgilidir. Kişinin çalışma programını yapması ve yaptığı programa uyması, başarmanın ikinci etkenini oluşturmaktadır. Kişi başarmak istiyorsa, zamanını iyi planlamalı ve zaman planlamasını kendisi yapmalıdır. Zaman planlamasında, eğlenme ve dinlenmeye de zaman ayırmalıdır. Kişinin kendi yaptığı plana uyması, onun kendisini daha özgür hissetmesini sağlar ve yaptığı işlere hakim olmasını sağlar. Başarı için üçüncü önemli etken de akıldır. Akıl etkeni denildiğinde, öğrenme ve öğrendiklerini hatırlama için uygulanan çalışma yöntemi kastedilmektedir. Etkili ve verimli öğrenmenin, başarmanın üçüncü etkeni akılla alakalıdır. Başarmanın en önemli kuralı, bu üç etkenin yani istek ve azim, irade ve aklın birbiriyle uyumlu içinde olmasına bağlıdır (Özakpınar, 2010).

Öğrencilerin başarısında, nasıl ders çalıştıkları etkilidir. Öğrencilerin konuyu ne kadar çalıştıkları kadar, nasıl çalıştıkları da önemlidir. Öğrencilerin konuyu öğrenmesinde, önce konu bütün olarak ele alınmalı, daha sonra zor kısımlar üzerinde çalışılmalı ve daha sonra konu bütün olarak çalışılmalıdır (Yılmaz & Sünbül, 2003). Bütün-Parça-Bütün yöntemi inceleme, sorular oluşturma, okuma, anımsama ve özetleme, tekrarlama aşamalarından oluşur. İnceleme aşamasında, okunacak kitap ya da konu genel olarak incelenir, konular göz gezdirilir. Sorular Oluşturma aşamasında, konuyu okumaya geçmeden önce konuyla ilgili cevaplarını bulabileceğimiz sorular belirlenir. Okuma aşamasında, bir önceki aşamada hazırlanan sorulara cevap bulacak şekilde, konunun ana fikrini bulmaya çalışarak konu okunur. İlk okumadan sonra, ikinci okumada önemli yerlerin altı çizilebilir. Anımsama ve Özetleme aşamasında, konular okunduktan sonra konu parçalarını kitaba bakmadan anımsama ve özetleme yapılır. Tekrarlama aşamasında, önceki aşamalarda hazırlanan sorulara cevapların verilip verilmediği bakılarak, konu yeniden okuarak eksiklikler giderilir (Aydın, 1998).

Etkili ve verimli ders çalışmayı sağlayan bazı hususlar vardır.. Öğrencilerin etkili ve verimli bir şekilde ders çalışmaları ve öğrenebilmeleri için, örenme stillerini, öğrenme stratejilerini, ders çalışma ortamını, zamanı kullanma, motive olma, etkin dinleme, not tutma, etkili okuma gibi konuları bilmeleri gerekmektedir (Hamarta, 2016).

Öğrencilerin ders çalışmalarının etkili olması için, öğrenmeye hazır olmaları gerekmektedir. Balcı (2014), öğrencilerin etkili ve verimli ders çalışabilmeleri için, öncelikle öğrenme için psikolojik ortamın gerekliliğini yani öğrencilerin fizyolojik ve psikolojik olarak ders çalışmaya hazırlıklı olmaları gerektiğini belirtmektedir. Fizyolojik olarak kişinin derse hazırlanması denildiğinde, öncelikle kişinin ders çalışacağı zaman düzgün bir şekilde oturması, doğru nefes alması, beslenmesi ve sağlığının iyi olması, rahat olması, hareket etmesi, yüzünün şekli gibi durumları kastetmektedir. Kişinin psikolojik olarak derse

hazırlanması denildiğinde ise, kişinin çalışacağı konuyu belirlemesi, konuya ilgili ve istekli olması, ders çalışma amacından haberdar olması ve konunun önemini bilmesi, nasıl çalışacağını bilmesi ve bunu yapması olarak belirtilmektedir.

Öğrencilerin daha iyi öğrenmelerini sağlayarak başarısızlıklarının önüne geçmek için, öğrencilerin etkili ders çalışma alışkanlıklarını sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin etkili ve verimli bir şekilde ders çalışma alışkanlığını kazanmaları için, öğrencilere yönelik rehberlik yapılması gerekmektedir. Öğrencilerin verimli çalışma alışkanlıklarının nasıl kazanıldığını bilmeleri gerekmektedir. Okul başarısızlığının temelinde genellikle, öğrencinin verimli ders çalışma yollarını bilmemesi gelmektedir. Etkili çalışma alışkanlığı kazanamayan öğrenci, büyüdükçe öğrenmeye karşı motive olamamakta ve çalışma planı yapamamaktadır. Öğrencilerin verimli çalışma alışkanlığını edinmemiş olması, onların hem okul hayatını hem de okul dışındaki hayatını olumsuz etkilemektedir (Balcı, 2014).

Verimli ders çalışma yöntemleri ile ilgili verilen eğitsel rehberlik hizmetlerinde, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmeleri konusunda yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Bu konuyu biraz daha açarak incelemek daha yararlı olacağından, öncelikle öğrenmenin oluşumu hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır.

Bu araştırmada, verimli ders çalışma yöntemleri, öğrenmeyi öğrenme, motivasyon, öğrenme stilleri, öğrenme stratejileri, ders çalışma ortamı, zaman planlaması, etkin dinleme, not tutma, etkin okuma, derse katılım, özet çıkarma, tekrar, başarısızlık nedenleri, ödev hazırlama, yeteneklerin keşfi ve hafıza güçlendirme alt başlıkları olarak ele alınmıştır.

Öğrenmeyi öğrenme.

Bu bölümde, öğrenmeyi öğrenme ile ilgili olarak öncelikle öğrenmenin tanımı ve öğrenmenin oluşumu hakkında bilgi verilmiş daha sonra öğrenmeyi öğrenme açıklanmıştır.

Öğrenmenin tanımı ve özellikleri.

Eğitim kurumlarının en temel görevi, öğrencilere belirlenen dersler ve konular doğrultusunda öğrencilere gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri öğretmektir. Öğretme kavramından kasıt, öğretmenin öğrencilere bir şeyler anlatması, göstermesi olarak düşünülmemelidir. Açıkgöz (2000, s. 9-22), öğretmeyi, "öğrenmenin kolaylaştırılması, öğrenmeye rehberlik edilmesi ve öğrenene öğrenmeyi gerçekleştirmesinde yardımcı olunması süreci" olarak tanımlayarak, öğretmenin bilgi aktarma işlevinin yıllar önce sona erdiğini ve artık öğretmenin bilgi aktarmaktan ziyade öğrencinin öğrenmesine yardımcı olacak şekilde etkinliklerin hayata geçirme işlevinin bulunduğunu belirtmektedir. Böylelikle, öğrenme kavramı önemini artırarak devam ettirmektedir.

İnsana özgü bir kavram olan öğrenmenin ne olduğu ile ilgili geçmişten günümüze birçok tanımlama yapılmıştır. Öğrenmenin yaşantılar sonucunda bireyin davranışlarında meydana gelen kalıcı izli değişiklikler olduğu uzmanların hemfikir olduğu bir tanımdır (Erden & Akman, 2012; Fidan, 2012).

Yaşantı, davranış ve kalıcılık öğrenmenin üç özelliğidir. Öğrenme tanımındaki yaşantı denildiğinde, kişinin çevresiyle olan etkileşimi sonucunda, kişide oluşan izler kastedilmektedir. Her bireyin çevresiyle etkileşimi kendine özgü olduğu kabul edilirse, her bireyin öğrenme şeklide kendine özgü olduğu sonucu çıkmaktadır. Davranış denildiğinde de, kişinin gözlemlenebilen veya gözlemlenemeyen konuşma, yazma, düşünme gibi etkinlikler akla gelmektedir (Senemoğlu, 2005). Öğrenme sonucunda davranışlar değişmemişse, öğrenme gerçekleşmemiş kabul edilmektedir. Öğrenmeden sonra davranışın değişmesi hemen veya sonradan olabilmektedir. Öğrenme sonucunda bireyde istenilen davranış değişiklikleri olabileceği gibi, istenilmeyen davranış değişiklikleri de olabilir. Örnek vermek gerekirse, birey trafik kurallarını öğrendikten sonra trafik kurallarına uymaya başlaması istenilen davranış değişiklikleri iken, televizyonda gördüğü olumsuz bir davranışı yapması da istenilmeyen davranış değişiklikleridir.

Öğrenmenin üçüncü özelliği, kalıcı olmasıdır. Öğrenme sonucundaki davranış değişikliği kısa süreli olmamalı yani uzun ya da sürekli olmalıdır. Anlık değişimler ve bir madde (ilaç vs.) kullanımı sonrası görülen kısa süreli değişimler, öğrenme olarak kabul edilmemektedir (Erden & Akman, 2012). Gelişim sonucunda meydana gelen değişimler öğrenmeden sayılmamaktadır. Yine aynı şekilde bireyin doğumdan sonraki refleksi davranışları öğrenme kavramına girmezken, zamanla sürünmesi, yürümesi gibi hareketler öğrenmenin içine girmektedir. Bir çocuğun elinde enjektörle gören doktora verdiği tepki de bir öğrenmedir. Öğrenme bazen bilinçli (kasıtlı) şekilde olabildiği gibi, bazen de çocuğun elinde enjektörle gören doktora verdiği tepki gibi bilinçsiz (kasıtsız) da olabilmektedir (Slavin, 2006).

Öğrenmenin tanımı, öğrenmeye olan bakış açısına göre değişmekte olup, davranışçı yaklaşıma göre öğrenme, kişinin yaşantıları sonucunda davranışlarında meydana gelen değişiklik iken bilişsel yaklaşıma göre, kişinin zihninde meydana gelen değişikliktir. Uyarıcı-tepki arasındaki ilişkiye göre öğrenmeyi açıklayan davranışçı yaklaşımda, davranış öğrenilirken bilişsel yaklaşımda bilgi öğrenildikten sonra davranışa dönüşmektedir. Davranışçı öğrenme yaklaşımına göre öğrenme, yaşantı sonucu oluşmakta, öğrenme sonucunda gözlemlenebilen davranışta değişiklik olmakta ve öğrenme kalıcı olmaktadır. Bilişsel öğrenme yaklaşımına göre öğrenme, kişinin zihnindeki değişikliklerden ibaret olup

öğrenmede gözlemlenebilen davranış değişikliği ve yaşantı gibi durumlar söz konusu değildir (Selçuk, 2004).

Öğrenmenin oluşumu.

Öğrenmenin nasıl oluştuğuna ilişkin çeşitli yaklaşımlar olmakla birlikte, bunlar genellikle iki yaklaşım etrafında şekillenmiştir. Davranışçı yaklaşımda, öğrenmenin gözlenebilir davranışlardaki değişim ve bunun nedenleri üzerinde çalışılırken, bilişsel yaklaşımda, öğrenme sonucunda davranışlar üzerine yorumlama yapılmaktadır. Davranışçı yaklaşım, öğrenmeyi koşullanma sonucunda uyarıcı-tepki-pekiştireç ilişkisi olarak açıklamaktadır. Klasik ve operant olmak üzere iki koşullanma biçimi vardır. Klasik koşullanmada, nötr uyarıcı tepki verilen bir uyarıcıyla eşleştirilerek eşleştirme sonrasında nötr uyarıcıya aynı verilmeye başlanır. Yangın alarmı yangın ile eşleştirilerek sadece alarm çaldığında dışarı çıkmak gibi. Operant koşullanmada ise uyarıcılara verilen tepkiler pekiştirme yoluyla tepkilerin sürekliliği sağlanır. Olumlu veya olumsuz pekiştirme sonucunda, istenilen davranış ortaya çıkmaktadır. Bilişsel yaklaşımda göre öğrenme, kişiye gelen uyarıcıların duyusal kayıttan kısa süreli ve uzun süreli belleğe geçmesini içeren aşamalar sonucunda olmaktadır. Duyusal bellek, sınırsız olup bireyin uyarıcıları duyu organlarıyla alması ve 1-4 saniye arasında bireyin dikkati ve algısına göre kısa süreli belleğe aktarılması veya yok olmasıdır. Kısa süreli bellek, sınırlı bir kapasiteye sahip olup 15-20 saniye sonra bir şey yapılmaması durumunda yok olur. Kısa süreli bellekteki bilgiler tekrar, anlamlandırma gibi faaliyetlerle kısa süreli bellekte kalması sağlanmakta veya uzun süreli belleğe gönderilmektedir. Uzun süreli bellek, anlamlandırılmış bilgilerin kalıcı olarak sınırsız bir şekilde saklandığı yerdir. Uzun süreli bellekteki bilgilerin kalıcı olduğu ama yeterince geri getirme (hatırlama) yollarının kullanılmadığı için unutulduğu kabul görmektedir. Uzun süreli bellekteki bilgilerin geri getirilme durumu, bireyin öğrenme sürecindeki aktifliği, öğrenirken bilgileri nasıl anlamlandırdığına bağlı olup öğrencilere nasıl öğrenecekleri, öğrendiklerini nasıl hatırlayacakları ve kendilerini nasıl güdüleyecekleri öğretildiğinde hatırlama kolaylaşmaktadır (Özdemir, Yalın, & Sezgin, 2008).

Öğrenmenin nasıl olduğuna dair yapılan çalışmalar ve tartışmalar sonrasında, öğrenmenin oluşumuna dair iki görüş öne çıkmıştır. Bunlardan birincisi, öğrenmeyi davranış-uyarıcı arasındaki bağ olarak açıklayan davranışçı yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre öğrenme direkt gözlemlenebilir. Uyarıcı ve davranışı gözlemleyerek öğrenmenin olup olmadığını söyleyebiliriz. Diğer görüşe göre ise öğrenme, bireyin içsel süreçleri sonucuna meydana geldiği için direkt olarak gözlemlenemez. İkinci görüş olan bilişsel yaklaşıma göre, öğrenme

bireyin algılarına, belleğine, hatırlamasına vb. içsel süreçlerine göre şekillenmektedir (Erden & Akman, 2012).

Öğrenmeyi davranışçılık teorisiyle açıklayanlar, öğrenme esnasındaki zihinsel işlemleri görmezden gelerek gözlemlenebilen davranışa odaklanırlar. Davranışçılara göre, öğrenme davranış kazanma olarak belirtilir. Davranışçı yaklaşıma göre, öğrenme uyarıcılara verilen tepkilerden oluştuğu için öğrenme sürecinde pekiştirmenin öğrenmeyi olumlu etkilediği, bu nedenle öğrenme sürecinde ceza yerine ödülün daha etkili olduğu belirtilmektedir. Öğrencilerin sınıf içinde olumlu davranışlar geliştirmelerini sağlamak için davranışçı yaklaşımdan faydalanılabilir (Pritchard, 2015).

Öğrenme üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda, öğrenme sürecinin bilişsel ve nörofizyolojik yönü daha fazla değinilmektedir. Öğrenmenin bilişsel yönünü bilgi işleme kuramı oluştururken, öğrenmenin nörofizyolojik yönünü de öğrenmede sinir sisteminin çalışması oluşturmaktadır. Bilgiyi işleme kuramında birey duyu organları ile aldığı uyarıcıları duyusal bellekte kısa süre depolar. Daha sonra uyarıcılar sinirler yoluyla beyne iletilir ve anlamlandırılır yani algılanır. Algılar daha sonra kısa süreli belleğe yani çalışan belleğe daha sonra da uzun süreli belleğe taşınır. Kısa süreli bellekteki yeni bilgiler uzun süreli bellekteki eski bilgilerle karşılaştırılır, bütünleştirilir. Kısa süreli bellekteki bilgiler tekrarla kısa süreli bellekte kalması sağlanır. Uyarıcıların duyumlarla algılanmasında kişinin yaşantıları önemlidir. Kısa süreli bellekte bilgiler anlamlandırılınca uzun süreli belleğe geçer ve uzun süreli bellekte yeri geldiğince geri çağrılır ve bilgiler kullanılır. Uzun süreli belleğin kapasite sınırı olmadığı için istenildiği kadar bilgi depolanabilir (Erden & Altun, 2006).

Öğrenme süreci ile ilgili nörofizyolojik yaklaşıma göre, öğrenmede sinir sisteminin rolü büyüktür. Merkezi sinir sistemi, öğrenmeye yön vermektedir. Merkezi sinir sistemi, beyin ve omurilikten oluşmaktadır. Omuriliğin görevi beyin ve kas/duyular arasındaki mesaj aktarımı sağlamaktır. Beyin ise alt, orta ve üst olarak üç bölümde incelendiğinde düşünme ve karar vermenin geliştiği ve sinir sisteminin çoğunun bulunduğu üst beyin bölümü önem arz etmektedir. Üst beyin (serebral korteks), sağ ve sol olarak ikiye ayrılmakta ve farklı işlevleri bulunmaktadır. Vücudumuzun sağ bölgesi sol beynimizle, sol bölgesi de sağ beynimizle ilişkilidir. Sağ beyinlerini çok kullananların yaratıcılıkları ve bütünü algılamaları gelişmişken, sol beyinlerini çok kullananların da analitik düşünmeleri gelişmiştir. Bireylerin beyinlerini kullanma durumları da bireysel farklılıkları oluşturmaktadır (Erden & Altun, 2006).

Erden ve Altun (2006)'un belirttiği gibi, öğrenme her öğrenci için aynı şekilde olmamaktadır. Öğrencilerin bireysel farklılıklarına göre öğrenme, farklı yollarla olmaktadır. Kişilerin bireysel farklılıkları doğuştan gelen kalıtsal özellikleri olabildiği gibi, sosyal

çevresinden kaynaklanan farklılıklar da olabilir. Bireyin anne ve babasından gelen genetik özellikleri kişi üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca kişinin ilk sosyal çevresi olan aile içindeki çocuğun bakımı, çocuğa karşı tutum, ailenin ekonomik ve kültürel özellikleri gibi özellikler kişi üzerinde etkilidir. Bireylerin çocukluk döneminde çevresinden çok etkilendikleri için ilk çevrenin özellikleri belirgin bir şekilde bireyin farklılıklarına yansımaktadır.

Bir öğrenmenin oluşumunda pek çok değişken etkili olmaktadır. Öğrenenin yaşı, zekâsı, ilgisi vb. açısından bireysel değişkenler, öğrenilen konunun zor veya kolay olması, karmaşık olması vb. açısından konu değişkeni, öğrenirken kullanılan çalışma yöntemi, yapılan tekrarlar vb. açısından yöntem değişkeni, öğreten öğretmenin özellikleri, öğrenme ortamının fiziksel özellikleri ve bireysel ya da grupla öğrenme gibi çevre değişkenleri öğrenmenin kalitesini etkilemektedir. Bu sayılan değişkenler içerisinde öğrenmeyi en çok etkileyen şüphesiz ki öğrenenin özelliklerinden kaynaklanan bireysel değişkenlerdir. Diğer etkenler bireysel etkenler etrafında şekillenmektedir. Öğrenen öncelikle, öğrenme ile ilgili bireysel sorumluluk duymalı ve öğrenme sürecine katılmalıdır. Öğrenenin öğrenmede bireysel sorumluluğunu öğrenenin kendine saygısı, ilgisi, kendine güveni, hedefi, ideali, çalışma yöntemi gibi birçok özellik etkili olmaktadır. Ayrıca, öğrenmede en etkili faktörlerden birisi de öğrenenin nasıl öğreneceğini bilmesidir. Öğrenenin nasıl öğreneceğini bilmesi, öğrenenin ihtiyaç duyduğu her anda öğrenmesine imkân vermektedir. Öğrenme sonrasında yapılan tekrarlar, öğrenmenin kalıcılığını sağlamaktadır (Büyükkaragöz, Muşta, Yılmaz, & Pilten, 1997). Karafilik & Kuyucu (2013a), öğrenmenin ilk şartının kişinin öğrenmeye istekli olmasının gerektiğini belirterek, öğrenmeyi isteyenlerin karşılarına çıkan engelleri aşmak için çaba sarf edeceğini dile getirmiştir. Her ne kadar öğrencinin isteği öğrenmeyi etkilese de, tek başına yeterli olmamaktadır. Öğrenmenin etkili olması için diğer faktörlerin de uygun olması gerekmektedir.

Binbaşıoğlu, (1995), etkili öğrenme için gerekli ilkeleri şöyle sıralamıştır:

- Öğrenilecek konu anlamlı olmalı,
- Öğrenci genelleme yaparak (sonuç çıkarak) öğrenmeli (tümevarım),
- Öğrenci konunun ana noktalarını yani özünü öğrenmeli,
- Uygun düzeyde ödül ve cezanın bulunmalı,
- Bütün-parça-bütün yöntemi ile öğrenilmeli,
- Konu metnine bakmayarak bellenmeli,
- Öğrenme konusu aralıklı olarak yinelenmeli,

- Öğrenciler güdülenmeli,
- Kişi, kendi hızına göre öğrenmelidir.

Öğrenmede başarısızlıkları gidermek için, öğrencilerin kendilerine güvenleri artırılmalı, öğrenciler tanınmalı, takdir edilmeli ve hedeflerden (amaç) haberdar edilmeli, öğrenciler güdülenmeli, öğrenciler derse katılmalı, öğrencilerin öğrendiklerinin okul dışında tekrarı sağlanmalı, öğrenciye dönütler verilmeli, öğrencilerin nasıl öğreneceklerini bilmeleri ve kendi kendilerine öğrenmeleri sağlanmalıdır. Öğrencilerin okuldaki başarılanın önündeki sorunların başında, öğrencilerin etkili çalışma ve çalışmaya karşı yönelimlerinin iyi olmamasıdır. Öğrencinin okul içindeki davranışları, ders çalışmaya karşı tutumları, çalışma ortamları, çalışmaya zamanı ayırma ve kullanma, okuma durumu, not tutma ve tekrar etme durumları öğrencilerin çalışma alışkanlarındandır (Yılmaz & Sünbül, 2003).

Driscoll (2012), öğrenmenin oluşumunda dikkat, tekrar gibi pek çok sürecin bulunduğunu belirterek, öğretimin amacının öğrenmenin oluşumundaki süreci gerçekleştirmek olduğunu dile getirmiştir. Driscoll (2012), Gagne'nin öğrenme süreciyle ilgili öğrenme olaylarının dikkat çekme, öğrenciye hedeften bahsetme, ön öğrenmeleri hatırlatma, uyaranı (içerik) sunma, öğrenme rehberliğinde bulunma, performansı gösterme, dönüt, performans değerlendirmesi, tutma ve transfer olduğunu belirterek bunların belirli sırayı takip etmesinin gerekmediğini belirtmektedir.

Günümüzde öğrenme.

Yakın zamana kadar devam eden geleneksel eğitim anlayışında öğretmen, öğrenme öğretme sürecinin merkezinde bulunarak öğrencilere belirlenmiş hedefler ışığında bilgiler sunan bir konumda bulunmaktadır. Geleneksel eğitim anlayışına öğrenci pasif bir şekilde öğretmenin anlattıklarını almakla yetinmektedir. Öğrenme anlayışındaki değişmeler neticesinde öğrenciler, öğrenme sürecinde pasif olmadan aktif bir şekilde öğrenme faaliyetlerine katılmaktadır. Böylece öğrenme sürecinde öğretmen aktifliği öğrenciye vererek öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştıran bir rehber olmaktadır (Özdemir, Yalın & Sezgin, 2003). Artık günümüzde geçerli olan anlayış öğrenmeyi gerçekleştirecek kişi öğrenci olduğundan öğrenci, öğrenme sürecinde etkin ve kontrolü elinde tutmaktadır. Howe (2001), bu konuda, kişinin öğrenme faaliyetine yaklaşımının, kişinin öğrenme üzerine kontrol algısına göre değişmekte olduğunu söylemektedir. Kişinin öğrenme faaliyetindeki kontrolün, kendisinde ya da kendisi haricindeki diğer etkenlerde olma durumu öğrenmeyi etkilemektedir. Öğrenme işini kendi kontrolünde gören öğrenciler derse gerekli ilgiyi göstermekte, tekrar etmekte, gerekli stratejileri uygulamaktadır.

Yapılandırmacı öğrenme, öğrencinin öğrenme sürecinde bilgileri yapılandırarak öğrenmesidir. Bu nedenle öğrenme sürecinde ders konularından ziyade öğrenci merkeze alınmalı ve öğrencinin bilgileri anlamlandırma yoluyla kendisinin yapılandırması sağlanmalıdır. Yapılandırmacı öğrenme sürecinde öğrenci bilgileri öğrenmenin yanında öğrenmeyi de öğrenmektedir. Yapılandırmacı öğrenme öğretmeden çok öğrenmeye odaklanmıştır. Yapılandırmacı öğrenmede öğrenme sürecinin kontrolü öğrencinin elindedir (Özdemir, Yalın, & Sezgin, 2008).

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre, öğretmen rehberlik görevini yürüterek öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırır. Yapılandırmacı öğrenmede, öğrenme öğretme sürecindeki uygulamalar, öğrencilerin düşünme, kendini değerlendirme ve kendi farkındalığını artırma vb. durumlarını desteklemelidir. Öğrenme sürecinin kontrolü, öğrencinin elinde olmalıdır (Özdemir, Yalın, & Sezgin, 2008).

Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte, öğrencilerin karar alma ve planlı çalışma becerileri gelişmekte, öğrenciler öğrenirken aktif olmakta ve günlük hayatı tanımakta, öğrenciler öğrenme sürecinde daha motive olmakta ve kendilerini daha iyi tanımaktadır (Akınoğlu, 2014).

Balcı (2014)'nın da belirttiği gibi, bilim insanlarının insanların nasıl öğrenmeleri gerektiği ile ilgili çalışmaları, son çeyrek asırda hızlanmıştır. Artık günümüz eğitiminde, öğrencinin okulda ne öğrendiğinden çok nasıl öğrendiği öne çıkmaktadır. Ülkemizde de eğitim programları, 2004 yılından itibaren yenilenmiş ve öğrencinin öğrenme sürecinde daha aktif olduğu yapılandırmacı yaklaşıma dayalı aktif öğrenmenin olduğu eğitim sürecine girilmiştir. Artık ülkemizde okullarda öğretmenler öğrencilere gerekli bilgileri hazır olarak düz anlatıma dayalı olarak vermemekte, öğrencinin kazanımları düşünerek, araştırarak, sorgulayarak öğrenmesi istenmektedir. Bu anlamda, öğrencilerin öğrenmesi gereken en önemli husus da öğrenmeyi öğrenme gelmektedir. Nitekim ülkemizdeki öğretim programlarının güncellenmesinde (MEB, 2018) belirtildiği gibi, ülkemiz eğitim sisteminin içinde kişilerin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde belirtildiği gibi bazı Yetkinliklerle donatılması istenmektedir. Bu yetkinliklerden birisi de "öğrenmeyi öğrenme"dir.

Günümüzde, okullarda öğrencilerin derslerini nasıl öğrenecekleri konusunda bir ders bulunmamaktadır. Öğrenciler nasıl öğreneceklerini, öğretmenlerin anlatması durumunda öğretmenlerinden, öğretmenleri anlatmazsa da deneyerek kendi kendine öğrenmeye çalışmaktadır. Öğrenciler kendi kendilerine buldukları birçok yöntemin doğru olup olmadıklarını bilmemektedir (Balcı, 2014).

Öğrenmeyi öğrenmenin tanımı ve özellikleri.

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak her alanda bilgiler sürekli artmakta mevcut bilgiler yenilenmektedir. Bireylerin yaşamları boyunca lazım olacak birçok bilgi kısa süre içerisinde değişmektedir. Birey için mevcut bilgilerini güncelleme ve yeni bilgiler elde etme yaşam boyu gerekli olmaktadır. Artık günümüzde kişilerin bilgi edinme süreçleri sadece okul hayatıyla sınırlı değildir. Kişiler hayatı boyunca ihtiyaç duyduğu bilgileri edinebilecek yeterlikte olmaları gerekmektedir. Hayat boyu öğrenmede en önemli kavramlardan birisi de öğrenmeyi öğrenmedir. Yani kişinin nasıl öğreneceğini bilmesidir.

Öğrenmeyi öğrenme, TYÇ'de "bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup halinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yeteneği" (Mesleki Yeterliklik Kurumu [MYK], 2016, s. 24) olarak tanımlanmıştır. Öğrenmeyi öğrenme yetkinliği, kişinin kendini tanıyarak öğrenme isteği ve öğrenme sürecinin farkında olarak öğrenme sürecindeki muhtemel sorunlarla mücadele edebilmesidir.

Öğrenmeyi öğrenmenin amacı, öğrenme sürecinde kişinin kendisini tanıyarak öğrenme süreciyle ilgili (algılama, öğrenme ilkeleri, öğrenmeyle ilgili duyguları vb.) bilgi edinmesini sağlamak ve öğrendiklerini öğrenme aşamasında uygulayabilmesine imkân vermektir (Karafilik, 2007). Yıldırım (2006), öğrenme faaliyetini öğrenen kişiye bırakılması gerektiğini belirterek öğrenme sürecinde öğrenene çevreden öğrenme sürecini kolaylaştırma, psikolojik destek sunma ve öğrenme yöntemi ve aracı konularında yardımcı olunabilceğini belirtmektedir. Artık öğretme bilgi aktarmak olarak algılanmamalı kişinin öğrenmesine destek olmak olarak düşünülmelidir.

Günümüz modern eğitim anlayışında öğrenciler aktif bir konumdadır. Yani öğrencinin öğrenme sürecinde aktif olduğu aktif öğrenme ön plandadır. Aktif öğrenmenin olabilmesi için kişinin öğrenme öğrenmesi gerekmektedir. Yani kişinin öğrenme sürecinde kendini tanıması ve nasıl öğreneceğini bilmesi aktif öğrenmede en başta gelen durumlardandır (Ünal, 1999).

Öğrenmeyi öğrenme, öğrenme sürecinde öğrencinin öğrenmeye yönelik bakış açısını etkilemektedir. Okulda öğrenciye her bilgiyi hazır olarak vermekten ziyade öğrencinin bilgileri kendisinin öğrenmesine fırsat vermek gerekmektedir. Böylelikle öğrenmeyi öğrenen kişi ihtiyaç halinde istediği bilgiyi bulabilecektir (Erginer, 1994).

Bireyin etkili öğrenebilmesi için belirli şartların oluşması gerekmektedir. Öğrenme isteği, bilişsel alt yapı, öğrenme kapasitesi, öğrenilecek konuya olan ilgi ve öğrenme yöntemi

öğrenmenin nitelikli olmasını sağlayan etkenlerdir (Şimşek, 2015). Bir kişi öncelikle öğrenmeye karşı istekli olmalıdır. Kişinin öğrenilecek konuyla ilgili gerekli ön bilgilere sahip olmalıdır. Kişinin öğrenme kapasitesi kişinin çalışma alışkanlıklarını değerlendirmesidir. Kişi öğreneceği konuya ilgi duymalı ve öğrenirken hangi yöntemeleri kullacağını bilmelidir.

Günümüzde kaliteli ve nitelikli eğitim denildiğinde, öğrencinin eğitim sürecinde sorgulayıcı olması, öğrencinin yaratıcılığının gelişmesi, öğrencinin üretken ve araştırmacı olması ve öğrencinin öğrenmeyi öğrenmesi kastedilmektedir (Erdem, 2005). İçinde bulunduğumuz bilgi çağında iyi bir eğitim için, eğitim sürecinde, öğrencilerin bilgileri hazır almasından ziyade, öğrencilerin nasıl öğreneceklerini öğrenmeleri gerekmektedir.

Öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmeleri için öğrenme ortamlarının buna göre hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca öğrenme sürecinde öğrencilerin soru sorma, düşünme, hayal kurma, problem çözme, grup içerisinde çalışma, eleştirel düşünme, neden sonuç algılama ve kaynaklardan yararlanma gibi yetenekler faaliyetlerle desteklenmelidir (Şimşek, 2015).

Öğrenmeyi öğrenme kısaca, kişinin öğrenme ihtiyacı oluştuğunda nasıl öğreneceği ile ilgili süreçleri bilmesi ve uygulamasıdır. Kişinin hayatı boyunca, lazım olan bilgileri nereden alacağını, nasıl alacağını, neden alacağını bilinçli olarak cevaplaması ve öğrendikten sonra unutmamak için gerekenleri yapması öğrenmeyi öğrenme kapsamındadır. Bu doğrultuda kişinin öğrenme sürecinde öğrenme stilleri, öğrenme stratejileri, verimli ders çalışma teknikleri gibi konularda bilgi sahibi olması ve bunları uygulayabilmesi gerekmektedir. Kİ-Bir kişinin öğrenmeyi öğrenmesi için, öğrenme sürecinde kendisine rehber olabilmesini öğrenmesi lazımdır.

Motivasyon.

Motive ya da güdü, "dürtünün, organizmada, belli bir davranışa yönelmesi" (Binbaşıoğlu, 1995, s. 289), diğer bir deyişle güdü, "davranışa enerji ve yön veren güç" (Selçuk, 2004, s. 209) tür. Motivasyon ise, "davranışları etkileyerek yönlendiren, belli durumlarda belli amaçlara ulaşmak ve bu amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan davranışları yaptıran, harekete geçiren, enerji veren, yönlendiren itici güçtür" (Tuzcuoğlu, 2014, s. 299).

İnsanın ihtiyaçları dürtüleri, dürtüler güdüleri, güdüler davranışları, davranışlar da öğrenmeyi meydana getirir (Binbaşıoğlu, 1995). Davranışlarımıza yön veren motivasyonun oluşum süreci gereksinim, uyarılma, davranış ve amaca ulaşma yani doyum aşamalarından geçmektedir. Bireyler bir gereksinim yani ihtiyaç hissettiklerinde, bu eksikliği gidermek için

harekete geçmekte ve bir davranışta bulunmaktadır. Harekete geçme sonrasında birey amacına (doyuma) ulaşmaktadır. Birey amacına ulaşma sonrasında rahatlığa kavuşmakta ve ihtiyacı giderildiği için yaşadığı dengesizlik durumu ortadan kalkarak, birey mutlu olmaktadır. Bireyin bir gereksinimi karşılama sonrasında duyduğu doyum, başka bir gereksinimi de beraberinde getirerek motivasyon sürekliliğini sağlamaktadır. Motivasyon sürecinde birey karşılaştığı sorunlarda uygun ve uygunsuz tepkiler vermektedir. Birey motive olma sürecinde bir problemle karşılaştığında, gereksinimi karşılamak için alternatif yollar deneyerek pes etmemekte ve farklı yollar izleyerek amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Bu, bireyin verdiği uygun davranıştır. Diğer taraftan birey, motive olma sürecinde karşılaştığı bir sorunda amaca ulaşmaktan vazgeçebilir ve farklı yol arayışına girmeyebilir. Böyle bir durumda birey motive olma sorununa karşı uygun olmayan tepkide bulunmuş olmaktadır (Mertol İlgar, 2010).

Dolayısıyla güdüler öğrenmeyi etkilemektedir. Açlık, susuzluk gibi fizyolojik güdüler ve kişinin sosyalleşme, üstün olma, takdir edilme, yenilik ve değişiklik isteğin gibi psikolojik ve toplumsal güdüler öğrenmeyi etkilemektedir (Binbaşıoğlu, 1995). Güdüler organizmayı etkisi altına alarak belli bir hedef doğrultusunda tepki vermeye yönlendirmektedir. Birey bunun sonucunda bir şeyler öğrenmektedir. Sonuç olarak öğrenme oluşması için güdülenme gerekmektedir (Selçuk, 2004). Motivasyon olmadan öğrenme meydana gelmemektedir (Gates, Jersild, Connell, & Challman, 1975). Yani öğrenme varsa, mutlaka bir motive olma durumu vardır. Buradan hareketle, öğrencileri güdülemek için öğrencilerin fiziksel ve sosyal ihtiyaçları karşılanmalı, başarılı olma fırsatı verilmeli, merak uyandırılmalı ve öğrenciye konunun hedefinden ve gerekliliğinden haberdar edilmelidir (Erden, Tarihsiz).

Son zamanlarda öğrencilerin derse karşı isteksizliği, disiplini bozan hareketleri, öğrenme sorunları, dersi dinlememe gibi durumları öğrencilerin motivasyonlarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Tuzcuoğlu (2014), öğrencilerin motivasyonunun merakını gidermek, öğrenmek gibi içsel nedenlerden geliyorsa içsel motivasyon; öğrencinin başkalarını memnun etmek gibi dış nedenlere bağlı olarak oluşuyorsa dış motivasyon denildiğini belirtmektedir. Öğrencilerin öğrenmelerinde başarılı olmaları için içsel motivasyonlarının artırılması gerekmektedir. Öğrenme öğretme süreci, öğrencilerin ihtiyaçları dikkate alınarak planlanması durumunda öğrencilerin içsel motivasyonları artacak ve dolayısıyla başarıları artacaktır. Öğrencilerin ilgileri, yeteneği, kişiliği, amaçları, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları, inançları, değerleri ve tutumları, beklentileri ve kişinin gerek zihinsel gerekse duygusal hazırlığı içsel motivasyonu etkileyen faktörler iken, öğretmen tipleri,

öğretmenlerin motive durumu, sınıfın fiziksel özellikleri ve sınıf başarısı dışsal motivasyonu etkileyen faktörlerdendir.

Motivasyon, başarıyı etkilemektedir. Tuzcuoğlu (2014)'nun da belirttiği gibi, öğrenciler için iyi belirlenmiş ve ulaşılabilir nitelikteki hedef, motivasyonu artırmaktadır. Motivasyonu yüksek olan öğrenci ders öncesinde, ders esnasında ve ders sonrasında yapması gereken sorumluluklarını yerine getirmekte, derste aktif, sorgulayan, ilgili ve araştırmacı olmaktadır. Motivasyonu düşük öğrenci, derse hazırlıksız ve isteksiz gelmekte, sorumluluklarını yerine getirmemekte ve ders esnasında dikkatsiz davranarak dersi dinlememektedir. Öğrencilerin motivasyonlarını artırmak için öğrenme ortamını ilgi çekici ve eğlenceli hale getirmenin yanı sıra, öğrencilerin öğrenme kapasitesi ve öğrenme stili gibi bireysel farklılıklarına öğrenme sürecinde dikkat edilmelidir.

Mertol İlgar (2010), öğretmenlerin öğrencileri motive etmelerine yardımcı olmak için aşağıdaki önerileri sıralamıştır:

- Ders öncesinde ilgi çekici bir soru, söyleşi ya da güncel problem ile öğrencilerin ilgisini çekmeli,
- Ders dışı etkinliklerle (ödev hazırlama, görüşme vb.) merak uyandırarak bunları derse uyarlamalı,
- Ders esnasında her öğrencinin derse katılımı sağlayacak şekilde planlama yapmalı,
- Dersin amaçları (konunun amacı) öğrencilere aktarılmalı,
- Öğretmen derse hazırlıklı gelmeli,
- Ders esnasında konu ile günlük yaşam arasında bağ kurulmalı ve çeşitli materyal kullanılarak öğrenme anlamlandırılmalı,
- Ders esnasında öğrencilere yönlendirici sorular sorularak öğrenciler düşünmeye sevk edilmeli,
- Dersler eğlenceli olmalı, öğrencilere konunun öneminden bahsedilmeli,
- Öğretmen iyi bir kişiliğe (güleryüzlü, empati kuran vb) sahip olmalı,
- Öğretmen her bireye özgü teknikle kullanarak öğrencilerin sıkılması önlenmeli,
- Öğretmen öğrencilerden öğrencilerin yapabileceklerinin üstünde bir görev beklememeli, bilakis öğrencilerin yapabileceğini düşündüğü şeyleri beklemeli,

- Öğrencilerin davranışları takdir edilerek cesaretlendirilmeli,
- Öğretmen öğrencilerin özgüvenlerini geliştirmelerine olanak sağlamalı, olumlu benlik algısının oluşmasına fırsat vermeli,
- Öğretmen öğrencilerin performansları (ödev, proje, sınav vb) geri bildirimde bulunmalıdır.

Yeşilyaprak (2016), ders çalışmak istemeyen ya da ders çalışma isteğini sürdüremeyenler için 'değişim için beş adım' uygulamasından bahsetmektedir. Buna göre bu adımlar şunlardır:

- Birinci Adım: Öğrenme İle İlgili Düşünce Ve Duyguların Gözden Geçirilmesi,
- İkinci Adım: Çalışma Alışkanlıklarının Gözden Geçirilmesi,
- Üçüncü Adım: Etkin Çalışma Yöntemlerinin Öğrenilmesi,
- Dördüncü Adım: Uygulamada Kararlılık ve Süreklilik
- Beşinci Adım: Sonucun Değerlendirilmesi.

Birinci Adım: Öğrenme ile ilgili düşünce ve duyguların gözden geçirilmesi aşamasında, öğrenci öğrenmenin gerekliliğini anlaması için neden öğrenmesi gerektiğini, öğrenmediği zaman ne gibi olumsuz durumların olabileceğini öngörmesi, hedeflerini belirlemesi ya da hatırlaması, öğrenmenin faydalarını düşünerek öğrenme ile ilgili duygularının farkında olmasını belirtmektedir. Bu aşamada öğrenci duygularını gözden geçirdikten sonra, ders çalışmayı nasıl eğlenceli hale getirebileceğini, ders çalışmasının sonuçlarının neler olacağını ve kendisini nasıl ödüllendireceğini belirlemesi gerekmektedir.

İkinci Adım: Çalışma alışkanlıklarının gözden geçirilmesi aşamasında, öğrenci çalışma alışkanlıklarını objektif bir şekilde ortaya koymalıdır. Çalışırken yaptığı yanlışlıkları, eksiklikleri belirlemelidir.

Üçüncü Adım: Etkin çalışma yöntemlerinin öğrenilmesi aşamasında öğrenci, bir önceki aşamada belirlediği olumsuz çalışma alışkanlıklarının yerine kendisi için faydalı olabilecek etkili ve verimli çalışma alışkanlıklarını belirlemeli ve bir program çerçevesinde hazırlanmalıdır.

Dördüncü Adım: Uygulamada kararlılık ve süreklilik aşamasında, öğrenci yapmış olduğu çalışma programları doğrultusunda yılmadan kararlı bir şekilde devam etmelidir. Bu

amaçla, öğrenciler öz disiplinini geliştirmeli ve başlangıçta biraz zor gelse de sabırlı bir çalışma sonrasında amaçlarını ulaşabileceğini unutmamalıdır.

Beşinci Adım: Sonucun değerlendirilmesi aşamasında, öğrenci yapmış olduğu programın sonuçlarını değerlendirmelidir. Bu süreç sonrasında olumsuz sonuçlar karşısında nerelerde hata yapıldığını düşünmek gerekmekte ve hemen pes etmemek gerekmektedir. Eğer değiştirilmesi gereken noktalar var ise bu değişiklikler yapılmalı ve sonuç tekrar izlenmelidir. Sonuçlar doğru analiz edildiğinde, yapılması gerekenler yapıldığı zaman, doğru sonuçlara ulaşılacağı inancı yitirilmemelidir.

Konsantrasyon.

Konsantrasyon diğer bir ifade ile dikkat, öğrencinin duygularıyla düşüncelerini bir noktaya odaklayabilmesidir (Sak, 2004). Konsantrasyonu, Karafilik & Kuyucu (2013b), bireyin herhangi bir konuya çalışırken kendini vermesi, zihnini diğer düşüncelerden arındırarak dikkatini konuya toplaması olduğunu belirterek, amaçsızlık, kaygı, hayal kurma gibi zihinden kaynaklanan iç sebeplerin ve gürültü, sıcaklık gibi çevreden kaynaklanan dış sebeplerin bireylerin dikkatinin dağılmasına neden olduğunu belirtmiştir. Her bireyin dikkat süresi aynı olmayıp bireyin içinde bulunduğu ruhsal durum, çalışılan konu, motivasyon vb. dikkat sürelerini etkilemektedir. Genellikle 20 dakika ile 45 dakika arası ders çalışıp 10 dakika kadar dinlenmek, dikkat süresi için yeterli görülmektedir. Öğrencinin bir konuyu öğrenmesinde öğrenmenin etkiliğini artıran faktörlerden birisi de dikkattir. Öğrencinin dikkat etmesi, konuya yoğunlaşarak daha iyi öğrenmesini sağlamaktadır. Sak (2004), dikkat toplamanın sonradan eğitimle öğrenilebileceğini belirterek öğrencilerin dikkat toplamaları için amaçlarını belirlemeleri, iradeli olmaları, çalışmalarına çeşitlilik katmaları (test, tekar vb), planlı çalışmaları, kafalarını başka düşüncelerle yormamaları, bedenen ve zihnen dinlenmeleri, duygusal sorunlarını çözmeleri ve not tutmaları gerektiğini belirtmiştir.

Öğrenme stilleri.

Öğrenme stilinin ne olduğuna ilişkin yapılan tanımlamalardan Pritchard (2015, s. 47), öğrenme stilini "tercih edilen öğrenme ve çalışma yolu" olarak, Erden ve Altun (2006, s. 21) "öğrenenin, öğrenme sürecindeki tercihlerin tümü" olarak, Canel (2014), bireylerin dışarıdan gelen bilgileri, algı ve duyularına göre beyinlerinde kendilerine has yollarla işlemesi olarak ve Balcı (2014), öğrencilerin bir konuyu öğrenirken ve öğrendiğini hatırlarken kullandığı kendilerine münhasır çeşitli yollar olarak tanımlamışlardır.

Öğrenme stilini, Özdemir, Yalın, & Sezgin (2008, s. 168) ise, "bireylerin bilgiyi alma, yorumlama, düzenleme ve düşünme biçimleri ve özellikleri" olarak ifade ederek, öğrenme

stilini kişilerin öğrenme sürecinde bilgileri alması, yorumlaması, düzenlemesi ve düşünmesi aşamasındaki özellikleri olarak nitelendirmişlerdir.

Açıkgöz (2000, s. 47), literatürdeki birçok tanımdan hareketle öğrenme stilini kısaca "kişinin nasıl öğrendiği ile ilgili yollar" olarak belirtmiştir. Yapılan tanımlamalara bakıldığında, öğrenme stilinin kişinin öğrenme sürecine bağlı olarak kendine özgü öğrenme biçimi olduğu ve her bireyin öğrenirken aynı tercihi, yorumu veya biçimi kullanmayacağı görülmektedir.

Stil kelimesinin anlamı sözlükte, "üslup, biçem, tarz" (TDK, 2002, s. 2031) olarak verilmiştir. Öğrenme ve stil kelimelerinin anlamlarını birlikte düşündüğümüzde, öğrenme stilini öğrenme tarzı, öğrenme üslubu ve öğrenme biçimi olarak basitçe nitelemek mümkündür.

Öğrencilerin öğrenme stilleri birbirinden farklıdır. Hiçbir öğrenme stili diğerinden üstün olmadığı için, öğrenme öğretme süreci tek bir öğrenme stiline göre düzenlenmemelidir. Öğrencilerin bireysel farklılıklarına yönelik olarak düzenlenen öğrenme-öğretme sürecinin öğrenmeyi kolaylaştırması ve öğrencilerin kendi öğrenme stillerinin farkında olmaları ve böylece kendi öğreme stillerine göre çalışma stratejileri geliştirmeleri amacıyla öğrencilerin öğrenme stilleri belirlenmelidir (Özdemir, Yalın, & Sezgin, 2008).

Erden & Altun (2006) öğrenme stilleri ile ilgili olarak çok çalışma ve yaklaşım olduğunu belirterek, öğrenme stillerini çeşitli boyutlara göre düzenleyerek incelemişlerdir. Bilgiyi algılama ve işleme tercihine göre, bilgiyi algılama olarak bütünsel ve analitik olarak, bilgiyi işleme olarak da derin ve yüzeysel, bilgiyi alma tercihine göre işitsel, görsel ve kinestetik, doğuştan gelen kişilik özelliklerine göre performansa yatkın, üretime yatkın, keşfetmeye yatkın, etkileşime yatkın, düşünmeye ve yaratıcılığa yatkın, öğrencilerin yeteneklerine göre müzik, matematiksel ve mantıksal akıl yürütme, mekanik akıl yürütme, sözcüklerle ve dili kullanarak akıl yürütme, uzaysal, beden koordinasyonu, içe dönük etkileşim, diğerleriyle etkileşim, hayvanlarla etkileim, doğa ile etkileşim, mizah ve günlük hayatı zenginleştirme yeteneği, öğrencilerin tercih ettikleri çalışma koşullarına göre ses, vücut duruşu, etkileşim, ışık, ısı, yiyecek, renk ve zaman olarak öğrenme stillerini incelemiştir. Yine Prichard (2015), literatürdeki öğrenme stilleri ile ilgili olarak Honey-Mumford modeli, Nörolinguistik, Myers-Briggs Modeli, Kolb Modeli, Felder-Silverman Modeli, Çoklu Zeka kuramına göre öğrenme stilleri olarak belirtmiştir. Literatürde görüldüğü gibi öğrenme stillerine ilişkin farklı modeller öne sürülmüştür. Literatürdeki öğrenme stilleri ile farklı modellerin bulunması, tek bir model etrafında hem fikir olunmadığının kanıtı olmaktadır. Ülkemizdeki öğrenme stilleri ile yapılan çalışmalarda (Balcı, 2010; Gökdağ, 2004) öğrenme

stilleri daha çok görsel, işitsel ve kinestetik olarak incelenmiştir. Bu nedenle, bu araştırmada, öğrenme stilleri ile ilgili sadece görsel, işitsel ve kinestetik öğrenme stili değinilmiştir.

Görsel: Görsel öğrenciler, düz anlatım metoduyla çok iyi öğrenemeyen görsel araçlarla daha iyi öğrenen gruptur. Bu gruptaki öğrenciler günlük hayatlarında titiz ve düzenli olup bu özelliklerinden dolayı çevreden övgü alırlar. Görsel stili olan gruptaki öğrenciler konuyu öğrenirken harita, grafik gibi görsel malzemeleri kullandıklarında öğrenmeleri kolaylaşır (Balcı, 2010,). Görsel öğrenciler en iyi görerek öğrenmektedirler.

İşitsel: İşitsel öğrenciler en iyi dinleyerek öğrenmektedirler. Derste not tutmak dahi bu öğrencilerin dikkatini dağıtabilir. İşitsel öğrencileri araştırmacılar kendi içlerinde işitsel/ içe dönük ve sözel/dışa dönük olarak incelemişlerdir. İşitseller için sadece dinlemek yeterliyken sözeller için dinlediklerini anlatma ihtiyacı hissederler (Erden & Altun, 2006). İşitsel öğrenciler için ses ve konuşmalar önemlidir. Bu nedenle öğrenme sırasında konuşmayı, tartışmayı çok severler. Öğrenirken okuma ve dinleme bu grup için önemlidir. İşitsel öğrenciler çok konuşmayı sevdiklerinden bol bol kendileriyle ya da başkalarıyla konuşurlar ve müziğe ilgilidirler (Balcı, 2010).

Kinestetik: Bu gruptaki öğrenciler, çok hareketlidir. Derste enerjilerini konuya uygun kullanamazlarsa, dersin akışını bozabilecek davranışta bulunabilirler. Sınıftaki hareket gerektiren her işe koşarak yapmak isterler (Balcı, 2010). Kinestetik öğrenciler öğrenme sürecinde hareketli olmayı severler. Jensen (2000) kinestetik öğrencileri dokunmaya yönelik ve içe yönelik olarak iki grupta incelemektedir. Dokunmaya yönelik öğrenciler yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi daha çok tercih ederken içe yönelik öğrenciler duygulara önem vermekte ve fiziksel ifadeler iletişime önem verirler (Erden & Altun, 2006).

Öğrenme stilleri öğrencilerin başarılarının artmasında olumlu rol oynamaktadır. Pritchard (2015), öğrencilerin öğrenme stilleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkiye yönelik yapılmış olan araştırma sonuçlarından da destek alarak, öğrenme stilleri ile ilgili olarak öğrencilerin farklı öğrendikleri, öğrencilerin öğrenme başarılarının öğrenme stilleriyle ilişkili olduğunu ve öğrencilerin öğrenme stillerine uygun olarak konuya yaklaşıldığında öğrencilerin başarılarının yükseldiğini belirtmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin başarısını artırmak için öğrenme-öğretme sürecinde öğreme stilleri dikkate alınmalıdır.

Öğrenme stillerine dayalı öğretim öğrenmeyi olumlu etkilemektedir. Her öğrencinin öğrenme stilinin aynı olmamasından dolayı, farklı öğrenme stillerinin dikkate alınmasıyla düzenlenen öğrenme-öğretme süreci daha etkili olmaktadır. Öğrenme stillerinin içinde iyi ya da kötü öğrenme stili yoktur ve hiçbir öğrenme stili bir diğerinden üstün değildir. Öğrenme faaliyetlerinde öğrenme stilleri dikkate alınırken, kişinin öğreme stiline uygun sürecin

geliştirilmesi beklenmektedir (Fer, 2011; Mutlu, 2008). Bunun yanında, öğrenme süreci boyunca, sürekli öğrencinin sahip olduğu tek bir öğrenme stiline göre öğrenme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi kişinin öğrenme sürecinde farklı duyu organlarını kullanmasını engellemektedir. Öğrenme sürecinde farklı duyu organlarına hitap eden ders materyallerini kullanmanın öğrenmeyi kalıcı hale getirmesinden dolayı, öğrenme sürecinde öğrencilerin farklı duyu organlarını kullanabilecekleri materyaller kullanılmalıdır (Demirel, 2003; Kılıç & Seven, 2002). Her öğrenci çeşitli öğrenme stillerini kullanmaktadır. Öğrenciler mevcut öğrenme stillerinden sadece birinden baskın gelmektedir. Bu nedenle, öğrenme sürecinde kişinin öğrenme stiline göre öğrenme faaliyetlerinin uygulanmasında diğer öğrenme stilleri de dikkate alınmalıdır.

Kişinin öğrenme stillerinin zamanla değişip değişmediğine ilişkin farklı görüşler vardır. Kürüm Yapıcıoğlu (2012), öğrenme stillerinin doğuştan gelen bir özellik olduğunu ve kişilerin hayatı boyunca çok az değişen veya değişmeyen bir nitelik olduğunu dile getirirken Bakır & Mete (2014), kişilerin öğrenme stillerinin hayatı boyunca değişebileceğini belirtmektedir. Kişilerin geçmiş yaşantıları öğrenme stillerinin oluşumunda etkili olmaktadır. Kişinin sosyal, ekonomik çevresinin değişimi, kişilik gelişimi vb. öğrenme stillerinin gelişiminde etkili olabilir. Bu nedenle, kişilerin öğrenme stilleri sürekli değişiklik göstermese de zaman içerisinde değişiklik olabilir. Bu doğrultuda kişilerin öğrenme stillerini belirlemede kişilerin öğrenme stillerinin değişebileceği de dikkate alınmalıdır.

Okullarda öğrencilerin hangi öğrenme stillerine sahip olduğu ile ilgili olarak, öğretmenler öğrencileri iyi bir şekilde gözlemlemelidir. Eğer öğretmen farklı stillere göre öğretim sürecini planlarsa, daha fazla öğrenci için öğretimin etkili olması sağlanacaktır. Bu nedenle, öğretmenler öğretim sürecinde daha fazla farklı öğrenme stillerine göre süreci yürütmelidir. Açıkgöz (2000), Erden & Altun (2006) ve Pritchard (2015), öğrenme stillerinin öğrenmeyi etkilediğini belirterek, öğrenme sürecinde öğrenme stillerine yer vermenin yararlı olacağını dile getirmektedirler. Öğrencilerin öğrenme stillerine göre öğrenme süreci düzenlendiğinde, öğrenme daha kolay olmakla beraber etklili de olmaktadır. Öğretmenlerin ders sürecini farklı stillere göre planlaması önemli olmakla birlikte, öğrenci de kendi öğrenme stili hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu nedenle, okullarda öğrenme stili ölçekleri kullanılarak öğrencilerin kendi öğrenme stillerini öğrenmeleri ve kendilerini tanımaları sağlanmalıdır. Öğrencilerin öğrenme stilini öğrenerek bunun farkında olmaları, onların öğrenmelerine yardım etmektedir. Böylece öğrenciler öğrenme sürecinde hangi yöntemleri kullanacaklarını da öğreneceklerinden öğrenme kolaylaşacaktır (Hamarta, 2016).

Öğrenme stratejileri.

Öğrenme stratejilerinin ne olduğuna yönelik farklı tanmlar yapılmıştır. Öğrenme stratejisinin tanımı ile ilgili olarak Sönmez (2015, s. 281), "öğrencinin çalışma sırasında öğrenmesini kolaylaştıran ve kendisince kullanılan etkinlikler" olarak, Yılmaz & Sünbül (2003, s. 119), "öğrencilerin bağımsız olarak kendi öğrenme görevlerini gerçekleştirmelerini sağlayan teknikler, ilkeler ya da alışkanlıklar" olarak, Selçuk (2004, s. 196), "bireyin öğrenme sırasında duyu organlarına gelen uyarıcıları kısa ve uzun süreli hafızaya transfer etmesini sağlayan teknikler", yani kişinin daha iyi öğrenmesini sağlayan her türlü davranış ve düşünceler olarak tanımlamıştır. Açıkgöz (2000, s. 55) ise öğrenme stratejisini kısaca "öğrenmeyi gerçekleştirmek için izlenen yollar" olarak tanımlanmıştır.

Strateji kelimesinin sözlük anlamı, "önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol" (TDK, s. 2032) ve "belirli bir amaca ulaşabilmek için izlenmesi gereken yol; yöntemi tamamlayan parçalardan her biri" (Demir & Acar, 2002, s. 382) olarak belirtilmiştir. Strateji ve öğrenme tanımlarından hareketle öğrenme stratejileri denildiğinde, bireyin öğrenme amacına ulaşması için bireyin takip ettiği güzergâh yani yol kastedildiği anlaşılmaktadır. Her bireyin öğrenmesi, öğrenmeyi etkileyen faktörler nedeniyle aynı zamanda ve aynı oranda olmamaktadır. Her bireyin en iyi şekilde öğrenebilmesi için, yapması gereken iş ve işlemler ile ilgili takip ettiği çizgi, öğrenme stratejilerini oluşturmaktadır. Yüksel (2011) literatürdeki birçok tanımdan hareketle öğrenme stratejilerinin özelliklerini, öğrencilerin amaçladıkları öğrenmeleri için izledikleri yol, öğrencilerin bilgileri kısa ve uzun süre belleğe göndermek için izledikleri yol olarak belirtmiş ve öğrenme stratejilerinin hangisinin kullanılacağını öğrencinin kendisinin karar vereceğini belirtmiştir.

Öğrenme stratejileri öğrencilerin öğrenmelerini etkilemektedir. Eğitimin en önemli işlevlerinden birisi, öğrencilerin nasıl öğrenebileceklerini öğrencilere öğretmektir. Öğrenme stratejilerini öğrencilere öğretmenin başlıca amacı, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini yardımcı olmaktır (Senemoğlu, 2005). Öğrenme süreciyle ilgili yaşanan birçok öğrenme sorununun temelinde, öğrenmeyi nasıl gerçekleştireceğini bilmemesi ve öğrenme stratejilerini uygulayamaması yatmaktadır (Açıkgöz, 2000). Senemoğlu (2005)'nun belirttiği üzere, okul başarısında öğrencilerin kendi başlarına öğrenmelerinin ve kendi öğrenmelerini yönetme durumlarının önemi büyüktür. Öğrenme stratejilerini etkili olarak kullanabilmek için öğrencilere öğrenme stratejilerinin ne olduğuna dair bilgilendirme yapılmalı ve öğrencilere öğrenme stratejilerini nasıl kullanacakları konusunda bilgi verilmelidir.

Öğrenme stratejileri ile ilgili olarak öğrenciler bilgilendirilmelidir. Öğrenme stratejilerini bilmek, öğrenirken uygulamak büyük önem taşımaktadır. Çünkü öğrenme sadece

okul hayatında gerekli olan bir şey olmayıp hayat boyu kişiye lazım olacak olan bir eylemdir. Bu nedenle nasıl öğreneceğini öğrenmek kişinin hem okul hayatında hem de iş hayatında başarılı olmasında büyük faydalar sağlayacaktır. Öğrenme stratejilerinin öğretilmesi ile ilgili olarak, öğrenme stratejileri ile ilgili bir ders ya da dersler içerisinde konulara göre öğrenme stratejilerinden bahsederek öğretme önerilmektedir (Açıkgöz, 2000).

Okulda öğrencilerin öğrenirken hangi stratejileri kullanacağını bilememeleri nedeniyle, nasıl öğrenmeleri gerektiğine ilişkin bilgilerinin eksik olması, öğrenmede yaşadıkları sorunlardandır. Araştırmacıların ortaya koyduğu öğrenme stratejileri, öğrencilerin kendi öğrenmelerini sağlamaya ve öğrendiklerini kalıcı hale getirmeye çalışmaktadır. Öğrenme stratejileri, bilgilerin uzun süreli belleğe geçmesini amaçlamaktadır (Yüksel, 2011).

Öğrenme stratejileriyle ilgili birçok sınıflama vardır. Açıkgöz (2000)'ün belirttiğine göre, en kapsamlı sınıflama Weinsteiın ve Mayer (1986) sınıflamasıdır. Buna göre bu sınıflama, temel öğrenme işlerinde kullanılan devir stratejileri (ezber), karmaşık işlerde kullanılan devir stratejileri (tekrar, not alma, altını çizme gibi), temel öğrenme işlerinde kullanılan işleme stratejileri (öğrenme maddeleri arasında bağ kurma), karmaşık öğrenmelerde kullanılan öğrenme stratejileri (eski ve yeni öğrenme arasında bağ kurma, özetleme, anlayarak not etme), basit öğrenmelerde kullanılan örgütleme stratejileri (sınıflama), karmaşık öğrenmelerde kullanılan örgütleme stratejileri (okumada ana düşünceyi bulma), kavramayı yönetme stratejisi (amaç belirleme ve amaca ulaşma stratejisi belirleme) ve duyuşsal stratejiler (dikkat, güdülenme) olarak sıralanmıştır.

Arı *vd.* (2002), öğrenme stratejilerini aralıklı veya toplu öğrenme, sonuçlar hakkında bilgi, okuma veya anlatma ve bütün halinde veya parçalara ayırarak öğrenme olarak dört başlıkta incelemiştir. Aralıklı veya toplu öğrenme, Öğrencinin çalışma programı doğrultusunda düzenli aralıklarla çalışmasını ya da sınavlardan birkaç gün önce yoğun çalışmasını içermektedir. Aralıklı öğrenme yani düzenli olarak ders çalışma toplu öğrenmeye göre daha kalıcı öğrenmeler sağlamaktadır. Toplu öğrenme sınavdan önce yoğun bir çalışma olduğu için güdülenme fazla olmakta, öğrenilen bilgiler unutulmadan sınavda başarılı olma imkanı vermesine rağmen yine de aralıklı öğrenme daha iyi sonuçlar vermektedir. Sonuçlar hakkında bilgi, öğrencinin öğrendiği bilgiler ile ilgili geri bildirim yapmayı kapsamaktadır. Öğrenci neyi ne kadar öğrendiğini bilmesi öğrenmesini etkilemektedir. Öğrencinin öğrenme faaliyetlerinin sonuçlarını görmesi öğrenmeyi hızlandırmakta ve eğer varsa yanlış bilgi veya davranış düzeltilebilmektedir. Özellikle derslerde dinlemelerde ve ders kitaplarında öğrencinin öğrenip öğrenmediğini geri bildirim veren sorulara yer verilmelidir. Okuma ya da anlatma, okuma ders materyalini okumayı, anlatma da okunan materyali sınıfa anlatmayı

kastetmektedir. Okumada öğrenci pasif iken anlatmada öğrenci aktiftir. Öğrencilerin iyi öğrenmesi için okuma ve anlatma faydalı olmaktadır. Bütün halinde ya da parçalara bölerek öğrenme, öğrencinin öğrenmesi gereken bilgileri parçalara ayırarak öğrenmesi veya bir bütün olarak öğrenme faaliyetlerini içermektedir. Öğrenme malzemesini parçalara bölerek öğrenmek bütün olarak öğrenmekten çoğu durumda daha iyi olsa da, öğrenilecek bilgi az ve birbiriyle ilişkili ve anlamlı ise toplu öğrenme de tercih edilebilir.

Yüksel (2011), en yaygın kullanılan öğrenme stratejileri sınıflamasının Weinstein ve Mayer (1986) sınıflaması olduğunu belirterek, öğrenme stratejilerini dikkat, tekrar, anlamlandırma, bilişi yönetme ve duyuşsal stratejiler olarak gruplandırmıştır.[1]

Dikkat stratejisi, öğrencilerin öğrenme sürecinde zihinlerinin öğrenilen konuya odaklanmasıdır. Öğrencinin öğrenirken öğrendiği konu metni içindeki önemli kavram ve bilgilerin altını çizme, konu metninin yanlarına konuyla ilgili küçük notlar alma, bilinmeyen kavram için soru işareti koyma gibi stratejiler dikkat stratejisine örnektir. Öğrenciler dikkat stratejileri sayesinde zihinlerini konu metnine yoğunlaştırabilmekte ve konuya yeniden baktıklarında metindeki ayrıntılardan sıyrılmış olarak konuyu tekrar edebilmektedir (Senemoğlu, 2005; Sönmez, 2015; Yüksel, 2011). Öğrencilerin öğrenilecek konunun amaçlarından haberdar olması öğrencinin dikkatini yönlendirmesinde etkili olmaktadır (Senemoğlu, 2005). Öğrenci metni bir kere okuduktan sonra ikinci okumasında önemli yerlerin altını çizmesi daha etkilidir (Sönmez, 2015).

Tekrar stratejisi, bilgilerin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe geçmesini sağlayan öğrenme stratejisi olup, konu metninin öğrenci tarafından yeniden okunması, önemli kavram ve bilgileri fazlaca tekrarlama, metin içindeki bilgileri kendi cümlelerinle tekrar etme, metinde içinde önemli yerlerin altını çizme gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Selçuk, 2004; Yüksel, 2011).

Tekrar stratejilerinin faydalı olabilmesi için öğrencinin konu içinde hangi bilgiler tekrar edeceğini iyi bilmesi gerekmekte ve yeterli sayıda tekrar etmesi gerekmektedir. Tekrar stratejilerinde önceki öğrenilen bilgilerle yeni öğrenilen bilgiler arasında bağlantı kurmak zor olduğundan tekrar stratejilerinde öğrenmelerin kalıcı olması zor olmaktadır (Yüksel, 2011).

Anlamlandırma stratejisi, öğrencinin konuyu öğrenirken önceki önbilgileriyle ilişkilendirip öğrendiği bilgileri anlamlı hale getirmeye yarayan stratejilerdir. Anlamlandırma stratejisinde öğrencinin konuyla ilgili ön bilgilerinin olmasını gerektirmektedir (Yüksel, 2011).

[1] Bu araştırmada, öğrenme stratejilerinin kuramsal kısmı, Yüksel (2011)'in gruplandırmasına göre ele alınmıştır.

Öğrencinin konuyu öğrenirken konu metninin ana noktalarını ortaya koyabilme, konuyla ilgili anladıklarını özetleyebilme, anlatılanları kendi cümleleriyle not alma, sınıflama, sıralama, kısaltma ve maddeleştirme, soru hazırlama, karşılaştırma gibi stratejiler anlamlandırma stratejileridir (Yüksel, 2011). Eklemleme (eski ve yeni bilgiler arasında ilişkilendirme) için benzetimler kurma, bilgilerin örgütlenmesi (yeni bilgilerin yapılandırılması ve anlamlandırılması) için not almanın yanı sıra özetleme, konunun ana hatlarını bulma, kavram haritası ve kavram ağı oluşturma anlamlandırma stratejileridir (Senemoğlu, 2005).

Kişinin öğrenirken kendisine veya başkalarına konu ile ilgili soru sorması, öğrencinin öğrendiği konuyu daha iyi kodlamasını, anlamlandırmasını ve konuyu iyi anlamasını sağlamaktadır. Soru sorma aynı zamanda sorun çözme becerilerinin gelişmesini de katkıda bulunmaktadır. Benzetimler, not alma, özetleme ve anahatları ortaya koyma da anlamlandırma stratejileridir (Sönmez, 2015).

Bilişi yönetme stratejileri, diğer bir deyişle yürütücü biliş stratejileri, öğrencinin öğrenmelerinin nasıl olduğunu ilişkin bilgileridir. Öğrencilerin öğrenme stratejilerini kullanabilmelerine ilişkin düşünceleri, yürütücü biliş stratejileridir (Sönmez, 2015). Akkoyunlu, Altun, & Yılmaz Soylu (2008), yürütücü biliş stratejilerinin öğrencilerin öğrenmelerinde, sorunları ortaya koymaları, planlamaları, kendilerini sorgulayıp değerlendirmeleri ve yanlışları düzelterek eksikliklerini gidermeleri gibi öğrenmenin düzenlenmesi, denetlenmesi ve yürütülmesine ilişkin stratejiler olduğunu belirtmiştir.

Duyuşsal stratejiler, öğrencinin konuyu öğrenirken konuya karşı ilgisi, tutumu, kaygısı ile ilgili durumlarıdır. Öğrencinin dikkatini toplayabilme, kaygıyı azaltma, çalışma planı yapma, güdülenme, konunun önemi ve kendini ödüllendirme için yaptığı stratejiler duyuşsal stratejilerdir (Yüksel, 2011). Duyuşsal stratejiler öğrencinin öğrenmesini engelleyen güdülerden ve duygusal etmenlerden kaynaklanan durumlarla baş etmeye yarayan stratejilerdir. Öğrencinin öğrenme sürecinde dikkatini toplayabilmesi ve dikkatini devam ettirebilecek ruh haline sahip olması için dikkatini sürdüren stratejiler, öğrencinin öğreneceği konunun kendine uygun olduğunu ortaya koyacak konuya karşı ilgisi ve isteği uygunluğu artıran stratejiler, öğrencilerin konuyu öğrenebileceklerine olan güvenlerini artırmaya yönelik güven artırıcı stratejiler ve öğrencilerin öğrenme süreci sonunda beklentilerinin karşılanma durumlarına göre doyumları doyum artırıcı stratejiler duyuşsal stratejilere girmektedir (Senemoğlu, 2005).

Ders çalışma ortamı.

Öğrencilerin verimli ders çalışması için önemli unsurlardan birisi, öğrencinin gerek okulda gerekse okul dışında ders çalıştığı ortamın uygunluğudur. Öğrencinin ders çalıştığı ortamın iyi olması öğrencinin çalışma verimini artırırken, ders çalışma ortamının sağlıksız şartlarda olması öğrencinin etkili çalışmasını engellemektedir.

İdeal çalışma ortamının özellikleir şu şekilde sıralanabilir (Binbaşıoğlu, 1995; Hamarta, 2016; Tan & Baloğlu, 2006) :

- Çalışma ortamının aydınlatması ortalama bir ayarda olmalı, ne çok az ne de çok fazla olmalıdır. Aydınlatma gözü yormayacak şekilde olmalıdır.
- Çalışma ortamının sıcaklığı oda sıcaklığı (20-22 derece) değerinde olmalı, ne çok sıcak ne de çok soğuk olmalıdır.
- Çalışma ortamının havası temiz ve havalandırılmış olmalıdır.
- Çalışma ortamında sesli ve görsel materyaller bulunmamalıdır. Çünkü, bu materyaller öğrencinin dikkatini dağıtacaktır.
- Yatak ve kanepe gibi yerlerde çalışılmamalı, çalışma masa ve sandalyede yapılmalıdır.
- Çalışma masası özellikleri öğrencinin fiziki yapısına uygun olmalıdır. Çalışma masası öğrenciye ne çok küçük ne de çok büyük olmalıdır.
- Çalışma masasından öğrencinin ders çalışma esnasında yararlanacağı araç gereçler bulunmalıdır.

Öğrencilerin verimli çalışma alışkanlığı kazanmalarını sağlamak amacıyla, etkili ve verimli ders çalışma ortamının nasıl olması gerektiğine dair gerekli bilgiler öğrenciler ve veli toplantılarında velilerle paylaşmalıdır (Mertol İlgar, 2010).

Ders çalışma ortamı, ders çalışma amacıyla kullanılmalıdır. Yeşilyaprak (2016) öğrencinin ders çalışma masasına ders çalışmak için gitmesi gerektiğini, çalışma masasında ders çalışma haricindeki işlerini yapmasının olumsuz etkisinin olabileceğin belirterek ders çalışma haricindeki işlerin çalışma masasında yapılmamasını belirtmektedir. Ayrıca çalışma masası haricindeki (yatak, kanepe) ders çalışmaların zaman öldürmeden öteye geçemeyeceği uyarısında bulunmaktadır.

Zaman planlaması.

Öğrencilerin verimli ders çalışmalarını etkileyen faktörlerden birisi öğrencinin zamanı planlama durumudur. Öğrencinin ders çalışması için zamanı planlaması, öğrencinin öğrenmeye karşı istekli olmasını sağlamakta ve bu da öğrencinin güdülenmesini sağlamaktadır (Hamarta, 2016). Öğretmenler öğrencilere hazır çalışma planları vermemeli, öğrencilere gerekliği rehberliği yaparak öğrencilerin kendilerinin çalışma programlarını yapmalarını sağlamalıdır (Mertol İlgar, 2010).

Öğrenciler çalışma planı yaparken çalışılacak dersleri, konuları, yapılacak ödevleri belirlemelidir. Çalışma planı yaparken aralara dinlenme süreleri koymalı, her derse yeteri derecede zaman ayırmalıdır. Öğrenci çalışma planıyla çalışma alışkanlığını kazanması ileriki hayatında da kullanmasını sağlayarak hayatta başarılı olmasını sağlamaktadır (Tan & Baloğlu, 2006).

Etkili ve verimli ders çalışmanın en başında, çalışma zamanını planlamak gelmektedir. İyi bir çalışma planı öğrenciyi ulaşmak istediği amacına olumlu etkilemektedir. Çalışma planı sayesinde öğrenci amacına daha hızlı ulaşmakta ve zamanını ve potansiyelini daha etkili kullanmaktadır. Öğrenciler yapmış olduğu çalışma planlarına, yapmak için karar verdikleri faaliyetleri de yazmalıdır. Öğrenci, yapılmış olan çalışma planını uymalı keyfi olarak planı uygulamaktan vazgeçmemelidir. İyi uygulanan çalışma programı sonrasında başarı gelmişse ödül de gelmelidir (Yeşilyaprak, 2016)

Öğrencilerin ders çalışmaya ayırdıkları süre, öğrencilerin dikkatlerini toplama süreleriyle orantılı olmalıdır. Uzun süreli ders çalışma ve kısa süreli dinlenmeler, verimli ders çalışmayı sağlamadığı gibi, kısa süreli ders çalışmalar, uzun süreli dinlenmeler de dinlenme sırasında bilgilerin unutulması nedeniyle ve dikkatin yeniden toparlanmasının güçlüğü nedeniyle verimli ders çalışmayı sağlayamaz (Yılmaz & Sünbül, 2003). Çalışma planı yapılırken, çalışma süreleri 45-50 dakikadan sonra 10-15 dakika dinlenme süresi ayrılarak yapılmalı, dinlenme zamanında bilgilerin işlenmesini (özümsenmesi/hazmetme) destekleyen faaliyetler yapılmalıdır. Mümkün olduğunda dinlenme aralarında beyin meşgul edilmemelidir (Yeşilyaprak, 2016).

Öğrenciler ders çalışma sırasında, içerik olan birbirinden farklı olabilecek dersleri arka arakaya çalışmalıdır. Birbirine benzer konuları içeren derslerin arka arkaya çalışılması öğrencinin sıkılmasına neden olacağından öğrenmesini engelleyebilir (Balcı, 2014). Sayısal bir dersten sonra sözel içerikli bir çalışma daha faydalı olacaktır. Örnek vermek gerekirse matematik dersinden sonra sosyal bilgiler dersine çalışmak ya da fen bilimleri dersinden sonra İngilizce dersini çalışmak gibi.

Etkin dinleme.

Etkin dinleme, ‘‘bireyin işitsel uyaranlara karşı başlangıçta gösterdiği istemsiz tepkilerin, belirli bir eğitimle zaman içinde istemli hale gelerek, daha nitelikli bir duruma gelmesi’’dir. Öğrencinin etkin bir dinleyici olması için gerekli dinleme becerilerini kazanması ve geliştirmesi gerekmektedir. Etkili dinleme öğrenilebilir nitelikte olduğu için birey, etkili dinlemenin nasıl olacağını bilirse dinlerken rahatlıkla öğrenebilir. Etkin dinlemenin ilk şartı kişi dinlemeye hazırlıklı olmak olup kişi dinleyeceği konuyla ilgili kavram ve terimleri biliyorsa ilgisini artıracağından konuya ilişkin kaynaklardan da faydalanarak konuyla ilgili terim ve kavramları bilmelidir. Dinleme sadece duymak olmayıp duyduğu bilgileri var olanlarla karşılaştırmalı, dinlediklerini diğer bildikleriyle ilişkilendirmeli, dinlediği konuya ilişkin ana düşünceleri yakalamalı ve dikkatini dağıtmamalıdır (Mertol İlgar, 2010).

Ders öncesi hazırlanmak dinleme için önemlidir. Dinleme öncesi konuya ilginin uyandırılması ve merak edilenlerin not edilerek dinleme öncesinde gerekli hazırlığın yapılması, dinlemenin verimi artacaktır. Ön hazırlık yaparak derse gelen öğrenci, anlatılanları dinlerken daha sonra nelerin geleceğini tahmin eder ve anlama daha kolaylaşır. Derste anlaşılmayan konular öğrenciler için daha sıkıcı olduğu için, öğrenci için bu konular sınav zamanlarında strese neden olur. Derse hazırlıklı gelen öğrenci, anlatılanlardaki ana noktaları rahat yakalar ve ana fikir etrafındaki ayrıntıları daha kolay yapılandırır. Dinleme öncesi sorular hazırlamak, dinlerken aktif olmamızı sağlamaktadır (Özakpınar, 2010).

İyi bir dinleyici, konuşanın sadece sesini duymakla yetinmemeli, konuşanın jest ve mimiklerini de dikkat etmelidir. Bu nedenle dinleyici, konuşmacıyı rahat görebileceği ve duyabileceği yerde durmalıdır. Dinleyici konuşmacının anlattıklarını dinlerken anlamadığı ya da eklemek istediği yerler konusunda, rahatlıkla konuşmacıya sorular sorabilmeli ve açıklama yapabilmelidir. Öğrenci derste öğretmenini dinlerken canlı olmalı, dinleme sırasında hayal kurmamalı ve öğretmenin anlattıklarını önemsemelidir (Tan & Baloğlu, 2006).

Öğrencilerin dersi dinlerken dikkat etmeleri gereken hususlar vardır. Özakpınar, (2010)’ın da dile getirdiği gibi, ders dinlerken sıkılmamak için, dikkatimizin dağılmasını önlemeliyiz. Dikkatin dağılmasıyla kişi dinlediklerinden sıkılmaya başlar ve dinleme verimsizleşir. Derste dikkatini toplamanın en önemli kurallarından birisi derste aktif olmaktır. Derse aktif olarak katılan öğrenci, dinlerken zihnini çalıştırır, anlatılanları kendi bildikleriyle kıyaslar ve belirsiz kalan noktaları sorar, not alır ve araştırır. Ders dinlemeden önce anlatılacak konu belli ise konuyu önceden gözden geçirmek kişinin derse katılmasını kolaylaştırır. Ders dinlemede önemli noktalardan birisi, derse zamanında gelmektir. Derse geç kalmak hem öğretmeni hem de sınıfta dersi dinleyen diğer öğrencileri olumsuz

etkilemektedir. En önemlisi de öğrencinin kendisini olumsuz etkilemektedir. Dersin başını kaçıran öğrenci, daha sonraki dinlediklerini öncekilerle çok iyi yapılandıramayacağı için öğrenme tam olarak gerçekleşmeyebilir. Dersin başında genellikle dersin ana noktaları genel olarak bahsedilip bir önceki derslerle ve ön bilgilerle bağlantı kurulduğu için derse geç kalan öğrenci bu bağlantıları kaçıracağı için dinleme verimsizleşmektedir.

Öğrenciler dersi dinlerken dinlediklerinin ana fikirlerini ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Kişi öğrendiklerini belirli bir ana fikir etrafında yapılandırdığında öğrenme daha kalıcı olmaktadır. Öğrenirken yeni öğrenilenler önceki bilinenlerle bağlantı kurulur. Eğer öğrenme esnasında bu bağlantı koparsa öğrenme zorlaşır. Bu nedenle öğrenciler bilgi eksiklerini gidermelidir. Öğrenci ana fikir belirlerken bazı ipuçlarını yakalamalıdır. Öğrenci dinlerken 'en önemli şey…', 'birinci olarak…' gibi kelimelere dikkat ederek ana fikri yakalayabilir (Özakpınar, 2010). Öğrenciler berlitilen etkin dinleme ile ilgili hususları dikkat etmeleri halinde ders dinlemelerinden etkili sonuçlar alacaklardır.

Karafilik & Kuyucu (2013c), bireylerin öğrenmede kullandığı yöntemlerin başında dinleme olduğunu belirterek, bireylerin dalgın olması, algılama kapasitesi, önyargıları, duygusal durumlar, ilgi alanları, konuşmacıya karşı negatif tavır, konuşmacıya karşı eleştirel yaklaşımın iyi bir dinlemeyi engellediğini belirtmiştir. Ayrıca, etkili dinleme için sağlıklı olmanın, olumlu düşünmenin, dinlemeye ön hazırlık yapmanın, dik oturmanın, birden fazla duyuyu kullanmanın (dinleme, görme vb), önemli fikirleri yakalamanın, katılım sağlamanın, zihin haritası kullanmanın, araştırmacı olmanın, not tutmanın gerekliliğini belirtmiştir.

Not tutma.

Not tutmanın yararlarından birisi, not tutan öğrencinin konuyu tekrar edeceğinde zaman ve enerjiden tasarruf sağlamasıdır. Çünkü not tutulduğunda tekrar edileceği zaman, konunun tümünü okumak yerine not alınan yerler okunmakta ve böylece bizim konuyla ilgili önemli yerleri hatırlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu da kişideki kaygının azalmasını sağlamaktadır. Ayrıca not tutma esnasında kaslarımız çalıştığı için de öğrenmenin kalıcılığı artmaktadır (Yeşilyaprak, 2016).

Not tutmayı öğrenmenin iki aşaması vardır. Bunlar konun içindeki önemli olan kelimelerin altını çizmek ve konu içindeki en önemli görülen kelimelerin yazılmasıdır. Bunların ikisi de kişinin öğrenmesini kolaylaştıran aşamalardır. Öğrenciler bu aşamalar sonrasında konu içindeki önemli noktaları bularak konunun ana noktalarını bulmalarını ve daha iyi öğrenmelerini sağlayacaktır (Howe, 2001).

Not tutma davranışı küçük yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılmalıdır. Not tutma görsel kaynaklardan okumayla yapıldığı gibi sesli kaynaklardan dinleyerek de yapılmaktadır. Not tutmada okunan ya da dinlenen her şey olduğu gibi yazılmamalı, kişi not tutarken kendi anladıklarını kendi cümleleriyle ifade etmelidir. Kişi not tutarken gerektiğinde kısaltmalar kullanmalı ve notunu bir düzen içinde anlaşılır şekilde olmasını dikkat etmelidir (Yeşilyaprak, 2016).

Öğrenci ders, konferans vb. dinlerken şematik olarak olarak not almalıdır. Şema ile gösterilerek alınan notlarda, ana düşünce ve yardımcı düşünceler daha sade şekilde gösterilme imkânı bulmaktadır. Gerektiğinde kısaltmalardan da yararlanılmalıdır (Tan ve Baloğlu, 2006). Not almak aynı zamanda dinlenilen, görülen, okunan bir şeyin önemli yönlerini yazarak özetlemektir. Yazılı kaynaklardan not almak, not alırken düşünme vaktimiz olacağı için daha kolaydır. Derslerde alınan notlardan sonra o gün içerisinde mutlaka tekrar gözden geçirilmelidir. Tekrar edilmeyen notlar kısa süre içerisinde büyük çoğunluğu (bir haftada % 70) unutulmaktadır (Aydın, 1998).

Etkili dinlemede not tutmanın önemi büyüktür. Not tutma denildiğinde dinlerken her söyleneni yazmak olarak anlaşılmamalıdır. Derste dinlerken not tutmak için öğrenilen ana fikirlerin yani konunun özünün yazılması gerekmektedir. Not tutma kişinin kendi algılarına göre ve kendi bildikleriyle öğrendiklerini ilişkilendirerek oluşturduğu noktalar olduğu için not tutma kişiye özeldir. Dinlenilen konunun içeriği, konuya olan aşinalık ve dinlenilenlerin başka yerlerde bulunma durumu dinlerken not tutma durumunuzu belirleyen etkenlerdir. Dinlenen konular hep olgular ise daha çok not tutmak gerekebilirken, yorumlama yapmak gerekiyorsa ana noktaları yazmak yeterli olacaktır. Konuya olan aşinalığınız yani konuyla ilgili bilgileriniz az ise daha çok not tutmak gerekebilir. Dinlenilen konular daha sonra başka kaynaklardan da ulaşılabilir nitelikte değilse daha fazla not tutmak gerekebilir. Not tutma sonrası yazılan notlar tekrar gözden geçirilmelidir. Gözden geçirme sonrası tutulan notlardaki bilgiler daha kalıcı olmakta ve tamamlanması gereken noktalar, düzeltmeler vb. yapma fırsatı doğacağı için anamla işi kolaylaşır (Özakpınar, 2010).

Etkin okuma.

Öğrenmeyi etkileyen faktörlerden birisi de öğrencinin etkili okuma alışkanlığına sahip olmasıdır. Öğrencinin hızlı okuması, okuduğunu anlaması ve amacına uygun okuması eğitim süreci boyunca kazanması gereken etkili okumayı oluşturan boyutlardandır. Hızlı okumada dikkat yavaş okumaya göre fazla olduğundan öğrenciler kitap okurken çok yavaş okumamalıdır (Yeşilyaprak, 2016).

Okuma faaliyetinde okuma hızı önemlidir. Okuma hızı okunan metnin özelliğine göre ve okuma amacına göre değişmektedir. Bir kişinin okuma hızı ile anlama hızı arasındaki ilişki dikkate alınma ve okuma hızı, anlama hızından çok az ya da çok fazla olmamalıdır. Günümüzde gerek okulda gerekse iş hayatında okumamız gereken birçok konu vardır. Bu nedenle insanlar anlayarak hızlı okuma becerilerini geliştirmelidir (Tan & Baloğlu, 2006)

Etkin okumada, okuma hızı artırılabilir. Özakpınar (2010), okuma hızının okuma amacına göre değiştiğini belirtmektedir. Okuma aşamasında iç seslendirme yapmayarak, sözcükleri tanıyarak (kelime hazinesini artırarak), anlamayı hızlandırarak, duraklamayarak ve geri dönüşleri azaltarak, okurken gelebilecek olan kelimeleri tahmin ederek (anlam bütünlüğünü sağlayarak) okuma hızı artırılabilir.

Ders kitabı okurken kitabın önsözleri okunmalıdır. Önsözde yazar konuya yaklaşımını belirterek kitabı hangi yaklaşımla okuyacağımız konusunda bilgi vermektedir. Ders kitabı okurken öğrendiklerimizi özetlemek çok önemlidir. Özetlemek konunun kısaltılması olarak anlaşılmamalı, özetleme konunun esas noktalarının belirtilmesidir. Özet çıkarmak ifade yeteneğini artırır ve zihni çalışıtırır. Özetlemek öğrenmeyi olumlu etkiler. Özetlenen bilgiler tekrar edileceği zaman konu ana hatlarıyla kolay bir şekilde hatırlanması sağlanır. Özetlenmeyen konular tekrar edilirken hatırlama zorlaşabilir. Kitap okurlen önemli noktalar belirtilmeli ve altı çizilmelidir. Önemli bilgiler dikkat çekecek şekilde yuvarlak içine alma gibi belirtilmelidir. Kitap okuma sırasında kitabın yanına alınan notlar, altına çizmeler, işaretler öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Kitabın daha sonra tekrar edildiği zaman öğrenilenler kolay hatırlanmakta ve öğrenme daha kalıcı olmaktadır. Kitabın tekrar bakılacağı zaman baştan sona yeniden okumak yerine kitabı kapatıp ana başlıklara göre anlatmaya çalışmak gerekmektedir. Eksik kalan noktalar kitaba bakarak giderilmelidir. Kişi bir metni okurken anlatılmak istenen ana manayı bulmaya çalışmalıdır. Kişi okurken metindeki kelimeleri takılmadan metnin genel manasını anlamaya dönük davranmalıdır. Anlayarak okuma sayesinde öğrenme kolay ve hızlı olmakta, öğrenmeler hafızada daha uzun süre kaldığı için öğrenme daha kalıcı olmakta, öğrenilenleri hatırlamak istenildiğinde kolaylıkla hatırlanmaktadır. Okuma hızında asıl amaç daha hızlı okumak değildir. Verimli okumak yani anlayarak okumak temel amaç olduğundan kişi anlama hızına göre okumalıdır. Anlamadan okuduğu kitapların bir anlamın olmadığı için hızlı okumak için önce anlamayı hızlandırmalıdır. Kişinin anlamayı hızlandırması da bol bol okumasına bağlıdır. Önemli olan verimli okumaktır. Verimli okumanın hızı da kişinin okuma amacına, bilgi düzeyine, kelime hazinesine vb. değişmektedir. En iyi okuma hızı kişinin tüm etkenler ışığında anlayarak okuduğu hızda okumasıdır (Özakpınar, 2010).

Kitap okuma tekniği olarak Robinson'un 1961 yılında ''Effective Study'' adlı çalışmasında belirtiği SQ3R (Survey, Question, Read, Recite, Review) yöntemi popüler öneriler arasındadır. Ülkemizde bu teknik TSOAT (Tarama, Sorulaştırma, Okuma, Anlatma, Tekrar) olarak (Tan & Baloğlu, 2006) ya da Baltaş'tan akraran Yeşilyaprak (2006)'ın da belittiği gibi İSOAT (İzle, Sor, Oku, Anlat, Test Et) olarak açıklanmıştır. Tan ve Baloğlu (2006) TSOAT metodunun açılımı şu şekilde yapmışlardır: *Tarama:* Okunacak metnin kabaca gözden geçirilmesi olan bu bölümde metin genel olarak taranır, metnin başlık ve alt başlıklarına bakılır. *Sorulaştırma:* Bu aşamada okunacak metnin başlık ve alt başlıklarına göre sorular oluşturulmaktadır. Bu başlıkta ne anlatılmak isteniyor? Bunun amacı nedir? vb. gibi. *Okuma:* Bu aşamada kitap okunmaya başlanır ve başlık/altbaşlılardan elde edilen ana düşünce not edilir. Metin içinde anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamına bakılır ve kitabın anlatmak istediği mana çıkarılır. *Anlatma:* Bu aşamada okunan her başlıktan sonra biraz durulduktan sonra zihinden anlatılır. Böylece metnin bize verdiği bilgi, fikir vb. özümsenir. Metin içinde anlaşılmayan noktalar var ise metne geri dönülüp anlaşılmayan noktalar giderilir. *Tekrar:* Okunan metnin okunması tamamlandıktan sonra metinde geçen terim, ana düşünce, yardımcı düşünce vb. tekrar edilir. Öğrenilmeyen ya da hatırlayamadığımız yerler için için geri dönüşler olabilir.

Okuma tek bir şekilde olmamakta farklı okuma şekilleri bulunmaktadır. Okuma metninin konusuna ve okuma amacına göre gerekli okuma çeşidi kullanılmalıdır. Okuma metinlerindeki paragrafların başında ya da sonunda ana düşünce belirtilmektedir. Eğer metnin ana düşüncesine bakılacaksa bu tür ipuçlarını bilinmelidir. Örneğin gazete okumalarında yazıların hepsini okumak yerine başlık ve alt başlıklara bakılarak önem derecesine göre ayıklamalar yapılabilir (Tan & Baloğlu, 2006). Okuma amacımıza göre metni okursak zamandan ve gereksiz okumalardan tasarruf yapmış oluruz.

Derse katılım.

Öğrenmenin oluşmasında, öğrencinin öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımını gerektirmektedir. Öğrenciler öğrenme sürecinde derse gizli veya açık olarak katılabilir. Gizli katılımda öğrencinin katılımı gözle görülmez iken açık katılımda öğrenci konuşarak katıldığı gözlenebilir. Öğrencilerin derse katılımını artırmak için farklı yöntem ve teknikleri kullanmanın yanında, öğrencilerin mutlaka derse karşı güdülenmesi gerekmektedir (Erden, Tarihsiz).

Öğrencinin derse katılımını iç ve dış şartlar etkilemektedir. Öğrencinin hazır bulunuşluğu, dikkati, güdülenmesi, fiziksel ve zihinsel hazırlığı iç şartları meydana getirirken

öğrenme öğretme ortamı, ders, öğretmen, okul vb. kaynaklanan durumlarda dış şartları oluşturmaktadır (Yılmaz & Sünbül, 2003).

Özet çıkarma.

Özet çıkarma, öğrencinin okuduğu bir metinden elde ettiği ana düşünceyi, amacı vb. önemli bilgileri kendi cümleleriyle yazıya aktarmasıdır (Yeşilyaprak, 2016). Doğan & Özçakmak (2014), not almanın özet çıkarmayla birbirini tamamladığını belirterek özetlemede alınan notlar düzenlenir, gereksizler atılır, kullanılan kısaltma ve semboller anlamlandırılır ve metne dönüştürülür. Özet çıkarma, öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır. Öğrenciler, özet çıkarmayı eğitimle öğrenebilirler (Howe, 2001). Benzer, Sefer, Ören & Konuk (2016), öğrencilere verilen özet yazma stratejilerinin öğrencilerin özet yazma becerilerini olumlu etkilediğini belirtmişlerdir.

Özet yazma stratejisi özetleme öncesinde metnin okunması, anahtar kelimelerin altının çizilmesi, yan fikirlerin tespiti, bilgi notları ve ana fikrin belirlenmesini oluştururken, özetleme aşamasında başlığın yazımı, metin konusunu yazarak giriş yapılması, bilgi notlarının yazılması, konu sıralamasının zaman uyumu sağlanması, ana düşüncenin en son ifade edilmesi oluştururken özetleme sonrasında özet metninin okunması, gereksiz bilgi varsa çıkarılması, dil bilgisi ve noktalamanın dikkati edilmesi, imkân dâhilinde başkasının okuyup değerlendirmesinden oluşmaktadır (Benzer, Sefer, Ören, & Konuk, 2016).

Tekrar.

Öğretmenler tarafından önerilen ve öğrenmede kalıcılık sağlayan tekrar, öğrencinin öğrendiği bilgilerin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe geçmesini sağlamaktadır. Öğrencinin dersini sesli ya da sessiz okuması, konuyu anlatması, not alması ve notlarını gözden geçirmesi birer tekrardır (Mertol İlgar, 2010). Tekrar, ilk öğrenmeden sonra sürekli yapılıyorsa yoğun, belirli aralıklarla yapılıyorsa aralıklı tekrar olarak nitelendirilir (Erden, Tarihsiz). Konuların özelliğine göre bazen yoğun bazen de aralıklı tekrar yaptırılabilir.

Öğrencinin tekrarı, öğrenciye yeni bir şeyler kattığı sürece faydalı olmaktadır. Öğrenciye yeni bilgi sağlamayan yani öğrenmesini geliştirmeyen tekrarlar öğrenciye fayda yerine zarar verebilir (Yılmaz & Sünbül, 2003). Bir kişinin anlayarak öğrenmesi ve ezberleyerek öğrenmesi, öğrendiklerini tekrar etmesinde büyük farklılıkla yaratmaktadır. Ezberleyerek öğrenen kişiler daha fazla tekrar ederken anlamlı öğrenmelerde tekrarlar daha az sayıdadır (Özakpınar, 2010).

Öğrenilen bilgiler zamanla unutulmaktadır. Unutma miktarı zaman geçtikçe azalma gösterse de ilk dönemlerde yani bir gün içinde unutulan miktar en fazla olmaktadır. Unutmayı

önleyecek en önemli tedbir ise tekrardır. Tekrarın hangi aralıkla ve ne kadar yapıldığı önemlidir. Tekrar ederken belirli aralıklarla tekrar etmek yani tekrarı zamana yaymak öğrenmeyi daha kalıcı hale getirmektedir. Öğrenilen bilgilerin sınavda hatırlanabilirliğini artırmak için anlayarak öğrenmeli, öğrenilen bilgiler belirli aralıklarla tekrar etmeli ve sınavdan önce son kez tekrar edilmelidir (Özakpınar, 2010). Sınavlardan önce kısa süre içinde çok sık tekrar etmek öğrenilenlerin karışmasına neden olabilmektedir.

Başarısızlık nedenleri.

Öğrencilerin başarısızlıklarının altında, her zaman etkin ders çalışma becerilerinin kazanılmaması olmayabilir. Öğrencilerin başarısızlıklarının altında birçok eden olabilir. Öğrencinin bilişsel, duyuşsal olarak konuya hazır olmaması, okul veya ev hayatı ile ilgili çeşitli sorunların olması gibi birçok problem olabilir. Bu konuda, öğrencilerin sorunlarının tespiti ve çözümü öğrencinin başarısını olumlu etkileyecektir (Tan & Baloğlu, 2006).

Öğrencilerin başarısızlıklarının neden kaynaklandığını belirlemek ve çözüm yollarını bulmak için öğrenci velisine, ders öğretmenine, şube rehber öğretmenine, okul rehber öğretmenine ve okul idaresine görevler düşmektedir. Öğrencinin öğrenirken yaşadığı sorunların öncelikle tespiti, sorunların çözümünde kilit noktayı oluşturmaktadır. Öğrencilerin kendilerinin yaşadıkları sorunların farkında olmaları, sorunları çözemeseler dahi en azından sorunların farkında olarak yeni bir planlama yaparak sorunların etkilerini gidermeye çalışmaları, öğrencilere verimli ders çalışmalarını artırma imkânı verecektir.

Ödev hazırlama.

Öğrencilerin derslerini daha iyi anlamaları, araştırma becerilerini kazanmaları ve geliştirmeleri için öğrencilere ödev verilmektedir. Derste başarılı olmanın yollarından birisi de ödevlerini istenildiği şekilde hazırlamak ve teslim etmektir. Öğrenciler ödev hazırlarken ödevini iyi anlamalıdır. Ödevin amacının ne olduğu, konusunu iyi anlamlı ve ödevi için taslak plan yaparak, buna göre kaynak imkânlarını da değerlendirerek bir çalışma planı yapmalı ve bu çalışma planına mümkün olduğunca uymalıdır. Ödeviyle ilgili aldığı notları bir düzen içerisinde yazmalı ve ödevinin düzenli olmasını özen göstermelidir (Tan & Baloğlu, 2006).

Yeteneklerin keşfi.

Öğrencilerin yeteneklerinin keşfedilmesi ve buna göre eğitim almasının sağlanması da eğitsel rehberlik kapsamı içerisindedir. Özel yetenekli öğrenciler yeteneklerine göre derste ve ders dışında yönlendirilmeli ve onların kapasitelerini daha da fazla kullanmalarını sağlanmalıdır (Tan & Baloğlu, 2006). Böylelikle özel yetenekli öğrencinin kendi özelliğine

göre verimli çalışması sağlanmaktadır. Okullarda öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak öğrencilerin yeteneklerinin ne olduğu veya ne olmadığı iyi gözlemlenerek tespit edilmelidir.

Ülkemizde, eğitim sürecinde özel yetenekli öğrenciler için müstakil okullar bulunmakta, okul bünyeleri içinde destek eğitim odaları açılmakta ve eğitim sürecinde kaynaştırma eğitim uygulamaları yapılarak öğrencinin özel durumuna göre eğitim alması sağlanmaktadır. Özel yetenekli öğrenciler içerisinde, üstün yetenekli öğrenciler için Bilim ve Sanat Merkezleri tarafından okul zamanı dışında eğitimlerle öğrencilerin yetenekleri desteklenmektedir.

Hafıza güçlendirme.

Hafızayı güçlendirme ile ilgili farklı yöntemler olmakla birlikte Yeşilyaprak (2016), öğrencilerin başarılı olmaları için unutmalarını önleyecek anahtar niteliğinde temel hususları vurgulamıştır. Buna göre, öğrenciler verimli çalışma tekniklerini uygulamalı, öğrendiği bilgileri bir gün içinde tekrar etmeli ve bu tekrarı haftalık ve aylık olarak tekrarlamalıdır. Öğrencilerin unutmalarını önleyen en önemli nokta, öğrencilerin konuyu iyi öğrenmesi ve tekrar etmeleridir.

Öğrenme ve hafızada tutmada önemli olan, anlayarak ve kavrayarak öğrenmedir. Kişi bilgileri kendi bilgileriyle işlemeden olduğu gibi hatırlamaya çalışırsa, anlamsız sözcükleri zihinde tutmaya çalışmaktadır. Bu şekilde akılda tutma, kişinin öğrenme kapasitesini artırmaz ve kişinin zihnini durağanlaştırır. Kişi algıladıklarını düşünerek anlamlandırırsa, hafızada tutması kolaylaşır ve hafızasının geliştirir. Bu şekilde öğrendiğinde, öğrendiklerini ilerider kullanmak istediğinde, bilgileri çok rahat geri getirerek kullanabilir (Özakpınar, 2010).

Bilme etkinliğinde öğrenme, hafızada tutma ve bulup çıkarma aşamaları vardır. Bilgileri hafızada tutabilmek için kişinin öğrenmesi, hafızasında tutması ve bilgiyi istenildiğinde bulup çıkarması gerekmektedir. Bir kişinin öğrenip öğrenmediğini anlamak için öğrendiğini düşündüğü konu ile ilgili sorular sorup cevaplayabiliyorsa öğrenmiş demektir. Öğrendiğimiz bilgileri unutmamak yani hafızada tutmak gerekmektedir. Bilgileri yeri geldiğinde hafızadan alıp kullanabilmek gerekmektedir. Hatırlamayı artırmak için hatırlama aşamalarında yapılması gerekenleri yapmak gerekmektedir. Öğrenme aşamasında öğrenilen bilgilerin ileride hatırlanacağı bilinciyle öğrenmek gerekmektedir. Öğrenirken ezber yapılmamalı bilgiler anlamlandırılmalıdır. Öğrenilen konulara duyulan ilgi ve gösterilen merak öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Öğrenmede ilgi, merak, istek, çalışma önemlidir. Hafızada tutma aşamasında bilgiler aralıklarla tekrar edilerek tazelenmelidir. Öğrenilen

bilgileri daha sonra öğrenilen bilgilerle ilişkilendirmek, öğrenilen bilgileri arkadaşına anlatmak da hafızada tutmayı artırmaktadır. Öğrenilen bilgilerin hatırlanmasını sağlayan bulup çıkarma aşamasında anlayarak ve düşünerek öğrenmelidir. Öğrenme ve hafızada tutma aşamasında alınan önlemler bulup çıkarma aşamasındaki başarıyı artırmaktadır (Özakpınar, 2010).

Ders Materyalleri

Araştırmanın ders materyalleri ile ilgili kuramsal çerçevesi, eğitim programının tanımı ve öğeleri, yazılı ders materyallerinden ders kitabının tanımı ve ders kitabının özelliklerinden ibarettir.

Eğitim programı ve ders materyali.

Eğitim programlarının içinde olan öğretim programları ile ders materyalleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için öncelikle eğitim programları ve ders kitapları hakkında bilgi verilmiş daha sonra öğretim programı ile ders materyali arasındaki ilişki açıklanmıştır.

Eğitim programının tanımı ve özellikleri.

Eğitim programı, eğitim kurumlarının çocuk, genç ve yetişkinlere sağladığı milli eğitimin ve kurumun amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik faaliyetlerin bütünüdür (Varış, 1994; Küçükahmet, 2009). Yüksel & Sağlam (2012, s. 4) eğitim programını, "bir eğitim programına devam eden öğrencilerin kazanmaları istenen davranışların, bu davranışları kazanmalarını sağlayacak derslerin ve konuların, bu konuların öğrenilme biçim ve yollarının ve öğrencilerin öngörülen davranışları kazanma durumlarının belirlenmesinin açıklandığı ayrıntılı ve çok boyutlu bir doküman" olarak daha kapsamlı bir şekilde tanımlamıştır. Eğitim programlarını ders dışı faaliyetler, rehberlik programları ve yoğun olarak da öğretim programları oluşturmaktadır (Erden, 1998).

Eğitim programları sayesinde, öğretmen ve öğrencilerin ne yapacağının belli olmasından dolayı, yapılan eğitim faaliyetleri daha etkili olmakta ve birlik sağlanmaktadır. Eğitim programı, öğretmeni daha planlı ve düzenli çalışmaya sevk etmekte ve öğretmene hangi düzeyde hangi bilgilerin ne derece verileceği göstererek öğretmeni daha verimli kılmaktadır. Böylece eğitim programı, eğitim faaliyetlerinin ülke çapında karmaşaya yol açmadan belirtilen ilke ve programlar çerçevesinde iyi yürütülmesini sağlamaktadır. İyi bir eğitim programı, toplumun ihtiyaçlarını giderecek, öğrencilerin yeteneklerini dikkate alarak onları geliştirecek nitelikte olmalıdır. Eğitim programı öğrencilerin iyi bir meslek sahibi olmaları için gerekli bilgi, beceri ve etkinlikleri kapsayarak, öğretmenleri bu yönde neler

yapacağını gösterecek nitelikte olmalıdır. Bundan dolayı eğitim programını uygulayacak olan öğretmenler, bu yönde bilgilendirilmeli ve böylece uygulanan eğitim programının işlevsel olması sağlanmalıdır. Eğitim programı, ülkenin değişik yerlerindeki öğrenci ve çevre özelliklerine göre ve toplumsal ve bilimsel gelişmelere göre uygulamada esnekliği barındırmalıdır. Eğitim programı, toplumun ve devletin görüş, istek ve milli değerlerine uygun olmalıdır (Büyükkaragöz, 1995).

Eğitim programlarını eğitim için faydalı bulan genel kabulun yanında, eğitim programlarını insanları olduğu gibi yetiştirmekten uzak olduklarından ve insanları bir kalıp içerisinde yetiştirilmesine hizmet etmesinden dolayı gerekli görmeyenler de vardır. Illich (2006), okulun insanlar için faydalı olduğuna inanmayarak okulun insanların kendi potansiyellerini ortaya çıkarmadığını savunmaktadır. Ayçiçeği (2011), Illich'in okulun devletin yönetimi ve denetiminde olmasına karşı olduğunu belirterek, insanlara planlanmış bilgiler vermenin Illich tarafından gereksiz görüldüğünü dile getirilmiştir. Ayçiçeği (2011), Illich'in düşüncelerinden hareketle, eğitimde teori ve uygulamayı birlikte yürütmek gerektiğini belirtmektedir.

Eğitim programlarının eğitim sürecinden çıkarılmasını belirten Titiz (2000), eğitim programlarından kurtulup okullarda bireysel öğrenmeye yer verilmesini ve öğrencilerin kendilerinin eğitsel ihtiyaçlarını belirlemeleri gerektiğini belirtmektedir. Titiz (2000)'in "yeni eğitim" olarak adlandırdığı bu duruma göre eğitim, kişilerin değişen şartlara göre gerekli bilgi ve becerileri kendilerinin öğrenebilmesi ve öğrendiklerini kendi yaşamına uygulayabilme ustalığına kavuşmasıdır. Eğitimin planlı ve programlı yapılmasına yönelik farklı görüşler olmakla birlikte günümüzde eğitim halen programlar dâhilinde yapılmaktadır.

Eğitim programı bünyesinde öğretim, müfredat ve ders programlarını barındırmaktadır. Öğretim programı bir öğretim basamağındaki sınıf ve derslerle ilgili konuları ve konuların amaçlarını, haftalık ders saatlerini, öğretim yöntemlerini gösteren programdır. İlkokul, ortaokul ve lise programı gibi. Müfredat Programı bir dersin konularının ayrıntılı bir şekilde belirtildiği amaç, ilke ve yöntemlerden bahsedilmeyen programdır. Bu anlayıştaki programlar öğretmenin güncel konuları ele almasına fırsat vermeden sadece var olan konuları işlemesine neden olmaktadır (Büyükkaragöz, 1995). Eğitim sistemimizde 1950'li yıllara kadar müfredat anlayışı egemen iken, daha sonra bu anlayış bırakılarak öğretim programı anlayışına geçilmiştir (Demirel, 1992). Öğretim programının bir parçası olan ders programı, dersle alakalı öğretim faaliyetlerini sistemli olarak düzenleyen programdır (Küçükahmet, 2009).

Ders programı bir dersle ilgili amaç, içerik, öğrenme öğretme süreci ve değerlendirmeden oluşan programdır (Büyükkaragöz, 1995). Ders programı, öğretim programlarındaki disiplinlerin ve faaliyet alanlarının özel amaçlarını gerçekleştirmeye dönük öğretim ilkelerini ve konuların alt kategorilerini ve değerlendirme esasları ile eğitim öğretim esaslarını öğrenci davranışına dönüştüren programdır (Varış, 1994).

Eğitim programları uygulanmadan önce, tasarlanır. Eğitim programı tasarısında öncelikle toplumun, konuların ve öğrencilerin analizi yapılmalı ve daha sonra hedefler, kapsam, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme aşamaları düzenlenmelidir (Erden, 1998, s. 6). Eğitim programlarının hazırlanması bir defalık olmayıp sürekli yenilenmesi gerekmektedir. Eğitim programlarının hazırlanması için öncelikle şu sorular sorulmalıdır (Kısakürek, 1983):

- Eğitim programının amacı nedir?
- Eğitim programının amacını gerçekleştirmek için hangi konulara yer verilmelidir?
- Eğitim programında hangi öğrenme tecrübelerine ve öğretim yöntemlerine yer verilmelidir?
- Eğitim programında değerlendirilmesi gereken sonuçlar nelerdir?

Program süreci sürekli yenilenmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle eğitim programlarının hazırlanması ve geliştirilmesinde ilk olarak durum analizinin yapılması gerekmektedir. Durum analizi program hazırlamadan önce ve değerlendirme sonrasında yapılmaktadır (Kısakürek, 1983).

Bilimsel, toplumsal ve teknolojik gelişmelere göre eğitim programları geliştirilmektedir. Eğitim toplumsal gelişmeleri etkilediği gibi toplumsal gelişmelerden etkilenebilmektedir. Kaliteli eğitim programın niteliğine bağlıdır. Bundan dolayı eğitim programları sabit olmayıp sürekli gelişmeye açıktır. Sürekli geliştirilmektedir.

Eğitimin niteliği eğitim programlarının kalitesine bağlıdır. Eğitim programları toplumsal ve bilimsel gelişmelere paralel olarak geliştirilerek eğitimin kalitesi artırılmaya çalışılır. Eğitim programları yapılırken bilimsel kaynaklara dayandırılması programı etkili kılmaktadır (Erden, 1998).

Program geliştirme, program öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü olup mevcut programın yeni ihtiyaçlara cevap vermesi, eksik yönlerinin düzeltilmesi ve yeni bir seçenek sunulması amacıyla yapılır (Erişen, 1998). Eğitim programlarının geliştirilebilmesinin yanında var olan programın toplumun ve kişinin ihtiyaçlarına ve beklentilerine, bilimsel

gelişmelere ve konu alanındaki gelişmelere göre değerlendirilmesi gerekmektedir (Özdemir, 2009).

Eğitim programın öğeleri.

Eğitim programının temel öğeleri amaç (kazanım), içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirmedir (Demirel, 2003; Yüksel & Sağlam, 2012). Bir eğitim programı öncelikle niçin, ne, nasıl öğretelim? ve ne kadar öğrettik? sorularına cevap verebilecek nitelikte olmalıdır (Küçükahmet, 2009). Eğitim programını oluşturan öğeler birbirinden bağımsız olmayıp birbirini karşılıklı etkilemekte ve birbirinden etkilenmektedir. Bir öğedeki aksaklık diğer öğeleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği için programla ilgili kararlar alınırken öğelerin tümü dikkate alınmalıdır (Erden, 1998).

Hedef (Kazanım).

Hedef, öğrencinin planlı ve düzenli yaşantı yoluyla öğrencide kazanılmasını istediğimiz davranış ya da davranış değişikliklerinin ifade edildiği özelliklerdir (Ertürk, 1994). Hedefler öğrencide eğitimle kazandırmak istediğimiz bilgi, yetenek, beceri, ilgi, tutum ve alışkanlıklarla ilgili olabilen özelliklerdir (Büyükkaragöz, 1995).

Bir programda hedefler dikey ve yatay boyutta olmak üzere iki aşamada ele alınmalıdır. Dikey hedefler, uzak, genel ve özel hedeflerdir. Yatay hedefler ise bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanlarla ilgili hedeflerdir (Demirel, 2003). Uzak hedef, politik felsefeyi yansıtan, eğitimin hangi yönde yapılacağını işaret eden ve kısaca ifade edilen hedeflerdir (Ertürk, 1994). Uzak hedefler eğitim sisteminin öngördüğü ideal insandır (Çelik, 2006). Türk Milli Eğitiminin uzak hedefi 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilmiştir. Genel hedefler eğitim faaliyetlerine yöne veren, eğitim faaliyetlerinin sonucunun gösteren, doğrudan gözlenemeyen hedeflerdir (Erden, 1998). Genel hedefler uzak hedeflerle tutarlı, eğitimin genel hedefleri ve okulun genel hedefleri şeklinde düşünülebilen hedefler olup uzak hedeflere göre istenilen insan niteliklerini daha somut ve belirgin olarak çözümleyen hedeflerdir (Çelik, 2006). Özel hedefler de genel hedeflere uygun bir disiplin ya da çalışma alanının öğretim programlarını yön veren hedeflerdir (Erden, 1998).

Bloom ve arkadaşları hedefleri aşamalı bir şekilde üç alanda sınıflamış ve bu sınıflama benimsenerek yaygınlaşmıştır. Bunlar bilişsel bilişsel, duyuşsal ve devinişsel (psiko-motor) alanlardır. Bu alanlardaki sınıflamalar basitten karmaşaya, güçlük dereceleri artarak yapılmıştır (Ertürk, 1994).

Varış (1994)'e göre amaçlarda bulunması gereken özellikler şunlardır.

- Toplumun içinde bulunduğu şartlara ve toplumun ve insanların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmalıdır.
- Demokratik ideallere uygun ve kendi içinde uyumlu olmalıdır.
- İstenilen davranışları ya da davranış değişikliklerini açıklamalıdır.
- Amaçlar gerçekçi olmalı ve gerçekleşebilmelidir.

İçerik.

İçerik, eğitim programının hedefleriyle tutarlı, hedeflerin gerçekleşmesi için seçilen konu bütünlüğüdür (Demirel, 2003). Eğitim programlarındaki içeriğin hedeflerin gerçekleşmesi için kullanılan bir kaynak olması (Varış, 1994) gerekmektedir.

Eğitim programlarının verimli ve etkili olabilmesi programın içeriğinin etkili olmasıyla mümkün olmakta ve içerik oluşturulurken dikkat edilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Bunlar: İçerik hedeflerle tutarlı olmalı, içerikteki bilgiler önemli, dayanıklı ve geçerli olmalı, içerik öğrenciler için anlamlı olmalı ve içerik sunulurken öğrenme ilkelerine göre düzenlenmelidir (Erden (1998). Küçükahmet'e (2009) göre içerik seçilirken içeriğin geçerli ve güvenilir olması, bilimsel olması, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olması, faydalı, öğrenilebilir ve sosyal gerçeklerden seçilmiş olması gerekmektedir.

Eğitim programlarında içerik düzenlenirken, programın düzenine (derslere göre düzenlenen, etkinliklere göre düzenlenen ve sorunlara göre düzenlenen) göre içerik oluşturulmalıdır (Kısakürek, 1983). İçerik, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, bilinenlerden hareketle bilinmeyene doğru aşamalı bir şekilde dikey ve yatay ilişkiler kurularak eğitim programlarında yer almalıdır (Büyükkaragöz, 1995).

Öğrenme-öğretme süreci.

Demirel (2003)'e göre eğitim programının en önemli ve üçüncü öğesi olan öğrenme-öğretme süreci, öğrenmenin oluştuğu yerdir. Öğrenme-öğretme süreci, öğretmen ve öğrencinin yaptığı tüm etkinlikleri kapsamaktadır (Erden, 1998). Eğitim programlarındaki içeriği nasıl öğretelim? sorusunun cevabı, öğrenme-öğretme süreçleridir. Sınıf atmosferi, sınıf yönetimi, öğretim ilke, yöntem, strateji ve planlamaları ile bu süreçte kullanılan görsel-işitsel araç gereçler öğretim süreçlerinin parçalarını oluşturmaktadır (Küçükahmet, 2009).

Eğitim programlarının uygulanmasında, öğrenme-öğretme sürecinde görsel ve işitsel araçların kullanılması, öğrencilerin farklı duyularını harekete geçirerek ilgilerini artırmakta ve öğrencinin öğrendiği bilgilerin kalıcı olmasını sağlamaktadır (Demirel, 2003).

Öğrenme-öğretme sürecinde çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Hangi yöntem veya teknik kullanılırsa kullanılsın, en iyi ve en kötüsü şeklinde ayrım yapmak yanlıştır.

Değerlendirme.

Programın son öğesi olan değerlendirme, eğitim programının ne kadar öğrettik? sorusuna cevap aramaktadır. Programın başında belirtilen amaçlara göre, öğrenme-öğretme süreci içerisinde yapılan etkinlikler aracılığıyla öğrencide oluşması beklenen davranışların ya da davranış değişikliklerinin ne derece gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenmek için değerlendirmeye ihtiyaç vardır (Büyükkaragöz, 1995). Ertürk (1994) eğitim programlarındaki değerlendirmenin gerekliliği ile ilgili olarak programın denenmesi, programın kalite kontrolü ve değerlendirme işleminin programa katkıları olarak açıklamaktadır. Değerlendirme sayesinde eğitim programlarının işlevselliği ile ilgili sonuçlara ulaşılmakta ve program bu sonuçlara göre geliştirilmekte veya yenilenmektedir.

Eğitim programının değerlendirme aşamasında, öğrencilerin amaçlara ulaşma dereceleri çeşitli ölçme araçları ile belirlenir. Eğitim programlarında değerlendirme öğesindeki sıkıntıların çoğunluğu ölçme araçları ve bu araçların uygulamadaki olumsuzluklarından kaynaklandığını belirten Erden (1998), ölçme araçlarının geçerli, güvenilir ve ölçütlerin uygun olmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Değerlendirme kıyaslandığı esasa göre norma dayalı (göreli) ve hedefe dayalı (mutlak) olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Norma dayalı değerlendirme, öğrencileri birbiriyle karşılaştırmada ve seçmede faydalıdır ama eğitim programları açısından yeterli değildir. Hedefe dayalı değerlendirme ise öğrencilerin istenilen davranışları kazanıp kazanmadıklarını belirlemek için yapılmakta ve eğitim programlarının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Değerlendirme, amacına göre tanıma-yerleştirmeye yönelik, biçimlendirme-yetiştirmeye yönelik ve durum analizine dönük olmak üzere üç çeşitte yapılmaktadır (Ertürk, 1994).

Eğitim programlarında yapılan değerlendirmelerde programın sadece bir öğesi değerlendirilmemeli ve programı oluşturan tüm öğeler birlikte değerlendirilmelidir. Bu nedenle değerlendirmede aşağıdaki sorulanın yanıtları aranmalıdır (Kısakürek, 1983).

- Öğrenciden beklenen davranış yada davranış değişiklikleri ölçülebilir nitelikte ortaya konmuş mudur?
- Eğitim programında belirtilen amaçların gerçekleşme ölçüsü ne kadardır?
- Eğitim programlarındaki çerik uygun bir şekilde düzenlenmiş midir?

- Uygulanan yöntem ve teknikler kurumun fiziki olanaklarına, programın ve derslerin özelliklerine uygun mudur?
- Değerlendirme yöntemi ve araçları yeterli ve etkili midir?
- Değerlendirme sonuçları programın gelişmesine nasıl katkıda bulunabilir? Programın hangi aşama ve öğelerinde değişiklikler yapılmalıdır?

Ders kitabı.

Okullarda öğretimin gerçekleşmesi amacıyla, gerekli yöntem tekniklerin uygulanabilmesi için çeşitli materyallere ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretim aşamasında kullanılan çeşitli araçlar sayesinde öğrenme daha hızlı ve kalıcı olmaktadır. İyi bir öğrenme için, konu ve amaçlara en uygun materyal kullanılmalıdır (Kılıç & Seven, 2002).

Her derste ve konuda kullanılan materyal farklı olabilmektedir. Örneğin fen, matematik, Türkçe ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılan materyaller aynı değildir. Fen derslerinde daha çok deney malzemeleri, matematik dersinde cetvel, pergel vb. araçlar, Türkçe dersinde hikâye, roman, sözlük vb. materyaller kullanılmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin konularında da farklı materyaller kullanılabilmektedir. Tarih konularının olduğu ünitede haritalar, tarihi yerler ve nesneler, tarihi filmler kullanılırken coğrafya konularının baskın olduğu ünitede coğrafya haritaları, grafikler gibi materyaller kullanılmaktadır. Sonuç olarak derslerde hangi materyalin kullanılacağı derse ve konuya göre değişmektedir. Öğretim materyallerinin belirlenmesinde konunun amaçlarının dikkate alınmasının yanı sıra materyalin ulaşılabilirliği, ekonomik olması ve farklı duyu organlarına hitap etmesi de dikkate alınmaktadır (Kılıç & Seven, 2002). Farklı derslerde ve konularda pek çok farklı materyal kullanılmakla birlikte hepsinde ortak kullanılan materyal ders kitabıdır.

Öğretim programlarının uygulanmasında, bu programlara göre hazırlanmış olan ders kitapları materyal olarak kullanılmasında birinci sıradadır (Kılıç & Seven, 2002). Ders kitapları öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmaktadır. Bu nedenle öğretim programındaki amaçları gerçekleştirecek yapıdadır. Ders kitaplarında öğretim programların amaçlarına uygun içerik bulunmaktadır.

Ders kitabının tanımı.

Kitap, "dağıtım için tasarlanmış, kolay taşınabilmesi için hafif ve dayanıklı malzemelerden üretilmiş, belirli bir sayfa sayısının üzerinde, yazılı (ya da basılı) bir metin" (Ceyhan & Yiğit, 2003, s. 15) olarak tanımlanmaktadır.

Ders kitabı, Duman, & Çakmak (2003, s. 18) tarafından "ders konularına ait bilgileri, sıralı ve doğru bir biçimde, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağlamak amacıyla hazırlanan araçlar" olarak, Kılıç (2008, s. 40) tarafından "belirli bir dersin öğretimi için ve belirli düzeydeki öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel kaynak" olarak ve Demirel & Kıroğlu (2008, s. 2) tarafından ise "bir öğretim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyali" olarak tanımlanmıştır.

Farklı tanımlamalardan hareketle ders kitabının özellikleri şunlardır:

- Yazılı ve basılı olması,
- Eğitim amaçlı yazılması,
- Öğretim programına uygun olması,
- Onaylanmış olması,
- Öğrenciler için yazılması,
- Okulda veya okul dışında öğrencilerin programa uygun öğrenmelerinin amaçlanmasıdır.

Ders kitabıyla ilgili farklı tanımlamalar bulunmakla birlikte, ders kitabı denildiğinde, uygulamada halen bilgilerin aktarıldığı bir materyal olarak düşünülmektedir. Ülkemizde 2005 yılında sosyal bilgiler dersi öğretim programının yenilenmesiyle öğrencilerden bilgiye ulaşmaları, bilgiyi kullanmaları ve bilgi üretmeleri beklenmektedir. Yeni program anlayışıyla öğrencinin derste daha aktif olması istenerek öğrenci için yaşam boyu gerekli olan birçok becerinin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda ders kitapları da yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak doğrudan bilgi sunmak yerine bilgiyi ulaşabileceği ve kullanabileceği şekilde düzenlenmelidir. Ders kitapları yeni program anlayışına paralel olarak bilgi aktarma olarak düşünülmemeli öğrencinin derse aktif olarak katılacağı bir materyal olarak düşünülmelidir (Yangın, 2008).

Ulusoy (2011), sosyal bilgiler ders kitaplarının 2004 sosyal bilgiler programı öncesi ve sonrasına ilişkin farklılıklarına değinmiştir. Ölçme ve değerlendirme alanında 2004 öncesi ders kitaplarında ünite ve konu başı ve sonlarında sorular yer alırken 2004 sonrası ders kitaplarında ünite ve konuların başında, ortasında ve sonunda öğrencilere düşündüren, yoruma sevkeden ve konuyu daha iyi kavramasını sağlayan özellikte soruların konulduğunu belirtmiştir. Gerçekten de, yapılandırmacı anlayışla hazırlanan 2004 sosyal bilgiler öğretim

programının uygulanmasıyla ders kitaplarının niteliği değişikliğe uğramıştır. Yeni programın anlayışına uygun olarak sorular çoğaltılmış, konu metinlerinin anlatımları zenginleştirilerek daha fazla görsele yer verilmiş ve ünite sonlarındaki soruların çeşitliliği artmıştır. Bunun yanında ders kitabı, çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı hazırlanarak konuların etkinlik çerçevesinde öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Ders kitabının amacı ve işlevi.

Ceyhan & Yiğit (2003, s 15), ders kitapların amacını "bilgileri duyurmak, yorumlamak, korumak ve aktarmak" olarak belirtmiştir. Ders kitapları belirlenen programlar ölçüsünde öğrencilere bilgiler sunmakta, bazen bilgileri öğrencilerin seviyesine göre yorumlayarak aktarmakta ve bazen de bilgileri olduğu gibi vererek, öğrencilerin yorumlamasını ve kavramasını sağlamaktadır.

Ders kitapları, öğretmen ve öğrenciler için önemli olup, bir ders kitabının "öğrenmeyi kolaylaştırma, çalışma, öğrenilenleri gözden geçirme gibi" işlevleri vardır (Duman & Çakmak, 2003, s. 18). Kılıç (2008, s. 43), ders kitaplarının işlevini "bilgi verme, bilgiyi dizgeleştirme (sistematikleştirme), kendi kendine öğrenme, eşgüdümleme (koordine etme), kişilik geliştirme" olarak belirtmiştir. Ders kitapları, okulda ve okul dışında öğrencilerin ders öncesi, ders sonrasında konuyu tekrar etmelerinde, konuyu çalışmalarında faydalı olmaktadır. Ders kitapları sadece öğrencilere fayda sağlamayıp ders öncesinde öğrencilerin ön hazırlık yapmalarını sağladığı için dersin verimini artırmada öğretmene de kolaylıklar sağlamaktadır. Öğretmenler ders kitaplarından hem dersi planlamakta, hem de konuyu kitaplardan takip etme şansı bulmaktadır.

Ders kitapları, öğrenciler için ders öncesinde, ders esnasında ve ders sonrasında başvurabileceği temel kaynaktır. Böylece öğrenciler ders kitapları sayesinde ders öncesinde neler öğreneceği konusunda göz gezdirmekte, ders esnasında gerekli notlar tutmakta ve ders sonrasında tekrar etme fırsatı bulmaktadır. Yani ders kitabı, öğrencilerin kendilerinin daha iyi öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu anlamda, ders kitapları bilgi yığını olmaktan ziyade öğrencilerin öğrenmelerine rehberlik edecek nitelikte olmalıdır (Duman & Çakmak, 2003). Öğrenciye ders öncesinde, ders sırasında ve ders sonrasında neler yapması gerektiği ile ilgili motive edici yönlendirmeler sayesinde öğrencilerin, derse karşı ilgisi ve sorumluluklarının farkındalığı artacaktır. Öğrencilerin okul dışındaki öğrenme faaliyetlerinde, ders kitabı ana rehber kaynaktır. Okul dışındaki öğrenmelerde, öğrencilere öğretmenlerin yaptığı yönlendirme ve rehberliği ders kitabı yerine getirmektedir. Öğretmenlerin çeşitli nedenlerle öğrencilerine rehberlik yapamadığında öğrencilerin ihtiyaç duyduğu rehberliği ders kitapları sağlayabilir (Kılıç, 2008).

Öğrencilerin öğrenmelerini ders materyalinden kaynaklanan, öğrencilerin kendilerinden kaynaklanan, öğretmenden kaynaklanan faktörler gibi çeşitli faktörler etkilemektedir. Ders kitabı iyi hazırlandığında ders materyalinden kaynaklanan nedenler en aza indirilmiş olacaktır. Ders kitaplarında öğrenme öğretme süreçleri iyi düzenlendiği zaman öğrencinin dikkatinin başka yöne kayması da engellenmiş olacaktır. Bundan dolayı ders kitaplarının öğrenme-öğretme süreçleri çeşitli ipucu, uyarı ve yönergelerle donatılmalıdır (Oral, 2008). Öğrenci için ders kitabı sadece öğretmenin yönlendirmeleriyle kullanacağı bir materyal olarak düşünülmemeli, öğrencinin konuyu hazırlanmasında, konuya karşı motive olmasında, konuyu daha iyi öğrenme konusunda öğrenciyle iyi bir iletişim kurarak aktif rol üstlenmelidir. Yani ders kitabı sadece konu, resim ve sorulardan oluşan, öğretmeni aktif kılan bir yapıdan uzak durmalıdır. Bu bakımdan, ders kitaplarında öğretmen olmadan da yapılabilecek etkinliklerin bulunması öğrencilerin öğrenmelerinin daha anlamlı olmasına katkıda bulunabilir (Demirel & Kıroğlu, 2008).

Eğitim ortamlarındaki sorunları azaltmanın yollarından birisi, kaliteli ders araçları geliştirmektir. Kaliteli eğitimin temelinde kaliteli ders kitapları yatmaktadır. Çünkü öğretim programlarına uygun olarak düzenlenmiş olan ders kitapları, en iyi öğretme ve öğrenme materyalidir. Öğrencilerin öğrenmelerinin kalıcı olmasında ders kitaplarının rolü büyüktür (Kılıç, 2008).

Ders kitaplarının öğrenme materyali olarak kullanılmasında, olumlu ve olumsuz sonuçlar oluşmaktadır. Ders kitabı gerektiği kadar kullanıldığında olumlu sonuçlar meydana getirirken sınıf içi tüm etkinliklerin ders kitabı temelinde yapılması da olumsuz sonuçlara doğru götürmektedir (Kılıç, 2008).

Ceyhan & Yiğit (2003), ders kitaplarının avantajlarını şöyle belirtmiştir:

- Ucuz olduğu için ekonomiktir.
- Her öğrencinin kendi öğrenme hızına ve kişisel özelliklerine göre öğrenmesini kolaylaştırdığı için bireysel öğrenmeyi sağlar.
- Ders kitapları belirli bir program dâhilinde hazırlandığı için öğrenmeyi kolaylaştıran bir yapıya sahiptir.
- Her öğrencinin faydalandığı ortak kaynaktır.

Ders kitabının belirtilen avantajlarının yanında, ders kitabının tek başına yeterli olduğu inancı nedeniyle çoğu öğretmenin dersi sadece ders kitabıyla işlemesi, ders kitaplarının sayfa sınırlaması nedeniyle ders kitabındaki konularda farklı kaynak ve görüşlerin bulunmaması ve bilgilerin yüzeysel olarak verilmesi gibi dezavantajları da bulunmaktadır.

İyi bir ders kitabının özellikleri.

Nitelikli bir eğitim için eğitsel amaçların gerçekleşmesindeki en önemli kaynaklardan birisi de ders kitaplarıdır (Ceyhan & Yiğit, 2003). Demirel ve Kıroğlu (2008), ders kitabının sahip olması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Öğrencilerin gelişim dönemi özelliklerini dikkate alır.
- Öğrencilere çeşitli yöntem ve teknikler sunar.
- Öğrenciler için okuması zevkli, öğrenmeye istekli, derse katılmaya yardımcı, eleştirel düşünmesini sağlar.
- Öğrencilere konuların öğrenilmesinde rehber olup, öğrendiklerini günlük hayatla ilişkilendirir.
- Konuyla ilgili kuramları, ilkeleri, kavramları ve gelişmeleri öğrencilere aktarır.
- Öğrencilerin öğrendiklerini ilişkilendirmesini ve değerlendirmesini sağlar.
- Öğrencilere çeşitli arça gereç önererek bilgileri öğrenci merkezli olarak sunar.
- Öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmesini sağlar.

Eğitimin temelinde öğrenci olduğu için, çağın gereklerine göre öğrencilerden beklenen bilgi ve becerilere göre ders kitaplarının hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Ders kitapları, öğrencilerin ilgi ve isteklerini dikkate almasının yanında, öğrenciden beklenen becerileri geliştirmeye de çalışmalıdır. Ayrıca etkili bir ders kitabı, çağın gereklerine göre düzenlenmiş ve içerdiği bilgiler güncel olmalıdır. Ders kitapları öğrencinin düşünmesini sağlayarak derse katılmasını sağlamalı ve öğrencinin ihtiyaç duyduğu bilgi ve yönlendirmeleri de içermelidir (Kılıç, 2008).

Ders kitabı ile öğretim programı ilişkisi.

Ders kitabının tanımı ve özellikleri düşünüldüğünde, ders kitabının sıradan bir kitap olmadığı, eğitim amaçlı ve öğrenciler için onaylanmış bir kitap olduğu rahatlıkla göze çarpmaktadır. Ders kitabı öğretim programlarının uygulanmasında bir araç görevi görmektedir. Bu anlamda, ders kitapları ile öğretim programları arasında sıkı bir ilişki vardır. Ders kitapları hazırlanırken öğretim programını gözetir.

Ders kitapları, öğretim programının başarılı bir şekilde uygulanmasında önemli faktörlerden birisidir. Öğretim programını öğrenciyle buluşturan ders kitaplarıdır. Öğrenciler ders kitabı sayesinde öğretim programı ile ilgili bilgi sahibi olur ve öğretim programı

çerçevesinde öğrenim görürler (Küçükahmet, 2003). Ders kitapları, öğretmenlere öğretim programının uygulanmasında bir rehber olmaktadır.

En eski öğretim materyallerinden biri olan ders kitabı, teknolojinin bu kadar geliştiği günümüzde bile hala en çok kullanılan materyal olma özelliğini korumaktadır. Çünkü ders kitapları öğretim programlarının temel öğeleri olan amaç, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğelerinin hepsini barındırarak öğrenciler için en temel kaynak olmaktadır. Öğretmenler öğretim programlarına göre ders işlerken genelde ders programına paralel olarak amaç, içerik, yöntem ve soru seçmektedir (Kılıç & Seven, 2002). Bu anlamda hem öğretmen hem de öğrenciler için en temel ders materyali ders kitapları olmaktadır.

Ders kitapları öğretim programlarının öğelerine göre düzenlenmesi gerekmektedir (Duman & Çakmak, 2003; Oral, 2008). Ders kitabı kabul edilirken öğretim programının hedef, içerik, öğrenme öğretme durumları ve değerlendirme öğeleri dikkate alınmalıdır (Oral, 2008).

Ders kitabı öğretim programının hedef öğesine uygun olarak dersin, okulun ve ülkenin anaçlarını dikkate alarak hazırlanmalıdır (Oral, 2008). Ders kitaplarında öğretim programındaki amaçlar (kazanımlar) doğrultusunda konular işlendiği için, ders işleme sırasında konunun amacının dışına çıkmalar engellenmektedir. Bu da konuların dağılmasını engelleyerek belirtilen kazanım dâhilinde derslerin işlenmesini gerektirmektedir. Sonuç olarak hem zamandan tasarruf sağlanmış olmakta hem de gereksiz bilgi yığınının önüne geçilmiş olmaktadır (Kılıç & Seven, 2002).

Ders kitabı öğretim programının içerik öğesine uygun olarak hazırlanmalıdır. Programın içerik öğesi verilirken başlıklar ve alt başlıklar bir düzene göre sıralanmalıdır. İçerik ders kitabında, öğrencini ihtiyaçlarına uygun, bilgiler anlamlı ve önemli yerler vurgulu, görsellerle somutlaştırılmış, diğer bilgilerle ilişkilendirilmiş, öğrencinin kendi başına öğrenmesini destekleyen, hedef ve hedefin alt basamaklarına uygun, öğrencinin hazır bulunuşluğuna uygu olarak öğrencinin etkileşim içinde olmasını sağlayan bir yapıda olmalıdır (Oral, 2008). Yani, Kılıç & Seven (2002)'nin belirttiği gibi, ders kitaplarında içerik düzenlenirken, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, basitten zora doğru gibi öğrenme ilkeleri ve öğrencilerin farklı duyularını hitap etmesi dikkate alınmalıdır. Ders kitaplarındaki içerikler amaçlara paralel olarak verilmektedir. Çoğu öğretmen ders kitaplarındaki içeriği, amaçlar için bir sınır olarak belirlemektedir. Öğretim programının gerçekleşmesinde uygun içeriğin ders kitaplarında yer verilmesi sayesinde öğretmen ve öğrenci yeterli ve gerekli bilgiyi almış olmaktadır (Kılıç & Seven, 2002).

Ders kitapları öğretim programının öğrenme-öğretme süreci öğesine göre düzenlenirken ünite ve konu başlarında konunun amaçlarına, hazırlık çalışmalarına ve dikkat çekici unsurlara yer vermelidir. Öğrencinin daha iyi öğrenmesini sağlayacak şekilde ipuçları vermeli, çeşitli yönergeler bulunmalı, sorular ve özet bölümü olmalıdır (Kılıç & Seven, 2002; Oral, 2008). Ders kitapları hazırlanırken öğrenme öğretme süreci ile ilgili öğrenme ilkeleri dikkate alınmalıdır. İçerik dikkat çekici, istek uyandıracak şekilde, anlamlı ve akıcı şekilde farklı duyu organlarına hitap ederek hazırlanmalıdır. Metin içerisinde öğrencilerin dikkatlerini çekecek yönergelere yer verilmelidir. Metin içerisindeki önemli yerler vurgulanmalıdır. Ders kitapları öğrencilerin bireysel çalışmalarını sağlamak amacıyla konuyu kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Öğrencilerin ders kitabıyla iletişim halinde olması sağlanarak öğrencilerin kendilerinin öğrenmesi desteklenmelidir (Oral, 2008).

Ders kitapları değerlendirme öğesine göre hazırlanırken, ünite başında hazırlık çalışmaları, konu içinde ve ünite sonundaki sorulardan oluşmaktadır. Hazırlık çalışmaları öğrenicilerin ön bilgilerinin gözden geçirildiği ve yeni konuya ilgi ve merakın uyandırıldığı bölümdür. Konu içinde uyarıcı, pekiştirici, geliştirici ve araştırma tarzında sorular bulunmalıdır. Ünite sonunda ünite amaçlarının kazandırılıp kazandırılmadığını isteyen sorular yer almalıdır (Kılıç & Seven, 2002). Bir başka deyişle, ders kitapları öğretim programının değerlendirme öğesine uygun olarak ders öncesinde tanılama, ders esnasında biçimlendirme ve ders sonunda değerlendirme amaçlı sorulara yer vermelidir. Tanımlama amaçlı hazırlık soruları hazırlanırken üniteye hazırlık, ön bilgi yoklayıcı sorular sorulmalıdır. Biçimlendirme amaçlı içerik sunulurken ilgi ve dikkat artırıcı, pekiştirici, geliştirici ve araştırmaya sevk eden sorular sorulmalıdır. Değerlendirme amaçlı sorular hazırlanırken öğrencinin üniteyi özetlemesini sağlayan, bilgileri kendine göre yapılandırmasını sağlayan nitelikte olmalıdır (Oral, 2008).

Ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu ile ilgili olarak belirlenen kriterler toplumdan topluma değişebilmektedir. Bu anlamda dünyada kabul görmüş bir kriter bulunmamaktadır. Ders kitapları genellikle görsel ve teknik açıdan, içerik, dil ve anlatım vb. alanlarda incelenerek bu alanlarla ilgili belirlenen kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Maalesef ders kitapları incelenirken nasıl öğretileceği ya da öğrenileceği ile ilgili olarak rehberlik yapılması ile ilgili olarak ve konu ile ilgili yöntem ve stratejilerden bahsedilmemektedir (Duman & Çakmak, 2003). Diğer taraftan, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2012)'nde, ders kitaplarının hazırlanırken "içerik", "dil, anlatım ve üslup", "öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme", "teknik, tasarım ve düzenleme" başlıklarına göre uyulması gerekenleri sıralarken, öğrenme ve

öğretme ile ilgili ders kitaplarının öğrenme yöntemleri ve stratejilerine göre düzenlenmesi gerektiğinden bahsetmektedir. 2004 yılından sonra konuların nasıl öğretileceğini rehberlik etmek amacıyla öğretmen kılavuz kitabı uygulamasına geçilmiş olmasına rağmen öğrencilere kılavuzluk yapacak bir gelişme olmamıştır.

Ders kitapları öğrencilerin özelliklerine dikkate alarak hazırlanmaktadır. Her sınıf düzeyindeki ders kitapları, sınıfın ve yaşın farklı gelişim özelliklerini dikkate alarak hazırlanmaktadır. Ders kitaplarının bu şekilde hazırlanması öğretmenin işini de kolaylaştırmaktadır. Ders kitaplarında öğrencilerin gelişim dönemlerine göre öğrenme özellikleri de dikkate alınmalıdır. Ders kitapları öğrencilerin derse gelmeden önce konularla ilgili gerekli ön bilgilerini sağlama imkânı vermesi bakımından öğrencinin derse katılımını da artırmaktadır. Öğrencinin derse katılması sınıf içi disiplini de azaltacağından ders kitabı uygun ders ortamının hazırlanmasını sağlamaktadır (Kılıç & Seven, 2002).

Ders kitapları öğrencilere öğrenme sürecinde rehber olmaktadır. Her zaman öğretmene ulaşamayan öğrenci için ders kitabı öğrenciye gerekli rehberlik için bir kaynak olmaktadır. Çağımızın baş döndüren gelişmelerine paralel olarak geliştirilen öğretim teknolojilerine rağmen, ülkemizde ve dünyada okullarda kullanılan en temel kaynak ders kitabı olmaktadır (Kılıç & Seven, 2002).

Davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma dayalı ders kitaplarının özellikleri karşılaştırmalı olarak maddeler halinde verilmiştir (Kabapınar, 2008):

- Davranışçı yaklaşımda ders kitabında otorite yazarda iken, yapılandırmacı yaklaşımda yazar sadece öğrenmeye hazırlık yapar.
- Davranışçı yaklaşımda ders kitabında bilgi hâkim iken, yapılandırmacı yaklaşımda bilgi ve beceri hâkimdir.
- Davranışçı yaklaşımda ders kitabı ezbere yönelik iken, yapılandırmacı yaklaşımda anlama ve kavrama üzerine hazırlanmıştır.
- Davranışçı yaklaşımda ders kitabındaki bilgi ve değerler tek iken, yapılandırmacı yaklaşımda değişik bakış açılarına yer verilir.
- Davranışçı yaklaşımda yazar ile öğrenci arasındaki iletişim yok iken, yapılandırmacı yaklaşımda yazar öğrenciye yönelik yönergelerde bulunur.
- Davranışçı yaklaşımda ders kitabındaki görseller bilgileri açıklamak için konulurken, yapılandırmacı yaklaşımdaki ders kitaplarında görseller yorumlama amacıyla konulmaktadır.

- Davranışçı yaklaşımda ders kitabındaki ölçme ve değerlendirme soruları sadece bilgi odaklı iken, yapılandırmacı yaklaşımda ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme bilgiyi anlamlandırma ve beceri odaklıdır.

Ders kitabının bölümleri.

Ders kitabını oluşturan bölümler, ön hazırlık, dikkat çekici unsurlar, konu anlatımı, özet, ölçme ve değerlendirmedir (Kılıç, 2008). Ders kitabında, ön hazırlık bölümü iyi hazırlanmalıdır. Konu anlatımı içinde dikkat çekici görseller, sorular vb. konulmalıdır. Öğrencilerin derse katılımı artıracak şekilde düzenlenmelidir. Ders kitabında özet ve tekrarların olması ders kitabının niteliğini artırmaktadır. Ölçme ve değerlendirme kısımlarında öğrencilerin kendi kendilerini değerlendirecek şekilde soruların olması gerekmektedir (Kılıç, 2008).

Ders kitabının içeriği ile ilgili olması gereken bölümler içindekiler, sembol listesi, tablo ve şekiller listesi, önsöz, konular ve alt başlıkları, hazırlık çalışmaları, hedefler, ara sorular, ünite sonu değerlendirme, özet, alıştırmalar, projeler, dizin (indeks), kronoloji, sözlük, kaynaklardır. *İçindekiler* bölümünde ders kitabındaki ünitelere göre konular ve alt konu başlıkları verilmesi yeterlidir. Üniteler arası farklı renklendirmeler yapılarak içindekiler ilgi çekici hale getirilebilir. Ders kitabında kullanılan *sembol, tablo ve şekiller listesi* kitabın başında ayrı bir bölüm olarak verilirse öğrenci için ders kitabı daha kullanışlı olacaktır. *Önsöz* bölümünde ders kitabının neden yazıldığı ve kitabın kapsamı dile getirilmelidir. Öğrencinin kitabı nasıl kullanacağı ile ilgili olarak verilen bilgiler öğrencinin ders kitabını etkili ve verimli kullanmasını sağlaması açısından önsöz önemlidir. *Konular ve altı başlıkları* her ünite başında liste olarak verilmelidir. *Hazırlık çalışmaları*, ünitenin başında öğrencilerin derse hazırlanmaları amacıyla öğrencilere gerekli rehberliğin yapıldığı bölümdür. Hazırlık çalışmaları bölümünde öğrencinin nasıl çalışacağı, öğrenirken nelere dikkat edeceği, ön bilgileriyle yeni bilgileri nasıl ilişkilendireceği ile ilgili ipucu niteliğinde bilgilere yer verilir. Hedefler bölümünde konunun amaçlarından bahsedilir. Öğrencilerin konunun amacından (kazanım) haberdar edilmesi, öğrencinin konuya hazırlanması ve motivasyonun yüksek olması bakımından önemlidir. Ders kitabında konu içinde uyarıcı, pekiştirici, geliştirici nitelikte ara sorular bulunmalıdır. Ünite sonunda farklı nitelikte *ünite değerlendirmesi* sorularına yer verilmelidir. Ünite değerlendirmesi cevapları ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgiler yer almalıdır. *Özet* bölümünde konu özeti, daha genel bir şekilde verilerek konuyu pekiştirme amacıyla kullanılır. *Alıştırmalar* konu veya ünite sonlarında konuyu pekiştirme amaçlı konulan çalışmalardır. *Projeler*, konu ile ilgili uygulama yapma imkânı vermek amacıyla ünite sonlarına konulmaktadır. *Dizin*, ders kitabı içinde geçen önemli

terim ve kavramların hangi sayfada olduğunu belirten bölümdür. Öğrencilerin aradığı kavramı bulması açısından önemli bir bölümdür. *Kronoloji* bölümünde önemli olayların tarihsel sıralamalarının verildiği bölümdür. *Sözlük* ders kitabındaki terimlerin ve önemli kavramların anlamlarının verildiği bölümdür. *Kaynaklar* bölümünde ise ders kitabının sonunda ders kitabını yazım aşamasında yararlandığı kaynakların gösterildiği bölümdür (Kılıç & Seven, 2002).

Kılıç & Seven (2002), ders kitabına yardımcı olarak kullanılan öğrenci çalışma kitaplarında öğrenme öğretme süreci içinde öğrencilere gerekli rehberliği yapacak nitelikte olması gerektiğini belirterek, ders kitaplarında öğrencilerin nasıl öğrenecekleri, konunun önemi, hedefleri, konuları, kavramları, özeti gibi bölümlerin olması gerektiğinden bahsetmektedir.

İlgili Araştırmalar

Ulusal araştırmalar.

Yorulmaz'ın 2001 yılında yaptığı "Öğrenmeyi Öğrenme Stratejilerinin İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğrenci Ders Başarısı Üzerindeki Etkisi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin sosyal bilgiler başarısı üzerindeki etkisini deneysel desenle araştırmış ve araştırma sonucunda öğrenme stratejilerinin sosyal bilgiler ders başarısını artırdığını belirtmiştir.

Tay (2005)'ın yapmış olduğu "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri" adlı makale çalışmasında, öğrenme stratejileri hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme stratejilerini nasıl yer verilebileceğini örneklerle açıklamış ve ders kitaplarının öğrenme stratejilerine göre düzenlenmesi gerektiğini belirterek ders kitaplarında öğrenme stratejilerine yer verilmesini önermiştir.

Altınsoy (2006), sosyal bilgiler öğretiminde öğrenci kılavuzlu öğretim ile kılavuzsuz öğretimi karşılaştırmak amacıyla, 2004-2005 yılında Kütahya'da 7.sınıflar üzerinde yaptığı "İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenci Kılavuzlu Öğretimin Etkinlik Düzeyi" adlı çalışma yapmıştır. Deneysel çalışma sonucunda, öğrenci kılavuzlu öğretimin kılavuzsuz öğretime göre gerek bilişsel, gerek duyuşsal ve gerekse psikomotor alanda daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Güngör'ün 2006 yılında hazırladığı "Öğrenmeyi Öğrenme Eğitiminin Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Matematik İle Türk Dili Ve Edebiyatı Dersleri Sınav Başarısına Etkisi (Kayseri İli Örneği)" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, öğrenmeyi öğrenme eğitiminin etkisi deneysel olarak incelenmiş ve öğrenmeyi öğrenme eğitiminin etkili olduğu sonucuna

ulaşılarak ders kitaplarının öğrenmeyi öğrenme stratejilerine uygun olarak düzenlenmesi araştırma sonucunda yapılan öneriler arasındadır.

Uysal'ın 2006 yılında yaptığı "Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrenmeyi Öğrenme Stratejilerinin, Öğrencilerin Anlama ve Yorumlama Düzeylerine Etkisi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, 2005-2006 eğitim öğretim yılına 7. sınıflar üzerinde deneysel olarak öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin akademik başarı üzerine etkisi incelenmiş ve öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersi konularının öğrenmeyi öğrenme stratejilerine uygun olarak hazırlanmasını ve dersin etkili öğrenilmesi için gerekli materyallerin hazırlanması önerisinde bulunulmuştur.

Tunçer & Güven'in 2007 yılında yayınladıkları "Öğrenme Stratejileri Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarıları, Hatırda Tutma Düzeyleri ve Derse İlişkin Tutumları Üzerindeki Etkisi" adlı makale çalışması sonucunda, 5.sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrenme stratejileri kullanımının akademik başarıyı artırırken derse karşı tutumda anlamlı bir fark yaratmadığını belirtilmiştir. Araştırma sonucunda öğrenme stratejilerine uygun olarak sosyal bilgiler metin ve materyallerinin hazırlanması önerilmiştir.

Dikbaş & Kaf Hasırcı (2008)'nın deneysel olarak yapmış olduğu öğrenme stratejileri öğretimi ve kullanımının, öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki başarı ve tutumlarına etkisini incelemiş ve sonuç olarak öğrenme stratejileri kullanımının öğrencilerin akademik başarılarını ve derse karşı tutumlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakılarak öğrencilere öğrenme stratejileri verilmesi önerilmiştir.

Kuş & Çelikkaya (2010), etkili ve verimli sosyal bilgiler öğretimi için sosyal bilgiler öğretmenlerinin beklentilerini öğrenmek amacıyla, 2009-2010 eğitim öğretim yılında Kırşehir ilindeki 33 sosyal bilgiler öğretmeninden elde ettiği verileri incelemiştir. Öğretmenlerin etkili bir sosyal bilgiler öğretimi için öğrencilerden, veliden ve yöneticilerden beklentilerinin olduğu belirtilmiş ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerden beklentileri öğrencilerin derslerini düzenli çalışmaları olurken öğretmenlerin velilerden beklentileri velilerin öğrencileriyle ilgilenmeleri olmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak öğrencilere verimli ders çalışma ile ilgili olarak gerekli rehberliğin yapılması ve öğrenci velilerinin öğrencileriyle ilgilenmesini sağlayacak faaliyetlerin yapılması yapılan öneriler arasındadır.

Şeker (2010)'in "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme Stillerine Uygun Etkinliklerin Kullanılmasının Öğrencilerin Öğrenme Düzeyi ve Kavram Yanılgılarının Giderilmesi Üzerindeki Etkililiğinin Araştırılması" adlı doktora tez çalışmasında, öğrenme stillerine uygun etkinliklerin öğrencilerin öğrenmelerini olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarının öğrenme stillerine ve verimli ders çalışma tekniklerine yer veren materyaller olarak hazırlanması önerilmiştir.

Meydan (2010), sosyal bilgiler dersindeki coğrafya konularının öğretiminde öğrenme stratejilerini kullanmanın öğrenci başarısına etkisini ortaya koymak amacıyla, "Öğrenmeyi Öğrenme Stratejilerinin Öğrencilerin Dördüncü Sınıf "Yaşadığımız Yer" Ünitesini Öğrenmelerine ve Kalıcılığa Etkisi" adıyla çalışma yapmıştır. 2010 yılında yayınlanan makalede, öğrenme stratejilerine dayalı ders işlemenin öğrenci başarısını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucuna göre ders kitaplarında öğrenme stratejilerine yer verilmesi önerisinde bulunmuştur.

Alkan (2012)'ın "Kendi Kendine Öğrenmenin Kimya Laboratuvarında Öğrenci Başarısına, Öğrenme Hazırbulunuşluğuna, Laboratuar Becerilerine Yönelik Tutumuna ve Endişesine Etkisi" adlı doktora tezi çalışmasında, kendi kendine öğrenmenin etkisini tek gruplu deneysel desenle araştırmış ve kendi kendine öğrenmenin etkili olduğunu belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak eğitim öğretim programlarının gözden geçirilerek kendi kendine öğrenmeye uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini önermiştir.

Şahin (2012)'nin 2009-2010 eğitim öğretim yılında okutulacak olan dört farklı yayına ait altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabının mesaj tasarımı ilkeleri açısından nitel olarak incelediği çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarında konunun amaçlarının belirtilmediği, özetlere ve önemli bilgiler için vurgulamalara yer vermediği, soruların ve görsellerin düzensiz dağıldığı, sayfa tasarımlarının iyi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, ders kitaplarının başlıklarının tutarlı, amaçlarının uyumlu, konu başı ve ortalarında öğrenciyi yönlendirecek bilgi ve özetlere yer verilen, metnin ana fikirlerinin vurgulu, soru ve görsellerin dengeli ve sayfa tasarımlarının öğrencinin okumasını kolaylaştırıcı olmasını önermiştir.

Tarman, Ergür, & Eryıldız (2012), 2005 yılında yenilen sosyal bilgiler programının uygulanması sonrasında, programın gidişatı ve devam eden sorunları üzerine, "Yenilenen Sosyal Bilgiler Programına Dair Bir Değerlendirme" adı altında bir araştırma yapmışlardır. Konya ilinde 16 ilköğretim okulunun 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerine ve sosyal bilgiler öğretmenlerine anket uygulanmıştır. Buna göre, öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşıma dayalı ders görmekle birlikte halen geleneksel anlayışın da bazı özelliklerinin devam ettiği, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı olumlu bakışı olmakla birlikte derslerde aktif olmada yetersiz kaldıkları, öğrencilerin çoğunun sosyal bilgiler ders kitaplarıyla sorun yaşadığını, etkinlikleri yapmada zaman sıkıntısı yaşadıklarını ve sosyal bilgiler ders kitaplarının düzenlenmesini istedikleri, öğrencilerin sosyal bilgiler dersiyle ilgili farklı materyallerin

yapılıp uygulanması istedikleri, öğretmenlerin ünitelere ayrılan zamanı yeterli bulmadığı ve öğrenme eksikliklerini gidermede zaman sorunu yaşadıkları araştırma sonucunda dile getirilmiştir.

Kafadar (2013), sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin kullandığı öğrenme stratejilerini çeşitli değişkenlere göre incelemiş ve araştırma sonucunda öğrencilerin genel olarak duyuşsal stratejileri çok kullandığını, öğrencinin kendi öğrenmesini kontrol eden izleme stratejilerini ise en az kullandığını belirtmiştir. Araştırma sonucuna göre de öğrencilerin izleme stratejilerini kullanma konusunda eğitim verilmesini önermiştir.

Şeker (2014)'in "Sosyal Bilgiler Ders, Çalışma ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Öğrenme Stilleri Açısından İncelenmesi" adlı makalesinde, sosyal bilgiler ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarında görsel, işitsel ve kinestetik öğrenme stillerine yer verildiğini ama kitapların öğrencilerin öğrenme stillerine, ilgilerine ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmediğini belirtmiştir.

Tay (2014)'ın 6. ve 7. öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi içerisinde kullandıkları öğrenme stratejilerini öğrenmek amacıyla 3 farklı ilden örneklem toplayarak yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin en çok duyuşsal stratejileri kullandığı, kodlama ve izleme stratejilerini az kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin kodlama ve izleme stratejilerini az kullandıkları için bilgileri anlamlandırmada sorunlar yaşayabileceklerini ve öğrencilerin öğrenmelerini kontrol edemeyecekleri belirtilmektedir. Belirtilen bu duruma göre de, öğrenme stratejilerinin öğretilmesi ya da öğrenme sürecinde bahsedilmesi önerilmektedir.

Ertürk & Güler (2017), "5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Muğla İli Örneği)" adlı makale çalışmasında 2014-2015 eğitim öğretim yılında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda nicel bir araştırma yapmış ve araştırma sonucunda soysal bilgiler ders kitaplarının fiziksel ve görsel tasarımı, içerik, dil, anlatım ve ölçme değerlendirmeye ilişkin öğretmenlerce ''yeterli'' olarak görüldüğünü belirtmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarını 'yeterli' düzeyde görmeleri 'oldukça yeterli' ve 'tamamen yeterli' dereceleri olarak görmemeleri nedeniyle sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı eksiklikler olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonuçları doğrultusunda, ders kitaplarının öğrenme öğretme sürecinde öğrenciye uygun olarak düzenlenmesi, ders ve çalışma kitaplarında tekrar mahiyetinde bilgilerin bulunması önerilmiştir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında, 2004 yılından sonra yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda programların yenilenmesinden sonra, öğrencinin derslerde daha aktif ve öğretmenin rehber konumda olması gerektiği düşüncesine paralel olarak, öğrenme stratejileri

öğretimi ve kullanımına yönelik araştırmalar hız kazanmıştır. Araştırmalarda öğrenme stratejileirnin, öğrenme stillerinin ve öğrenmeyi öğrenme eğitimlerinin öğrencilerin akademik başarısına olumlu etki etkisi ortaya konmuştur. Altınsoy (2006)'un 2004-2005 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda sosyal bilgiler öğretiminde öğrenci kılavuzlu öğretim ile kılavuzsuz öğretimi karşılaştırmak için yaptığı çalışmada öğrenci kılavuzlu öğretimin başarıyı artırdığını belirtmiştir. Altınsoy (2006)'un çalışması yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının 7. sınıflarda uygulanmaya başlamasından önce yapılmıştır. 2005 yılından itibaren sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının yenilenmesinden sonra, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerine yardımcı olacak eğitsel rehberlik anlamında, öğrenme stratejileri, öğrenme stilleri ve öğrenmeyi kolaylaştıran diğer faktörleri de bir bütün içinde ele alan ve bunları ders materyali olarak sunan bir çalışmanın literatürde yokluğu göze çarpmaktadır. Yapılan araştırma önerilerinde belirtildiği üzere öğrenmeyi öğrenme yaklaşımına yardımcı olacak, öğrencilere rehberlik edecek ders materyallerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Uluslararası araştırmalar.

Horton, Lovitt, Givens, & Nelson (1989), dokuzuncu sınıf öğrenme engelli ve yardımcı eğitim gören öğrencilerle yaptıkları araştırmada, bilgisayarlı çalışma kılavuzlarının ders kitaplarını anlamadaki etkilerini not tutma koşullarına kıyasla incelemişlerdir. Araştırma sonucunda bilgisayarlı çalışma kılavuzlarının öğrencilerin ders kitaplarını anlamada etkili olduğu belirtilmiştir.

Horton, Boone, & Lovitt (1990), dört öğrenme engelli lise öğrencisine, köprü metin yazılımı ile hazırlanmış bilgisayar temelli çalışma kılavuzunun ders kitabına anlamaya etkilerini inceledikleri araştırmada, öğrencilere farklı seviyelerde bilgisayar tarafından üretilen sorularla öğretim ipuçları verilmiştir. Çalışma sonrasında bilgisayar temelli çalışma kılavuzunun ders kitabını anlamada ön test ile son test arasında belirgin bir fark meydana geldiği belirtilmiştir. Yani öğrenme engelli öğrencilere, bilgisayar yardımıyla yapılan çalışma rehberliği öğrencilerin metni anlamalarını kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Maxworthy (1993), çalışmasında çalışma kılavuzlarının öğrencilerin metin anlamalarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Yedinci sınıf öğrencileriyle, sosyal bilgiler dersinde yapılan araştırmada, öğrenciler üç gruba ayrılmış ve her gruba farklı çalışma rehberi verilmiştir. Bir gruba birbirine bağlı çalışma kılavuzu, diğerine birbirine bağlı olmayan çalışma kılavuzu ve bir diğer gruba da öğretmenin yaptığı çalışma kılavuzu verilmiştir. Birbirine bağlı çalışma kılavuzu, anlamanın tam anlamı, yorumu ve uygulamanın hiyerarşik düzende verilmesidir. Birbirine bağlı çalışma kılavuzunda, sorulardan ziyade ifadelerle

rehberlik yapılmaktadır. Araştırmada üç grup sosyal bilgiler metnini okumuş, kılavuzdaki uygulamaları tamamlamış, metin okuma sonrası tartışmalara katılmış, anlama testini yapmış ve öğrenci memnuniyet anketini doldurmuştur. Araştırma sonucunda, farklı çalışma kılavuzlarının öğrencilerin tartışma ve anlamalarını farklı etkilediği görülmüştür. Birbirine bağlı olmayan çalışma kılavuzunun öğrencilerin tartışma kalitesi olarak, diğer kılavuz türlerinden daha üstün olduğu belirtilmiştir. Birbirine bağlı ve birbirine bağlı olmayan çalışma kılavuzunun öğrencilerin metni anlamaları olarak, diğer kılavuzdan daha üstün olduğu belirtilmiştir. Öğrenci memnuniyeti olarak gruplar arasında bir farklılık bulunmamıştır.

Tindall'ın 1996'daki araştırmasında, edebiyat temelli yaklaşımın kullanımı ile geleneksel ders kitabı yaklaşımı kullanımına göre sosyal bilgiler öğretimini karşılaştırmıştır. Çalışma 37 beşinci sınıf öğrenciyle gerçekleşmiştir. Gruplardan birine geleneksel ders kitabıyla sosyal bilgiler dersi işlenirken, diğer gruba edebiyat temelli yaklaşıma dayalı sosyal bilgiler dersi işlenmiştir. Uygulama öncesi, grupların başarılarında ve sosyal bilgiler dersine karşı tutumlarında farklılık bulunmazken, uygulama sonrasında edebiyat temelli yaklaşıma dayalı ders işlenen grubun lehine, sosyal bilgiler dersine karşı tutumda farklılık meydana gelmiştir. Ayrıca öğrenciler edebiyat temelli yaklaşıma göre ders işlerken, daha derin düşünme ve değerlendirme fırsatı bulmuşlardır.

Dickson, Miller, & Devoley (2005), ders kitabı çalışma kılavuzlarının öğrenci performansına etkisini inceledikleri araştırmalarında, ders kitaplarıyla ilgili çalışma kılavuzlarının bu kılavuzu kullanmayanlara göre, öğrencilerin psikolojiye giriş performanslarının arttığını belirtmişlerdir. Araştırmada, öğrencilerin ders kitabı kullanma kılavuzlarını beğenerek gelecekte de kullanabileceklerini belirtmiştir.

Horner & Siav (2007), çalışma rehberi kullanmanın öğrencilerin test performanslarına etkisini incelemişlerdir. Üç grubun birine öğrencilerin kendi hazırladıkları çalışma rehberi, diğerine öğretmenin hazırladığı çalışma rehberi ve bir diğerine öğrencinin kavramlarını hazırladığı öğretmenin hazırladığı çalışma rehberi verilmiştir. Uygulama sonrasında üç grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Vandsburger & Duncan-Daston (2011), araştırmalarında, öğrencilerin okumaya karşı sorumlu tutacak olan bir çalışma rehberini değerlendirmişlerdir. Kırk bir üniversite öğrencisiyle gerçekleştirilen araştırmada, sorulardan oluşan çalışma kılavuzunun öğrenciler tarafından olumlu karşılandığını ve çalışma kılavuzunun öğrencilerin kitap okumaya karşı sorumluluklarını artırmada faydalı olduğunu dile getirilmiştir.

Bhagat, Vyas, & Singh (2015), öğrencilerin öğrenme stilleri farkındalıklarını ve öğrenmeyle ilgili karışık methotları kullanmaya motive olmalarını incelemişlerdir. Araştırma

kapsamında, öğrencilerin öğrenme stilleri anket yoluyla belirlendikten sonra öğrencilere öğrenme stilleri ve öğrenmeyle ilgili metotlar hakkında bilgi verilerek bunların yararlarından bahsedilmiştir. Bilgilendirmeden üç hafta sonra öğrencilerin öğrenme stilleri tekrar belirlenmiş ve öğrencilerin anlattıkları analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin öğrenme stilleri farkındalıklarının arttığı ve öğrenme stilleri farkındalıklarının öğrencilerin diğer öğrenme stratejilerini kullanmaya motive ettiği belirtilmiştir.

Chen, Kalyuga, & Sweller (2016), altıncı sınıf öğrencilerine geometrik materyaller kullanarak, öğrenme rehberliğinin öğrencilerin bilgilerine katkısını incelemiştir. Araştırma sonucunda, yüksek seviyede rehberliğin öğrencilerin bilgilerini daha çok artırırken, düşük seviyedeki rehberliğin öğrencilerin bilgilerini daha az artırdığını belirtmişlerdir.

Keyhanmanesh, Bavil, Ghojazadeh, Ebrahimi, Mazouchian, & Saadatlou (2014), araştırmalarında diş hekimliği öğrencilerinin uygulamalı fizyoloji dersiyle ilgili hazırlanan çalışma kılavuzunun etkilerini incelemişlerdir. 2009-2010 Tebriz Üniversitesinde gerçekleştirilen araştırmada, gruplardan birine çalışma rehberi verilmiş ve uygulama sonrasında test yapılarak sonuçlar karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, deney gurubu lehine anlamlı bir farklılık oluşmazken deney grubuna yöneltilen anket verilerine göre, öğrencilerin çalışma kılavuzunun bilgi ve becerilerini geliştirdiğine inandıkları belirtilmiştir.

Balan (2018), öğrencilerin genetik kavramları öğrenmesinde çalışma kılavuzunun etkisini inceledikleri araştırmalarında, çalışma kılavuzu kullanmanın öğrencilerin genetik kavramları öğrenmede etkili olduğunu belirtmiştir. Araştırmada, çalışma kılavuzunun öğrencilerin öğrenme ve anlamaya karşı motivasyonlarını artırdığı dile getirilmiştir.

Araştırma amacıyla ilgili uluslararası araştırmalara bakıldığında, 90'lı yıllardan itibaren çalışma kılavuzu ve çalışma rehberi olarak çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Çalışma kılavuzu ve çalışma rehberi gibi konularda yapılan araştırma sonuçlarında, çalışma kılavuzunun ve çalışma rehberinin olumlu etkilerinin olduğu dile getirilmektedir. Ancak çalışma kılavuzu ve çalışma rehberi konularıyla ilgili çalışmaların öğrencilerin çalışma rehberi niteliğinde olduğu, bunların ders kitabıyla bütünleştirilmediği ve eğitsel rehberlik konularının ders materyalinde bütün olarak bulunmadığı görülmektedir. Çalışma kılavuzu ve çalışma rehberi konularıyla ilgili yapılan araştırmalar farklı dersler üzerinde incelenmiştir. Sosyal bilgiler öğretiminde eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyallerinin akademik başarıya etkisini inceleyen uluslararası düzeyde bir araşıtrmaya rastlanmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırma Yöntemi

Araştırmada karma yöntem tercih edilmiştir. Karma yöntem, bir araştırmada araştırma problemini çözecek nicel ve nitel özellikteki verileri, araştırmanın vurguladığı özelliğe göre, verilerin birine veya ikisine de öncelik vererek toplayıp analiz eden, nicel ve nitel verileri birini diğerinin içine veya üstüne koyarak birbirine bağlayan araştırma yöntemidir (Creswell & Plano Clark, 2015). Gürbüz & Şahin (2014), karma yöntemi kısaca, nicel ve nitel araştırmaların beraber kullanıldığı araştırma yöntemi olarak tanımlarken, Creswell (2017, s. 2), "araştırmacının, araştırma problemini anlamak için hem nicel veriler (kapalı uçlu) hem de nitel veriler (açık uçlu) topladığı iki veri setini birbiriyle bütünleştirdiği ve daha sonra bu iki veri setini bütünleştirmenin avantajlarını kullanarak sonuçlar çıkardığı, sağlık, sosyal ve davranış bilimleri alanında kullanılan bir araştırma yaklaşımı" olarak tanımlamıştır.

Karma yöntemler, nicel ve nitel verilerin basit olarak bir araya getirilmesi olmayıp, iki veri türünün analiz edilmesiyle ortaya çıkan sonuçların birlikte yorumlanmasıdır. Karma yöntem araştırmalarında, nicel ve nitel veriler araştırmacılar tarafından bütünleştirilmektedir. Böylece, tek bir yöntemden elde edilen sonuçtan daha fazlası elde edilmiş olmaktadır (Creswell, 2017).

Karma yöntemle ilgili tanım ve açıklamalardan hareketle, araştırmacılar, nicel ve nitel yöntemi araştırmalarda kullanarak araştırma sonuçlarını daha geniş açıdan bulma ve sunma fırsatı bulmaktadır. Creswell & Plano Clark (2015)'ın belirttiği üzere, nicel veriler sayıca fazla kişilerden elde edilmekte iken, nitel veriler daha az kişiden ve daha ayrıntılı olarak elde edilmektedir. Yani, her iki yöntemin de birbirine karşı üstünlükleri ve eksiklikleri bulunmaktadır. Tek bir yöntemin araştırma problemini açıklamakta zayıf kaldığı durumlarda, karma yöntem araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Karma yöntemin nicel ve nitel araştırmaların zayıf taraflarını gidermesi, nicel ve nitel olarak daha fazla veri toplanması, tek yöntemle açıklanamayacak araştırma sorularını cevaplayabilmesi, nicel ve nitel araştırmalar arasındaki üstünlük yarışına karşı bir köprü olması, nicel ve nitel araştırmalar ışığında çoklu dünya görüşü ve paradigmasını kullanması, araştırmacıların araştırma problemini nicel ve nitel yöntemleri kullanarak problemi

çözmelerinin kolay olması karma yöntemin güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Karma yöntemin araştırmacının nicel ve nitel araştırma yapma konusunda uzman olma gerekliliği, nicel ve nitel yöntemi uygulamanın zaman, ekonomi ve kişisel çaba bakımından uygun olup olmama durumu, karma yöntemin yeni olması nedeniyle bu yöntemin kullanımın ikna edilmesin zorlukları da karma yöntemin zayıf yönlerini oluşturmaktadır (Creswell & Plano Clark, 2015).

Karma yöntem araştırmalarında, birleştirme (çeşitleme) desen, açıklayıcı ardışık desen ve keşfedici ardışık desen olmak üzere üç temel desen vardır. Açıklayıcı ardışık desen, araştırmada nicel verilerin toplanıp analiz edildikten sonra, elde edilen sonuca göre nitel verilerin toplanmasıdır. Nicel araştırma sonucunda elde edilen sonucun nasıl olduğunu açıklamak için, nitel veriler toplanmaktadır. Keşfedici ardışık desen, araştırmadan önce nitel veriler toplanır ve analiz edilir. Nitel verilerin analizi sonrasında elde edilen sonuca göre, yeni bir ölçek geliştirilir ve nicel veriler toplanır (Creswell, 2017).

Birleştirme (çeşitleme) deseni, araştırmada elde edilen nicel ve nitel verilerin analiz edilerek sonuçlarının birleştirilmesidir. Birleştirme deseninde, araştırma konusunun nicel ve nitel boyutuyla tanımlanarak, araştırmaya farklı yönleriyle bakma imkanı vermektedir. Birleştirme deseninde, nicel ve nitel veriler ayrı olarak toplanır ve analiz edildikten sonra sonuçlar bütünleştirilerek birlikte değerlendirilir. Nicel veriler ve nitel veriler, ayrı olarak toplanıp analiz edildikten sonra bütünleştirilir ve nicel sonuçların nitel sonuçlarla uyumuna bakılır ve varsa farklılıkların nedenleri de ortaya konur (Creswell, 2017).

Birleştirme desenin gösterimi Creswell (2017)'in belirttiği şekilde Şekil 1'de gösterilmiştir.

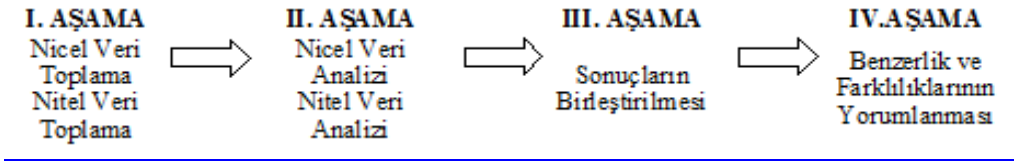

Şekil 1. Birleştirme Deseni Gösterimi

Araştırma deseninin simgesel gösterimi Şekil 2'de görülmektedir.

G_1	R	O	X	O	GR
G_2	R	O		O	

Şekil 2. Araştırmanın Deseni

G: Grup

R:Yansızlık

O: Ölçme

X: Bağımsız değişken

GR: Görüşme

Bu araştırma, karma yöntemlerden birleştirme desenine göre tasarlanmıştır. Araştırma, nicel ve nitel verilerin ayrı olarak elde edilip ayrı analiz edilmesi sonrasında elde edilen sonuçların birleştirilmesini amaçladığı için birleştirme desenine uygun tasarlanmıştır. Araştırmanın nicel boyutunu deneysel yöntem oluştururken, nitel boyutunu ise görüşme yöntemi oluşturmaktadır.

Nicel boyut.

Araştırmanın amacı, eğitsel rehberlik temelli ders materyallerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisini araştırmak olduğu için, bu araştırmada denenmek istenen tek bir değişken (eğitsel rehberlik temelli ders materyalleri) olduğundan araştırmanın nicel boyutunu tek değişkenli yarı deneysel model oluşturmaktadır. Tek değişkenli yarı deneysel modellerde, denenen tek değişken bulunmakta ve diğer faktörler eşit tutulmaktadır (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2011). Araştırmada kullanılacak olan deneyin gruplarına göre bakıldığında, yarı deneme modellerinden öntest-sontest kontrol gruplu model uygun düşmektedir. Öntest – Sontest kontrol gruplu modelde, tarafsız şekilde oluşturulmuş olan iki grup bulunmakta ve hem deney hem de kontrol grubunda deney öncesinde ve sonrasında ölçümler yapılmaktadır (Karasar, 2012). Bu araştırmanın nicel boyutunu, değişkenine göre tek değişkenli, kontrol grubuna göre de öntest-sontest kontrol gruplu yarı deneysel model meydana getirmektedir.

Araştırmanın nicel boyutunun deseni Şekil 3'te gösterilmiştir.

G_1	R	O	X	O
G_2	R	O		O

Şekil 3. Nicel Boyut Deseni Gösterimi

Kontrol guruplu öntest-sontest deneysel desen, deneysel ve kontrol grubunun ve öntest-sontest ölçümlerinin bulunduğu araştırmalarda uygulanmaktadır. Gruplar yansız atama yoluyla belirlenmekte ve ön test yapıldığı için deney öncesinde deney ve kontrol grubu arasındaki eşitliği görmemizi sağlamaktadır (Gliner, Morgan, & Leech, 2015).

Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda, değişkenler arası neden sonuç ilişkisinin en iyi incelendiği araştırmalar, deneysel araştırmalardır. Çünkü deneysel araştırmalarda, bağımsız değişkene yapılan bir müdahalenin, bağımlı değişkene yaptığı farkı karşılaştırma imkânı vermektedir (Gürbüz & Şahin, 2014). Deneysel araştırmalar, laboratuar ve alan araştırmaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Alan deneyi araştırmaları, araştırma grubunun gerçek ortamı içinde yapılan araştırmalardır.

Nitel boyut.

Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda, olgu ve olayların detaylı incelenmesi ve açıklanmaya çalışılması amacıyla, olgu ve olayların kendine özgü doğal ortamlarında incelenmesine duyulan ihtiyaç sonucunda, nitel araştırmalara gereksinim duyulmuştur. Nitel araştırmalar sayesinde, insanların algı, duygu ve düşünceleri gibi subjektif nitelikteki veriler, insanların doğal ortamlarından elde edilmektedir. Nitel araştırmalarda, katılımcıların olgu veya olayla ilgili öznel bilgileri (deneyim ve algıları vb.) elde edilmektedir. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi farklı teknikler kullanılarak veri elde edilmekte ve elde edilen bilgiler ışığında sonuçlara ulaşılarak kuram belirlenmeye çalışılmaktadır (Gürbüz & Şahin, 2014).

Araştırmanın nitel boyutunu, deney sonrasında öğrencilerle eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler öğretim materyali kullanımlarına yönelik olarak yapılan görüşme (mülakat) oluşturmaktadır. Görüşme kısaca, sözlü olarak veri elde etmektir. Araştırmada kullanılan görüşme tekniği, Karasar (2012)'ın belirttiği görüşme sınıflamalarından görüşmeye katılan kişi sayısına göre bireysel, görüşülmek istenen kişiye göre halk, görüşme kurallarına göre ise yarı yapılandırılmış görüşme sınıfına girmektedir. Araştırmada deney sonrasında, öğrencilerle bireysel olarak önceden uzman görüşünden yararlanılarak hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşme yapılmış ve görüşme sesli olarak kayıt altına alınmıştır.

Gürbüz & Şahin (2014)'in belirttiği üzere, görüşme tekniğinin (mülakat) amacı, araştırılan konu ile ilgili olarak katılımcıların bakış açılarıyla konuyu nasıl ele aldıklarını nedenleriyle birlikte ortaya koymaktır. Mülakatta, araştırmacı, en az iki kişi ile araştırma konusuna ilişkin soru-cevap yoluyla veri toplayarak, katılımcıların kişisel bakış açılarına göre olay veya olguları açıklamaktadır. Mülakat sayesinde, araştırmacı, katılımcıların düşüncelerini, deneyimlerini, algı ve tutumlarını vb. öğrenmiş olur (Yıldırım, 2015).

Gliner, Morgan, & Leech, (2015), görüşmenin, araştırma konusuna ilişkin hazırlanan soruların sözlü olarak sorulması ve sözlü olarak cevabın alınması olarak nitelendirmiş ve

görüşmede kapalı uçlu soruların sorulabildiğini ama daha çok açık uçlu soruların sorulduğunu belirtmiştir.

Yıldırım (2015) mülakat tekniklerini, derinlemesine görüşme, odak grup görüşmesi, anlatı ve sözlü tarih olarak belirtmiş ve derinlemesine görüşmenin, araştırmacının katılımcılarla yüz yüze birebir ya da grupla araştırma konusuna ilişkin deneyim, tutum gibi verilerin elde edildiği teknik olduğunu dile getirmiştir. Bu teknikte, katılımcıların araştırmacıya güvenmeleri, sağlıklı veri toplamak için gereklidir.

Karmaşık veya hassas konularda veri toplama imkânı, konuların detaylı incelenmesi, katılımcıların konuşurken beden dillerinin katkıda bulunması, herkese rahatlıkla uygulanabilmesi, sorulara cevaplanma ihtimalinin yüksekliği, veri toplama aşamasının araştırmacının kontrolünde olması (başkalarının cevaplama ihtimalinin yokluğu) mülakatın güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Ancak, mülakatın zaman ve ekonomik olarak maliyetli olması, araştırmacının uzmanlığı, mülakatın birden fazla mülakatçı tarafından yapılma ihtimali (sorular standart olmalı), katılımcı ile araştırmacı arasındaki etkileşimin kalitesinin verileri etkileyebilmesi (araştırmacıya karşı muhalif ya da işbirlikçi tutum gibi), araştırmacının mülakat sürecinde yanlı olma ihtimali, katılımcının kimliğini gizleme sakıncası, mülakatlarda elde edilen verilerin birleştirme ve değerlendirme zorluğu mülakatın zayıf yönlerini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2015).

Araştırmacının mülakat öncesinde, mülakat sırasında ve mülakat sonrasında dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. Yıldırım (2015) bu konuda araştırmacının görüşme öncesinde bir mülakat planı yapması gerektiğini, mülakat yapılırken araştırmacının iletişim becerilerinin iyi olması gerektiğini, araştırmacı ile katılımcı arasında güvenin tesis edilmesi gerektiğini, mülakata kolay sorularla başlaması gerektiğini, mülakat sürecini kontrol edebilmesi (ne kısa ne uzun görüşme) gerektiğini, mülakat sürecinde katılımcıya sürece yönelik bilgilendirme yapması (beden dili, görüşmenin yarısına geldik, teşekkür etme gibi) gerektiğini, araştırmacının sorgulamaktan uzak bilgi paylaşımını teşvik edici olması gerektiğini ve mülakat sırasında tarafsız olması gerektiğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak Yıldırım & Şimşek (2003), görüşme aşamasında araştırmacının görüşme formundaki soruları sorarken, gerektiğinde esnek olabilmesi gerektiğini ve soru sırasının dışında veya görüşme formunda olmayan ek soruları sorabilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Des Materyalleri ile ilgili olarak duygu ve düşüncelerini elde etmek için görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşme tekniği sayesinde, öğrencilerin materyalle ilgili ne hissettikleri ve materyalin kullanımına yönelik düşünceleri ayrıntılı bir şekilde elde edilebilecektir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın nicel ve nitel boyutunda kullanılan çalışma grubunu, Malatya ili Yeşilyurt ilçesindeki bir imam hatip ortaokulunun 6. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan çalışma grubu, aynı bölgede yaşamakta, sosyal ve ekonomik açıdan benzer özellikler göstermektedir.

Bu araştırmada kullanılan örneklem tekniği, kolaydan örneklemedir. Çünkü bu araştırmadaki deney ve kontrol grupları, araştırmacının gözlemine göre seçtiği kişilerden oluşturulmamıştır. Hâlihazırda var olan gruplar, deney ve kontrol grubu olarak araştırmacının yakın çevresinden seçilmiştir.

Örnekleme teknikleri, olasılıklı (tesadüfî) ve olasılıklı olmayan (tesadüfî olmayan) örnekleme olarak ikiye ayrılmaktadır. Olasılıklı olmayan örnekleme tekniği uygulamada kolaylıklar getirirken, evreni temsil etmede yetersiz kalabilmektedir. Diğer taraftan, araştırma grubunun yaş, deneyim ve tutum gibi durumlarda benzer özellikler göstermesi, olasılıklı olmayan örnekleme tekniğinin dezavantajını ortadan kaldırmaktadır. Sosyal bilim alanında yapılmış araştırmaların çoğunda, olasılıklı olmayan örnekleme tekniği kullanılmaktadır (Gürbüz & Şahin, 2014).

Kolay örnekleme (kazara/uygun örnekleme, accidental sampling), araştırmacının, yapacağı araştırma için uygun ve kolay ulaşılabilir örneklemleri seçmesidir. Öğrenciler ile ilgili araştırma yapan bir araştırmacının dersine girdiği sınıfları örneklem seçmesi, bu örnekleme uygun bir örnektir. Kolayda örneklemenin, pilot uygulama ve ölçek geliştirme araştırmalarında kullanılmasının daha uygun olacağı belirtilmektedir (Gürbüz & Şahin, 2014).

Kolay örnekleme ile amaçlı örnekleme, araştırmacının çevresinden elde edilmesi yönüyle birbirine benzemekte ve birbiriyle karıştırılabilmektedir. Kolaydan (uygun) örnekleme (conformity sampling)'de, araştırmacı çevresindeki tanıdığı, bildiği ve ulaştığı örneklerle çalışırken (Aziz, 2008), amaçlı örnekleme (purposive, yargısal, judgemental)'de, araştırmacı gözlemlerine göre, örnekleme için en uygun olduğunu düşündüğü kişileri örnekleme seçerek çalışmaktadır (Gürbüz & Şahin, 2014). Aziz (2008) ve Gliner, Morgan, & Leech (2015)'in belirttiği gibi, amaca yönelik örnekleme deseninde, araştırmacı tarafından örnekleme grubu oluşturulmakta iken, kolay ulaşılabilir durum örneklemesinde grup oluşturulmamaktadır. Araştırmacıların kolay ulaşabildiği kişileri örneklem seçmesi olan kolay ulaşılabilir durum örneklemesi (gelişigüzel örnekleme), üniversitelerde hazırlanan tezlerde sıklıkla kullanılmaktadır (Gliner, Morgan, & Leech, 2015).

Nicel boyut.

Araştırmanın nicel boyutunun çalışma grubunu, Malatya ili Yeşilyurt ilçesindeki bir imam hatip ortaokulunda, 2017-2018 eğitim öğretim yılında 6. sınıfda okuyan 44 öğrenci oluşturmaktadır. Deney uygulamasının deney ve kontrol grubunu, 13 erkek 9 kız olmak üzere 22'şer öğrenci oluşturmaktadır. Deney uygulamasında deney ve kontrol gruplarındaki öğrenci sayısı aynı olup gruplar arasında kız-erkek dağılımı birbirine eşittir.

Araştırma öncesinde deney ve kontorl gruplarına uygulanan ön test sonuçlarına göre, grupların akademik başarılarına bakıldığında grupların deney öncesinde akademik başarıları farklarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı, yani akademik başarılarının benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nitel boyut.

Araştırmanın nitel boyutundaki çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim öğretim yılında, Malatya ili Yeşilyurt ilçesindeki bir imam hatip ortaokulunun bir şubesinde okuyan ve deney uygulamasına katılan deney grubundaki 22 öğrenciden velisi tarafından görüşme izni verilen 16 kişi (8 erkek, 8 kız) meydana getirmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma için gerekli olan veriler, araştırmanın nicel boyutunu oluşturan deneysel aşamasında, akademik başarı testinden, araştırmanın nitel boyutunu oluşturan görüşme aşamasında ise görüşme formunun katılımcılara soru-cevap olarak uygulanmasından elde edilmiştir. Akademik başarı testinden elde edilen veriler, deney öncesi ve sonrasında, görüşmeden elde edilen veriler ise deney sonrasında elde edilmiştir.

Akademik başarı testi.

Akademik başarı testi, 6. sınıf sosyal biglier "İpek Yolunda Türkler" ünitesi ile ilgili 25 çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. Çoktan seçmeli testlerin çok soru sormaya uygun olması, kapsam geçerliliği ve güvenirliğin yüksek olması, puanlamanın objektif olması, bilişsel yeterliğin ölçülebilmesine imkân vermesi (Özçelik, 2011) nedeniyle, akademik başarı testinin çoktan seçmeli olması kararlaştırılmıştır.

Tekindal (2014), test geliştirme sürecini 'test puanlarını kullanma amacını belirleme', 'ölçme alanını temsil eden davranışları belirleme (kazanımları belirleme)', 'testin özelliklerini belirleme (belirtke tablosu oluşturma)', 'maddeleri yazma', 'maddeleri inceleme', 'ön deneme', 'madde analizi ve test' ve 'madde analiz sonuçlarına göre testi oluşturma' olarak belirtmiştir:

Akademik başarı testi, araştırmada kullanılan eğitsel rehberlik temelli soysal bilgiler ders materyalinin başarıya etkisini ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Akademik başarı testi, öğrencilerin bilişsel alanla ilgili kazanımları ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, 6. sosyal bilgiler 'kültür ve miras' öğrenme alanıyla ilgili 9 kazanıma uygun olarak akademik başarı testi geliştirilmesine başlanmıştır. Altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi 'kültür ve miras' öğrenme alanı, 'İpek Yolunda Türkler' ünitesiyle ilgili, sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen dokuz kazanım şunlardır:

1-Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilme,

2-Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafî özelliklerini ilişkilendirebilme,

3-Günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrayabilme,

4-İpek Yolu'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark edebilme,

5-Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışını inceleyebilme,

6-Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark edebilme,

7-Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk-İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilme,

8-Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirebilme,

9-Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterebilmektir.

Öğrenme alanı kazanımlarına uygun olacak şekilde, her kazanım için Bloom taksonomisine göre bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme düzeylerine göre çoktan seçmeli olarak hazırlanan 54 soru, sosyal bilgiler öğretmenleri ve uzman görüşü alındıktan sonra gerekli ön düzeltmeler yapılarak, farklı okullardaki 132 yedinci sınıf öğrencisine ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrasında, test maddelerine verilen cevapların madde analizleri yapılmıştır.

Madde analizi yapılırken Tekin (2009)'in belirtiği şu aşamalar takip edilmiştir.

- Testin puanlarını büyükten küçüğe sıralama
- Test sayısının 0,27'lik kısmını belirleme
- Test puanlarının alt ve üst %27'lik kısmını ayırma
- Madde güçlüğü ve madde ayırıcılık gücünü hesaplama

Madde analizleri için doğru cevaplanan maddeler 1, yanlış cevaplanan ve boş bırakılan maddeler 0 olarak kodlanmıştır. Kodlama sonrası öğrencilerin cevapları toplanmış ve başarı sıralaması yapılmıştır. Başarı sıralamasına göre alttan ve üstten %27'lik bölümler alınmış ve testin üst ve alt grupları oluşturulmuştur.

Madde Güçlüğü (P), maddeye doğru cevaplayanların (Nd) toplama (Nt) bölümüdür. P=Nd/Nt olarak formule edilmiştir (Tekin, 2009). Madde güçlük değeri 0 ile 1 arasında bir değer olmaktadır. Değerin 1'yaklaşması testin kolay olduğunu belirtir. Madde ayırıcılık gücü (D), Üst ($N_{D\ üst}$) ve alt ($N_{D\ alt}$) gruplarda maddeye doğru cevaplayanların farkının üst ve alt gruplardaki öğrencilerin toplamının yarısına (1/2N) bölümüdür. $D= N_{D\ üst} - N_{D\ alt} / 1/2N$ olarak formüle edilmiştir (Tekindal, 2014). Maddenin ayırıcılık gücü değeri 0 ile 1 arasında değer almakta ve 1'yaklaştıkça ayırıcılık gücü artmaktadır.

Madde güçlük indeksi, alt ve üst gruptaki doğru cevaplayanların sayısının alt ve üst grup sayısına bölümüyle elde edilmiştir. Değerler 0 ile 1 arasında değişmektedir. 0'a doğru test zorlaşırken 1'e doğru kolaylaşmaktadır. Madde ayırıcılık gücü indeksi, alt ve üst gruptaki doğru cevaplayanların farkının alt ya da üst grup sayısına bölümünden elde edilmiştir.

Özçelik (2011) madde güçlük değerinin 0,20 ile 0,80 arasında, madde ayırıcılık gücünün ise 0,20'nin üzerinde hatta 0,30 olanların tercih edilmesini istemektedir. Bu araştırmada buna uygun olarak, madde güçlüğü 0,20 ile 0,80 arasında olanlar ve ayırıcılık gücü 0,30'un üzerinde olanlar tercih edilmiştir. Kriterlere uyan 38 sorudan 25'inin akademik başarı testine alınmasına karar verilerek test geliştirme süreci tamamlanmıştır. Araştırmada kullanılan akademik başarı testinin son hali, Ek-2'de gösterilmiştir.

Akademik başarı testinin, öğrenme alanı kazanımlarına ve Bloom taksonomisine göre dağılımı, Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Akademik Başarı Testi Kazanımlarının Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı*

	Bloom Taksonomisi					
	Bilgi	**Kavrama**	**Uygulama**	**Analiz**	**Sentez**	**Değerlendirme**
1. Kazanım	X					
2. Kazanım		X	X		X	
3. Kazanım				X		X
4. Kazanım	X			X	X	X
5. Kazanım				X	X	X
6. Kazanım		X	X	X	X	
7. Kazanım	X	X	X			X
8. Kazanım			X			
9. Kazanım	X	X				X
Toplam	**4**	**4**	**4**	**4**	**4**	**5**

Tablo 1'e bakıldığında, öğrenme alanının her kazanıma göre, akademik başarı testinde madde bulunduğu ve Bloom taksonomisin bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarına göre akademik başarı testinde maddelerin eşit olarak dağıldığı görülmektedir.

Akademik Başarı Testinin sorularına göre, madde güçlük indeksi (P) ve madde ayırıcılık gücü indeksi (D) değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. *Akademik Başarı Testi Maddelerinin Madde Güçlük İndeksi (P) ve Madde Ayırıcılık Gücü İndeksi (D) Değerleri*

	1. Soru	**2. Soru**	**3. Soru**	**4. Soru**	**5. Soru**	**6. Soru**	**7. Soru**	**8. Soru**	**9. Soru**	**10. Soru**	**11. Soru**	**12. Soru**	**13. Soru**	**14. Soru**	**15. Soru**	**16. Soru**	**17. Soru**	**18. Soru**	**19. Soru**	**20. Soru**	**21. Soru**	**22. Soru**	**23. Soru**	**24. Soru**	**25. Soru**	**ORT**
P	0,42	0,57	0,67	0,63	0,60	0,57	0,68	0,64	0,60	0,64	0,69	0,47	0,47	0,57	0,56	0,67	0,67	0,35	0,56	0,40	0,49	0,51	0,56	0,64	0,47	**0,56**
D	0,44	0,53	0,50	0,64	0,64	0,58	0,53	0,67	0,47	0,67	0,61	0,61	0,44	0,47	0,67	0,61	0,56	0,53	0,61	0,47	0,69	0,53	0,72	0,67	0,56	**0,58**

P: Madde Güçlüğü, D: Madde Ayırıcılık Gücü

Tablo 2'ye bakıldığında, akademik başarı testinin madde güçlük indeksi ortalaması 0,56 ve madde ayırıcılık gücü indeksi 0,58 olduğu görülmektedir. Tablo 2'de, madde güçlüğü değerleri 0,20 ile 0,80 arasında ve madde ayırıcılık gücü değerlerin 0,30'un üzerindedir. Madde güçlük indeksi 0,50 civarında olması yeterlidir. Sönmez & Alacapınar (2016), madde ayırıcılık indeksinin 0,50 olması ideal olduğunu ve madde ayırıcılık gücünün 0,50'den yukarı

çıktıkça ayırıcılık gücünün arttığını belirtmektedir. Sonuç olarak, akademik başarı testinin madde güçlüğü ve madde ayırıcılık gücü, ideal değerlerdedir.

Akademik başarı testinin ön uygulama verilerine dayalı olarak son hali verildikten sonra, başarı testine alınan maddelerin güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Akademik başarı testinin KR-20 güvenirlik katsayısı, 0,872 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayısının 0,70 ve üstü testin güvenirliği için yeterli olduğu için (Sönmez & Alacapınar, 2016; Yıldırım, 2015), akademik başarı testinin güvenilir olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Görüşme formu.

Araştırmada nitel veriler, görüşme tekniğinden elde edilmiştir. Görüşme tekniğinde görüşme formu, yarı yapılandırılmış olarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşmedeki gibi sorular belirli sıra takip edilerek soru-cevap şeklinde olmayıp, görüşme sorularının yeri, gereken durumlarda değişebilir ve gerekirse ek sorular da sorulabilir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacı ve katılımcının görüşme sürecinde görüşme sorularını düzenleme imkânı bulunmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, daha çok nitel araştırmalarda kullanılmaktadır (Sönmez & Alacapınar, 2016). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde daha çok açık uçlu sorular yer almakta olduğu için, araştırmacı dinleyici rolünde, katılımcı da konuşan rolündedir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşme soruları 10'dan az olmalıdır (Mertkan, 2015).

Deney sonrası deney grubu öğrencilerine, eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyallerinin kullanımına ilişkin, öğrencilerin görüşlerini öğrenmek amacıyla, görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular, uzman görüşüne sunulmuş ve son halini almıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formu Ek-3'te gösterilmiştir.

Uygulama

Araştırmada karma yöntem uygulandığı için, araştırma içinde nicel ve nitel nitelikte uygulamalar bulunmaktadır.

Nicel boyut uygulamaları.

Araştırmanın nicel boyutunu deney uygulaması oluşturmakta olup, deney uygulamasıyla ilgili deney öncesi, deney aşaması ve deney sonrasında yapılan uygulamalar bu bölümde belirtilmiştir.

Araştırmalarda bir deneyin hazır hale getirilmesinde, bağımsız değişken doğru seçilmeli, deney süresi belirlenmeli, örneklem seçilerek deney ve kontrol grupları oluşturulmalı, deney planlanmalı, örneklem hacmi belirlenerek deney uygulanmalıdır. Deney

planlamasında önce hipotez belirlenmeli, bağımlı ve bağımsız değişkenleri ölçecek ölçme aracının karar verilmesi, bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkilemesi sağlanmalı, deney öncesi ve sonrası karşılaştırma yapılmalıdır (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016).

Deney öncesi.

Deney uygulaması öncesinde, deney aşamasında kullanılacak materyal ve akademik başarı testi hazır hale getirilmiştir. Eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin hazırlanması ve çoğaltılması aşamasında, araştırma amacına uygun olarak ders materyali hazırlanmış ve hazırlanan materyal sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü alınarak son hali verilen materyal, öğrencilere dağıtılmak üzere renkli olarak çoğaltılmıştır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri, sosyal bilgiler ders kitabı (Komisyon, 2015) İpek Yolunda Türkler ünitesindeki, görsel ve metinlerin eğitsel rehberlikle desteklenmesiyle oluşturulmuştur. Yapılmış olan çalışmalar, aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

- Ünite başında ünite kazanımları eklenerek, ünitenin amacının ne olduğu dikkat çekilmiştir.
- Ünite başında kavramlar verilerek, öğrencileirn kavramlardan haberdar edilmesi ve kavramların kavratılması sağlanmıştır.
- Öğrenme stilleri ölçeği eklenerek öğrencinin kendi öğrenme stilini tanıması sağlanmıştır.
- Öğrencilerin verimli nasıl ders çalışacakları ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır.
- Her konu başında dikkat çekici sorular eklenmiştir.
- Her konu başında konunun kazanımları verilmiştir.
- Her konu sonunda ve ünite sonunda konu özeti verilmiştir.
- Her konu sonunda, öğrencinin konuyla ilgili soru hazırlaması ve cevaplaması istenen yerler verilmişitr. Böylece öğrencinin konuyu kavraması amaçlanmıştır.
- Her konu sonrası, öğrencinin konudan anladıklarını kendi cümleleriyle yazabileceği boşluklara yer verilmiştir.
- Her konu sonrasında, öğrenciye eğitsel rehberlik anlamında yardımcı olacak verimli ders çalışma teknikleriyle ilgili kısa bilgilendirme notları yer almıştır.

Böylece, öğrencinin kendi kendine rehberlik yaparak etkili öğrenmesi amaçlanarak öğrencinin motivasyonu yüksek tutulmak istenmiştir.

- Ünite sonunda kavram etkinliği eklenerek, öğrencilerin kavramları anımsanması sağlanmıştır.
- Ünite, öğrenme stratejilerine göre düzenlenmiştir. Önemli kavram ve bilgiler koyu yazılmıştır. Ünite kavramları kırmızı renkle belirtilerek kavramlara dikkat çekilmiştir.
- Konu ile ilgili aralarda sınıflandırmalar istenerek, öğrencilerin anlamlandırma stratejilerinin kazanılması sağlanmıştır.
- Ünite sayfalarında boşluklar bırakılarak, bu boşluklara dikkat çekici ana cümleler renkli olarak yazılmış ve öğrencilerin konuyu hakim olması sağlanmıştır.
- Öğrencilerin öğrendiklerini tekrar etmeleri için yönergeler verilmiştir. Her konu sonunda ve ünite sonundaki özetlerin tekrar edilerek okunması istenmiştir.

Yasal izinlerin alınması aşamasında, araştırma izni için enstitüye yazı verilerek izin alınmıştır. "Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi" adlı çalışmasının uygulamasını, 05.02.2018 – 05.04.2018 tarihleri arasında Malatya ili Yeşilyurt ilçesindeki bir imam hatip ortaokulunda gerçekleştirebilmesi için, Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin almak amacıyla, 15.12.2017 tarihinde Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne başvuru yapılmış ve 27.12.2017 tarihinde Malatya Valiliği'nden onay alınmıştır.

Araştırma öncesinde deney ve kontrol grubuna ön test uygulanmış ve grupların ön test puanları istatistiksel testler ile analiz edilmiştir. Test sonucuna göre, grupların ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırmaya, belirlenen deney ve kontrol grubuyla devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Deney öncesinde, kontrol grubunda sosyal bilgiler dersi işlerken sosyal bilgiler ders kitabının (Komisyon, 2015), deney grubunda ise Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Deney aşaması.

Ders planlarının yapılması aşamasında, deneyin yapılacağı 05.02.2018 – 04.05.2018 tarih aralığı içinde, sosyal bilgiler programı (MEB, 2005)'nın İpek Yolunda Türkler ünitesi için öngördüğü 24 ders saat için, ünite planı ve ders planı yapılmıştır.

Deney uygulaması aşamasında kontrol grubunda sosyal bilgiler dersi, ders öncesinde hazırlanan ders planı doğrultusunda işlenmiştir. Kontrol grubunda yazılı ders materyali olarak sosyal bilgiler ders kitabı (Komisyon, 2015) kullanılmıştır. Derse başlamadan önce konunun amaçlarından bahsedilmiş ve konuya ilgi uyandıracak bir soru ile derse giriş yapılmıştır. Öğrencilerin sorulan sorulara cevap vermesiyle konuya karşı güdüleme yapıldıktan sonra, ders kitabındaki konu metni öğrencilere okutulmuştur. Konu metni aralarındaki sorular, öğrencilere yöneltilerek öğrencilerin cevaplamaları istenmiştir. Konu metni içindeki görseller ile ilgili sorular sorularak öğrenciler tarafıdan cevaplandırılması istenmiştir. Konu ile ilgili yazılı ders materyalindeki etkinlikler yapılmıştır. Ders sonunda konu ile ilgili akıllı tahtadan ebadan ve eğitim sitelerinden konu anlatımı videoları öğrencilere izletilmiş ve sonrasında ders etkinlikleri yapılmıştır. Ders sonunda konu öğretmen tarafından genel olarak toparlandıktan sonra, dersin konusu ile ilgili değerlendirme soruları sorularak öğrencilerin anlayıp anlamadıkları kontrol edilmiştir. Öğrencilerin anlamadığı yerler, tekrar edilmiştir. Böylece dersler tamamlanmıştır.

Deney grubunda, deney uygulaması aşamasında, sosyal bilgiler dersi, ders öncesinde hazırlanan ders planı doğrultusunda işlenmiştir. Deney grubunda yazılı ders materyali olarak Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali kullanılmıştır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, derse geçmeden önce tanıtılmış ve materyalle ilgili bilgiler verilmiştir. Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde verilen yönlendirmeleri takip etmeleri ve doldurmaları gereken bölümleri doldurmaları istenmiştir. Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde öğrenme stilleri ölçeğinin öğrenciler tarafından doldurulmaıs istenmiş ve her öğrencinin kendi öğrenme stilinin farkında olması sağlanmıştır. Derse başlamadan önce konunun amaçları öğrencilerle paylaşılmış ve konuya ilgi çekmek için bir soru sorulmuştur. Öğrencilerin sorulan sorulara cevap vermesiyle konuya karşı güdüleme yapılmıştır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalindeki konu metni öğrencilere okutulmuştur. Materyaldeki konu metni aralarındaki sorular, öğrencilere yöneltilerek öğrencilerin cevaplamaları istenmiştir. Konu metni içindeki görseller ile ilgili sorular sorularak öğrenciler tarafıdan cevaplandırılması istenmiştir. Konu ile ilgili yazılı ders materyalindeki etkinlikler yapılmıştır. Ders sonunda konu ile ilgili akıllı tahta üzerinden ebadan ve eğitim sitelerinden konu anlatımı videoları öğrencilere izletilmiş ve sonrasında ders etkinlikleri yapılmıştır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde bulunan soru sorma-cevaplama bölümlerinin ve öğrencilerin konudan anladıklarını kendi cümleleriyle yazdıkları bölümlerin öğrenciler tarafından doldurulması istenmiştir. Öğrencilerden, konu ile ilgili verilen özetlerin okunması istenmiştir. Ders sonunda konu öğretmen tarafından genel olarak toparlandıktan sonra, dersin

konusu ile ilgili değerlendirme soruları sorularak öğrencilerin anlayıp anlamadıkları kontrol edilmiştir. Öğrencilerin anlamadığı yerler, tekrar edilmiştir. Böylece dersler tamamlanmıştır.

Deney ve kontrol gruplarında konu metni ve görseller olarak aynı yazılı ders materyali kullanılmıştır. Deney grubunda kullanılan ders materyalinin tek farkı mevcut ders materyalinin eğitsel rehberlik ile desteklenmesi olmuştur. Deney ve kontrol gruplarında deney uygulaması aşamasında, aynı ders planı uygulanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında sosyal bilgiler dersi işlenirken, aynı yöntem ve teknikler kullanılmıştır.

Deney sonrası.

Deney uygulaması sonrasında, deney ve kontrol grubuna eşzamanlı olarak son test uygulanmıştır. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin hepsinin son teste katıldığı görülmüştür. Kontrol grubu öğrencileriyle başka bir uygulama yapılmazken, deney grubuyla görüşme gerçekleştirilmiştir.

Nitel boyut uygulamaları.

Araştırmanın nitel boyutunu görüşme tekniği ile ilgili uygulamalar oluşturmaktadır. Yıldırım (2015)'ın da belirttiği gibi, görüşme öncesinde bir görüşme planı yapılması gerektiğinden hareketle araştırma için görüşme planı yapılmıştır.

Görüşme öncesi.

Araştırmanın amacı ve belirlenen problem çerçevesinde, nitel veriler elde etmek için görüşme yapılmasına karar verilmiştir. Görüşmede sorulacak sorular, görüşme amacına göre belirlendikten sonra uzman görüşüne başvurulmuş ve nihai karar verilmiştir.

Görüşmenin deney grubuna son test uygulamasından sonra yapılmasına, görüşmenin öğrencilerle yapılacağı için öğrenci velilerinden görüşme izni alınmasına karar verilmiştir. Deney grubu öğrencilerine görüşme izni formu dağıtılarak öğrenci velilerinden izin istenmiştir. İzin verilen öğrenciler ile okul içinde ders saatleri içerisinde, sessiz bir odada yapılmasına karar verilmiştir. Görüşme öncesinde görüşme amacı ve süreciyle ilgili öğrenciler bilgilendirilmiştir.

Görüşme öncesinde, deney grubunun derslerine giren öğretmenler ve okul idaresi görüşme sürecinden haberdar edilerek görüşmenin sağlıklı yürütülmesi amaçlanmıştır.

Görüşme aşaması.

Görüşme, Malatya ili Yeşilyurt ilçesindeki bir imam hatip ortaokulu içerisinde, gerçekleşmiştir. Görüşme sürecinde, öğrencilerin cevaplarını etkileyecek yanlı davranışlardan

kaçınılarak, öğrencilerin cevapları kısa notlar halinde kaydedilmiş ve görüşme sesli olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmede katılımcıların rahat olmaları sağlanmış ve sorulan sorulara samimi cevap vermeleri istenmiştir. Görüşme sürecinde, katılımcıların sözsüz davranışları da gözlemlenerek görüşme sürecinde verilerin sağlıklı olarak elde edilmesine çalışılmıştır.

Görüşme sonrası.

Görüşme sonunda, katılımcı öğrencilere konuyla ilgili söylemek istedikleri başka şeylerin olup olmadığı sorulmuş ve katılımcılara verdiği katkılardan dolayı teşekkür edilerek görüşme sonlandırılmıştır. Görüşme sonrasında, görüşme sürecinde alınan kısa notlar gözden geçirilmiş ve sesli görüşme kayıtları metne aktarılmıştır. Görüşme metinleri, içerik analizine tabi tutularak bulgulara ulaşılmış ve değerlendirilmiştir.

Veri Analizi

Karma yöntem araştırmalarında kullanılan analiz yöntemlerinden birisi, paralel veri analizidir. Paralel veri analizi, nicel ve ntiel verilerin birbirinden bağımsız olarak analiz edilmesi ve bulgular doğrultusunda sonuçlara ulaşılmasıdır. Paralel veri analizinde bulgular birleştirilmezken, ulaşılan sonuçlar bireştirilerek birlikte yorumlanmakta veya ayrı olarak sunulmaktadır (Mertkan, 2015).

Araştırmada verilerin analizi, nicel ve nitel veri analizi olarak ayrı ayrı başlıklandırılarak verilmiştir.

Nicel veri analizi.

Nicel veriler, bilgisayar ortamına aktarılırken, Akademik Başarı Testi'nin doğru cevapları 1, yanlış ve boş cevapları 0 olarak kodlanmıştır. Statistical Package for the Social Sciences [SPSS] istatistik programına öğrencilerin Akademik Başarı Testi'nden aldıkları puanları hesaplanarak aktarılmıştır. Nicel verilerin veri temizliği aşamasında, yanlış veri veya kayıp veri olup olmadığı kontrol edilmiştir. Veri temizliğinde herhangi bir sorunla karşılaşılmadığı anlaşıldıktan sonra, istatistiksel işlemlere geçilmiştir.

Araştırmada kullanılacak testlerin kararlaştırılmasında, parametrik testlerin ve nonparametrik testlerin kullanılma şartları dikkate alınmıştır. Parametrik testlerin kullanılabilmesi için gerekli olan verilerin normal dağılımı, varyansların türdeşi, sürekli veya aralıklı ölçeğin kullanımı, gözlemlerin bağımsız olması ve örneklemin bağımsız olması gibi (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016) şartları, bu araştırma verilerinin taşımaması nedeniyle veri analizinde nonparametrik testlerin kullanılması uygun buılunmuştur.

Araştırmadaki testler, yüzde 5 (,05) anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. %5 anlamlılık düzeyi, çıkarılan sonucun grubun %95'inde aynı sonuca denk geldiği, grupta %5'e kadar farklı sonucun olabileceğinin kabulüdür (Akbulut, 2010).

Bu araştırmadaki nicel veriler için, nonparametrik testlerden iki bağımsız grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U Testi, bir grubun iki farklı ölçüm sonuçlarını karşılaştırmak içinm ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi (Baştürk, 2011; Durmuş, Yurkoru, & Çinko, 2016; Gürbüz & Şahin, 2014) uygulanmıştır. Uygulanan test sonuçlarına göre elde edilen z değerinin örneklem sayısının karekköküne bölünmesiyle etki büyüklüğü (r) hesaplanmış ve test sonuçları yorumlanmıştır.

Nitel veri analizi.

Nitel araştırmalarda veri analizi, tümevarıma dayalı olarak yapılmaktadır. Nitel araştırmalardaki veri analizi aşamaları şunlardır (Gürbüz & Şahin, 2014):

- Veri toplama ve verilerin ayıklanması
- Verilerin isimlendirilmesi/kodlaması ve tema veya kategorilere ayrılması
- Tema veya kategorilerin isimlendirilip birbiriyle karşılaştırılarak aralarındaki ilişkinin ortaya konması,
- Tema veya kategorilerin aralarındaki bağlantıya göre açıklama ve yorumlama yapılması
- Raporlaştırma

Nitel araştırmalarda analiz, betimsel ve içerik analizi olarak iki grupta incelenmektedir. Betimsel analizde veriler temalara göre özetlenerek düzenlenir ve yorumlanarak aktarılır. Betimsel analizlerde kişilerin görüşleri yarıntılı ve dikkat çekici bir şekilde sunularak doğrudan alıntılara yer verilir. Betimsel analiz aşamaları çerçeve oluşturma, temaya göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımı ve bulguların yorumudur. İçerik analizinde elde edilen veriler detaylı olarak incelenir ve içinde saklı olan gerçekler ortaya konmaya çalışılır. İçerik analizinde kavramlar ve temalar bir araya gelerek düzenli bir şekilde anlamın aktarılmasıdır. İçerik analizi, verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların organize edilmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasından oluşmaktadır. Verilerin kodlanmasında verilerin içinde anlamlı bölümler bulunarak ifade ettiği kavram olarak adlandırılır yani kodlanır. Temaların bulunmasında kodlamada kullanılan kavramlar üstü bir tema etrafında toplanabilmesidir. Kodların ve temaların organize edilmesi aşamasında veriler

tanımlanarak açıklanır. Bulguların yorumlanması aşamasında ise bulgular doğrultusunda yorumlama yapılarak sonuca ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 2003).

Araştırmanın nitel verilerini analiz etmede, öğrencilerin materyalle ilgili görüşlerini tam olarak ortaya koyabilmek için içerik analizi kullanılmıştır. Bu araştırmada nitel veriler, içerik analizine uygun olarak frekans analizi kullanılarak incelenmiştir. Frekans analizi, içerik analizindeki mesajların hangi sıklıkla tekrar ettiğini belirlemeyi ifade etmektedir (Bilgin, 2006). Araştırmada görüşme yoluyla elde edilen sesli veriler, metne dökümü yapılmış ve metin kontrol edilmiştir. Metin kontrolünden sonra, kodlama aşamasına geçilmiş ve veriler kodlanmıştır. Kodlama sonrası, kodlanan kısımlar uygun temalarda kategorik hale getirilmiş ve veriler tanımlanmıştır.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyaline ilişkin görüşleri, belirlenen temalar ve temalara göre yapılan kodlamalar doğrultusunda, frekansları ve yüzdelikleri tablo ile birlikte verilmiştir. Tablodaki veriler doğrultusunda bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmacının Rolü

Araştırma, karma araştırma modelinde olduğu için hem nicel hem de nitel araştırma basamakları kullanılmıştır. Araştırmalarda araştırmacının rolü, nicel ve nitel araştırmalarda fark edebilmektedir. Nicel araştırmalarda araştırmacı daha çok dışarıda kalmaktayken, nitel araştırmalarda araştırma sürecinin içinde bizzat bulunmaktadır. Araştırmanın nicel boyutunda deney uygulaması yapılırken, araştırmanın nitel boyutunda da görüşme yapılmıştır.

Nicel ve nitel veri elde etme aşamasında, araştırmacı bizzat kendisi görev almıştır. Araştırmanın nicel boyutunda, deney uygulaması araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Araştırmacı deney uygulamasında, deney ve kontrol grubu arasında tarafsız bir rol üstlenerek, deneyi yönlendirecek herhangi bir yanlı tutum ve davranışta bulunmamıştır.

Araştırmanın nitel boyutunda araştırmacı, görüşmeyi bizzat kendisi yönetmiş ve görüşme sorularını sorarak cevapları kısa notlar halinde almış ve görüşme sürecini sesli olarak kaydetmiştir. Araştırmacı görüşme sürecinde, katılımcıları olumlu veya olumsuz etkileyecek herhangi bir davranış sergilememiştir. Araştırmacı, nicel ve nitel verilerin analizi ve değerlendirilmesinde ön yargıdan uzak olarak, sadece araştırma verilerini dikkate alarak yorumlama yapmıştır.

Araştırmacı, nicel ve nitel boyuttaki uygulamalar ve analizi konusunda, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Programı öğrenimi sürecinde ‘Temel İstatistik’ ve ‘Eğitimde Araştırma Yöntemleri’ eğitimlerini almıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel araştırmalarda, veri elde etmek için kullanılan ölçme araçlarının güvenilir ve geçerli olması gerekmektedir (Gürbüz & Şahin, 2014).

Güvenirlik.

Güvenirlik, ölçekle ölçülmüş farklı ölçüm sonuçlarının aynı olması, yani sonuçların tedadüf olmadığının kanıtıdır. Diğer bir deyişle, güvenirlik, bir araştırmanın kendisi ile tekrarı arasındaki tutarlılık ve uyumdur. Bir araştırma aynı koşullarda ve aynı ölçme araçları ile ikinci kez uygulandığında sonuç değişmiyorsa, araştırma güvenilirdir. Yani araştırmanın güvenilir olması demek, araştırmanın tesadüfi hatalardan arınık olmasıdır (Güriş & Astar, 2014; Pallant, 2015; Yıldırım, 2015).

Bilimsel araştırmaların güvenilir ve geçerli olduğunu söyleyebilmek için, araştırmanın yönteminin ve araştırmanın çalışma grubunun özellikleri de etkili olmaktadır. Nicel yöntem ile nitel yöntemin güvenirlik ve geçerlik ölçütleri ile, çalışma grubu insan olan ve çalışma grubunun cansız bir varlık olan araştırmaların güvenirlik ve geçerlikleri değişebilmektedir. Nitekim Sönmez & Alacapınar (2016) bu konuda, nicel araştırmalarda kullanılan ölçme araçlarının güvenirlik ve geçerliği önemsenmekteyken, nitel araştırmalarda güvenirlik ve geçerliğin nicel araştırmalardaki kadar önemli olmadığını belirtmektedir. Çünkü nitel araştırmalarda, nicel araştırmalar gibi genelleme ihtiyacı duyulmamaktadır.

Araştırmada kullanılan bir ölçeğin güvenirliği, test tekrar test (ölçme aracının tekrar uygulanması) ve iç tutarlılık (güvenirlik katsayısı) ile belirlenebilir (Pallant, 2015; Sönmez & Alacapınar, 2016). Akademik başarı testinin 132 öğrenci ile yapılan ön uygulama sonuçlarına göre güvenirlik hespalaması yapılmıştır. Bu araştırmada, nicel veri elde etmede kullanılan akademik başarı testinin KR-20 güvenirlik katsayısı, 0,872 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayısının 0,70 ve üstü testin güvenirliği için yeterli olduğu (Sönmez & Alacapınar, 2016; Yıldırım, 2015) göz önüne alındığında, bu araştırmada kullanılan başarı testinin güvenilir olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yani araştırmanın ölçme aracının güvenilir olması, araştırma sonuçlarının da güvenilir ve anlamlı olmasını desteklemektedir.

Bu araştırmanın nitel boyutunu, görüşme (mülakat) uygulaması oluşturmaktadır. Sönmez & Alacapınar (2016)'ın belirttiğine göre, nitel araştırmalarda nicel araştırmalar gibi güvenirlik analizleri bulunmamaktadır. Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalar gibi verilerin istatistiksel olarak gösterilemeyebileceğinden, nitel araştırmalarda verilerin tutarlı, evetlenebilir ve teyit edilebilir nitelikte olma özellikleri aranmaktadır. Tutarlılık, nitel araştırma yönteminin gerektiği şekilde yapılması ve araştırmada uyulması gereken hususların

dikkat edilmesi kastedilirken, evetlenebilirlik yani teyit edilebilirlik, yapılan araştırmaya ilişkin verilerin ve sonuçların mümkün olabilmesi ve gerektiğinde sunulabilmesi kastedilmektedir. Yani, nitel uygulamanın kanıtlanabilmesidir.

Nitel araştırmalarda dış güvenirliği sağlamak için araştırmacı, araştırma sürecinde hangi konumda bulunduğunu ve yaklaşımını aktarmalı ve araştırma aşamalarını ayrıntılı rapor etmelidir. Araştırmacı, araştırmada ulaştığı sonuçların, elde ettiği verilere dayalı olduğunu fark ettirmelidir. Araştırmacı araştırma sürecinde, ön yargısız ve yansız olmalıdır. Nitel araştırmalarda dış güvenirliği sağlamak için, araştırma yaklaşımı ve aşamaları ve alınan önlemler raporlaştırılmalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2003).

Bu araştırmanın nitel boyutunda görüşme tekniği, görüşme kurallarına göre yapılmış ve görüşme süreci sesli olarak kayıt altına alınmıştır. Yapılan uygulamalar sonucunda, araştırmanın nitel boyutunun güvenirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Geçerlik.

Geçerlilik, bir araştırmada kullanılan ölçme aracının araştırma amacına uygun olarak ölçebilmesidir. Araştırmada neyi ölçmek istiyorsak, ölçme aracı da onu ölçmüş ise, araştırma geçerlidir denilebilir. Geçerliliğin sağlanması için, ölçme aracının uygunluğunun nasıl karar verildiği ve ölçme aracının geliştirilmesi ve uygulanması aşamalarının nasıl olduğu cevaplanmalıdır (Yıldırım, 2015).

Ölçme aracında ölçülmek istenen özelliklerin bulunmasına kapsam geçerliliği denilmektedir. Bu amaçla, ölçme aracı hazırlanırken belirtke tablosu hazırlanmalı, ölçme amacına uygun olarak ölçülecek özelliklere göre ölçme aracı oluşturulmasına dikkat edilmelidir. Kapsam geçerliliği, ölçme aracının belirlenen özellikleri ölçmesine yönelik olarak uzman görüşüne göre karar verilebilir. Ayrıca, başarılı ve başarısız olarak oluşturulan öğrenci gruplarına verilen test uygulamasının ortalama sonuçları arasında fark bulunması, testin kapsam geçerliliğini sağladığını belirtmektedir (Sönmez & Alacapınar, 2016).

Bu araştırmada kullanılan akademik başarı testi ve görüşme formu, araştırmanın amacı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Akademik başarı testi hazırlanırken, ilk önce belirtke tablosu hazırlanmıştır. Belirtke tablosuna göre, farklı öğrenme düzeylerini dikkate alan çoktan seçmeli 57 soru, 5 sosyal bilgiler öğretmeninin görüşüne sunulmuş ve öğretmenlerden gelen dönüt sonrasında son halini almıştır. Daha sonra test, 7. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Ön uygulama sonucunda, test maddelerinin madde güçlük ve madde ayırıcılık gücü indeksleri bulunarak ayrıştırılmıştır. Başarı testi maddelerinin madde güçlüğü 0,20 ile 0,80 arasında olanlar ve ayırıcılık gücü 0,30'un üzerinde olanların başarı testine alınmasıyla ortaya çıkan 38

madde, tekrar ünite kazanımlarına göre eşit olacak şekilde uzman görüşü alınarak 25'e düşürülmüş ve akademik başarı testinin test geliştirme süreci böylelikle tamamlanmıştır.

Deneylerde iç ve dış geçerliliğin sağlanması, deneyin başarılı olmasında etkili olmaktadır. İç geçerlik, bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni etkilemesiyle aralarındaki ilişkinin doğru ölçülüp ölçülmemesine bağlıdır. Bağımlı değişkene (sonuç) başka etkilerin olması, deney öncesinde deney ve kontrol grupların farklılığı, deney süresinin uzunluğu sonucunda başka etkenlerin devreye girme olasılığı, deney sürecinde deneklerin davranışlarındaki değişimler, deneklerin deneyi fark ederek deneyi olumlu-olumsuz yönlendirmeleri, deney sürecinde bazı grup üyelerinin ayrılması, ölçümlerin farklı olması sonucundaki yanlış ölçümler, deneyi uygulayan kişinin yanlı davranması gibi durumlar deneyin iç geçerliliğini olumsuz etkilemektedir (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016).

Deneylerde dış geçerlik ise, deney sonuçlarının genellenebilirliğini göstermektedir. Deneylerde dış geçerlilik için, deneydeki örneklemin evreni temsil etmesi (toplumsal geçerlik) ve deneyde kullanılan materyal ve yöntemin gerçek hayatta kullanılabilir olması (ekolojik geçerlik) gerekmektedir. Deney uygulamasında deneyi uygulayanın tarafsız olması, deneyde kullanılan grupların rastgele deney ve kontrol grubuna dahil edilmesi deneyin geçerliliğini artırmaktadır (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016).

Bu araştırmanın nicel boyutunu oluşturan deney uygulamasında, deney ve kontrol grupları rastgele oluşturulmuştur. Deney öncesi ve deney sonrası ölçümler yapılarak, grup içi ve gruplar arası karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmalara göre, gruplar arası ön test sonuçlarının istatistiksel manada farklılık göstermediği, deney ve kontrol grubunun ön test ve son test sonuçlarının kendi içinde anlamlı farklar olacak şekilde değiştiği ve gruplar arası son test sonuçlarının istatistiksel anlamda farklı olduğu sonucu bulunmuştur. Deney süresi, iki ay ile sınırlı tutulmuş olup deney sürecinde katılımcılara olumlu ve olumsuz bir yönlendirmede asla bulunulmamıştır. Deney süreci içinde, deney ve kontrol grubunun sayıları eşit tutulmuş ve grupların aynı üyelerle devam etmesi sağlanmıştır.

Nicel araştırmalarda geçerlik niteliği aranır iken, nitel araştırmalarda inandırıcı, kabul edilebilir, aktarılabilir ve transfer edilebilir olma özellikleri aranmaktadır. Bu nedenle nitel araştırmalarda, yöntemine uygun olarak araştırmanın yapılması ve katılımcılardan elde edilen verilerin doğru bir şekilde sunulması gerekmektedir. Nitel araştırmalarda, araştırmacının elde ettiği verileri olduğu gibi aktarması istenmektedir. Araştırmacının verileri doğru aktarması yani kendi yorumuyla karıştırmaması, nitel araştırmaların aktarılabilirlik özelliği kazanmasını sağlamaktadır (Sönmez & Alacapınar, 2016).

Bu araştırmanın nitel boyutunu oluşturan görüşme tekniğinin uygulanmasında, görüşme tekniğinin uygulama aşamaları dikkate alınmıştır. Görüşme planı yapılmış ve böylece, görüşme öncesinde görüşmenin sağlıklı yürümesi için gerekli önlemlerin alınması sağlanmıştır. Görüşme, sessiz bir ortamda yürütülerek görüşme süreci sesli kayıt altına alınmış, görüşme sürecinde kısa notlar alınmış ve görüşmenin tutarlı yürütülmesi sağlanmıştır. Görüşme sürecinde araştırmacı, tarafsızlığını korumuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular

Araştırmanın ana problemi ve alt problemler ışığında elde edilen verilere bağlı olarak bulunan bulgular, alt problemlere göre alt başlıklar halinde gösterilmiştir.

Deney ve kontrol grubunun ön test puanlarına ilişkin test sonuçları

Deney uygulamasından önce, deney ve kontrol grubuna uygulanan ön test sonuçlarına ilişkin bilgiler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. *Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları*

Gruplar	N	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	Z	p
Kontrol Grubu	22	491,50	22,34	-0,08	0,93*
Deney Grubu	22	498,50	22,66		

*p>0,05

Tablo 3'e göre, deney ve kontrol gruplarının ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını öğrenmek amacıyla, Mann Whitney U Testi yapılmıştır. Mann Whitney U Test sonucuna göre, kontrol grubunun ön test puanları ile deney grubu ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur, (U=238,50, z=-,08, p=0,93, r=-0,01). Yani, deney ve kontrol gruplarının ön test başarı puanları birbirine benzerdir.

Deneysel araştırmalarda, deney öncesinde deney ve kontrol grupları arasında benzerlik olduğunu göstermek amacıyla ön test yapılmakta ve grupların ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmaması istenilmektedir. Aksi takdirde, son test sonuçlarına göre bir kıyaslama yapma imkanı zora girmiş olmaktadır (Karasar, 2012). Bu açıdan deney ve kontrol grubunun ön test puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmaması, deney ve kontrol grubunun deney öncesi birbirine benzer özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Deney öncesi grupların birbirine yakın özellikler göstermesi, deney sonrasında yapılacak olan son test sonuçlarına göre sağlıklı karşılaştırma yapma fırsatını vermektedir.

Kontrol grubunun ön test-son test puanlarına ilişkin test sonuçları

Kontrol grubunun deney öncesi, ön test puanları ile deney sonrası son test puanları ile ilgili bilgiler aşağıdaki Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. *Kontrol Grubunun Ön Test-Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları*

Puan	Sıralar	N	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	Z	p
Kontrol Grubu	Negatif Sıralar	1	7,50	7,50		
Son Test Puanı –	Pozitif Sıralar	20	223,50	11,18	-3,77	,00*
Kontrol Grubu	Eşit	1				
Ön Test Puanı	Toplam	22				

*p<0,05

Tablo 4'te, kontrol grubu öğrencilerinin ön test puanları ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını öğrenmek amacıyla yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları verilmiştir. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucuna göre, kontrol grubu öğrencilerinin ön test puanları ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır, (z=-3,77, p=0,00, r=-0,80).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretim programına göre mevcut ders yazılı materyalleriyle ders işlenen kontrol grubunun ön test-son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olması, mevcut yazılı ders materayllerine göre yapılan öğretimin etkili olduğunu göstermektedir. Etki büyüklüğünün değerine bakıldığında (r=-0,80) mevcut ders yazılı materyallerinin akademik başarıyı artırmada büyük etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Deney grubunun ön test-son test puanlarına ilişkin test sonuçları

Deney grubunun deney öncesi ön test puanları ve deney sonrası son test puanları ile ilgili bilgiler aşağıdaki Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. *Deney Grubunun Ön Test-Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları*

Puan	Sıralar	N	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	Z	p
Deney Grubu Son	Negatif Sıralar	1	1,00	1,00		
Test Puanı –	Pozitif Sıralar	20	230,00	11,50	-3,99	,00*
Deney Grubu Ön	Eşit	1				
Test Puanı	Toplam	22				

*p<0,05

Tablo 5'e bakıldığında, deney grubu öğrencilerinin ön test puanları ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını öğrenmek amacıyla Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi yapıldığı görülmektedir. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucuna göre, deney grubu öğrencilerinin ön test puanları ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır, (z=-3,99, p=0,00, r=-0,85). Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile ders işlenen deney grubunun ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olması, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrencilerin akademik başarılarını artırdığını göstermektedir. Etki büyüklüğü değeri (r=-0,85), Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin akademik başarıyı artırmada büyük etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmanın bulguları, Alkan (2012)'ın kendi kendine öğrenmenin kimya laboratuarda kimya başarısına etkisini incelediği araştırmasında, kendi kendine öğrenmenin kimya laboratuvarında kimya başarı testine göre öntest-sontest t testi sonuçlarında, son test lehine anlamlı fark bulmasıyla ve Dikbaş & Kaf Hasırcı (2008)'nın sosyal bilgiler dersinde öğrenme stratejileri öğretiminin ve derste uygulanmasının akademik başarıya etkisini incelediği araştırmasında, öntest-son test eşli gruplar t testi sonucunda son test lehine anlamlı fark bulduğu araştırma bulgularıyla benzer özellikler göstermektedir. Öğrenciye ders öncesi, ders sırası ve ders sonrasında neler yapacağını ve nasıl ders çalışacağını belirten, öğrenme stratejileri ilkelerini gözeterek düzenlenmiş olan bir ders materyali olan Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'nin öğrencilerin akademik başarısını artırmada etkili olması, Alkan (2012)'ın kendi kendine öğrenmenin akademik başarıya etkisini ve Dikbaş & Kaf Hasırcı (2008)'nın öğrenme stratejileri öğretiminin ve derste kullanımının akademik başarıya etkisini destekler niteliktedir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin içeriğinde bulunan yönergeler, hem öğrencilerin kendi kendine çalışmasını hem de öğrenme stratejilerini fark ederek öğrenme stratejilerine göre ders çalışmayı desteklemektedir.

Deney ve kontrol grubunun son test puanlarının test sonuçları

Deney uygulamasından sonra, deney ve kontrol grubuna uygulanan son test sonuçlarına ilişkin istatistikî bilgiler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. *Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları*

Grup	N	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	Z	p
Kontrol Grubu	22	402,00	18,27	-2,20	,03*
Deney Grubu	22	588,00	26,73		

*p<0,05

Tablo 6'da, deney ve kontrol gruplarının son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını öğrenmek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi bilgileri verilmiştir. Tablo 6'daki Mann Whitney U Test sonucuna göre, kontrol grubunun son test puanları ile deney grubu son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır, (U=149,00, z=-2,20, p=0,03, r=-0,33). Deney grubunda Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile işlenen sosyal bilgiler dersi, mevcut yazılı ders materyalleriyle işlenen sosyal bilgiler dersine göre akademik başarıyı artırmada daha fazla etkilidir. Etki büyüklüğüne bakıldığında, deney grubu ile kontrol grubunun son test puanlarının arasındaki farklılığın çok da küçük bir etkiye sahip olmadığı (r=-0,33) görülmektedir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile ders işlenen deney grubunun son test puanları ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler Programına uygun olarak hazırlanan yazılı ders materyaliyle işlenen kontrol grubunun son test puanları arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olması, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin mevcut ders kitaplarına göre daha etkili olduğunu göstermektedir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin mevcut yazılı ders materyallerine göre daha etkili olması, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin içeriğinde yazılı ders materyallerinden farklı olarak bulunan özelliklerin öğrencilerin başarısını artırmada pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalindeki öğrenme stilleri ölçeğinin, öğrencilere yönelik eğitici bilgilendirme ve yönergelerin, ünite başında verilen kazanımların ve kavramların, konu metinlerinin öğrenme stratejilerine uygun olarak düzenlenmesinin, konu başlarında konuyla ilgili ilgi ve dikkat çekici soruların bulunmasının ve konu sonlarında konu özeti verilmesinin, konu ve ünite sonlarında öğrencilere neler öğrendiklerine yönelik öğrencilerin yazdığı bölümlerin olmasının, sayfa kenarlarında boş alan ve konuyla ilgili ana düşüncelerin belirtildiği bölümlerin olması, akademik başarıyı artıran olumlu bir etken olduğu kanıtlanmaktadır.

Bu araştırmanın Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin mevcut yazılı ders materyallerine göre akademik başarıyı artırdığı ile ilgili araştırma bulguları, Altunsoy (2006), Uysal (2006), Tunçer & Güven (2007), Şeker (2010) ve Meydan (2010)'ın araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Uysal (2006) ve Tunçer & Güven (2007)'in sosyal bilgiler dersinde öğrenme stratejileri kullanımının öğrenci başarısına olumlu etkisini belirten araştırma bulguları, Şeker (2010)'in sosyal bilgiler dersinde öğrenme stillerine göre uygun etkinliklerin kullanılmasının öğrencilerin öğrenme düzeyini artırmada ve kavram yanılgısının gidermede olumlu etkili olduğunu belirttiği araştırma bulguları, Meydan (2010)'ın öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin sosyal bilgiler dersindeki başarıyı artırdığını belirten araştırma bulguları ve Altunsoy (2006)'un öğrenci kılavuzlu sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin sosyal bilgiler başarısını artıran etkisinin belirten araştırma bulguları bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Araştırma bulgularının önceki araştırma bulgularıyla örtüşmesi, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrenme stratejileri, öğrenme stilleri, öğrenmeyi öğrenme stratejileri ve öğrenci kılavuzlu öğretim gibi öğrenci başarısını artırmada önceki araştırmalarla tutarlı bulgulara sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bulgularının önceki araştırma bulgularıyla bnezerlik göstermesi, sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme stratejileri, öğrenme stilleri, öğrenmeyi öğrenme stratejileri ve öğrenci kılavuzlu öğretimin kullanımını desteklemektedir. Çünkü Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali öğrenciye kılavuzluk yapmakta, öğrenme strajerileri ve stilleri hakkında öğrencilerde farkındalık oluşturmakta ve bunları kullanmasını sağlamakta, içindeki eğitsel rehberlik ile ilgili kısa bilgilendirmeler sayesinde de öğrenmeyi öğrenmelerini sağlamaktadır.

Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyallerine ilişkin görüşleri

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyaline ilişkin görüşleri, temalar ve temalara göre yapılan kodlamalar olarak tablo şeklinde gösterilmiştir.

Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyali hakkındaki düşünceleri.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalini nasıl nitelendirdiklerine ilişkin veriler, Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. *Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali İle İlgili Düşünceler*

Tema	Alt Tema	Kod	f	%
Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile ilgili düşünceler	Olumlu	Güzel	10	63
		Eğlenceli	11	69
		İyi	6	38
		Rahat	2	13
		Mutluluk verici	1	6
		Kolay	2	13
		Olumlu (pozifif)	1	6
		Açık ve net	1	6

Tablo 7'de, öğrencilerin "Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali hakkındaki düşünceleri" temasına ilişkin kodlamalar verilmiştir. Tablo 7'ye bakıldığında, öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalini güzel (%63), eğlenceli (%69), iyi (%38), rahat (%13), mutluluk verici (%6), kolay (%13), olumlu (%6), açık ve net (%6) olarak olumlu nitelendirdikleri görülmektedir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin güzel, eğlenceli ve iyi gibi olumlu olarak nitelendirilmesinin fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile ilgili öğrenci düşüncelerine ilişkin, öğrencilerin materyali sevdikleri, eğlenceli buldukları rahatlıkla söylenebilir. Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile ders işlerken hissettiklerine ilişkin bir öğrenci "*Kendimi çok rahat hissettim. Öğrendiğimden emin oldum yani."* (Ö-10) diyerek, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrencinin dersi öğrenmesiyle ilgili kendisine güven verdiğini belirtmiştir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile birlikte, öğrenciler sosyal bilgiler dersinde daha çok katılarak dersi sevdiğini ve kendini daha rahat hissettiğini, *"Hocam mesela önceden hiç katılmıyordum. Şimdi daha çok katılıyorum. Daha çok seviyorum kitabı… Hocam daha güzel böyle, daha ağır olmuyor. Kolay yani, daha güzel."*(Ö-12) diyerek belirtmiştir.

Genel olarak öğrenciler, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile ders işlerken mutlu olduklarını, kendilerini daha rahat hissettiklerini, derse daha fazla katıldıklarını ve materyali sevdiklerini belirtmektedir.

Bu araştırmanın bulguları, Altunsoy (2006)'un öğrenci kılavuzlu sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin sosyal bilgiler başarısını artıran etkisinin belirten araştırmasında, öğrencilerle yaptığı görüşme sonucunda katılımcıların öğrenci kılavuzlu öğretime ilişkin iyi,

güzel, eğlenceli değerlendirmelerini desteklemektedir. Öğrenciler ders materyalinde kendilerine kılavuzluk yapılmasına, yani kendilerine yönergelerin verilmesine olumlu bakmaktadır. İyi bir ders materyalinin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çeken bir özellikle olması gerektiği dikkate alındığı zaman, öğrenciye yol gösteren materyallerin ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin sağladığı yararlar hakkındaki görüşleri.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin sağladığı yararlara ilişkin veriler, Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. *Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Faydaları*

Tema	Kod	f	%
Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Faydaları	Öğrenmeyi sağlama	12	75
	Verimli ders çalışmayı öğrenme	9	56
	Daha iyi anlama	7	44
	Ders kitabı okuma isteği artışı	3	19

Tablo 8'de görüldüğü gibi, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrencilere sağladığı yararlar görülmektedir. Öğrencilerin Eğitsel rehberlik temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin kendilerine sağladığı yararlar olarak, materyalin konuları öğrenmelerini sağladığı, nasıl ders çalışacaklarını öğrendiklerini, konuları daha iyi anladıklarını, ders kitabını okuma isteklerinin arttığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin en fazla Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin konuları öğrenmeyi sağladığı (% 75) ve nasıl ders çalışacaklarını öğrendiklerini (% 56) dile getirmişlerdir.

Öğrencilerden birisi, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyaliyle, nasıl sosyal bilgiler ders kitabı okuma isteklerinin arttığını, "*Hocam ben bir şey söyliyeyim, biz yeniden bu kitaba (mevcut ders kitabına) döndük ya, ben şimdi bu kitaptan ders işlemek istemiyorum, yani buna geçince (eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyaline), ne bileyim insan daha rahat. (Sosyal bilgiler dersine) Daha çok çalışmak istiyorum."*(Ö-8) olarak dile getirmiştir.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ile konuları daha iyi anladıklarını şu sözlerle belirtmişlerdir:*"Yani öbür kitaptan öğrenmediklerimizi bundan daha iyi kavrayabildim. Bu bana daha iyi geldi. Böyle derse nasıl geleceğimizi nasıl çalışmamız gerektiğini daha bir açıklayıcı anlattı. Önemli yerlerin koyu yazılması, altını çizmemiz, daha aklımızda kalıcı olduğunu düşünüyorum."* (Ö-10), *"Hep bu kitapla ders*

işlemek istiyorum. Kitapta küçük küçük bilgiler veriyordu. Hep böyle aklıma yatan bilgilerdi. Kısa ve öz oldukları için aklıma yatıyordu." (Ö-11), "*(Ders) işlerken daha iyi öğrendiğimi hissetim, evde çalışırken daha iyi anladığımı hissettim."* (Ö-14). Öğrencilerin belirttiklerinde de görüldüğü üzere, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali öğrencilerin konuyu öğrenmelerinde olumlu katkı sağlamıştır.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin faydalarından birisinin de, nasıl ders çalışacaklarını öğrendiklerini belirtmeleridir. Bir öğrenci *"Onları (Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'nde dersin nasıl çalışılacağına dair bilgileri) sürekli okuyordum zaten, ilk aldığımız zamanda okumuştum ve ben dedim ki, yani kendimi bir düzene koyacağım işte, program falan hazırlayacağım diyordum. Bu konuda bana rehber hocamızın da yardımı olacak, böyle daha düzenli çalışmaya karar verdim"* (Ö-10) diyerek materyalin kendilerine ders çalışma yöntem ve tekniklerini kazandırdığını dile getirmiştir.

Bu araştırmanın bulguları, Altunsoy (2006)'un öğrenci kılavuzlu sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin sosyal bilgiler başarısını artıran etkisini belirten araştırmasındaki, öğrencilerin öğrenci kılavuzlu öğretimle konuları daha iyi anladıkları, sosyal bilgiler dersine sevdikleri, bazı becerilerinin geliştiğini belirttikleri araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali ve öğrenci kılavuzlu öğretim, öğrencilerin konuları anlamasına ve sosyal bilgiler dersine karşı tutumlarına (sosyal bilgiler sevgisi) katkı sağlamaktadır.

Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin öğrenmeye katkısına ilişkin görüşleri.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrenmeye katkısına ilişkin görüşleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. *Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Öğrenmeye Katkısı*

Tema	Kod	f	%
Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Öğrenmeye Katkısı	Öğrenmeyi kolaylaştırma	9	56
	Derse katılma	8	50
	Verimli ders çalışmayı öğretme	5	31
	Derse yönelik tutumu artırma	2	13

Tablo 9'a göre, öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalin öğrenmeye katkısı olarak dile getirdikleri görüşler görülmektedir. Tablo 9'a bakıldığında,

öğrencilerin en fazla Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrenmeyi kolaylaştırdığı, derse katılmayı artırdığı belirtilmiştir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalinin öğrenmeye katkısı açısından bir öğrenci, "*Hocam bununla ders işlerken anlayarak yani bununla öbür kitaptan pek anlayamıyordum, bununla geçtik çok iyi anladım bu kitapta. Çünkü hocam o mavi yerleri (sayfanın kenarında, konunun ana fikirlerinin verildiği yerler) okuyordum, bir okurken ben birkaç yeri anlamamıştım o mavi yerleri okudum. Orda böyle iki üç tane anlamını bilmediğim kelime vardı, onları da hazırlık yapmıştım."* (Ö-5) diyerek konunun ana fikirlerinin verilmesinin faydasından bahsetmektedir.

Öğrenciler, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrenmeye katkısı olarak, materyalin öğrenmeyi kolaylaştırdığını şu sözlerle ifade etmişlerdir: "*(Materyali) Okuyorum ya, o şekilde öğreniyorum. Ondan, daha çok kolaylaştı.''* (Ö-7), *''Hocam daha çabuk öğrendim. Daha rahat öğrendim."* (Ö-16).

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrenmeye katkılarından birisi de, öğrencilerin nasıl ders çalışacaklarını öğrenmesi ve konu özetleri olmuştur. Bir öğrenci bunu, "*Öncelikle nasıl ders çalışacağımız notlarını vermişti ilk başlarda, konu özetleri anladıklarını kendi cümlelerinle yazmayı vermişti, bunların katkısı oldu bana."* (Ö-8) diyerek belirtmiştir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin öğrenmeye katkılarından bir diğeri de, öğrencilerin konu sonunda ne öğrendiklerine ilişkin yazdıkları özetlerdir. Öğrenciler bununla ilgili şunları dile getirmiştir: "*Mesela diğer kitabımızda kendi cümlelerimizle anlatmıyorduk, yani soru sormuyorduk birbirimize. Konuyu öğrenip öğrenmediğimi oradan öğrenebiliyordum. Eğer yazamazsam orayı, mesela ben sürekli öğrendiğimde, konuyu tam öğrendiğimde orayı yazıp taşırıyordum, konuyu öğrenemediğimde az yazdığımda falan daha çok okumam gerektiğini anlıyordum"'* (Ö-9).

Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinde beğendiği bölümler ile ilgili görüşleri.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde beğendiği bölümler ile ilgili görüşleri Tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. *Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde Beğenilenler*

Tema	Kod	f	%
Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde Beğenilen Bölümler	Özetler	8	50
	Ana fikirler	7	44
	Verimli ders çalışma bilgileri	6	38
	Soru hazırlama-cevaplama	6	38
	Renkli kavramlar	3	19
	Vurgulu noktalar	3	19
	Kavramlar	1	6
	Konular ve alt konu başlıklar	1	6
	Kavramları etkinliği	1	6

Tablo 10'da görüldüğü üzere, öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalinde beğendiği bölümler verilmiştir. Tablo 10'a göre, öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalinde, konu sonu özetlerini, sayfa kenarında belirtilen konunun ana fikirlerini, ders çalışma yöntem ve tekniklerine ilişkin bilgileri, konuyla ilgili soru hazırlamayı, metin içinde önemli kavramların renkli ve önemli bilgilerin vurgulu olması, ünite başında kavramların verilmesi, konuların ve alt konu başlıklarının verilmesinin beğenildiği belirtilmiştir.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalinde beğendikleri yerler ile ilgili söylediklerinden bazıları şunlardır:

"*Benim burada hazırlık çalışmaları hoşuma gitti. Nasıl çalışacağımızı söylüyordu."* (Ö-6).

"Konu özetleri, nasıl çalışacağımız kendi cümlelerimizle yazmamız, konunun bölümlerinin belirtilmesi, görselleri çok güzel koymuşlar." (Ö-8).

"Nasıl çalışmamız gerektiği çok hoşuma gitti. Sonra böyle en alta özetlerin olması, önemli yerlerin koyu yazılması ve görsel olarak da hoşuma gitti." (Ö-10).

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalinde beğendikleri alıntılara bakıldığında, Tablo 13'de belirtilen ifadelerin yer aldığı rahatlıkla görülmektedir.

Öğrencilerin eğitsel rehberlik temelli sosyal bilgiler ders materyalinin bir daha kullanımına ilişkin görüşleri.

Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalini daha sonra kullanma isteğine ilişkin görüşleri Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. *Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Diğer Konu ve Derslerde Kullanımı*

Tema	Kod	f	%
Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin Diğer Konu ve Derslerde Kullanımı	Diğer derslerde kullanma isteği	16	100
	Diğer konularda kullanma isteği	16	100

Tablo 11'de, öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalini sosyal bilgiler dersinin diğer konularında ve sosyal bilgiler dersinden başka diğer derslerde de kullanma isteklerine ilişkin verilere bakıldığında, öğrencilerin tümünün Eğitsel rehberlik temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalinin diğer konularda ve diğer derslerde kullanılmasını istemektedir.

Bir öğrenci, *"Hocam mesela ben, Türkçeden bazı zamirleri anlayamıyorum hocam. Bu kitap sayesinde o da ayrıntılı anlatırdı. Ben de anlardım."* (Ö-4) diyerek Türkçe dersinde de bu nitelikte materyalin kullanılmasını istemektedir. Yine aynı şekilde bazı öğrenciler de *"Bence yani kitapta böyle daha kolay geldi, yani istediğimiz şeyler ben isterdim ki bütün derslerimizde böyle olsun, çok güzel kitaptı, çok beğendim."* (Ö-9) diyerek Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyalini diğer derslerde kullanmak istediklerini belirtmişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Araştırma bulgularına göre Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Sosyal Bilgiler başarısına etkisine ilişkin olarak ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlenen deney grubu ile, Milli Eğitim Bakanlığının öngördüğü ders kitaplarıyla ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı testi ön test puanları arasında, istatistiksel manada bir farklılık yoktur. Araştırma öncesinde, deney ve kontrol gruplarının akademik olarak başarı seviyeleri birbirine benzemektedir. Yani, deneysel araştırmalarda karşılaştırmanın kolay yapılabilmesi için gereken deney öncesi eşitlik ilkesinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının öngördüğü ders kitaplarıyla ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarılarını gösteren ön test ve son test puanları arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kontrol grubunda mevcut yazılı ders materyalleriyle işlenen sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin akademik başarısını artırmada etkilidir. Yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak işlenen sosyal bilgiler dersi akademik başarıyı artırmaktadır. Ünal & Çelikkaya (2009), yapılandırmacı yaklaşıma dayalı sosyal bilgiler öğretiminin öğrenci başarısını artırdığını, Tural (2015) ise yapılandırmacı yaklaşıma dayalı sosyal bilgiler öğretimini, öğrencilerin etkili ve zevkli bularak kendilerini öğrenme sürecinde aktif olarak katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmanın, mevcut yazılı ders materyalleri ile yapılan dersin, öğrenci başarını artırmada etkili olmasını gösteren sonucu, daha önceki yapılan araştırma sonuçlarını destekler nitelikte olduğu dile getirilebilir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlenen deney grubu öğrencilerinin akademik başarılarını gösteren ön test ve son test puanları arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri, öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarısını artırmaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin akademik başarısını artırması, eğitsel rehberlik temelli ders materyallerinin etkili olduğunu ve istenilen sonucu verdiğini göstermektedir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlenen deney grubu ile Milli Eğitim Bakanlığının öngördüğü ders kitaplarıyla ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı testi, son test puanları arasında istatistiksel manada bir farklılık bulunmaktadır. Buradan hareketle, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlemenin, Milli Eğitim Bakanlığının öngördüğü ders kitaplarıyla ders işlemeden daha etkili olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının öngördüğü ders kitaplarının yenilenen program ışığında, yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak hazırlandığı daha önce ifade edilmişti. Sosyal bilgiler programının yenilenmesinden sonra öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmenlere rehberlik edecek öğretmen kılavuz kitabı kullanılmaya başlanmıştır. Öğrenci ders kitabında, dersle ilgili hazırlık çalışmaları, konu anlatımı ve değerlendirme soruları, öğrenci çalışma kitabında konuyla ilgili etkinlikler bulunmaktadır. Öğretmen kılavuz kitabında ise ders öncesinde, ders sırasında ve ders sonrasındaki iş ve işlemler ile ilgili öğretmene rehber niteliğinde bilgilere yer verilmiştir. Yaman & Demir (2015)'in belirttiğine göre, öğretmen kılavuz kitaplarının kullanımını yeterli değildir. 2004 yılından itibaren sosyal bilgiler öğretiminde öğretmenin rehber, öğrencinin öğrenme sürecinde aktif olduğu bir döneme girilmesiyle birlikte, öğretmenler için öğretmen kılavuz kitabının kullanılması yeterli görülmemelidir. Öğrenciler için ders öncesi, ders esnasında ve ders sonrasında yapacağı çalışmalar ile ilgili öğrenci kılavuz kitabı niteliğinde bir kitaba ihtiyaç duyulmaktadır. Eğer öğrenme sürecinde öğrenci merkezli eğitimden bahsediliyorsa, öğrenci ders öncesi, ders esnası ve ders sonrası için öğretmenin direktiflerini beklememeli, öğretmene bağımlı hale gelmemelidir. Ders kitapları, öğrencinin kendi kendine öğrenmesini, kendi başına öğrendiklerini unutmamasını sağlayacak rehber niteliğinde yönlendirmeleri ve bilgilendirmeleri barındırması gerektiği çok açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle işlenen ders, mevcut ders kitaplarıyla işlenen dersten daha etkili olmuştur.

Günümüzde eğitim çevreleri, öğrenmeyi öğrenme, kendi kendine öğrenme gibi öğrencinin sadece okulda birisinin öğretmesiyle değil, hayat boyunca ihtiyaç duyduklarını öğrenmeyi öğrenmesini yani kendi kendine öğrenebilmesini istemektedir. Nitekim yapılan bilimsel araştırmalar sonucuna göre getirilen öneriler de bu şekildedir. Dikbaş ve Kaf Hasırcı (2008) öğrenme stratejilerinin öğrencilere öğretimini önerirken, Kafadar (2013) bilişi izleme stratejilerinin öğrencilere öğretilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Tay (2005, 2014), Tunçer & Güven (2007) ve Meydan (2010), ders kitaplarının öğrenme stratejilerine göre düzenlenmesini önermektedir. Yine aynı şekilde, Uysal (2006) ve Güngör (2006), ders

kitaplarının öğrenmeyi öğrenmeye göre düzenlenmesini belirtmektedir. Alkan (2012) da öğretim programların kendi kendine öğrenmeye göre uyarlanmasını dile getirmektedir.

Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi [AYÇ]'ne uyumlu olarak hazırlanan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi [TYÇ], bireyin genel, mesleki ve akademik öğrenmeleri sonucunda ulaşılması beklenen, anadilde ve yabancı dilde iletişim, matematik, bilim/teknoloji, dijital, sosyal, vatandaşlık ile ilgili yetkinlik, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade, öğrenmeyi öğrenme yetkinliklerinden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'ndeki yetkinliklerden birisi de "öğrenmeyi öğrenme"dir. Artık günümüzde bilginin sadece okulda alındığı inancı yıkılarak, okulun bilgilerin nasıl alındığını öğreten bir rehber olduğu inancı yaygınlaşmaktadır. Böylece, bireyin hayat boyu öğrenmesine yardımcı olunacağına inanılmaktadır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinde öğrenci, nasıl ders çalışması gerektiğini öğrenmiş ve konu sonlarında hem konu ile ilgili anladığını yazmış hem de konuyla ilgili soru sormuş ve cevaplamıştır. Ayrıca konu sonlarında verilen özetler sayesinde, konuyu bir bütün olarak görme şansını elde etmiştir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin kullanımına yönelik öğrenciler, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerini Materyalini güzel, eğlenceli, iyi, rahat, mutlu eden, kolay, heyecan verici, olumlu, açık ve net olarak nitelendirmiştir. Öğrenciler, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlerken kendilerini mutlu ve daha rahat hissetmişlerdir. Öğrenciler, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlerken, derse daha fazla katılmışlar ve Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerini sevmişlerdir.

Öğrencinin bir materyal ile güzel şeyler düşünmesi, onun öğrenmeye ve derse karşı tutumunu olumlu etkilemekte ve olumlu tutum sonucunda da ders başarısının artırma olanağı bulmaktadır. Öğrencilerin özellikle, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleriyle ders işlerken mutlu olması ve kendini rahat hissetmesi dersle ilgili kaygısını da azaltmasına yardımcı olacaktır.. Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerini açık ve net olarak nitelendirmesi ise, konuları öğrenirken öğrencilerin aklının karışmadığı ve ne öğrendiklerinin farkında oldukları sonucu çıkarılmaktadır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, öğrencilere faydalı olmuştur. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, öğrencilerin konuları öğrenmelerini sağlamakta, nasıl ders çalışacaklarını öğrenmelerini sağlamakta, konuları daha iyi anlamalarını imkân vermekte ve öğrencilerin ders kitabını okuma isteklerinin artırmaktadır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, öğrencinin konuyu daha iyi anlamasını sağlamakla, öğrencinin edindiği bilgilerin kalıcılığını artırmaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali sayesinde öğrencilerin ders kitabı okuma istekleri artmıştır. Öğrencilerin ders kitabı okuma isteklerinin artmasında materyalde sadece bilgilerin olmaması, bilgilerin yanında ne yapacaklarının da samimi olarak aktarılması faydalı olmuştur.

Altunsoy, 2006 yılında öğrenci kılavuzlu sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin sosyal bilgiler başarısını artıran etkisini belirten araştırmasında, öğrencilerin öğrenci kılavuzlu öğretimi ilişkin iyi, güzel, eğlenceli olarak belirttiklerini ve öğrencilerin öğrenci kılavuzlu öğretim sayesinde konuları daha iyi anladıklarını, sosyal bilgiler dersine sevdiklerini, bazı becerilerinin geliştiğini belirtmektedir. Bu araştırmanın sonuçları, Altunsoy (2006)'un araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Buradan hareketle, öğrencilerin öğrenme sürecinde kendilerine rehberlik edecek, yönlendirecek, kılavuzluk edecek bir materyale ihtiyaç duydukları rahatlıkla dile getirilebilir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinin en önemli faydalarından birisi, öğrencinin nasıl ders çalışacağını öğrenmesidir. Öğrencilerin nasıl çalışmaları gerektiği yeri geldiğince öğretmenleri tarafından dile getirilmektedir. Rehber öğretmeni olan okullarda öğretmenler, öğrencileri nasıl ders çalışmaları gerektiği ile ilgili bilgilendirmeler yapmaktadır. Ders öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin öğrencilere nasıl ders çalışacakları konusundaki bilgilendirmeleri, öğrencilerin ihtiyaç duyduğundan az olduğu gerçektir. Çünkü öğretmenlerin öğrencilerin nasıl ders çalışacaklarını bilgilendirme için yeterli zaman bulamamakta ve rehber öğretmenler de genellikle sınıf geneline genel bir bilgilendirme yapmaktadır. Maalesef bunlar öğrencilerin nasıl ders çalışacakları konusunda bilgi edinme ve uygulama konusunda yetersiz kalmaktadır. Her öğrenci bireysel olarak öğretmenine veya rehber öğretmenine nasıl ders çalışacağını sorma fırsatını bulamayabilmekte, bulsa bile cevabını yeterli olarak vermek için öğretmenler zaman bulamayabilmektedir. Bu anlamda, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali öğrencilerin ihtiyaç duyduğu etkili ve verimli ders çalışma ile ilgili bilgileri öğrencilere sunmaktadır. Aslında Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali etkili ve verimli ders çalışma yolları hakkındaki bilgileri, sadece öğrencilere sunmamakta, aynı zamanda bu materyali okuma şansı olan öğrenci velilerine de sunmaktadır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, öğrencilerin sosyal bilgiler öğrenmesine katkı sağlamaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, öğrenmeyi kolaylaştırmakta, öğrencileri derse aktif olarak katmakta, materyalde konunun ana

fikirlerinin verilmesi ve konu sonunda öğrencilerin öğrendiklerinin yazılması öğrenmeyi artırmaktadır.

Eğitimin en temel amacı olan öğrenmenin kolay ve kalıcı olması, eğitim camiasının isteyeceği bir durumdur. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali, öğrencilere verdiği yönergelerle öğrencinin ders öncesinde hazırlanma imkânını vermekte ve ders öncesinde yaptığı hazırlıklar öğrenmeyi olumlu etkilemektedir. Ayrıca ders sırasında sorulan sorular ve soruları arkadaşına sorması gibi etkinlikler sayesinde, her öğrencinin derse katılması sağlanmaktadır. Her konu sonrasında öğrencinin konudan anladıklarını yazması, öğrencinin kendini değerlendirmesine fırsat vermekte ve kendi öğrendiklerini toparlama imkânı doğmaktadır.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde bulunan özetler, ana fikirler, ders çalışma yöntem ve tekniklerine ilişkin bilgiler, soru hazırlama, metin içinde önemli kavramların renkli ve önemli bilgilerin vurgulu gösterimi, ünite başında kavramların verilmesi, konuların ve alt konu başlıklarının verilmesi öğrencileri memnun etmiştir. Öğrenciler Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalindeki bu bölümleri beğenmiştir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalinde öğrencilerin beğendiği bölümlere bakıldığında, normal ders kitabında olmayan ama olması gereken özetlerin, vurgulamaların ve dikkat çekici unsurların, konu ve alt başlıkları ve kavramların verilmesinin bulunması, ders kitaplarında bulunması gereken bölümlerin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacağını göstermektedir. Öğrencilerin bu bölümleri beğenmesi, bu bölümlerden faydalandığı ve yararlı olduğunu belirtmektedir.

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders materyali, sosyal bilgiler dersinin diğer ünite ve konularında ve diğer derslerde kullanılması öğrenciler tarafından istenilmektedir. Eğitsel rehberlik temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'nin diğer konularda ve derslerde kullanımın isteği, öğrencilerin materyali benimsediklerini göstermektedir.

Öneriler

Bu bölümde, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Sosyal Bilgiler başarısına etkisine ilişkin ulaşılan sonuçlardan hareketle, sosyal bilgiler dersi yazılı ders materyali hazırlayanlara, Milli Eğitim Bakanlığı'na ve ilerde yapılacak olan araştırmalara yönelik öneriler verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Yazılı Ders Materyali Hazırlayanlara Yönelik Öneriler.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, her ünite ve konu başında öğrencilerin ünitede ve konularda öğreneceği kazanımlar verilmelidir. Öğrencilerin ne öğreneceklerini bilmeleri, öğrencilerin motivasyonu artırmakla birlikte öğrencilerin derse daha bilinçli ve hazırlıklı gelmelerini sağlamaktadır. Ders kitaplarında kazanımların yer alması sadece öğrenciler için değil aynı zamanda öğrenci velilerine de öğrencinin öğreneceği bilgilerin sınırlarını öğrenme konusunda da faydalı olacaktır.

Öğrencilere ait sosyal bilgiler ders kitaplarında, konu ve ünite başında, sosyal bilgiler dersi öğretim programına uygun olarak belirtilen kavramlar verilmelidir. Ders kitaplarında kavramların verilmesi, hem öğretmenin, hem velinin ve hem de öğrencinin konuyla ilgili kavramları öğrenmesini sağlamaktadır. Ders kitabında kavramların yer alması, konu metninin içinde geçmeyen kavramlardan öğrencilerin haberdar edilmesi maksadıyla da önemlidir. Örnek vermek gerekirse 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında İpek Yolunda Türkler ünitesinde (Komisyon, 2015) değinilecek 15 kavramdan, kronoloji, iskân, milli kültür, ortak miras kavramları konu metninde yer almamıştır. Diğer bir ifade ile, İpek Yolunda Türkler ünitesindeki kavramların yaklaşık %27'lik kısmı ders kitabında yer almamıştır. Ders kitabında da yer almayan kavramlar sonucunda, öğrencilerin bazı kavramları kavrayamama ihtimali söz konusu olabilmektedir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, öğrencilerin nasıl ders çalışacaklarına dair yönlendirmeler bulunmalıdır. Çağdaş eğitim öğrenciyi merkeze alan bir anlayışla yürütülmektedir. Günümüzde eğitim artık öğretmenin rehber, öğrencinin aktif bir şekilde öğrenen olduğu bir süreçtedir. Öğrencinin öğrenmesi sadece okul ile sınırlı olmayıp okul dışında ve okul sonrasında ihtiyaç duyduğu bilgi ve uygulamaları öğrenmesi de gerekmektedir. Bu anlamda, öğrencinin konuları nasıl öğreneceğine ilişkin, etkin ders çalışma yöntemleri hakkında öğrencilere rehberlik edecek yönlendirmelere ihtiyaç vardır. 2004 yılında öğretim programlarının yenilenmesiyle öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı kullanılmaya başlanmıştır. Öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabının kullanılması elbette faydalıdır ancak sadece öğretmenlere kılavuzluk eden kitabın olması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Ya ders kitaplarında öğrencilerin nasıl ders çalışacaklarına ilişkin bölümler yer almalı ya da ayrı bir öğrenci kılavuzu kitabı hazırlanmalıdır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, ünite ve konu sonlarında konu özeti yer almalıdır. Ders kitaplarında konu özetinin yer alması öğrencinin öğrendiklerini konu sonunda toplu bir şekilde görmesini sağlamaktadır. Ders kitaplarındaki özetler sayesinde öğrencilerin konu

tekrarı kolaylaşmaktadır. Ders kitaplarındaki özet bölümleri adeta konunun öğrenci için süzülmüş bölümleridir. Özetler sayesinde öğrencilerin konu metni içinde görseller, ana düşünce ve yan düşünceler içerisinde konuyu net olarak görmesi olanaklaşacaktır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, konu ve ünite sonlarında öğrencilerin öğrendiklerini yazmaları istenen yerler yer almalıdır. Öğrencinin konu sonunda öğrendiklerini kendi cümleleriyle özetlemesi ve bunu kağıda geçirmesi, öğrencinin ne öğrenip öğrenmediğini görmesini ve öğrendiklerinin zihnine oturmasını sağlamaktadır. Öğrencilerin ders kitaplarında konuları özetleyen bölümlerin olmasıyla birlikte, öğrenmeleri daha belirginleşecek ve öğrencinin öz değerlendirmesi sonucunda gerektiğinde geriye dönüp hem tekrar etme durumu mümkün hale gelecektir. Ayrıca, öğrencinin konuyla ilgili kendi cümleleriyle yazdığı özetler sayesinde, konu tekrarı daha anlamlı ve kolay olacaktır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, konu ve ünite sonlarında öğrencilerin öğrendikleri konuyla ilgili soru yazmaları ve cevaplamaları istenen yerler yer almalıdır. Ders kitabında öğrencinin öğrendiği konuya ilişkin soru sorması ve cevaplaması, öğrencinin öncelikle öğrenme sürecinde ilgisinin ve dikkatinin artmasına paralel olarak aktif olmasına hizmet etmektedir. Öğrenci ne öğrendiğini kendine sormakta ve cevabını vererek öğrenmiş olduğuna dair kendine güveni artmaktadır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, sayfa kenarlarında öğrencilerin not alabileceği boşlukları bulunmalıdır. Öğrencinin ders esnasında not tutması gerektiğinde, mevcut ders kitaplarının kenarında yeterli alan bulunmamaktadır. Öğrencilerin not tutma ihtiyacı doğduğunda ya kâğıda yazıp sayfa içine bırakmakta ya da deftere yazmaktadır. Kitap içine bırakılan notlar zamanla kaybolma tehlikesi altında olmaktayken deftere yazılan notların da hangi konuyla ilgili olduğu karıştırılabilmekte veya ders kitabından tekrar yapılırken defterdeki tutulan notlar göz ardı edilebilmektedir. Bu açıdan, sosyal bilgiler ders kitaplarında, sayfa kenarlarında öğrencilerin not alabileceği boşlukların bulunması, öğrencilerin not tutmaları kolaylaştıracak ve tuttuğu notların konuyla kolay bağlantı kurmasını sağlayacaktır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında sayfa kenarında öğrenilen konu ile alakalı ana fikirler kısaca belirtilmelidir. Ders kitaplarında konu metni verildikten sonra konuyla ilgili ana fikirlerin verildiği önemli bilgi kısmı bulunmamaktadır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'nde sayfa kenarında bulunan konunun ana fikrine ilişkin bilgiler, öğrencinin beğenisini kazanmıştır. Öğrenciler bu bölümlerin faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle ders kitaplarının sayfa kenarında önemli bilgilerin verilmesi öğrencilerin yararına olacağı düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler ders kitapları öğrenme stilleri ve öğrenme stratejilerine uygun olarak düzenlenmelidir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'nde öğrenme stilleri ölçeği verilerek öğrencilerin öğrenme stillerinin farkında olmaları sağlanmıştır. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali öğrenme stratejilerine göre düzenlenmiş olup kavramlar kırmızı olarak renklendirilerek gösterilmiş, önemli bilgiler koyu olarak belirtilmiştir. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'ne ilişkin öğrenci görüşlerinde, öğrenciler kavramların renkli ve önemli bilgilerin koyu verilmesinin iyi olduğunu ve öğrenmelerini kolaylaştırdıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda, sosyal bilgiler ders kitapları öğrenme stratejilerine göre düzenlenmelidir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında, öğrencilerin motivasyonlarını artıracak ve öğrenmelerini destekleyecek eğitsel rehberlik ile ilgili kısa bilgilendirmeler yer almalıdır. Öğrencinin öğrenme sürecinde duyduğu rehberlik hizmetini, sadece ders öğretmeninden veya okul rehber öğretmenden beklemek yerine ders dışında da öğrenciye ve öğrenci velisine gerekli eğitsel rehberliği sağlayacak bilgilendirme bölümlerine ders kitabında yer verilmelidir. Öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali'nin faydalarına ilişkin nasıl ders çalışacaklarını öğrendiklerini ve sosyal bilgiler dersine ilişkin isteklerinin arttığını belirtmişlerdir. Buradan hareketle, ders kitaplarında eğitsel rehberlik bölümlerinin bulunması hem öğrencinin motivasyonunu artıracak hem de daha iyi öğrenmesine hizmet edecektir.

Son olarak genel bir çerçevede ifade edilmek istenirse, günümüzde eğitimde öğrenci merkezli bir eğitim olmasından hareketle, öğrenciler için öğrenci kılavuzu kitabı hazırlanarak kullanılmalıdır. Tarman, Ergür, & Eryıldız (2012)'ın çalışmasında, öğrencilerin çoğunun sosyal bilgiler ders kitaplarıyla sorun yaşadığını belirtmektedir. Yine bu araştırmada, öğrencilerin etkinlikleri yapmada zaman sıkıntısı yaşadıkları ve sosyal bilgiler ders kitaplarının düzenlenmesini istedikleri belirten ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ünitelere ayrılan zamanı yeterli bulmadığı ve öğrencilerin öğrenme eksikliklerini gidermede zaman sorunu yaşadıkları belirtilmektedir. Sosyal bilgiler öğretiminde zaman sorunu, yapılan birçok araştırmada dile getirilmiş olmasına rağmen sosyal bilgiler ders saati haftada 3 saat olarak yerini korumuştur. Sosyal bilgiler ders saati artmadığına göre, ya sosyal bilgiler konuları azaltılacak ya da öğrencilerin eksikliklerinin giderilmesinin başka bir yolu bulunacaktır. Sosyal bilgiler konularının azaltılmasın mümkün görünmediğine göre, öğrencilerin ve öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini öğrenmesini kolaylaştıracak ders materyaline ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrencilerin sosyal bilgiler dersini sadece okuldaki ders saatleri ile sınırlandırmamak için, öğrencinin ders dışında ve okul dışında öğrenmesini devam ettirebilmesi ve öğrenme eksikliklerini giderebilmesi için kendisine yol gösterici bir materyale

ihtiyacı bulunduğu aşikârdır. Bu sebeple, ders kitaplarının belirtilen önerilerle donatılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın çalışma grubundaki Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerini kullanan öğrenciler, 2018-2019 eğitim öğretim yılında araştırmacı ile karşılaştıklarında, 2017-1018 eğitim öğretim yılında kullandıkları Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri gibi materyalleri sosyal bilgiler dersinde tekrar kullanmak istediklerini belirtmişlerdir. Deney grubundaki öğrencilerin Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerini, sosyal bilgiler dersinde kullanmalarının üzerinden biraz zaman geçmesine rağmen, halen öğrenci kılavuzu niteliğinde ders materyallerini kullanma isteklerinin devam etmesi, hazırlanan materyalin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak öğrenciler, kendilerine kılavuzluk edecek nitelikte ders materyallerine ihtiyaç duymakta ve bü tür materyalleri derslerde kullanmak için can atmaktadırlar.

Milli Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yürüttüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2012)'nin 8. maddesi ders kitaplarının hazırlanması ile ilgilidir. Sözkonusu madde, ders kitaplarının eğitsel rehberlik ile desteklenmesini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 8. maddesi, bu araştırmanın önerileri doğrultusunda geliştirilmelidir.

Araştırma Konusuna İlişkin Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler.

Bu araştırmada, Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarısına etkisi incelenmiştir. Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin duyuşsal davranışlarına etkisine yönelik arşatırmalar yapılmalıdır.

Bu araştırmada veriler, 6. sınıf öğrencilerinden elde edilmiştir. Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin diğer sınıf düzeylerinde akademik başarıyı nasıl etkilediğine yönelik ilgili alanyazında yeterli çalışma bulunmamaktadır. Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarısına etkisi ile ilgili olarak diğer sınıf düzeylerinde araştırmalar yapılmalıdır.

Bu araştırmada, Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarısına etkisi belirlenirken deney ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrencilerin sosyal bilgiler akademik başarısına etkisi ile olarak farklı araştırma yöntemleri kullanılarak arşatırma yapılmalıdır.

Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin sosyal bilgile dersinde kullanımı ile olarak sosyal bilgiler öğretmenlerin görüşlerini incelenmeli ve böylece uygulama aşamasında karşılaşılan sorunlara çözümler üretilmelidir. Bu nedenle, Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin sosyal bilgiler dersinde kullanımı ile ilgili olarak öğretmen görüşlerinin incelendiği araştırmalar yapılmalıdır.

Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri niteliğindeki ders materyallerinin sosyal bilgiler dışındaki diğer derslerdeki kullanımına yönelik araştırmalar yapılmalıdır. Çünkü, bu araştırmada öğrenciler Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin diğer derslerde kullanmak istediklerini belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K. Ü. (2000). *Etkili öğrenme ve öğretme*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları sık kullanılan istatistiksel analizler ve açıklamalı SPSS çözümleri.* İstanbul: İdeal Kültür & Yayıncılık.

Akınoğlu, O. (2014). Derslere öğrenci merkezli yaklaşım. A. Bakioğlu (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (1. Basım, ss. 283-295). Ankara: Nobel.

Akkoyunlu, B., Altun, A., & Yılmaz Soylu, M. (2008). *Öğretim tasarımı*. Ankara: Maya Akademi.

Aktan, S. (2006). *Sosyal bilgilerin bir öğretim alanı olarak gelişimi ve cumhuriyet dönemi program tasarılarına olan yansımalar* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 206475).

Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi m.ö. 1000- m.s. 2010*. Ankara: Pegem Akademi.

Alkan, F. (2012). *Kendi kendine öğrenmenin kimya laboratuvarında öğrenci başarısına, öğrenme hazırbulunuşluğuna, laboratuar becerilerine yönelik tutumuna ve endişesine etkisi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 305888).

Altunsoy, N. (2006). *İlköğretim 7.sınıf sosyal bilgiler öğretiminde öğrenci kılavuzlu öğretimin etkinlik düzeyi* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 230529).

Arı, R., Gençdoğan, B., Sarı, H., Başaran, I., Yılmaz, F., & Şeker, S. (2002). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Mikro Yayınları.

Aslan, E. (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilgiler. D. Dilek, (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimi* içinde, (ss. 1-55). Ankara: Pegem Akademi.

Ayçiçek, Z. (2011). Okulsuz toplum: Ivan Illich'i yorumlamak. *Eğitişim Dergisi*. http://www.egitisim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/21-30/sayi-29-cesitleme-ocak-2011/834-okulsuz-toplum-ivan-illich-i-yorumlamak adresinden edinilmiştir.

Aydemir, M. (2018). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının barış eğitimi açısından değerlendirilmesi. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES). 4* (1), 52-73.

Aydın, S. (1998). *Eğitimde uygulamalı rehberlik* (3. Baskı). Ankara: Barış Yayınevi.

Aziz, A. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Ankara: Nobel.

Bakır, S. & Mete, H. (2014). Ortaokul öğrencilerinin öğrenme stilleri: Burdur ili örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 15*(3), 127-145.

Bakırcıoğlu, R. (2003*). İlköğretim ortaöğretim ve yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışma* (Geliştirilmiş 6. Baskı). Ankara: Anı.

Balan, H. R. (2018). Use of study guide as intervention tool in enhancing students' motivation in grade 8 genetic concepts. *Malaysian Online Journal of Educational Technology, 6*(2), 75-84. Retrieved from https://eric.ed.gov/?q=study+guide&id=EJ1174809

Balcı, S. (2014). Eğitsel rehberlik. A. Kaya (Ed.), *Psikolojik danışma ve rehberlik* içinde (10. Baskı, ss. 93-136). Ankara: Anı Yayıncılık.

Barr, R., Barth, J. L. & Shermis, S. S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası*. (C. Dönmez, *çev. ed.*). Ankara: Pegem Akademi. (Çalışmanı orjinali The Nature of the Social Studies, I. Baskı)

Baştürk, R. (2011). *Bütün yönleriyle SPSS örnekli nonparametrik istatistiksel yöntemler*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Bektaş Öztaşkın, Ö. (2016). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan & T. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* içinde (ss. 1-34). Ankara: Anı Yayıncılık.

Benzer, A., Sefer, A., Ören, Z. & Konuk, S. (2016). Öğrenci odaklı bir araştırma: metin özeti yazma stratejisi ve dereceli puanlama anahtarı. *Eğitim ve Bilim, 41*(186), 163-183.

Bhagat, A., Vyas, R., & Singh, T. (2015). Students awareness of learning styles and their perceptions to a mixes method approach for learning. *International Journal of Applied and Basic Medical Res*earch, *5* (1). 58-65. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4552069/

Bıyıklı, C. (2017). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersi akademik başarıları ile ders çalışma alışkanlıkları arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 59-73.

Bilgili, A. S. (2010). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. A. S. Bilgili (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* içinde (4. Baskı, ss. 1-34). Ankara: Pegem Akademi.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Eğitim psikolojisi* (9. Basım). Ankara: Yargıcı Matbaası.

Binbaşıoğlu, C. (1999). Cumhuriyet döneminde ilkokul programları. *75 Yılda Eğitim*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Bulut, M. S. & Kaf Hasırcı, Ö. (2012). Öğretmenlerin öğrenme stillerinin sosyal bilgiler dersi öğretim stillerine etkisi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, *2* (3), 31-45.

Büyükkaragöz, S. (1995). *Program geliştirme 'kaynak metinler'*. Konya: Damla Ofset Matbaacılık.

Büyükkaragöz, S., Muşta, M., Yılmaz, H. & Pilten, Ö. (1997). *Eğitime giriş*. Konya: Günay Ofset Matbaacılık

Canel, A. N. (2014). Bireysel farklılıklar. A. Bakioğlu (Ed.), *Öğrenme Psikolojisi* içinde (1 Basım, ss.159-186). Ankara: Nobel Akademik.

Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Chen, O., Kalyuga, S., & Sweller, J. (2016). When instructional guidance is needed. *The Educational and Developmental Psycologist, 33*(2), 149-162. Retrieved from https://www.cambridge.org/core/journals/educational-and-developmental-psychologist/article/when-instructional-guidance-is-needed/309693C5A83EB7485D536B5A2408B22B

Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. (M. Sözbilir, *Çev. Ed.*). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. (Kitabın orjinali: A Concise Introduction ot Mixed Methods REsearch. 1. Baskıdan çeviri).

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi.* (Y. Dede & S. B. Demir, *çev. ed.*). 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık. (Designing and Conducting Mixed Methods Research, 2. Baskıdan çeviri).

Çakmak, Z., Kaçar, T. & Arıkan, İ. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ortaokul sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programına ilişkin görüşleri. *The Journal of Academic Social Science.* (54), 576-597. http://www.asosjournal.com/DergiPdfDetay.aspx?ID=12754 adresinden edinilmiştir.

Çelik, F. (2006). Türk Eğitim Sisteminde Hedefler ve Hedef Belirlemede Yeni Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*. (11), 1-15.

Çoban, O. & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research. 7* (1). 479-505. kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/viewFile/1395/1055 adresinden edinilmiştir. DOI: 10.7596/taksad.v7i1.1395

Demir, Ö. & Acar, M. (2002). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.

Demirel, Ö. (1992). Türkiye'de program geliştirme uygulamaları. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. (7), 27-43.

Demirel, Ö. (2003). *Eğitimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Demirel, Ö. ve Kıroğlu, K. (2008). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

Demirezen, S., & Akhan, N. E. (2013). İlköğretim öğrencilerinin ders çalışma üzerine algıları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. *5*(8), 169-184.

Dickson, K. L., Miller, M. D. & Devoley, M. S. (2005). Effect of textbook study guides on student performance in introductory psychology (abstract). *Teaching of Psychology*, *32*(1). Retrieved from https://eric.ed.gov/?id=EJ724985

Dikbaş, Y. & Kaf Hasırcı, Ö. (2008). Öğrenme stratejileri öğretiminin ve ders işlenişinde kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*. *9*(2), 69-76.

Doğan, Y. & Özçakmak, H. (2014). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetleme becerilerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *11*(28) 153-176.

Doğanay, A. (2005). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk & H. Dilek (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (ss. 17-52), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Driscoll, M. P. (2012). *Öğretim süreçleri ve öğrenme psikolojisi.* (Ö. F. Tutkun, S. Okay & E. Şahin, *Çev.*). Ankara: Anı Yayıncılık. (Psychology of Learning for Instraction, 3. baskıdan çeviri).

Duman, T. ve Çakmak, M. (2003). Ders kitablarının nitelikleri. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (Ekonomik Baskı, ss. 17-32). Ankara: Nobel.

Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. & Çinko, M. (2016). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. 6. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş.

Ercan, M. (2007). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim sosyal bilgiler programlarındaki sanat konularının yeterliliği* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No:204965).

Erdem, A. R. (2005). *Etkili ve verimli (nitelikli) eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Anı Yayıncılık. 3. Baskı. Ankara.

Erden, M. & Akman, Y. (2012). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Erden, M. & Altun, S. (2006). *Öğrenme stilleri*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Erginer, E. (1994). Öğrenmeyi öğretme disiplini geliştirme. *Eğitim ve Bilim*. *18*(94), 15-21.

Erişen, Y. (1998). Program geliştirme modelleri üzerine bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. *4*(1) http://www.kuey.net/index.php/kuey/article/view/630/443 adresinden edinilmiştir.

Ertürk, M. & Güler, E. (2017). 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Muğla ili örneği). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 8, 64-76.

Ertürk, S. (1994). *Eğitimde 'program' geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.

Fer, S. (2011). Öğrenme stilleri ve stil odaklı öğretim tasarımı. S. Fer (Ed.), *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* içinde (ss.199-216). Ankara: Anı Yayıncılık.

Fındıkçı, İ. (2004). *Yaşadıkça eğitim*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme*. 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Gates, A. I., Jersild, A. T., Connell, T. R. M., & Challman, R. C. (1975). *Eğitim psikolojisi*. (N. Z. Sarı, *çev*.) *I*. Üçüncü Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Girgin, G. (2014). Çağdaş eğitim sistemlerinde öğrenci kişilik hizmetleri ve rehberlik. A. Kaya (Ed.), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde (Geliştirilmiş 10. Baskı, ss. 1-34). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gliner, J. A., Morgan, G. A. & Leech, N. L. (2015). *Uygulamada araştırma yöntemleri desen ve analizi bütünleştiren yaklaşım (Research methods in applied settings an integrated approcah to design and analysis).* (S.Turan, *çev. ed*.), Ankara: Nobel Akademik (İkinci Basımdan çeviri.)

Gökalp, M., Akın, P., Gönülal, E. & Kızılhan, P. (2018). Lise öğrencilerinin ders çalışma alışkanlıkları ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kırgızistan örneği). *Sosyal Bilimler Dergisi*. (24), 451-466.

Gökdağ, M. (2004). *Sosyal bilgiler öğretiminde işbirlikli öğrenme, öğrenme stilleri, akademik başarı ve cinsiyet ilişkileri* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 145221).

Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education.* 2. (1), 8-26. http://www.ijtase.net/ojs/index.php/IJTASE/article/viewFile/191/249 adresindne edinilmiştir.

Güngör, İ. (2006). *Öğrenmeyi öğrenme eğitiminin lise birinci sınıf öğrencilerinin matematik ile Türk dili ve edebiyatı dersleri sınav başarısına etkisi (Kayseri ili örneği)* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 211800).

Gürbüz, S. & Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güriş, S. & Astar, M. (2014). *Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik*. Genişletilmiş 2. Basım, İstanbul: Der Yayınları.

Gürkan, T. & Gökçe, E. (1999). *Türkiye'de ve çeşitli ülkelerde ilköğretim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hamarta, E. (2016). Eğitsel rehberlik. M. E. Deniz & A. Erözkan. (Ed.), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde (ss.175-211). Ankara: Maya Akademi.

Horner, D. T. & Siav, S. N. (2007). Effect of study guide usage on student test performance. *Journal on Excellence in College Teaching, 18*(1), 5-17. Retrieved from https://eric.ed.gov/?q=study+guide&id=EJ901619

Horton, S. V., Lovitt, T. C., Givens A. & Nelson, R. (1989). Teaching social studies to high school students with adacemic handicaps in a mainstreamed setting effect of a computerized study guide. *22*(2). Retrieved from http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002221948902200205

Horton, S. V., Boone, R. A., & Lovitt, T. C. (1990). Teaching social studies to learning disabled high school students. effects of a hypertext study guide. (abstract). *British Journal of Educational Technology (BJET), 21*(2), 118-131. Retrieved from https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-8535.1990.tb00283.x

Howe, M. J. A. (2001). *Öğrenme psikolojisi* (Özgün adı: A Teacher's Guide to the Psychology of Learning). Türkçesi: Ebru KILIÇ. İstanbul: Alfa Basım.

Illich, I. (2006). *Okulsuz toplum*. C. Öner (Türkçesi). İstanbul: Oda Yayınları.

İnal, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitimi: Nedir, ne zaman ve neden?. S. İnan (Ed.), *Öğretmenler ve Öğretmen Adayları İçin Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş Kavramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* içinde (ss.1-21). Ankara: Anı Yayıncılık.

İslamoğlu, A. H. & Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul: Beta Basım.

Kabapınar, Y. (2008). Öğrenme anlayışlarının ışığında ders kitabı hazırlama sosyal bilgiler örneği. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* içinde (ss. 201-222). Ankara: Pegem Akademi.

Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi.* Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Kafadar, T. (2013). *Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin kullandıkları öğrenme stratejilerinin çoklu değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 330911).

Karafilik, A. (2007). *Öğrenmeyi öğren 1*.Ankara: Akro Akademi Yayınları.

Karafilik, A. & Kuyucu, E. (2013a). *Öğrenmenin ilkeleri 1 öğrenci yol haritası*. Ankara: Yükseliş Yayınları.

Karafilik, A. & Kuyucu, E. (2013b). *Öğrenmenin ilkeleri 2 öğrenci çalışma rehberi*. Ankara: Yükseliş Yayınları.

Karafilik, A. & Kuyucu, E. (2013c). *Öğrenmenin ilkeleri 3 öğrenci çalışma stratejileri*. Ankara: Yükseliş Yayınları.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 24. Basım. Ankara: Nobel Akademik.

Keskin, Y. (2002). *Türkiye'de II. meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 111187).

Keskin, Y. (2009). Türkiye'de ilkokul programlarında yer alan sosyal bilgiler içerikli derslere ait öğretim programlarının gelişimine tarihsel bir bakış. *Türkiye Sosyal*

Araştırmalar Dergsi (TSA). 2. 107-130. http://dokuman.tsadergisi.org/dergiler_pdf/2009/2009-Agustos/10.pdf adresinden edinilmiştir.

Keyhanmanesh, R., Bavil, F. M., Ghojazadeh, M., Ebrahimi, H., Mazouchian, H. & Saadatlou, M. A. E. (2014). The beneficial effects of applied physiology study guides on dentistry students' learning. *Research and Development in Medical Educational (RDME), 3* (2), 105-107. Retrieved from http://journals.tbzmed.ac.ir/RDME/Manuscript/RDME-3-105.pdf

Kılıç, D. (2008). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* içinde (ss. 37-53). Ankara: Pegem Akademi.

Komisyon. (2015). *İlköğretim 6. sınıf ders kitabı*. MEB Yayınları.

Kılıç, A. ve Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. 2. Baskı. Ankara: Pegerm A Yayınları.

Köstüklü, N. (2014). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Kuş, Z. & Çelikkaya, T. (2010). Sosyal bilgiler öğretimi için sosyal bilgiler öğretmenlerinin beklentileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 69-91.

Küçükahmet, L. (2003). Eğitim programlarında ders kitabının yeri. L. Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* içinde (Ekonomik Baskı, ss. 1-16). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Küçükahmet, L. (2009). *Program geliştirme ve öğretim*. 24. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,

Kürüm Yapıcıoğlu, D. (2012). Öğrenme stilleri. K. Selvi (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde (5. Baskı, ss. 109-126), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Maxworthy, A. G. (1993). Do study gudies improve text comprehension?. *Reading Horizons*, 34 (2), 137-150. Retrieved from https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1448&context=reading_horizons

Mertkan, Ş. (2015). *Karma araştırma tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi.

Mertol İlgar, Ş. (2010). Eğitsel rehberlikte bazı çalışma alanları (motivasyon-verimli ders çalışma-sınav kaygısı). E. İşmen Gazioğlu & Ş. Mertol İlgar (Ed.) *Öğretmen ve*

Öğretmen Adayları İçin Rehberlik içinde (2. Baskı, ss.109-143). Ankara: Pegem Akademi.

Mesleki Yeterlilik Kurum (MYK). (2015). *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*. Ankara. 02.01.2016 tarih ve 29581 sayılı Resmi Gazete'de tebliğ edilmiştir. Kaynak: http://myk.gov.tr/images/articles/editor/130116/TYC_teblig_2.pdf adresinden edinilmiştir.

Meydan, A. (2010). Öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin öğrencilerin dördüncü sınıf 'yaşadığımız yer' ünitesini öğrenmelerine ve kalıcılığa etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (23), 149-157.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2004). *Sosyal bilgiler 4.-5. sınıf programı*. Kaynak: http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=2&kno=38 edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005). *Sosyal bilgiler 6.-7. sınıf programı*. Kaynak: http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=2&kno=39 adresinden edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara. Kaynak: http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20BİLGİLER%20ÖĞRETİM%20PROGRAMI%20.pdf adresinden edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. (2012). Tarih: 12.09.2012, Sayı: 28409. Kaynak: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/dersarac/dersarac.html 06/05/2018 adresinden edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (MEB TEGM). (2017a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)* (Taslak Metin). Ankara. mufredat.meb.gov.tr adresinden edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (MEB TEGM). (2017b*). 11-15 Eylül 2017 okula uyum haftası okullarımızın zilini mutluluğa açalım*. http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/08101138_Okula_Uyum_Haftasi_20170906.pdf adresinden edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği. (2017). Tarih: 10 Kasım 2017, Sayı: 30236. Kaynak:

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/reh_hizm_yon/reh_hizm_yon_0.html adresinden edinilmiştir.

Moffatt, M. P. (1957). *Sosyal bilgiler öğretimi* (N. Oran, *çev*.). İstanbul: Maarif Basımevi.

Mutlu, M. (2008). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğrenme stilleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. (17), 1-21.

National Council For The Social Studies (NCSS). (1994). *Curriculum standards for social studies expectations of excellence.* Retrieved from https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED378131.pdf

Oral, B. (2008). Ders kitaplarının öğretim programlarına uygunluğu. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* içinde (ss. 81-104). Ankara: Pegem Akademi.

Özabacı, N. (2010). Rehberlikte hizmet türleri. E. İşmen Gazioğlu & Ş. Mertol İlgar (Ed.) *Öğretmen ve Öğretmen Adayları İçin Rehberlik* içinde (2. Baskı, ss. 43-73). Ankara: Pegem Akademi.

Özakpınar, Y. (2010). *Öğrenme verimli zihinsel çalışmanın psikolojik koşulları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.

Özçelik, D. A. (2011). *Ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve türkiye'de eğitim programlarının değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* (2), 126-149.

Özdemir, S. M. (2009). Sosyal bilgiler öğretimi programı ve değerlendirilmesi. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (ss. 17-46). Ankara: Pegem Akademi.

Özdemir, S., Yalın, H. İ. & Sezgin, F. (2008). *Eğitim bilimine giriş.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Parlar, H. (2012). Bilgi toplumu, değişim ve yeni eğitim paradigması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. (*4), 193-209.

Pallant, J. (2016). SPSS kullanma kılavuzu SPSS ile adım adım veri analizi. (S. Balcı, B. Ahi, *çev. ed*.). Ankara: Anı Yayıncılık. (SPSS survival manual a step by step guide to data anaysis using IBM SPSS, Altıncı baskıdan çevrilmiştir).

Pritchard, A. (2015). *Öğrenme yolları sınıfta öğrenme teorileri ve öğrenme stilleri*. (Ways Of Learning Learning Theories And Learning Styles In The Classroom). Çevikbaş, M. ve

Çevikbaş, S. (Çev. Ed.). 3. Basımdan Çeviri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Sağlamer, E. (1983). *İlkokulda sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Tekışık Matbaası.

Sak, L. (2004). *Okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay & A. Öcal (Ed.). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde, (ss. 2-18). Ankara: Pegem Akademi.

Selçuk, Z. (2004). *Gelişim ve öğrenme*. 11. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. 12. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sever, R. (2015). Sosyal bilgiler öğretimine giriş. R. Sever (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde, (ss. 1-24). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.

Slavin, R.E. (2006). *Educational psychology teory and practice*. Eighth Edition. U.S.A.: Pearson.

Sönmez, V. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. 8. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. & Alacapınar, F. G. (2016). *Sosyal bilimlerde ölçme aracı hazırlama*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sözer, E. (1998). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilimlerin öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Şahin, M. (2012). Ders kitaplarının mesaj tasarımı ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi (KEFAD)*. *13*(3), 129-154.

Şahin, T. E. (2006). *Sosyal bilimlere giriş (sosyal bilgilerin temelleri).* Ankara: Dikey Yayıncılık.

Şeker, M. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme stillerine uygun etkinliklerin kullanılmasının öğrencilerin öğrenme düzeyi ve kavram yanılgılarının giderilmesi üzerindeki etkililiğinin araştırılması* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 250852).

Şeker, M. (2014). Sosyal bilgiler ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarının öğrenme stilleri açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. *22*(1), 41-56.

Şeker, M. & Oruç, Ş. (2013). Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin öğrenme stillerine ve öğrenme sürecindeki bireysel farklılıklara yönelik algıları. *International Journal Social Science Research,* (2), 68-84.

Şeker, M. & Yılmaz, K. (2011a). Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme stillerinin kullanılmasının öğrencilerin kavram yanılgıları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (1), 308-325.

Şeker, M. & Yılmaz, K. (2011b). Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme stillerinin kullanılmasının öğrencilerin öğrenme düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *19*(1), 251-266.

Şimşek, N. (2015). *Öğrenmeyi öğrenmede alternatif yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tan, H. ve Baloğlu, M. (2006). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tanışık, H. R. (1965). 1962 İlkokul program taslağında toplum ve ülke incelemeleri dersi. H. Aytaç (Editör). *Program Geliştirmede Rehberlik*. Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.

Tarman, B., Ergür, Ş & Eryıldız, F. (2012). Yenilenen sosyal bilgiler programına dair bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *11* (1), 103-135.

Tay, B. (2005). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. *6*(1), 209-225.

Tay, B. (2014). Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin kullandıkları öğrenme stratejileri. *Turkish Studies*. *9*(2),1499-1515.

Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, *8*(27), 461-487. www.ijoess.com adresinden edinilmiştir.

Tekin, H. (2009). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Tekindal, S. (2014). *Okullarda ölçme ve değerlendirme yöntemleri*. Genişletilmiş Gözden Geçirilmiş 4. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık ve Danışmanlık.

Tindall, L. C. (1996). *A comparison of teaching social studies using a traditional textbook approach versus using a literature based approach* (Master's Research Project, Mercer University). Retrieved from https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED401198.pdf

Titiz, M. T. (2000). Okulda yeni eğitim. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Tunçer, B. K. ve Güven, B. (2007). Öğrenme stratejileri kullanımının öğrencilerin akademik başarıları, hatırda tutma düzeyleri ve derse ilişkin tutumları üzerindeki etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. *4*(2), 1-20.

Turan, R. & Ulusoy, K. (2010). Sosyal bilgiler disiplininde tarihin yeri ve önemi. R. Turan & K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* içinde (ss. 41-62). Ankara: Maya Akademi.

Tural, A. (2015). Yapılandırmacı yaklaşımı benimseyen sosyal bilgiler dersi öğretim sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA),* (2), 29-40.

Tuzcuoğlu, S. (2014). Motivasyon (Güdülenme). A. Bakioğlu (Ed.). *Eğitim Psikolojisi* içinde (1. Basım, ss. 297-320). Ankara: Nobel Akademik

Türk Dil Kurumu (TDK). (1998). *Türkçe sözlük,* Cilt: 2 (K-Z), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ulusoy, K. (2011). Sosyal bilgilerde ders kitapları. B. Tay & A. Öcal (Ed.). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde. (ss. 193-221). Ankara: Pegem Akademi.

Uysal, İ. (2006). *Sosyal bilgiler dersinde öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin, öğrencilerin anlama ve yorumlama düzeylerine etkisi* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No: 189373).

Ünal, S. (1999). Aktif öğrenme, öğrenmeyi öğrenmek ve probleme dayalı öğrenme. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* (11), 373-378.

Ünal, Ç. & Çelikkaya, T. (2009). Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler öğretiminde başarı, tutum ve kalıcılığa etkisi (5. sınıf örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 13* (2), 197-212.

Varış, F. (1994). *Eğitimde program geliştirme 'teori ve teknikler'*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.

Vandsburger, E. & Duncan-Daston, R. (2011). Evaluating the study guide as a tool for increasing students' accountability for reading the textbook. *Journal of College Reading and Learning, 42*(1),6-23. Retrieved from ttps://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ961149.pdf

Yaman, T. ve Demir, S. B. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitaplarının kullanımına yönelik bir değerlendirme. *Alan Araştırmaları Dergisi (ALEG). 1*(1), 23-32. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/19127 adresinden edinilmiştir.

Yangın, B. (2008). Ders kitabına yardımcı materyaller. Ö. Demirel & K. Kıroğlu (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* içinde (ss. 55-75). Ankara: Pegem Akademi.

Yazıcıoğlu,Y. ve Erdoğan, S. (2011). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yeşilyaprak, B. (2006). *Eğitimde rehberlik hizmetleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yeşilyaprak, B. (2016). *21. yüzyılda eğitimde rehberlik hizmetleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, E. (2015). *İstatistiksel araştırma yöntemleri araştırma tasarımı – örnekleme – veri toplama teknikleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, R. (2006). *Öğrenmeyi öğrenmek*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Yılmaz, H. & Sünbül, A. M. (2003). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Mikro Yayınları.

Yılmaz, H. & Üre, Ö. (2004). *Rehberlik*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Yiğit, B. & Kaçire, İ. (2015). Ortaokul öğrencilerinin ders çalışma alışkanlıklarının incelenmesine yönelik bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 12*(31), 309-319.

Yorulmaz, E. (2001). *Öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin ilköğretim sosyal bilgiler öğrenci ders başarısı üzerindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). (Özet). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No:101968).

Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de orta öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yüksel, İ. & Sağlam, M. (2012). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.

Yüksel, S. (2011). Öğrenme stratejileri ve sınıflamalar. S. Fer (Ed.), *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* içinde (ss. 149-167). Ankara: Anı Yayıncılık.

EKLER

Ek-1. Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyali [2]

2017-2018 EĞİTİM ÖĞRETİM YILI

SOSYAL BİLGİLER
6.SINIF

KÜLTÜR VE MİRAS ÖĞRENME ALANI
İPEK YOLUNDA TÜRKLER ÜNİTESİ

EĞİTSEL REHBERLİK DESTEKLİ
ÖĞRENCİ KILAVUZ KİTABI

Bu kitapçık, İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitabı (Komisyon, MEB Yayınları, 2015)'ndaki metin ve görsellerinin eğitsel rehberlik ile desteklenmesiyle oluşturulmuştur.

[2] Eğitsel Rehberlik Temelli Ders Materyali, İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitabı (Komisyon, 2015)'ndaki metin ve görsellerin eğitsel rehberlik ile desteklenmesinden oluşmuştur.

İÇİNDEKİLER

ANAYURTTAN ANADOLU'YA 5

İlk Türk Devleti Tarih Sahnesinde 7

Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet 9

Uygarlığa Adını Verenler 14

ATLI ASKERLERDEN MODERN TÜRK ORDUSUNA 18

DOĞU İLE BATIYI BULUŞTURAN YOL: İPEK YOLU. 21

İSLAMİYET'İN DOĞUŞU VE YAYILIŞI. 26

İslamiyet Türkler Arasında Yayılıyor 32

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ. 35

Karahanlılar 35

Gazneliler 38

Büyük Selçuklular 40

KÜLTÜRÜMÜZÜN YAŞAYAN DEĞERLERİ: KUTLAMALAR. 44

BOZKIRIN SANATKARLARI. 47

ÜNİTE SONU ÖZETİ. 54

YÖNERGE

Sevgili Öğrenciler,

Günümüzde hayatta amaçlarımızı ulaşmanın en önemli yolu başarılı olmaktan geçmektedir. Başarılı olmak için de gerekli bilgileri iyi öğrenmemiz gerekmektedir. En önemlisi de **öğrenmeyi öğrenme**miz gerekmektedir. Bu kitapçık sizin konuları daha iyi öğrenebilmenize rehberlik yapması amacıyla hazırlanmıştır.

Konuyu daha iyi öğrenmeniz için yapmanız gereken yönergelere uyarak çalışmaktır.

3. ÜNİTE

İPEK YOLU'NDA TÜRKLER

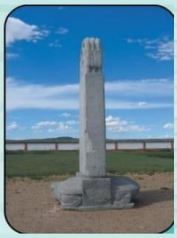

Sevgili Öğrenciler, bu ünitede öğreneceğimiz kazanımlarımıza okuyunuz ve üniteyi baştan sona genel olarak göz atınız. Dikkatinizi çeken yerleri yazınız.

.....

.....

Bu ünitede öğreneceğimiz kazanımlarımız;

1-Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, **Orta Asya ilk Türk devletleri**nin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilecek,

2-Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafî özelliklerini ilişkilendirebilecek,

3-Günümüz **Türk Silahlı Kuvvetleri**'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrayabilecek,

4-**İpek Yolu**'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark edebilecek,

5-Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak **İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışı**nı inceleyebilecek,

6-**Türklerin İslamiyet'i kabulleri** ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark edebilecek,

7-Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak **ilk Türk- İslam devletleri**nin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilecek,

8-Örnek incelemeler yoluyla **kutlama ve törenlerimiz**deki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirebilecek,

9-Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin **Türk kültür, sanat ve estetik anlayışı**na katkılarına kanıtlar gösterebileceksiniz.

Sevgili öğrenciler, ünite konu başlıklarını ve alt başlıkları okuyunuz. Bu başlıkların amacının ne olduğunu, neler anlatmak istediği ile ilgili kendinize sorular sorunuz. Ünite kavramlarının anlamlarını tahmin ediniz. Kavramların anlamlarını sözlükten bulunuz.

Ünite Konu Başlıkları

- **ANAYURTTAN ANADOLUYA**
  - İlk Türk Devleti Tarih Sahnesinde
  - Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet
  - Uygarlığa Adını Verenler
- **ATLI ASKERLERDEN MODERN TÜRK ORDUSUNA**
- **DOĞU İLE BATIYI BULUŞTURAN YOL: İPEK YOLU**
- **İSLAMİYET'İN DOĞUŞU VE YAYILIŞI**
  - İslamiyet Türkler Arasında Yayılıyor
- **İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ**
  - Karahanlılar
  - Gazneliler
  - Büyük Selçuklular
- **KÜLTÜRÜMÜZÜN YAŞAYAN DEĞERLERİ: KUTLAMALAR**
- **BOZKIRIN SANATKÂRLARI**

Ünite Kavramları

Estetik	Kültürel öğe
Fetih	Millet
Gaza	Milli kültür
Gelenek	Ortak miras
İskan	Sanat
Kronoloji	Savaş
Kurultay	Töre
Kut	

Hazırlık Çalışmaları

Sevgili Öğrenciler, bu üniteye ön hazırlık için aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1- Destan, yazıt ve seyahatname kelimelerinin anlamlarını sözlükten bularak söyleyiniz.
2- Yaşadıkları yerlerin iklim ve coğrafi özellikleri insanların yaşamlarını nasıl etkilemektedir? Açıklayınız.
3- Askeri rütbelerden hangilerini biliyorsunuz? Örnekler veriniz.
4- Uluslararası ticaretin ülkelerin birbirleriyle olan siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerine katkısı neler olabilir?
5- İslamiyet'in doğuşu ve yayılması ile ilgili neler biliyorsunuz? Açıklayınız.
6- Türklerin İslamiyet'ten önceki yaşam tarzlarını göz önünde bulundurduğunuzda bu durumun onların İslamiyet'i kabul etmelerine etkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?
7- İlk Türk İslam devletlerinde yaşamış devlet adamlarından ve Türk büyüklerinden birinin hayatını araştırınız.
8- Kutladığımız bayram, özel gün ve törenlerin isimlerini söyleyiniz.
9- Yaşadığınız çevrede ne tür mimari eserler ve el sanatları bulunmaktadır? Örnekler veriniz.

Nasıl Çalışmalıyım ? ? ? ? ?

Sevgili Öğrenciler, bu üniteyi iyi öğrenebilmek için yapmanız gerekenler aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

- Dersten önce konuyu mutlaka okuyunuz.
- Derste anlatılanları dikkatlice dinleyiniz.
- Derste anlamadığınız yerleri mutlaka öğretmeninize sorunuz.
- Konularda önemli kelimelerin ve cümlelerin altını renkli kalemle çiziniz, kitabın yanlarındaki boş yerlere notlar alınız.
- Dersten sonra evde mutlaka konuyu tekrar ediniz.
- Konuları belirli aralıklarla tekrar ettiğinizde öğrendiklerinizi unutmazsınız.
- Kitaptaki her konu başlığını soruya dönüştürerek cevaplayınız. Arkadaşlarınıza anlatınız.

!

Biliyor musun? Başarını sırrı etkili ve düzenli çalışmada saklıdır.
Peki ne yapman lazım?

- Zamanını planla, (ders çalışma planı yap)
- Çalışma ortamını düzenle, (odanı, masanı vb. düzenle)
- Not tut, (özellikle de derste)
- Kitabı iyi oku, (kitabı ilgiyle oku)
- İyi bir dinleyici ol, (dinlerken not alabilir anlaşılmayan yerleri sorabilirsin)
- Öğrendiklerini unutma, (unutmamak için bol bol tekrar et)
- Özet çıkar ve en önemlisi başarmayı iste.

B. Yeşilyaprak, 21.yüzyılda Eğitimde Rehberlik Hizmetleri, s.148-149. Ankara: Nobel Yay. 2016.

Başarmak için öğrenmek; öğrenmek için de nasıl öğreneceğini bilmek gerekir.

Çevremizde okuduklarımız, duyduklarımız beynimize ulaştığında kısa süreli belleğe yerleşir. Belli bir süre sonra tekrar edilmezse bilgiler kaybolur. Bilgileri uzun süreli belleğe taşımanın en önemli yolu tekrardır.

3

Nasıl Öğreniyorsunuz? Öğrenme Stilleri Ölçeği*

Öğrenirken/çalışırken aşağıdaki maddeler size ne derecede uygun?	Tümüyle Katılıyorum (5)	Katılıyorum (4)	Kararsızım (3)	Katılmıyorum (2)	Hiç Katılmıyorum (1)
Sınıftaki araç-gereçlerle çalışmaktan hoşlanırım.	TM	K	KS	KM	HK
Cebimdeki anahtar ya da bozuk paralarla oynamayı severim.	TM	K	KS	KM	HK
El becerisi ile ilgili işler yapmaktan hoşlanırım.	TM	K	KS	KM	HK
Bir telefon numarasını hatırlarken parmaklarımla numaraları tuşlarım.	TM	K	KS	KM	HK
Ders çalışırken kalemi elimde çeviririm.	TM	K	KS	KM	HK
Öğretmen derse hareketli katılımımızı sağlarsa daha iyi öğrenirim.	TM	K	KS	KM	HK
Çalışırken ayakta kalmayı tercih ederim.	TM	K	KS	KM	HK
Bir şeyi yaparak daha iyi öğrenirim.	TM	K	KS	KM	HK
El becerisi gerektiren konuları daha iyi öğrenirim.	TM	K	KS	KM	HK
Problem çözerken, hareket eder ya da objeleri hareket ettirerek düşünürüm.	TM	K	KS	KM	HK
I. Bölüm Toplam					
Gözümde canlandırarak bir şeyi hatırlamaya çalışırım.	TM	K	KS	KM	HK
Dersi dinlerken not alırım.	TM	K	KS	KM	HK
Ders notlarıma bilgi eklemeyi isterim.	TM	K	KS	KM	HK
Bir telefon numarasını hatırlamaya çalışırken, çevirdiğim numaranın telefon üzerindeki dizilişine bakarım.	TM	K	KS	KM	HK
Bir şeyin modelini gördüğümde daha iyi öğrenirim.	TM	K	KS	KM	HK
Çalışırken ders notlarımı grafik, şema ve resimlerle tekrar oluştururum.	TM	K	KS	KM	HK
Bir ödev üzerinde kendi kendime çalışmayı severim.	TM	K	KS	KM	HK
Kavramların net bir şekilde açıklanması için grafik ve şemaların kullanılmasını isterim.	TM	K	KS	KM	HK
Ders sırasında defterime bir şeyler karalamak isterim.	TM	K	KS	KM	HK
Yeni bir yer ararken haritayı etkili bir şekilde kullanabilirim.	TM	K	KS	KM	HK
Ders notlarımı şemalaştırma veya grafikleştirmeyi tercih ederim.	TM	K	KS	KM	HK
Dersi dinlerken bilgileri şemaya veya grafiğe dönüştürürüm.	TM	K	KS	KM	HK
Problem çözerken, problemi çözebilmek için şekil çizerim.	TM	K	KS	KM	HK
II. Bölüm Toplam					
Arkadaşlarımla bir ödev üzerinde çalışmak isterim.	TM	K	KS	KM	HK
Çalışırken müzik dinlemekten isterim.	TM	K	KS	KM	HK
Grupla çalışırken daha çok öğrenirim.	TM	K	KS	KM	HK
Birisi bana sözlü olarak bir şeyi anlatırken dinlemekten hoşlanırım, ama sözünü kesip bende konuşmak isterim.	TM	K	KS	KM	HK
Problem çözerken, problemi kendi kendime seslendiririm.	TM	K	KS	KM	HK
III. Bölüm Toplam					

Kaynak: Meltem GÖKDAĞ, Sosyal Bilgiler Öğretiminde İşbirlikli Öğrenme, Öğrenme Stilleri, Akademik Başarı ve Cinsiyet İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2004.

BÖLÜM	ORT	STİL
I	Toplam ...../10=.....	Hareketsel
II	Toplam ...../13=.....	Görsel
III	Toplam ...../5=.....	İşitsel

Yukarıdaki formu doldurunuz. İşaretlediğiniz seçeneklerin puan değerlerine göre toplayıp ortalamasını alınız. En fazla ortalamaya sahip olan öğrenme stiline uygun öğreniyorsunuz. Öğrenme stilim .....

Öğrenme stilinizi öğrenmek nasıl daha iyi öğreneceğinizi belirlemenizde yardımcı olmaktadır.

4

ANAYURTTAN ANADOLU'YA

Sevgili öğrenciler bu bölümde, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin bilgileri öğrenip çıkarımlarda bulunabilecek, Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafî özelliklerini ilişkilendireceksiniz.

Yaşadığınız yerin coğrafi özellikleriyle iklim arasında nasıl bir ilişki vardır?

Yukarıdaki haritada, ülkemiz de dahil olmak üzere Türklerin yurt edindikleri birçok yer görülmektedir. Peki, tarihi çok eskilere dayanan millet**l**erden biri olan Türkler, dünyanın değişik yerlerine göç etmeden önce nerede yaşıyordu? Biliyor musunuz?

Yandaki haritada gördüğünüz **Orta Asya, yani Türkistan, Türklerin tarih sahnesine çıktıkları anayurtlarıdır**. Türkistan kelime olarak da Türklerin yaşadığı ülke anlamına gelmektedir.

Türklerin ilk anayurdu Orta Asya'dır.

Aşağıda Orta Asya'da iklim ve yeryüzü şekilleriyle ilgili bir metin ve fotoğraf yer almaktadır. İnceleyiniz.

Ülke acımasızdı, koşullar çetindi ve ancak doğanın yasalarına uyanlar sağ kalabilirdi. Çünkü, bu bölge yükseltisi 1200 ila 1400 metre arasında değişen bir yayladır. Ormanlarla kaplı yüksekliklerin eteklerinde çayırlar vardır. Büyük çöküntüler ve yüksekliklerden oluşan bu arazide Altay Dağları'nın yüksekliği 4600 metreden fazladır. Orta Asya çok az yağış almaktadır. Kış mevsiminde sıcaklık -50 dereceye kadar düşer, o zaman da akarsular ve göller donar. Yaz mevsiminde de hava çok sıcak olabilir. Jean Paul Roux, Türklerin Tarihi, Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl, s.118. (Düzenlenmiştir.)

Orta Asya'da karasal iklim görülür. Bitki örtüsü bozkırdır.

? Orta Asya'nın coğrafi özellikleri ve iklimi, Türklerin yaşamını hangi yönlerden etkilemiş olabilir?

Tabloyu doldurunuz.

Orta Asya'da görülen iklim türü	Yaşadığınız yerde görülen iklim türü

5

Türkler, Orta Asya'daki anayurtlarından MÖ'ki dönemlerden itibaren dünyanın değişik yerlerine göç ettiler. Peki, Türkler hangi sebeplerle Orta Asya'dan göç ettiler?

Komşu devletlerin saldırıları yüzünden güven içerisinde yaşayamıyoruz.	Bu kurak topraklar artık karnımızı doyurmuyor.	Salgın halindeki hayvan hastalıkları sürülerimize zarar veriyor.	Nüfusumuz çok arttı, otlaklar hayvanlarımız için yeterli değil.

Türkler çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmışlardır.

MÖ'ki dönemlerde başlayan göçler sonucu Orta Asya'daki Türk nüfus azaldı. Peki, Orta Asya'da yaşamaya devam eden Türkler, nasıl bir hayat sürdürüyorlardı? Aşağıda yer alan metni ve temsili çizimi inceleyerek Orta Asya'daki yaşama ilişkin neler söyleyebilirsiniz?

Büyük bir bölgede farklı boylar olarak yaşamaktayız. Boylarımız, aralarında akrabalık olan ailelerden meydana gelmektedir. Farklı yerlere göç etmemize rağmen aile ve akrabalığa önem verdiğimiz için kültürümüzü ve değerlerimizi koruduk. Bizim gelenek**l**erimize göre evlenme; evlenen kız veya erkeğin ayrı bir ev kurması anlamına gelir. Ailelerimiz; anne, baba ve çocuklardan meydana gelmektedir. Başlıca geçim kaynağımız hayvancılıktır. Tarım yapılabilecek çok az toprağa sahibiz. Özellikle **at ve koyun en çok yetiştirdiğimiz hayvanlar**dır. Beslediğimiz hayvanlara ot ve su bulmak için yerleşik bir hayat yerine, yaz ve kış mevsimlerinde farklı yerlerde yaşarız. Arabalar üzerinde taşıdığımız çadırları hayvanlar için elverişli otlaklara kurar, mevsimlere göre yer değiştiririz. Baharda ve yazları; otu, suyu bol olan yüksek yaylalara; kışları da soğuktan korunabileceğimiz alçak düzlüklerde bulunan evlerimize göçeriz. Kısaca bu yaşam biçimimize **konargöçer** yaşam denmektedir. At, bu yaşam biçiminde biz Türklerin en büyük yardımcısıdır. Atlarımız sayesinde pek çok yere hakim olduk, **hareket kabiliyeti yüksek ordular**ımızla güçlü devletler kurduk, farklı yerleri yurt edindik.

Orta Asya'daki ilk Türkler konargöçer (göçebe) bir hayat sürüyorlardı.

Hayvancılıkla uğraşıyorlardı.

! En iyi öğrenme, başkalarına öğreterek olmaktadır. Bunun için anladıklarınızı anlatmak önemlidir.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

6

İlk Türk Devleti Tarih Sahnesinde

İlk Türk devletleri ile ilgili neler biliyorsunuz?

Orta Asya'da bilinen **ilk Türk devleti Hunlar** tarafından kuruldu. Teoman, Asya Hun Devleti'nin bilinen ilk hükümdarıdır (MÖ 220-209). Teoman'dan sonra tahta geçen oğlu Mete döneminde devletin sınırları hızla genişledi. Mete, Hunlar'ın doğusunda yer alan Çin'e karşı akınlar düzenlemeye başladı. Amacı devleti açısından tehlikeli gördüğü Çin'i baskı altına almaktı. Çin'e karşı düzenlenen akınlarda Hun ordusunun önündeki en büyük engel, Çin Seddi idi.

Tarihte bilinen ilk Türk devleti Hunlar'dır.

? Aşağıda yer alan Çin Seddi'ne ait fotoğrafı ve metni inceleyerek setin hangi amaçla inşa edildiğini söyleyiniz.

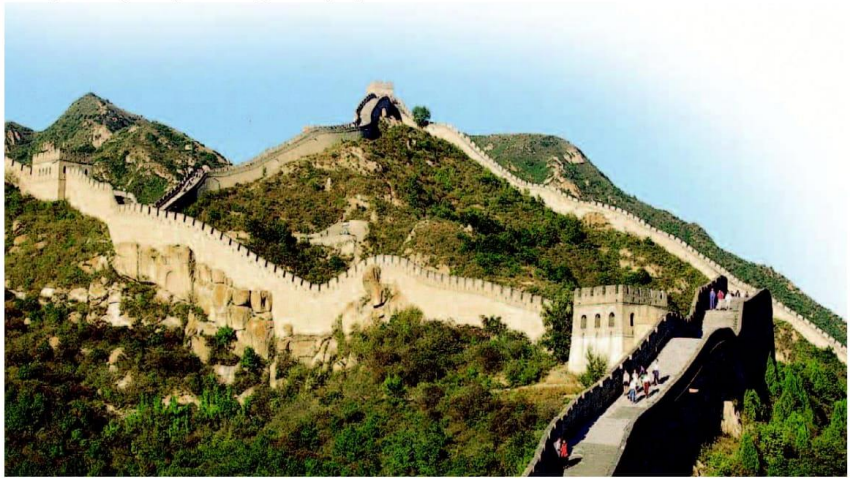

Yüksekliği 8 metreyi bulan Çin Seddi yaklaşık 6 bin km. uzunluğundadır.

Çin'in kuzeybatısında yaşayan ve büyük bir askeri güce sahip olan Hunlar, Çin ordularını sürekli bozguna uğratıyorlardı. Bu sebeple Çin Devleti, Hun saldırılarını önleyebilmek için önce gözetleme kuleleri inşa etti. Bir süre sonra da gözetleme kulelerinin aralarını kapatarak Hun-Çin sınırı boyunca büyük bir duvar ördü ve Büyük Çin Duvarı denen savunma hattı, işte böyle ortaya çıktı.
Faris Çerçi, Hunlar'da Sosyal, Siyasi Hayat ve Devlet İlişkileri, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, C. V, Sayı 1, 2003, s.62. (Düzenlenmiştir.)

Çinliler, Hun akınlarından korunmak için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir.

Aşağıdaki haritayı inceleyiniz. Asya Hun Devletinin sınırlarının nerelere kadar uzandığını söyleyiniz.

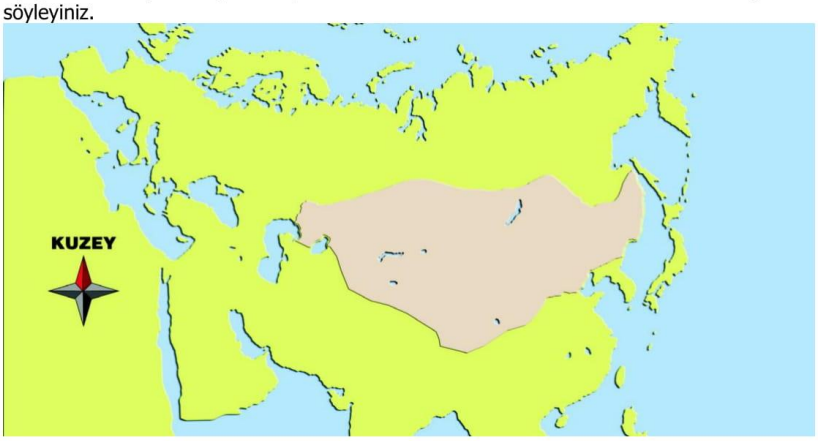

7

Mete, gerçekleştirdiği fetihlerle Hun Devleti'ni Asya'nın en büyük devleti haline getirdi. Mete'nin hayatı, Oğuz Kağan Destanı'nın kahramanı Oğuz Kağan ile büyük benzerlik göstermektedir. **Oğuz Kağan Destanı**'ndan alınmış aşağıdaki bölümü okuyunuz.

Oğuz Kağan büyük bir toy (kurultay) tertip etti. Halka emirler gönderdi... Oğuz Kağan, halkı çağırınca halk birbirine danıştı ve geldi. Türlü yemekler, tatlılar yediler; türlü şuruplar içtiler. Ondan sonra Oğuz Kağan, dört tarafa emirler yolladı. Fermanlar yazdı, elçiler gönderdi. Bu fermanlarda şöyle yazılmıştı: "Ben Türk kağanıyım ve yeryüzünün dört yanının hükümdarı olsam gerek. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse hediyelerini kabul ederek onu dost edinirim. Kim baş eğmezse onu düşman sayarak ona karşı asker çıkarırım."

Oğuz Kağan Destanı, Hunlara aittir.

Birçok ülkeyi fetheden Oğuz Kağan'ın ülkesine dönmesi şerefine yapılan toyda doksan bin koç kesildi ve altın otağ (çadır) kuruldu. Oğuz Kağan, çocuklarını yanına çağırarak onlara nasihatte bulundu. "Bundan sonra oğullarımdan kim başa çıkarsa beraberce hareket etsinler. Eğer birlikte hareket eder, bir ağızdan konuşursanız sahip olduklarınızı korursunuz. Ama diliniz bir olmazsa fethettiğiniz yerler elinizden çıktığı gibi, vatanınızı ve canınızı da kaybedersiniz. Saadettin Gömeç, Türk Destanlarına Giriş, s. 51-102. (Düzenlenmiştir.)

? Oğuz Kağan, çocuklarına neden böyle bir nasihatte bulunmuş olabilir?

Mete'nin ölümünden sonra zamanla devlet, gücünü yitirmeye başladı. **Taht kavgaları** sonucu zayıflayan Asya Hun Devleti, Kuzey ve Güney Hun Devleti olarak ikiye ayrıldı. Hunların önce kuzey, sonra güney kolu son buldu (MS 216).

375 yılında meydana gelen Kavimler Göçünün çok önemli sonuçları olmuştur.

Asya Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Hunların bir kısmı batıya doğru göç etti. Hunlar önce Karadeniz'in kuzeyine geldiler. Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan kavimler Hunlar'ın ilerlemesinden endişe ederek yaşadıkları yerleri terk ettiler. Avrupa'nın farklı yerlerine göç ettiler. Bu kavimlerin ardından Hunlar da Avrupa'nın içlerine doğru ilerlediler (375). Tarihte **"Kavimler Göçü"** olarak adlandırılan bu olay sonucunda farklı yerlere göç ederek kaynaşan milletler İngiliz, Fransız, İspanyol vb. günümüz milletlerini meydana getirdi. Bu olay tarihçilerin önemli bir bölümü tarafından **İlk Çağ'ın sonu, Orta Çağ'ın başlangıcı** olarak kabul edildi. Avrupa'nın büyük bölümüne hakim olan **Roma İmparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı**. Avrupa'nın ortasına kadar ilerleyen Hunlar, **Avrupa Hun Devleti**'ni kurdular.

Konu ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

Hunlarla ilgili öğrendiklerim.....
.....
Kavimler Göçü ile ilgili öğrendiklerim.....
.....
.....

! Zaman Planlaması

Zamanınız değerlidir. Etkili çalışmak için zamanınızı planlamalısınız. Günlük olarak hangi derslere ne kadar çalışacağınızı gösteren bir tablo yaparak bu planlamayı uymalısınız. 40 dakikalık çalışma aralarına 10-15 dakika dinlenme sürelerini eklemeyi unutmayınız.

	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	C.tesi	Pazar
..../....							
..../....							
..../....							
..../....							
..../....							
..../....							
..../....							

8

Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet

Günümüzde adında Türk adı geçen hangi devletleri biliyorsunuz?

Asya Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Orta Asya'daki Türk boyları siyasi birlikten yoksun olarak dağınık şekilde yaşamaya başladılar. 552 yılında dağınık Türk boylarını bir araya getirmeye başlayan Bumin Kağan, **Kök Türk Devleti**'ni kurdu. Kök Türkler 552'den 659'a kadar Orta Asya'ya hakim oldu. 659'dan 682'ye kadar Çin egemenliği altına giren Kök Türkler bu tarihte tekrar Orta Asya'ya hakim oldular.

Kök Türk Devleti, Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir.

Kök Türklerin tarihini Orhun Kitabeleri'nden, Kök Türklerin kendi anlatımından dinlemeye ne dersiniz? **Orhun kitabeleri**; Kök Türk hükümdarı Bilge Kağan, kardeşi ordu komutanı Kültigin, vezir Tonyukuk adına yazılmış **Türk isminin geçtiği ilk Türkçe kitabelerdir.** Bu kitabeler halkın görmesi, ibret alması için taşa yazılmış öğütlerdir. Bu kitabelerde ibret alınacak neler var, birlikte bakalım.

Orhun Kitabeleri, Bilge Kağan, Kül Tigin ve Tonyukuk adına dikilmiştir.

Bumin Kağan ve kardeşi İstemi Kağan tahta çıktıktan sonra Türk halkının ülkesini, yasalarını ele alıp düzenlemişler. Dört taraftaki düşmanı mağlup edip dağınık Türkleri bir araya getirmişler. Bumin, bilge ve yiğit bir kağanmış. Komutanları da bilge ve yiğitmiş. Beyleri ve halkı birlik içerisindeymiş. Ülkeyi bu sayede iyi yönetmiş. Kendisinin vefatından sonra bilgisiz hakanlar tahta çıkmış, komutanları da bilgisiz ve kötüymüş. Yöneticilerle halkı arasında uyum yok olmuş. Çin, yöneticileri birbirine düşürdüğü, beyleri ve halkı birbirine karşı kışkırttığı için, Türk halkının ülke toprakları elinden çıkmış, Çin hükümdarına bağlanmış. Daha sonra Gök Tanrı, Türk halkı yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlteriş Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u göndermiş. Babam, ülkesiz ve hakansız kalmış olan halkı bir araya getirmiş. Babamın vefatından sonra amcam Kapgan Kağan ile atalarımızın, dedelerimizin sahip olduğu topraklardaki az halkı düzene sokup örgütleyip halk haline getirdik. Ben (Bilge Kağan), kardeşim Kültigin ile beraber fetihler yaptım. Dört bir tarafa dağılmış olan halkı, dönüp geldiler. Tanrı, lütfettiği içi, talihim ve kısmetim olduğu için, ölecek olan halkı diriltip besledim, sırtı açıkta olan halkı giydirdim, yoksul olan halkı zengin ettim. Az olan halkı çoğalttım. Dört taraftaki halkı alıp kendime bağladım. Türklerin düşmanlarını yok ettim. Onların hepsini devletime bağladım."
Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, s.9-19. (Düzenlenmiştir.)

Orhun Kitabeleri, ilk Türkçe kitabelerdir.

? Orhun Kitabeleri'ne göre hükümdarın görevleri nelerdir?

? Orhun Kitabeleri'nde hangi devlet adamlarının ismi geçmektedir?

Orhun Kitabeleri'nde yer alan sözlerini okuduğumuz Bilge Kağan 734 yılında öldü. Ölümünden sonra yerine geçen kağanlar ülke içinde birliği sağlayamadılar. Devlete bağlı Basmil, Karluk ve Uygur boylarının isyanı sonucu Kök Türk Devleti son buldu (744).

Türk tarihini bilen ve tüm yönleriyle araştırılmasını isteyen Atatürk'ün Kök Türkler ile ilgili neler söylediğini aşağıdaki metinden öğrenelim.

"Türkler, on beş yüzyıl önce Asya'nın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü kabiliyetine belirti olmuş birer unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın elçilerini kabul eden bir Türk devleti, ecdadımız olan Türk milletinin kuruduğu bir devlet idi." Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 276.

9

Atatürk, Türklerin köklü ve zengin bir tarihe sahip olduğunu vurgulamış, I. Üniteden hatırlayacağınız gibi Türk tarihinin araştırılması için Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasına öncülük etmiştir. Peki, Kök Türk Devleti'nden günümüze neler ulaştı? İlk Türk devletlerinden günümüze ulaşan kültürel mirasın korunmasında ülke olarak üzerimize düşen görevler nelerdir? Bu sorunun cevabını aşağıdaki metni ve altında yer alan fotoğrafları inceledikten sonra verelim.

Atatürk, Türk tarihinin araştırılması için Türk Tarih Kurumu (TTK)'nun kurulmasına öncülük etmiştir.

Kültürel mirasımızın korunmasına önem veren Türkiye, Orhun Kitabeleri'ni sahiplenerek kısa adı TİKA olan Türkiye İşbirliği ve Kalkınma İdaresi tarafından yürütülen bir proje kapsamında bu eserleri koruma altına aldı. Bu çerçevede **Moğolistan'da Bilge Kağan ve Kültigin Kitabeleri'nin** bulunduğu yere Orhun Müzesi inşa edildi. Bunlardan başka TİKA'nın bölgede yürüttüğü kazı çalışmaları esnasında bulunan 4500'den fazla tarihi eser (Bilge Kağan'a veya bir yakınına ait olduğu tahmin ediliyor) Moğolistan'ın başkenti Ulan Batur'daki Ulusal Tarih Müzesi'nde sergilenmektedir.

Orhun Kitabeleri, günümüzde Moğolistan'dadır.

Orhun Müzesi

Bilge Kağan Hazineleri

Kök Türklerden günümüze ulaşan kültürel öğelerden biri de **Ergenekon Destanı**'dır. Aşağıda bu destanlardan alınan bölümü ve temsili resmi inceleyiniz.

Çinliler ve Moğolların başını çektiği halklar, Türk milletini tuzağa düşürerek, büyük bir bozguna uğrattılar. Kurtulabilenler bir dağa kaçtı. Ortasında otlakları, ağaçları, nehirleri ve gölleri olan bir ovada yaşamaya başladılar. Zamanla sayıları çoğaldı, buraya sığmaz oldular. Ergenekon adı verilen bu yerden çıkmak için dağın içindeki **demir madenini eriterek yol açtılar**. Yolun açıldığı günü hayatlarının yeniden başlangıcı, yeni yılın ilk günü olarak kabul ettiler. Yolun açıldığı günün yıl dönümlerinde çeşitli oyunlar, eğlenceler ve spor müsabakaları düzenlediler; atalarına kurban kestiler. Saadettin Gömeç, Türk Destanlarına Giriş, s. 204-207. (Düzenlenmiştir.)

Ergenekon Destanı, Kök Türklere aittir.

10

Orhun Kitabeleri'ni incelediğimizde ilk Türk devletleriyle ilgili önemli bilgilere ulaşmaktayız. Kitabelere göre, **Türk hükümdar ve ailesine devleti yönetme yetkisi Tanrı tarafından veriliyordu**. Bu inanışa, "kut" denilmiştir. Kitabelerde geçen "Tanrı, Türk halkı yok olmasın diye babam İlteriş Kağan'ı, annem İlbilge Hatun'u göndermiş, Tanrı beni hakan olarak tahta oturttu" ifadeleri bu inanışı göstermektedir.

Eski bir kaynakta kut, şöyle açıklanmıştır.

"Hükümdarlığa giden yol kuttan geçer, bey bu makama sen kendi gücün ve isteğin ile gelmedin, onu sana Tanrı verdi, hükümdarlar iktidarı Tanrı'dan alırlar." İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, s.250.

Kut, devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılmasıdır

İlk Türk devletlerinde halkın geniş haklara sahip olduğunu görüyoruz. Halk, kendine ait sürülere sahipti. Yerleşik hayatı tercih edenler de kendi arazilerinde tarım yapıyorlardı.

Sosyal hayatı düzenleyen yazılı olmayan **"töre" denilen kanunlar** vardı. Töre, halkın kendi içinde ve devletle halk arasındaki ilişkileri düzenliyordu. Töre sayesinde, Türk devletleri sınırları içerisindeki insanlar güven içerisinde yaşıyordu. Devlet, halkının tüm ihtiyaçlarını karşılıyor ve onları koruyordu. Kaynaklara göre; Türklerin, Kök Türklerden sonra kurduğu Uygur Devleti'nde yoksul kimse çok azdı. Bu konuda bir Çin kaynağında Türklere dair şunlar yazılıdır:

Türklerde yukarıdakiler (yöneticiler), aşağıdakilere (halka) iyilikle davranıyorlar. Aşağıdakiler de yukarıdakilere bağlılıkla hizmet ediyorlar. Bir ülkeyi idare etmek, bir vücudu idare etmek gibi olduğu için ülkenin nasıl idare edildiği hissedilmiyor. Çin'de üsttekiler, alttakiler birbirinden nefret ediyorlar. Türklerde ayrıntılı kurallar yok, ama devletin idaresi bir insanın vücudu gibi çalışıyor. Her şey birbirine bağlı düzen içinde gerçekleşiyor.
Ahmet Taşağıl, Eski Türklerde Devlet İdaresi, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Sayı 58, s. 58-62. (Düzenlenmiştir.)

Türklerde yazılı olmayan kanunlara töre deniliyordu.

? Bu metne göre, Türk devlet yönetimi ile Çin devlet yönetimi arasında ne gibi farklılıklar olduğu söylenebilir?

Peki, kağanlar devleti yönetirken kararları nasıl alıyorlardı?

Devleti yöneten kağanlar önemli kararları kurultay denilen bir meclise danışarak alırlardı. Kurultaylarda **siyasi, askeri ve ekonomik kararlar alınırdı**. Kurultay devlet yönetiminde son derece önemli bir meclisti. Kök Türk hükümdarı Bilge Kağan'ın devletin merkezini surlarla çevirme ve yerleşik yaşama geçme teklifi meclis tarafından kabul edilmemiştir.

? Türklerin yaşam biçimini düşündüğünüzde kurultayın bu teklifi reddetmesinin sebebi ne olabilir?

Kurultay, devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı yerdir.

Kurultaya, boy beyleri ve hatun da katılırdı.

Türkler, geçimlerini nasıl sağlıyorlar, günlük yaşamlarında nelerle uğraşıyorlardı, biraz daha ayrıntılı olarak bu sorunun cevabını verelim.

Türkler, **verimli topraklarda tarım** yapmışlardır. Orta Asya'nın büyük çoğunluğu bozkırlardan oluşmakta ise de tarıma elverişli yerler de vardı. Kök Türklerde, hemen her ailenin ekip biçtiği, suladığı bir tarlası vardı.

Kurultaya hakanın yanında hatunun da katılması kadına verilen önemi gösterir.

"Kök Türk kağanı Kapgan'ın Çin ile yaptığı anlaşmanın bir maddesi, Çin'in Kök Türklere üç bin ziraat aleti ile bin iki yüz elli ton tohumluk darı teslim etmesi hükmünü taşıyordu. Arkeolojik kazılarda, Altay bölgesinde Hunlar zamanında açılmış sulama kanallarına rastlanmıştır. Tötü ırmağından açılan kanal, Altay'larda tarımın yapıldığının işaretidir. Kök Türkler zamanında kullanıldığı anlaşılan Tötü kanalının boyu 10 km'ye yakındı ve o kadar yüksek teknik bilgiye dayanmakta idi ki, Ruslar 1935'te bu kanalı aynen kullanmaya devam ettiler." İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, s. 327.

? Metne göre Tötü kanalının açılması Kök Türklerin hangi alanda gelişmiş bir millet olduğunu göstermektedir?

Ergenekon Destanı'nda, Türklerin demiri eriterek Ergenekon'dan çıktıklarını öğrenmiştik. **Türkler, tarihte demir madenini ilk işleyen milletlerdendir**. Başlıca mesleklerinden biri madencilik olan Türkler; savaş aletleri, tabaklar, maşrapalar, heykeller vb. eşyalar yapmışlardır.

Çinli bir seyyah da Türklerin bu özelliğini şu şekilde ifade etmiştir.

"Türkler, usta sanatkarlardır. Onlar altın, gümüş, bakır ve demir kap yapımında çok ustadırlar." Özkan İzgi, Kutluk Bilge Kül Kağan, Bögü Kağan ve Uygurlar, s. 72.

Türkler demircilikte ileriydiler.

Madencilik dışında diğer el sanatlarında da yetenekli olan Türklerden günümüze bakalım neler ulaşmış?

"Orta Asya Türklerine ait bir mezardan hayvan figüleriyle işlenmiş gümüş levhalar, eyer takımları, üç ayaklı masalar, çeşitli ağaç eşya, tunç kazanlar, seramik eşyalar, renkli cam boncuklar, çatal gibi kullanılan çubuklar, araba tekerlekleri, mücevherler, elbiseler çıkarılmıştır." Türk Dünyası El Kitabı. s.297.

Orta Asya'da ilk Türk devletleri dönemine ait seramik ve madeni eserler.

İlk Türk devletlerinde hükümdarlara verilen ünvanlar şunlardır.
1-.....
2-.....
3-.....

Köktürk Devleti ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

!Çalışma Ortamını Düzenleme

Sevgili öğrenciler, ders çalıştığınız ortam sessiz, uygun sıcaklıkta ve ferah olmalıdır. Ders çalışırken televizyon vb. cihazlar açık olmamalıdır. Dersinizi mümkünse masada çalışmalısınız. Ders çalışma esnasında zihninizi dağıtacak eşyalardan uzak durmalısınız.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

13

Uygarlığa Adını Verenler

Uygur kelimesi ile uygar kelimesi arasında sizce bir ilişki olabilir mi?

Asya Hun ve Kök Türk devletlerinden sonra Orta Asya'ya Uygurlar hakim oldu. Yüzyıllar boyu bu iki devlete bağlı olarak yaşayan Uygurlar, bazı Türk boylarının da desteğiyle Kök Türk Devleti'ne son vererek kendi devletlerini kurdular (744). Uygur Devleti'nin kuruluşu **Türeyiş Destanı**'nda şu şekilde anlatılmıştır:

Türeyiş Destanı, Uygurlara aittir.

Göç Destanı da Uygulara aittir.

Uygurların inanışlarına göre, onların ilk türedikleri yer, Orhun Nehri kenarıydı. Bu nehrin kaynağı Karakurum denilen dağdır. Dağdan otuz tane dere ve çay çıkardı. Her suyun kenarında bir boy oturuyordu. Orhun'un kıyısında Uygurların başlıca iki kabilesi vardı. Nüfusları çoğalınca, diğerleri gibi bir araya gelip içlerinden birisini başkan seçerek ona itaat ettiler. Böylece aradan beş yüz sene geçti. Uygur boylarının belli bir başları ve büyükleri yoktu. Her zaman, içlerinden birisi başarı kazanıp kabilesine reis olurdu. Nihayet boylar bir araya gelip umumi işleri halledebilmek için bir hana ihtiyaçları olduklarını bildirdiler. Bundan sonra onların başı, Bögü Kağan oldu.
Saadettin Gömeç, Türk Destanlarına Giriş, s. 230. (Düzenlenmiştir.)

? Destana göre Uygurlar kağanlarını nasıl seçiyorlardı?

Uygurlar kendilerinden önce Orta Asya'ya hakim olan Hunlar ve Kök Türkler gibi dağınık Türk boylarını bir yönetim altında topladılar. Komşuları Çin ile dostluk kurarak ticari ilişkileri geliştirdiler. Zaman içinde **Uygurlar konargöçer hayatı bıraktılar, dinlerini değiştirdiler.** Yerleşik yaşama geçiş ve din değiştirme gibi uygulamalar devleti güçsüz düşürdü. Kuraklık ve şiddetli geçen bir kışın ardından Kırgız boyunun saldırısıyla devlet parçalandı (840).

Uygurlar, yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir.

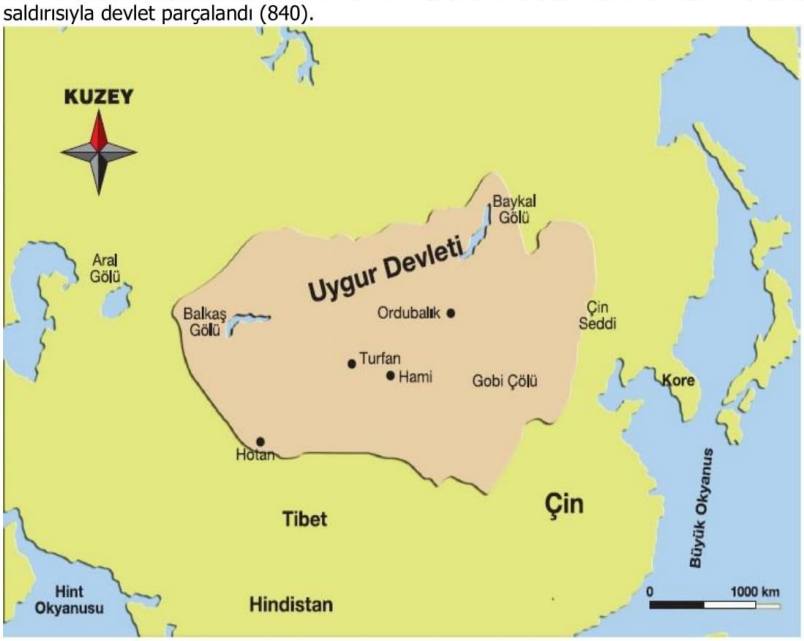

?Aşağıdaki tarih şeridini inceleyiniz. Hangi Türk devleti diğerlerinden daha uzun süre varlığını sürdürmüştür? (Tarih şeridinde olaylar kronolojik olarak verilir.)

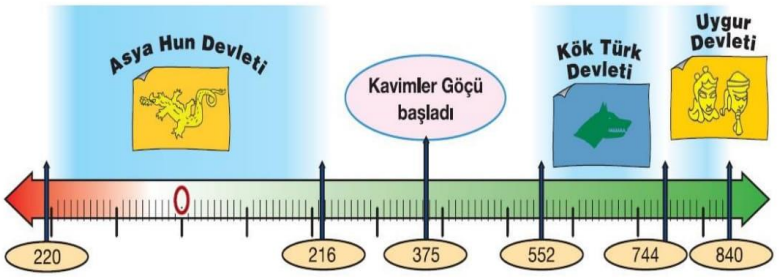

Uygurların günlük yaşamlarında, kendilerinden önce kurulan Türk devletlerinin yaşamlarından farklılıklar var mıydı? Bu sorunun cevabını aşağıdaki bölümden öğrenelim.

Uygurlar, kendilerinden önce kurulan Türk devletlerinden farklı olarak **yerleşik hayatı** seçtiler, şehirleri kurdular. Surlarla çevirdikleri şehirlerde saraylar, tapınaklar, evler ve dükkanlar inşa ettiler.

Uygurlar yerleşik bir yaşam sürdüklerinden kalıcı mimari eserler bırakmışlardır.

Uygur Kağanlığı'nın başkenti Karabalgasun şehrinde, ahşap ve tuğladan yapılmış yapılar da yer alıyordu. Kaynaklarda şehrin demirden yapılmış on iki büyük kapısından ve içerisindeki dükkanlardan da söz ediliyor. Saadettin Gömeç, Türk Kültürünün Ana Hatları, s.96. (Düzenlenmiştir.)

Uygur duvar resimleriyle süslü Bezeklik kalıntıları

Uygurlar yerleşik hayata geçtiklerinden tarımla daha çok ilgilenmişlerdir.

Yerleşik hayatı benimsediklerinden **Uygularda özellikle tarım** gelişmişti.

"Uygur topraklarında ovadan geçen bir nehrin yönü yer değiştirilerek kanallarla bahçeler ve tarlalar sulanırdı. Bu suların gücüyle büyük değirmenler işletilirdi. Ovada her türlü tahıl yetiştirilirdi. Örneğin, kavun ve karpuz Çin'e bu bölgeden gitmişti. Çinliler günümüzde karpuza hala "Hami kavunu" derler."Bahattin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları I, s.84.

Uygar kelimesi Uygurlardan gelmektedir.

Uyguların, uygarlığa adını verdiklerini konunun başında belirtmiştik. **"Uygur" ve "uygar"** kelimelerinin aynı kökten gelmesinin sebebi ne olabilir?

? Aşağıdaki dergi haberini ve resmi inceleyiniz. Uygurların, uygarlığa katkıları ile ilgili neler söylenebilir?

Matbaanın Mucidi Johann Gutenberg Değil Basım İşinin Bulucusu Türkler ve Çinliler

Uygurların yaşadığı Turfan bölgesinde yapılan kazılara göre basım işinin ülkemizde sanıldığı gibi Johann Gutenberg tarafından bulunmadığı, VIII. yüzyılda Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan'da bulunduğunu ortaya çıkarıyor. Turfan'daki tahta harflerle yapılan eşsiz güzellikteki baskılarda resimler de dikkat çekiyor. Dini belgeler, resmi evraklar, yıllık takvimlerin çoğunlukta olduğu binlerce kitap tahta oyma harflerle basılarak geniş bir alana dağıtılmış.

Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 309, s. 604.

Uygur alfabesi ile yazılmış bir metin

Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin adınız yazar mısın?

Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletleri

....

! Özet Çıkarma

Sevgili Öğrenciler, öğrendiğinizi özetlemek öğrenmenizin kalıcılığını sağlar. Özetleme için önce metni okuyup metinle ilgili kendinize sorular sorun. Metnin başlığını inceleyiniz. Metindeki önemli yerleri ve ana cümleleri tespit ediniz. Özetinizi yazdıktan sonra tekrar gözden geçirip eksikleri giderebilirsiniz.

16

Aşağıdaki devletler ile ait oldukları destanları eşleştiriniz.

Hunlar	Ergenekon Destanı
Kök Türkler	Göç ve Türeyiş Destanı
Uygurlar	Oğuz Kağan Destanı

Uygur Devleti ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

?Konu ile ilgili bir soru yazınız. Soruyu arkadaşınıza sorabilirsiniz. Sorunun cevabını arkadaşınızla cevaplandırınız.

.....
.....
.....

KONU ÖZETİ

Anayurttan Anadolu'ya

Türklerin ilk anayurdu Orta Asya'dır. Orta Asya dağlık bir alan olup karasal iklim görülmektedir. Kışın çok soğuk yazın çok sıcak olmaktadır. Türkler, çeşitli nedenlerle farklı yerlere göç etmişlerdir.

Orta Asya'da yaşayan Türkler, hayvancılıkla uğraşıp göçebe hayat sürmekteydi. Türklerde atın yeri çok önemliydi.

İlk Türk Devleti Tarih Sahnesinde

Bilinen ilk Türk devleti olan Hunlar, Çinliler ile mücadele etmişlerdir. Çinliler Hun akınlarından korunmak için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir. Oğuz Kağan Destanı Hunlara aittir. Hunların yıkılmasından sonra Türkler batıya doğru ilerlemesiyle diğer kavimler de Avrupa'ya doğru ilerleyince Kavimler Göçü meydana geldi.

İlk Türk devletlerinde devlet meselelerini görüşüldüğü yer kurultaydır.

Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet

Türk adıyla kurulan ilk devlet Kök Türkler olup Orhun Kitabeleri Kök Türklere aittir. Orhun Kitabeleri bilinen en eski Türkçe metinlerdir. Ergenekon Destanı Kök Türklere aittir.

İlk Türk devletlerinde, devleti yönetme yetkisini Tanrı tarafından verildiğine inanılmasına kut denilmiştir.

Uygarlığa Adını Verenler

Uygur devleti kendinden önceki Türk devletleri gibi göçebe bir yaşam sürmemiş yerleşik hayata geçmiştir. Ayrıca Mani dinine geçerek et yememişler ve savaşçılık özelliklerini kaybetmişlerdir. Medeniyet olarak çok geliştikleri için uygar kelimesi Uygurlardan gelmektedir. Türeyiş ve Göç destanları Uygurlara aittir.

(Konu özetini üç defa tekrar ediniz.)

!Not Tutma

Sevgili öğrenciler, öğrenmenin en iyi olması için gerekli şartlardan birisi not tutmadır. Not tutarak bilgilerimizin kalıcılığını sağlamış oluruz. Not tutarken kısaltmalar yapabilir, sadece ana noktaları yazabilirsiniz.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

17

ATLI ASKERLERDEN MODERN TÜRK ORDUSUNA

Sevgili öğrenciler bu bölümde, Günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrayacaksınız.

Ordumuzun hangi görevlerini biliyorsunuz?

Yan tarafta Türk Kara Kuvvetlerini sembolize eden bröveyi görüyorsunuz. Brövedeki tarih neyi ifade ediyor olabilir?

Mete'nin Asya Hun Devleti tahtına geçiş tarihi olan **MÖ 209 yılı Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi** olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebini öğrenmek için zaman içinde **Mete** dönemine bir yolculuk yapalım. Mete'nin sözlerini okuyalım. Metnin altında yer alan temsili Hun askeri çizimlerini inceleyelim.

Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluşu Mete Dönemine dayanmaktadır.

Babam Teoman, beni komşu bir millete rehin vererek tahta geçme hakkımı elimden almak istedi. Türk töresine aykırı bu durum karşısında rehin verildiğim ülkeden kaçarak ülkeme döndüm. Ülkeme geri döndükten sonra babamın verdiği on bin kişiden oluşan ve tümen adını verdiğim askerlerimi (süvari) **binli, yüzlü ve onlu** gruplara ayırarak başlarına binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı atadım. Hızlı hareket edebilmeleri için askerlerimi ağır silahlar yerine ok ve yay gibi hafif silahlarla donattım. Bu askeri düzen sayesinde tahta geçtim ve Türk boylarını bir araya getirerek Asya Hun Devleti'ni büyük bir devlet haline getirdim. Düşmanların saldırılarına karşı vatanımızı tüm Türk milleti kadın erkek, yaşlı genç ayırt etmeksizin savunduk. Bu mücadelemizden sonra **"ordu millet"** olarak tanındık.

Mete Han, orduda onluk, yüzlük ve binlik sisteme ayırmıştır.

Türklerde herkes savaşçı olduğu için kendilerine ordu millet denilmiştir.

Hun Süvarisi

Hun Okçusu

? Mete'nin anlatımına ve temsili Hun askeri çizimlerine göre Türk ordusunun en dikkat çekici özelliği nedir?

Binlerce yıl önce Mete'nin temelini attığı Türk ordusunun tarih boyunca gösterdiği değişim ve ilerlemeyi İstanbul'daki Askeri Müze'de görmeye ne dersiniz? Müzeye gitme imkanınız yok mu? Bu müzeyi sanal olarak da ziyaret edebilirsiniz. Aşağıda çeşitli fotoğrafların yer aldığı sanal müzeye www.tsk.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

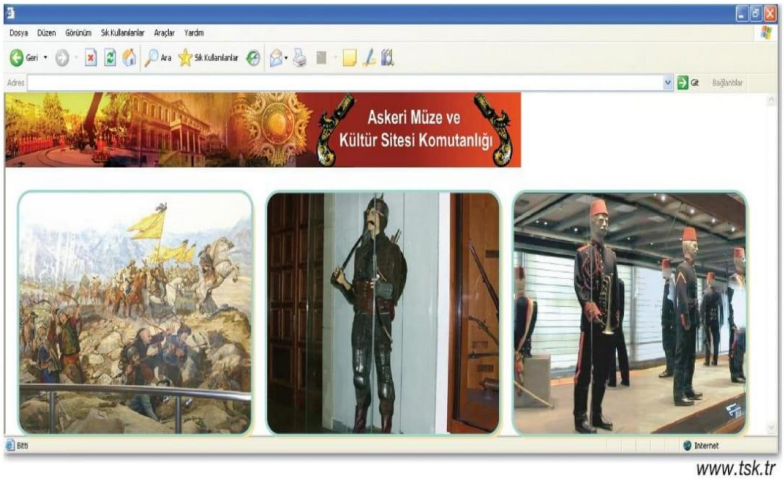

www.tsk.tr

Peki, günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri ile Mete'nin oluşturduğu ordu düzeni arasında ne gibi benzerlikler bulunmaktadır? **Mete'nin ordusunu binli, yüzlü, onlu gruplara ayırdığını** söylemiştik. Aşağıda günümüz Türk ordusunda kullanılan rütbeleri görüyorsunuz. Rütbelere göre Mete'nin onlu ordu düzeni ile günümüz ordusu arasında ne tür bir benzerlik bulunmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve geleceğinin teminatıdır. Milli birlik ve beraberliğimizin simgesi olan Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk vatanını ve Türk Cumhuriyeti'ni **iç ve dış tehditlere karşı koruyarak** yurdumuzun güvenliğini sağlar. Türk milleti, ordu-millet bütünlüğünün en güzel örneğidir. Atatürk'e göre;

Mete'nin oluşturduğu onlu, yüzlü ve binli sistem günümüzce halen kullanılmaktadır.

"Ordumuz, Türk birliğinin, Türk gücü ve yeteneğinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir. Ordumuz, Türk topraklarının ve Türkiye ülküsünü gerçekleştirmek için harcamakta olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkansız güvencesidir." Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 858.

Türk milletinin, her zaman hizmetinde olmaktan gurur duyduğu silahlı kuvvetlere karşı **askerlik görevi**, vatandaşlık görevlerimizden biridir. Bu konuda Atatürk, düşüncelerini şu sözüyle dile getirmiştir:

Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevlerinden birisi de bağımsızlığımızı korumaktır.

"Vatan savunmasına ait görevlerden daha önemli ve yüce görev olamaz." Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 421.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin önemi ve görevleri ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

Ülkemizde askerlik görevi kutsaldır.

.....
.....
.....
.....
.....

?Konu ile ilgili bir soru hazırlayıp arkadaşınızla cevaplandırınız

KONU ÖZETİ

Hun Devleti Mete zamanında orduda onlu, yüzlü, binli sisteme geçilmiş ve günümüzde halen bu sistem kullanılmaktadır. Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluşu MÖ 209 Mete dönemine kadar uzanmaktadır. Türkler çok iyi savaşçılardı. Bu nedenle Ordu Millet denilmiştir.

Günümüzde de askerlik kutsal bir görevdir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin en önemli görevi ülkemizin bağımsızlığını ve geleceğini korumak, ülkemizi iç ve dış tehditlere karşı korumaktır. Böylece bizim huzur ve güvenliğimizi sağlamaktadır.

!öğrendiklerimizin büyük çoğunluğunun, tekrar edilmezse bir gün sonra unutulduğunu biliyor muydunuz?

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

20

DOĞU İLE BATIYI BİRLEŞTİREN YOL: İPEK YOLU

Sevgili öğrenciler bu bölümde, İpek Yolu'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark edebileceksiniz.

İpek yolunun adı nereden geliyor olabilir?

İpek, ipek böceğinin binbir zahmetle ördüğü kozanın insanlar tarafından işlenmesiyle elde edilen değerli bir kumaştır. İpek, her dönemde zenginliğin simgesi olmuştur. İpek, aşağıda fotoğraflarını gördüğünüz süreçlerden geçerek kullanıma hazır hale gelmektedir.

İpek Yolu önemli bir ticaret yoluydu.

Binlerce kilometrelik bu yola neden "İpek Yolu" adı verilmiş olabilir?

Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletleri konusunu hatırlayalım. Bu devletlerin hakim olduğu bölgelere yandaki haritadan bakalım. Çin'den Avrupa'ya uzanan, doğu ile batıyı birbirine bağlayan bir ticaret yolu bulunmaktadır. **"İpek Yolu"** denilen bu yolun hikayesini ve neden bu isimle anıldığını bu yolda ticaret yapan bir Türk tüccarın sözlerinden okuyalım.

Kervanımızın yolculuğu Çin'den başladı. İpek Yolu'nun kuzey güzergahını takip ederek Kök Türk ülkesini ve Türk boylarının yaşadığı toprakları aştık. Hazar Denizi'nin güneyinden İran'a, Sasani Devleti'nin sınırları içerisinden geçtik, Anadolu'ya geldik. Bizans Devleti içindeki yolculuğumuz İstanbul'a kadar devam etti. Yanımızda getirdiğimiz ipek **kumaş, porselen, baharat, mücevher, halı ve deri eşyaları** yol boyunca geçtiğimiz ülkelerde sattık. Birçok ürünün ticaretini yapmamıza rağmen **en değerli malımız ipek kumaştı**. Bu sebeple bu yola "İpek Yolu" denilmiştir. Buraya kadar birçok zorluğu aşarak geldik. Çölde kum fırtınalarıyla karşılaştık. Mallarımızı taşıyan develerden bir kısmını çöllerde kaybettik. Kervanımıza eşlik eden silahlı muhafızlara rağmen haydutların saldırısına uğradık. Mallarımızı satmak için uğradığımız ülkelerden, doğuda çok talep gören cam eşya, gümüş, bakır gibi madenler satın aldık.

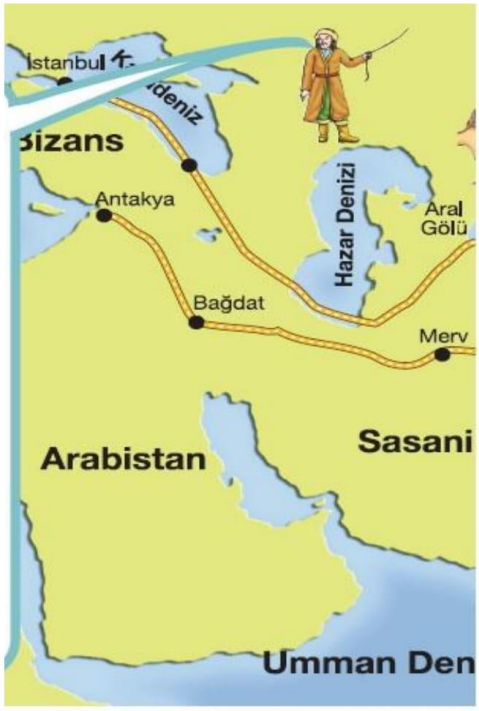

İpek Yolu'nda en çok ipek kumaşı taşınıyordu.

İpek Yolu ile birlikte doğu ile batı kültürleri kaynaşmıştır.

21

Bu yolu yalnızca ticaret yapılan bir yol olarak görmeyin. Doğu ile batı arasında bir **kültür köprüsü** olan bu yol üzerinden; elçiler, bilim insanları, düşünürler, sanatçılar, din adamları geçmektedir. Onlar bu yolda, birbirlerinden uzak ve farklı ülkeler arasında gelenekleri, kültürleri, yenilikleri, inançları taşımaktadır.

? İpek Yolu, o dönemde hangi devletlerin topraklarından geçmektedir? Bu yolun günümüzde hangi ülkelerin sınırları içinden geçtiğini kitabın sonunda bulunan "Türk Dünyası Haritası'nı inceleyerek cevaplayınız.

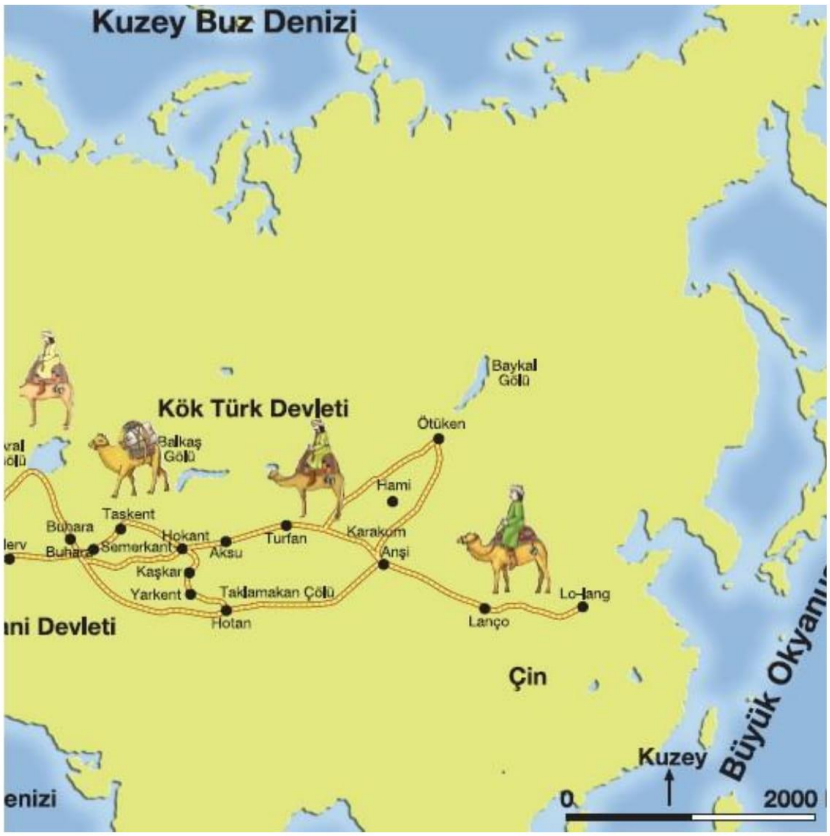

İpek Yolu'na, Asya Hun Devleti döneminden itibaren egemen olmaya çalışan Türk devletleri bu yolu ellerinde tutmak için komşularıyla mücadele etmişlerdir.

Türkleri, İpek Yoluna hakim olmak için mücadele etmişlerdir.

Kök Türk Devleti'nin kuruluşunu hatırlayalım. Sınırlarını hızla genişleten Kök Türkler, İran sınırına kadar ilerleyerek Sasani Devleti ile komşu oldular. İki devletin ilişkileri önceleri dostça devam ediyordu. Ancak her iki devletin **İpek Yolu ticaretinden daha büyük pay alma istekleri** Kök Türk-Sasani ilişkilerinin bozulmasına sebep oldu. Sasaniler İpek Yolu ticaretini engelleyerek Kök Türklerin ekonomisine zarar vermeye başladılar. Bu sebeple Kök Türklerin batı bölümünü yöneten İstemi Kağan, Sasanilerin düşmanı olan Bizans Devleti'ne elçi gönderdi. Böylece Kök Türk ile Bizans arasında Sasaniler'e karşı ittifak kuruldu. Bizans, İstemi Kağan'a bir elçilik heyeti göndererek iyi ilişkileri güçlendirdi. Bizans elçisi, İstemi Kağan'ın otağında (çadır) ve bu seyahatte nelerle karşılaştı dersiniz?

İpek Yolu'na hakim olmak demek ekonominin güçlenmesi demekti.

"İstemi Kağan Bizans elçisini ordugahında, çok ustalıkla işlenmiş muhteşem otağında (çadır) kabul etti. Kağan'ın tahtı altındandı. Otağ içinde altın ve gümüşten ustalıkla yapılmış kıymetli eşya ve heykeller vardı." Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, s. 124.

"İstemi Kağan, Bizans elçisine Türk demiri almayı önermiş, elçi de Türklerin maden ocaklarını ve demiri erittikleri fırınları görmüş, bunların ticaretinin Türkler için önemli olduğunu belirtmiştir." Türkler, C. III, s. 239.

Türkler madencilikte ve yün dokumacılığında ileriydiler.

? Yukarıdaki metne ve çizime göre, Kök Türkler hangi el sanatları ile uğraşıyorlardı?

Kök Türkler, komşu devletlere başta at olmak üzere **canlı hayvan, kurutulmuş et, deri, kürk** satıyorlar, karşılığında **tarım ürünleri ve giyim eşyası** alıyorlardı. Ticarette madeni para kullanıyorlardı. Bu ticareti düzenli hale getirmek için Çin ve Bizans gibi komşu devletlerle ticaret antlaşmaları yapıyorlardı. Zaman içinde ticari ilişkiler kültürel ve siyasi ilişkilerin de gelişmesini sağlamış, komşu milletler Türklerden etkilenmişlerdir.

"Romalılar, keten gömlek giymeyi Türklerden öğrendiler. Türk Hazar Devleti prensesi Çiçek'in Bizans sarayına gelin gittiği zaman giydiği Türk tipi imparatoriçelik elbisesi 'Çiçekion' (Çiçek adından) orada moda oldu."
İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, s. 319.

Kök Türk dönemine ait para

Kök Türk Devleti döneminde önemli bir ticaret yolu haline gelen **İpek Yolu, Uygur Devleti zamanında da önemini korudu.** Yerleşik yaşamı seçen ve şehirler kuran Uygurlar zamanında Beş Balık şehrinde dokunan kumaşlar, İran ve Arap kumaşları ile rekabet halinde idi. İpek kumaş dokumayı öğrenen Uygurların kumaşlarını gören Çin elçisi hayran kalmıştı. Uygurların ipek kumaş dışında samur derileri, beyaz keçeleri de çok ünlü idi. Kumaşların ünü, komşu devletlerde bir Uygur modasına yol açtı.

İpek Yoluyla doğu ile batı arasında hem kültürel hem de ticari alışveriş artmıştır.

"Çinli kadınlar, Uygur kadınları gibi giyinmeye ve hareket etmeye başladılar. Uygurlarla Çinlilerin birbirlerini kültür yönünden etkilemeye çalıştıkları inkar edilemez. Kimi dönemlerde Çin saraylarında Uygurlar gibi giyinmek moda olmuştur." Saadettin Gömeç, Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü, s. 88.

Uygurlar da komşu devletlerin kültürlerinden etkilenmişlerdir. Örneğin, Çin'den ve İran'dan gelen ipekli ve pamuklu dokumaları kullandıkları kaynaklarda yer almaktadır.

İpek Yolu sayesinde birçok yenilik dünyaya yayılmıştır. Porselenler, kumaşlar, mobilyalar, doğudan batıya aktarılmış, yaşam şekillerini değiştirmiştir.

Çin'lilerin yaptığı porselen İpek Yolu sayesinde dünyaya yayılmıştır.

Tarihi İpek Yolu'nu günümüzde develerle geçen Arif Aşçı ve ekibiyle ilgili aşağıdaki haberi okuyunuz.

İpek Yolu Projesi'nin Görüntüleri Sergileniyor

Tarihî İpek Yolu'nu develer sırtında 16 ayda kat ederek İstanbul'a dönen İpek Yolu ekibi, yol boyunca geçtikleri ülkelerin sanat ve kültürlerine dair objektiflerine takılan görüntüleri Ankara'da sergiledi.

www.byegm.gov.tr

? İpek Yolu'nun toplumlar arasındaki etkileşimine katkıları neler olmuştur?

! Aktif Dinleme

Sevgili öğrenciler en iyi öğrenme, iyi bir dinlemeyle olur. İyi bir dinleyici olmak için konunun önceden gözden geçirilmesi lazım. Derste anlatılanlarla ilgili kendinize sorular sorun. Konunun ana noktalarını bulmaya çalışın. Konuyla ilgili çıkarımlarda bulunun.

İpek Yolu ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile ilgili soru yazınız. Soruyu arkadaşınıza sorunuz. Birlikte cevaplandırınız.

.....
.....
.....

KONU ÖZETİ

Orta Asya Türk devletlerinde en önemli ticaret yolu İpek Yolu idi. İpek Yolu'na hakim olan devletin ekonomisi de güçlü oluyordu. Bu nedenle İpek Yolu'na hakim olmak için devletler arası mücadeleler yapılmıştır. İpek Yolu'nda taşınan en önemli eşya ipek idi.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

25

İSLAMİYETİN DOĞUŞU VE YAYILIŞI

Sevgili öğrenciler bu bölümde, Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışını inceleyeceksiniz.

İslamiyet'in doğuşu ile ilgili neler biliyorsunuz?

Orta Asya'da yaşayan Türklerin nasıl bir hayat sürdürdüklerini önceki derslerde öğrendik. Peki, İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası'nda hayat nasıldı?

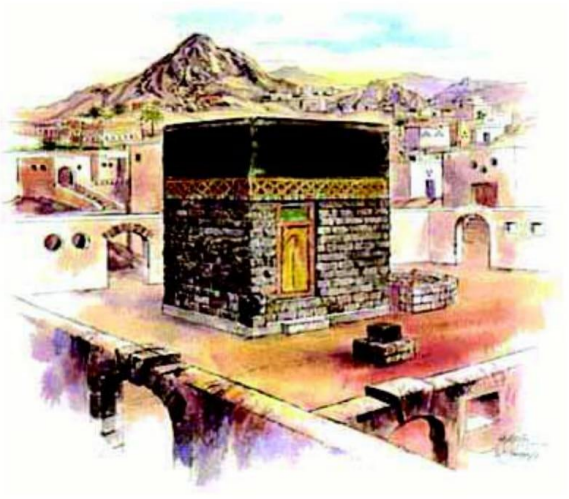

İslamiyet'ten önce Arabistan Yarımadasında halk kabileler halinde yaşıyordu. Kabileler arasında çatışmalar vardı.

Arap Yarımadası'nda insanlar **kabileler halinde** yaşıyorlardı. Kabileler arasında **çatışmalar** eksik olmuyor, birbirlerine üstün gelme mücadelesi sürüp gidiyordu. **"Cahiliye Dönemi"** olarak adlandırılan bu dönemde **güçlüler zayıfları eziyor**, onlara her işlerini yaptırıyorlardı. İnsanlar kendi yaptıkları **putlara tapıyorlardı**. Komşuluğa önem verilmiyor, **kadın değersiz** görülüyor, kız çocuklar aile içinde dışlanıyordu.

İslamiyet'ten önce Arabistan'da putlara tapılıyor, kadına değer verilmiyor ve haksızlıklar oluyordu.

İnsanların çoğu bu yapılanların yanlış olduğuna inanıyor, bu duruma "dur" diyecek birini bekliyordu.

İslamiyetten önceki Arabistan'daki döneme Cahiliye Dönemi denmektedir.

Beklenen kişi, 571 yılında Mekke'de doğan Hz. Muhammed idi. Hz. Muhammed, doğmadan önce babası Abdullah'ı ve küçük yaşta annesi Amine'yi kaybetti. Önce dedesi Abdulmuttalib'in yanında, onun ölümüyle de amcası Ebu Talib'in himayesinde büyüdü. Gençliğinden itibaren yaşadığı toplumun yanlışlarını düzeltmeye, bunlara çözümler aramaya başladı. Zulme ve haksızlığa uğramış kimselerin yardımına koştu. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklarda hakemlik yaparak sorunları adaletle çözümlemeye çalıştı. Hz. Muhammed bu tutumu sebebiyle **"El Emin"** (güvenilir insan) ünvanını aldı.

Hz. Muhammed (S.A.V.) güvenilir olduğu için El Emin ünvanı verilmiştir.

Hz. Muhammed'in güvenirliği ve güzel ahlakı dilden dile dolaşmaya başladı. O, toplum içinde yaşamanın birbirinin hakkını korumakla mümkün olduğuna, hiçbir şeyin kendiliğinden olmadığına, bir yaratıcının olduğuna inanıyordu.

Hz. Muhammed zaman zaman Mekke'den uzaklaşarak şehrin yakınlarındaki Hira Mağarası'na çekilmeye başladı. Burada yaratıcının, yani Allah'ın varlığını düşünüyordu. İşte böyle bir günde Allah kendisine peygamberlik görevini vererek Kuran-ı Kerim'den ayetler bildirdi (610).

Hz. Muhammed'e 610 yılında peygamberlik görevi verilmiştir.

Peygamberlik görevini üstlenen Hz. Muhammed, yakınındaki insanlardan başlayarak İslamiyet'î anlatmaya ve yaymaya başladı. Ancak birçok zorlukla karşılaştı. Cahiliye Dönemi düzenini sürdürmek isteyen Mekkelilerin büyük bir bölümü İslamiyet'e karşı tavır alarak İslamiyet'i kabul edenlere baskı yapmaya ve kötü davranmaya başladılar. Mekke'de Müslümanlar için yaşam gerçekten çok zorlaşmıştı.

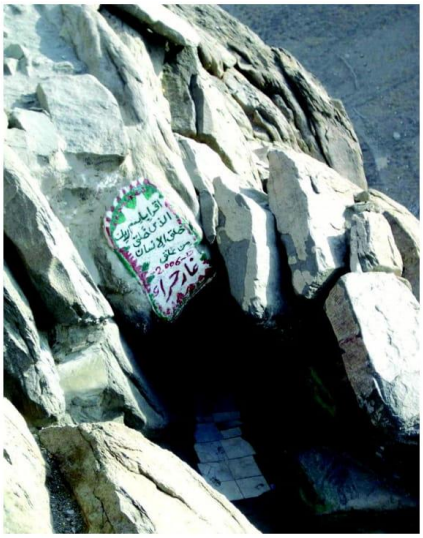

Hz. Muhammed'e peygamberlik görevinin verildiği Hira Mağarası

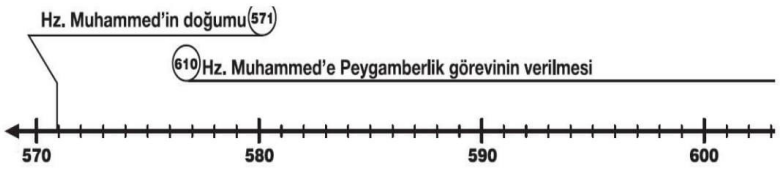

Hz. Muhammed bir taraftan insanları İslam'a davet ederken diğer taraftan Müslümanların huzur ve barış içinde yaşayacakları bir yurt arıyordu. Mekke'den sonra Arabistan'ın ikinci büyük kenti olan Medine'de de İslamiyet yayılmaya başlamıştı. Birkaç yıl içerisinde Medine'de büyük bir Müslüman topluluk meydana geldi. Medineli Müslümanların davetiyle Mekke'deki Müslümanlar Medine'ye **hicret (göç)** etmeye başladılar. Yakın arkadaşı Hz. Ebubekir ile Medine'ye gelen Hz. Muhammed büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılandı. Hz. Muhammed'in Medine'ye gelmesiyle İslam Devleti'nin temelleri atılmış oldu. Hz. Muhammed, Müslümanlar arasında dayanışma ve beraberliği sağladı. Medine'de yaşayan farklı dinlere inanan insanlara eşit haklar sağlayacak bir sözleşme hazırladı.

Müslümanlar 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret (göç) etmişlerdir.

27

Medine'de yeni devletin temellerinin atılmasıyla insanlar barış içinde yaşamaya başladılar. Ancak Mekkeliler, Müslümanlara karşı düşmanca davranmaya devam ettiler. İki taraf arasında **Bedir, Uhud ve Hendek** savaşları gerçekleşti. Hz. Muhammed savaşlara son vererek taraflar arasında barış sağlanmasını istiyordu.

Mekkeliler ile Müslümanlar arasında Bedir, Uhud ve Hendek savaşları yapılmıştır.

Müslümanlarla Mekkeliler arasında savaş ortamı Hudeybiye Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi, barış dönemi başladı (628). Böylece savaş yıllarından sonra barış ve huzur ortamı doğdu. Hz. Muhammed bundan yararlanarak İslamiyet'in yayılması için çeşitli yerlere elçiler yolladı. Hudeybiye ile başlayan barış dönemi ne yazık ki uzun sürmedi. Mekkeliler antlaşmaya uymadılar. Antlaşmanın bozulması üzerine Hz. Muhammed Müslümanlar ile Mekke'ye sefer düzenleyerek bir direnişle karşılaşmadan şehre indi (630). Hz. Muhammed, kendisine ve Müslümanlara eziyet eden Mekkeliler karşı genel af ilan ederek onların canlarına ve mallarına dokunmadı.

Mekke'nin fethinin ardından İslam dini hızlı bir şekilde yayılarak Arap yarımadasına hakim oldu. Tüm bu başarılardan sonra Hz. Muhammed son haccında Müslümanları toplayarak onlara öğütler verdi. **"Veda Hutbesi"** denilen bu konuşmasında tek Allah olduğunu ve Allah'ın **bütün insanları eşit** gördüğünü bu nedenle bir arada kardeşçe yaşanması gerektiğini vurguladı. Veda haccından kısa bir süre sonra rahatsızlanan Hz. Muhammed 632 yılında vefat etti.

Veda Hutbesi'nde Peygamber Efendimiz, tüm insanların eşit olduğunu söylemiştir.

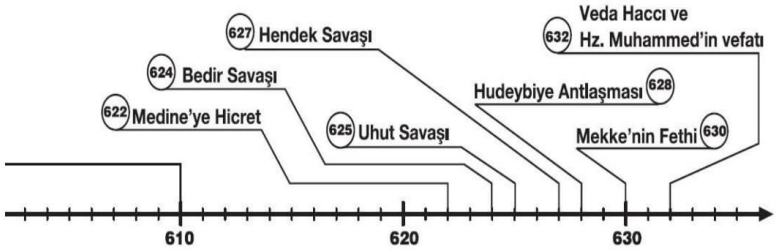

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanların ileri gelenleri bir araya gelerek Hz. Ebubekir'i halife ünvanı ile İslam Devleti'nin başına yönetici seçtiler. Hz. Ebubekir ile başlayan ve **'Dört Halife Dönemi'** adı verilen bu dönemde Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali **Müslümanların ileri gelenlerinin seçimiyle** İslam Devleti'nin yöneticisi oldular. Dört Halife Dönemi'nin önemli olaylarını haritayı ve sayfa üzerinde yer alan metinleri inceleyerek öğrenelim.

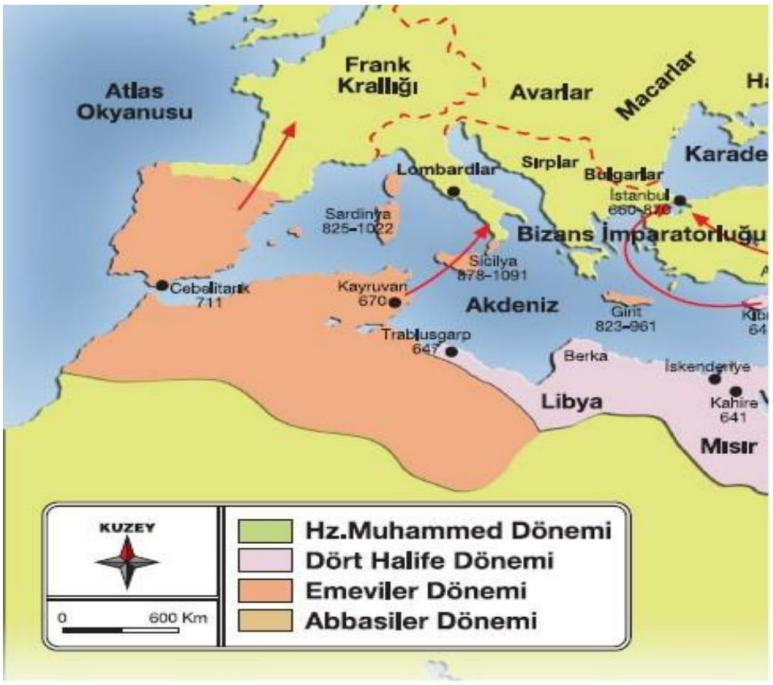

Hz. Muhammed Döneminden sonra Dört Halife Dönemi başlamıştır.

Dört Halife Döneminin en önemli özelliği halifelerin seçimle gelmeleridir.

Hz. Ebubekir Dönemi
Kuran-ı Kerim kitap haline getirildi.
Arap Yarımadası dışında ilk fetihler yapıldı.
Bizans mağlup edilerek Suriye'nin fethine başlandı.

Hz. Ömer Dönemi
Sasani Devleti'ne son verildi, İran ve Irak fethedildi. İran'ın fethiyle Müslümanlar Türklerle komşu oldu.
Bizans'a karşı gerçekleştirilen fetih ve gazalar sonucu Mısır ve Suriye toprakları fethedildi.

Hz. Ebubekir Döneminde Kur'an-ı Kerim kitap haline gelmiştir.

Hz. Osman Dönemi
Kıbrıs, Bizans'tan alındı.
Halkın bir bölümü Türk olan Horasan bölgesinin fethine başlandı.
Kuran-ı Kerim çoğaltılarak önemli şehirlere gönderildi.

Hz. Ali Dönemi
Müslümanlar arasında ayrılıklar başladı, bu nedenle fetihler durdu.

Kur'an-ı Kerim Hz. Osman döneminde çoğaltılmıştır.

? Hangi halife zamanındaki fetihler, sonuçları bakımından Türk tarihiyle daha yakından ilgilidir?

Tarih şeridini inceleyerek dört halifeyi, en uzun süre halifelik yapandan başlayarak sıralayınız.

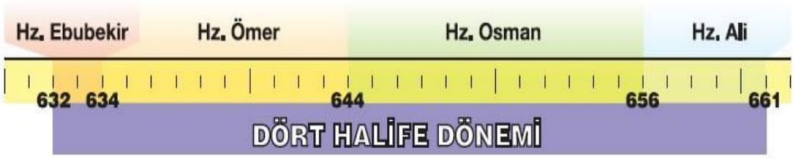

Dört Halife Dönemi'nin sona ermesinden sonra yönetim önce Emevi, ardından da Abbasi ailesine geçti. Emevilerden itibaren, halifeler vefat ettiklerinde **kendilerinden sonra oğulları veya kardeşleri halife olmaya başladı**. Emevi ve Abbasi dönemlerinin fetihlerini, önemli olaylarını harita ve metinleri inceleyerek öğrenelim.

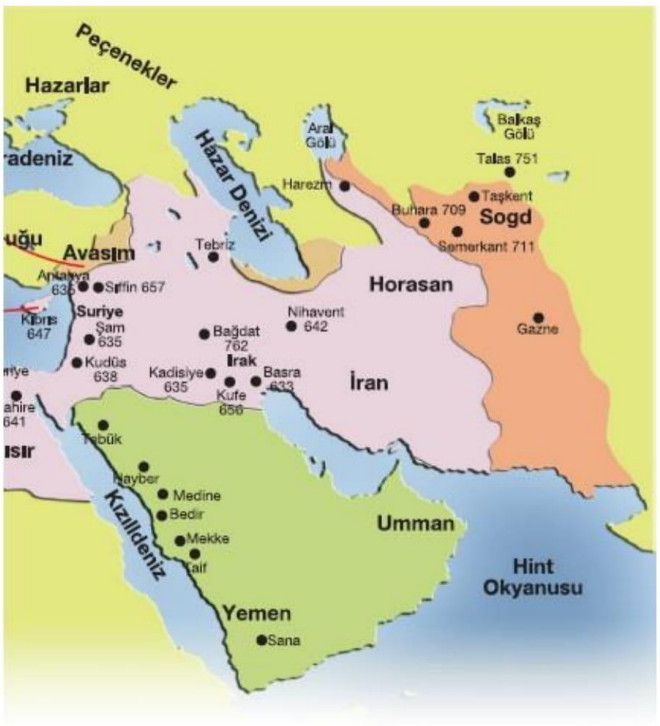

Emeviler döneminde halifelik babadan oğula geçmeye başlamıştır.

Emeviler Dönemi:

Batıda, Afrika'nın kuzeyi ve Cebeli Tarık Boğazı geçilerek İspanya fethedildi. Böylece Asya kıtasında ortaya çıkan, Afrika'da devam eden İslamiyet'in yayılışı Avrupa'da da başlamış oldu. Doğuda ise fetihler Türklerin de yaşadığı Horasan bölgesinde devam etti. Ancak Emevi yönetimi uzun ömürlü olmadı. Emeviler devletin geniş sınırlarını kontrol edememeye başladılar. **Araplar dışında diğer milletleri kendileriyle eşit görmeyerek ayrımcılık yaptılar.** Bu nedenle toprakları içerisinde yaşayan farklı milletler kendilerine cephe aldı. Ülke içinde başlayan bir ayaklanma ile Emevi Dönemi son buldu.

Emeviler Arap milliyetçiliği yaparak Arapları üstün görmüşlerdir.

Abbasiler Dönemi:

Emeviler Dönemi'nin son bulmasından sonra Hz. Muhammed'in amcasının soyundan gelen Abbasi ailesi, devleti yönetmeye başladı. Bu dönemde Anadolu içlerine akınlar düzenlendi. Emevilerden farklı olarak **Abbasiler tüm Müslümanlara eşit**

davrandılar. Abbasilerin bu yaklaşımı başta Türkler olmak üzere birçok milletin İslamiyet'i kabul etmesini kolaylaştırdı. Abbasiler döneminde bilim ve sanat alanında büyük ilerleme sağlandı. Zaman içerisinde güçlerini kaybeden Abbasiler, İlhanlı Devleti tarafından yıkıldı.

Abbasiler tüm Müslümanlara eşit davranmışlardır.

? Yukarıdaki bilgilere göre Abbasi yönetiminin Emevi yönetiminden daha uzun süre devam etmesinin sebepleri nelerdir?

Konu ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile bir soru yazıp arkadaşınızla birlikte cevaplandırınız.

! Verimli ders çalışmak için 40 dakika ders çalıştıktan sonra mutlaka 10-15 dakika ara veriniz.

! Etkili Okuma

Sevgili öğrenciler, iyi bir okuyucu olmalısınız. Bunun için okuyacağınız konuyu önce göz gezdirip sonra yazıları okumalı ve önemli yerlerin altını çizmelisiniz. Konuyla ilgili resim ve grafiklere de bakmayı unutmayınız.

En iyi okuma yöntemi **İSOAT** yöntemidir.

- **İzle** (Konuyu göz gezdirerek başlıklara ve alt başlıklara bakmalısın)
- **Sor** (Konu başlıklarıyla ve alt başlıklarıyla ilgili sorular oluşturmalısın)
- **Oku** (Konuyu okumalı ve ana fikirleri bulmalısın. Anladıklarını küçük notlar tutabilirsin.
- **Anlat** (Konuyu okuduktan sonra kendi cümlelerinizle konuyu anlatmalısın)
- **Test Et** (Konuyla ilgili kendine sorular sorup cevaplamalısın)

KONU ÖZETİ

İslamiyet'ten önce Arap Yarımadasında cahiliye dönemi vardı. Cahiliye döneminde putlara tapılır, kızlara değer verilmez, güçlüler haklı olur, çatışmalar vardı. 610 yılında Hz. Muhammed'e vahiy gelmesiyle birlikte Arap Yarımadasında İslamiyet yayılmaya başladı. Müslümanlar 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret ettiler. Müslümanlar ile müşrikler arasında Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları yapıldı. 632 yılında Hz. Muhammed'in vefatından sonra Dört Halife Dönemi Başladı. Hz. Ebu Bekir zamanında Kur'an-ı Kerim kitap haline geldi. Hz. Ömer zamanında fetihler devam etti. Hz. Osman zamanında Kur'an-ı Kerim çoğaltıldı. Hz. Ali zamanında ise İslam'da ilk ayrılıklar başladı.

Emeviler döneminde Arap milleti dışındaki Müslümanlar eşit davranılmadığı için İslamiyete geçişler azalırken, Abbasiler döneminde güdülen hoşgörü politikası sayesinde İslamiyet hızla yayıldı. Türkler için Samarra şehirleri kuruldu. Türkler Abbasi yönetiminde görev aldılar.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

31

İslamiyet Türkler Arasında Yayılıyor

Sevgili öğrenciler bu bölümde, Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark edeceksiniz.

Türkler İslamiyet'i nasıl kabul etmiş olabilir?

? İslamiyet'in yayılmaya başladığı Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Orta Asya'da hangi Türk Devleti bulunuyordu?

Türkler ile Müslüman Araplar ilk defa Hz. Ömer döneminde karşı karşıya geldiler. Bu dönemde Sasani Devleti'ne son vererek İran topraklarını fetheden Araplar, Türklerle komşu oldular. Hz. Osman döneminde Türk topraklarına akınlar düzenlemeye başladılar. Ancak asıl mücadele Emeviler döneminde oldu. Bu dönemde Türklerin yaşadığı Horasan ve çevresinin fethi Emeviler tarafından tamamlandı. Fethedilen yerlerde Arap olmayanlara ayrımcılık yapıldı. Arap olmayan Müslümanlardan daha fazla vergi alındı. Emeviler, halkı gelir kaynağı olarak gördüklerinden fethettikleri yerlerde yaşayan insanları İslamiyet'e kazandırmak için çaba göstermediler. Bu nedenle Türkler, Emeviler döneminde İslamiyet'i kabul etmeye yanaşmadılar.

Türkler ile Müslümanlar ilk kez Hz. Ömer zamanında karşılaşmışlardır.

Devlet yönetiminin Abbasilerin eline geçmesiyle Türk-Arap ilişkilerinde yeni bir dönem başladı. Bu yeni dönemde ayrımcılık ortadan kalktı, Müslüman olan Türklerden alınan vergiler kaldırıldı. İki taraf arasında başlayan iyi ilişkilerin gelişmesinde **Talas Savaşı**'nın önemli bir yeri vardır.

Talas Savaşı Türk-Arap ilişkilerinde dönüm noktasıdır.

Çin, Orta Asya'ya hakim olmak istiyordu. Kök Türk Devleti yıkıldığından Asya'da Çin'e karşı durabilecek bir Türk gücü yoktu. Orta Asya'yı kendi hakimiyetleri altına almak isteyen Abbasiler, Çin ordusu ile 751 yılında Talas'ta karşı karşıya geldiler. Bir Türk boyu olan Karlukların yardımıyla Müslümanlar büyük bir zafer kazandılar.

Türkler, Talas Savaşı'ndan sonra büyük gruplar halinde Müslüman olmaya başladılar. Araplar aile aralarında barış ve dostluk dönemi başladı. Abbasiler döneminde Türkler orduda asker olarak görevlendirilmeye başladılar. Gaza görevini üstlenen Türkler, devletin sınırlarını Bizans'a karşı korumak amacıyla inşa edilen **'Avasım'** denilen şehirlere yerleştirildiler. Türklerin yerleştiği en büyük şehir ise **'Samarra'** idi. Ordularında Türklere yer veren Abbasiler yönetim merkezlerini de bu şehre taşıyarak emniyet içinde yaşamaya başladılar. Türkler için ayrı mahalleler kurarak onların başka milletlerle karışarak askerlik dışındaki işlerle uğraşmalarını engellemeye çalıştılar. Zamanla **Türkler, valilik gibi önemli devlet makamlarına gelerek Abbasilerin yönetiminde söz sahibi oldular.**

Talas Savaşı'ndan sonra Türkler kitleler halinde Müslüman olmaya başladılar.

Türkler Abbasi döneminde önemli devlet görevlerinde yer aldılar.

Günümüzde Irak sınırları içinde yer alan Samarra Ulu Camii

? Türkler, Abbasiler döneminde hangi görevleri üstlenmişlerdir? Neden?

Türkler İslamiyet'ten önce Gök Tanrı dinine inanıyorlardır.

Peki, Türkler'in İslamiyet'i kabul etmelerinde neler etkili olmuştur? Bu sorunun cevabını aşağıdaki metinden öğrenelim.

Türklerin İslamiyet'i kabullerinden önceki dinleri olan **Gök Tanrı** inancında; tek tanrı, cennet, cehennem gibi kavramlar **İslam dini ile benzerlik** gösteriyordu. Bu benzerlik Türklerin İslamiyet'i kabul etmesini kolaylaştırmıştır.

İslam Dini ile Gök Tanrı dini arasındaki benzerlikler, Türklerin Müslüman olmasını kolaylaştırdı.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinde Müslüman tüccarlarla yaptıkları ticaret ve Müslüman din adamlarının İslam dinini tanıtmaları da etkili olmuştur. İslamiyet'i ilk kabul eden Türk devletlerinden biri olan İtil Bulgar Devleti de İslamiyet'i Müslüman tüccarlar aracılığıyla tanıdı ve kabul etti. Müslüman tüccarlar özellikle büyük şehirlere gelip camiler yaptırıyor, insanlara İslamiyet'i anlatıyorlardı. Bu sayede çok sayıda Türk, Müslüman oldu. İslam dinindeki gaza düşüncesinin Türklerin savaşçılık özellikleri ile benzerlik göstermesi de İslamiyet'in kısa sürede kabul edilmesini sağladı.

Türklerin İslamiyet'e çok hizmetleri olmuştur.

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslamiyet öncesi sahip oldukları kültür ve gelenekleri büyük oranda korumuşlardır. Türklerin İslamiyet'i kabulünün İslam ve dünya tarihi açısından önemli sonuçları olmuştur. Türkler, Abbasi ordusu içerisinde Bizans Topluluğu'nun saldırılarına ve Haçlı Seferleri'ne karşı İslam topraklarını korudular. Kendi kurdukları devletlerle gaza ve fetihler gerçekleştirerek İslamiyet'i Asya'nın içlerinden dünyanın çeşitli ülkelerine götürdüler. Osmanlı Devleti döneminde de İslamiyet Avrupa'da yayıldı. Eğitim faaliyetlerini yaygınlaştırarak açtıkları medreselerle bilimin gelişmesini sağladılar. **Türklerin İslamiyet'e hizmetlerini** anlatan metinler aşağıda yer almaktadır.

33

Türklerin ilk **medrese**lerinden biri XI. yüzyılda Semerkant şehrinde açılmıştır. Medresede mescit, kütüphane, Kur'an öğrenme-okuma, halkın eğitimi, inceleme-araştırma ve benzeri amaçlar için kullanılacak salon ve odalarla yatılı kalan öğrencilerin barınması amacıyla yurt bulunuyordu. Eğitimde İslam dininin öğretilmesi amaçlanmış, bu ve bunun gibi birçok eğitim kurumu açılarak İslamiyet'in anlatılmasını sağlayacak hocalar yetiştirilmiştir. Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, s. 168. (Düzenlenmiştir.)

Türkler İslamiyet'in yayılmasında ve korunmasında büyük hizmetleri vardır.

XII. yüzyılda Orta Asya'da yaşayan Ahmet Yesevi, Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında büyük rol oynamıştır. İyi bir dini eğitim alan Ahmet Yesevi'nin yetiştirdiği binlerce öğrenci Orta Asya ve Anadolu'da İslamiyet'i anlatmış, insanların bu dini kabul etmesini sağlamıştır. Onun başlıca amacı, İslam dinine yeni girmiş veya bu dini henüz kabul etmemiş Türklere İslamiyet'in esaslarını öğretmekti. Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, s. 163-164. (Düzenlenmiştir.)

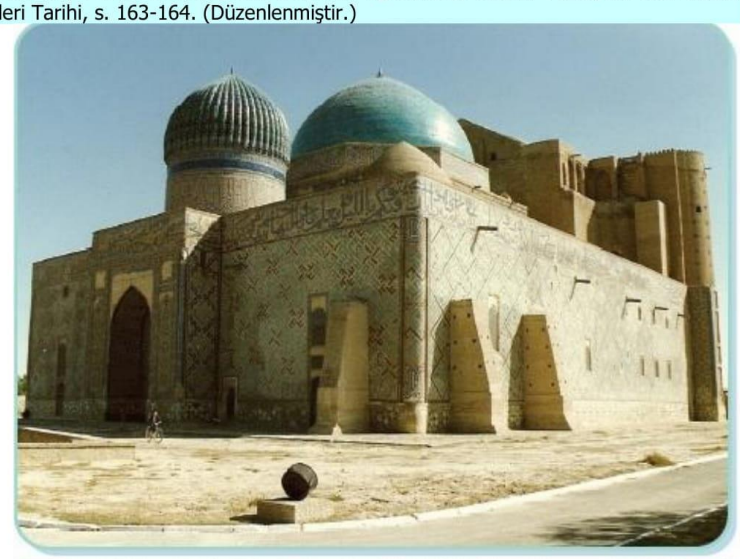

Ahmet Yesevî'nin Kazakistan'nın Yesi (Türkistan) şehrindeki türbesi

Konu ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile ilgili bir soru yazınız. Soruyu arkadaşınızla birlikte cevaplandırınız.

.....
.....

! Hafızanız Güçlü mü?

Sevgili Öğrenciler, öğrendiklerinizi unutmamak için öğrendiklerinizi bir gün içinde tekrar ediniz. Bir de öğrendiklerinizi bir hafta ve bir ay sonra da tekrarlamayı unutmayınız.

KONU ÖZETİ

751 Talas Savaşı'yla birlikte Türkler kabileler halinde Müslüman olmaya başladılar. Gök Tanrı dini ile Müslümanlık arasındaki benzerlikler Türklerin Müslüman olmasını kolaylaştırdı. Türkler Müslüman olduktan sonra, gaza ve fetihler yaparak İslamiyet'in yayılmasını ve korunmasını sağlamışlardır.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

34

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

Sevgili öğrenciler bu bölümde, Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk- İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunacaksınız.

İlk Türk İslam devletleri ile neler biliyorsunuz?

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra hangi devletleri kurdular; Anadolu'ya ne zaman, nasıl geldiler? Şimdi bu soruların yanıtlarını bulalım.

Karahanlılar (840-1212)

Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Orta Asya'ya, Karahanlı Devleti hakim oldu. Başlangıçta, Gök Tanrı dinine inanan Karahanlıların çoğunluğu, **Saltuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabul etmesinden sonra Müslüman olmaya başladılar.** İslamiyet'i kısa sürede benimseyen Karahanlılar, ülkelerine güçlü bir devlet haline getirdiler. Ancak hükümdar ailesi içinde başlayan taht mücadelesi sonucu, devlet zayıflayarak Doğu ve Batı Karahanlı Devleti olarak ikiye ayrıldı ve bir süre sonra da yıkıldı.

Karahanlı Devleti Bayrağı

Karahanlı Devleti, ilk Müslüman Türk devletidir.

? Karahanlılardan önce kurulan hangi Türk devleti benzer şekilde yıkılmıştı?

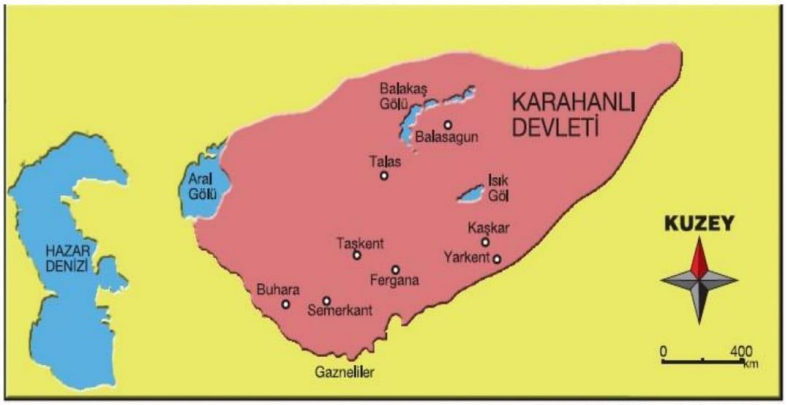

Karahanlı Devleti Haritası

Karahanlı Devleti ile ilgili en önemli bilgi kaynaklarımızdan biri **Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı Divan-Lügati't Türk** adlı eserdir. Aşağıda bu eserden yapılan alıntıda Karahanlılar hakkında bilgiler yer almaktadır.

Divan-ı Lügati't Türk, Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılımıştır.

> Türklerin yaşadığı şehirleri, bozkırları dolaştım ve Türk lehçelerini öğrendim. Ayrıca bu dili en güzel ve en etkili konuşanlardanım, iyi görmüş bir kişiyim. Türk boylarının her birinin lehçesini mükemmel olarak öğrendim ve öğrendiklerimi güzelce sıralanmış bir düzen içinde kapsamlı bir kitapta topladım. Kaşgarlı Mahmud, Divan-ü Lügati't Türk, s. 7. (Düzenlenmiştir.)

35

Gezdiğim gördüğüm yerlerde birçok şeyle karşılaştım. Farklı işlerle uğraşan Türklerin yaptıkları meslekleri tespit ettim. Türkler; çiftçilikle meşgul olanlara 'tarıçı' (tarımcı), un öğüten kimseye 'üğitici' (üğütücü), ekmek pişiren ve satanlara 'etmekçi' (ekmekçi) adları veriyor. Türkler; kasaba 'etçi', süt sağanlara 'koy sakucı' (koyun sütü sağıcı) demişlerdir. Aşçılık da bir meslekti. Aşçıya 'salçı' demişler, terzilere 'yiçi', ayakkabı ve çizme dikenlere 'etükçi' demişlerdir. Demirciyi 'temürçi' şeklinde ifade etmişlerdir. Kap kacak yapan zanaatkarlara 'ayakçı', kumaş dokuyanlara 'közek' adını vermişlerdir. Mehmet Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, s. 327-329. (Düzenlenmiştir.)

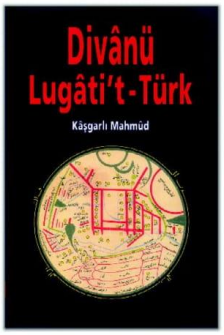

Divan-ı Lügati't Türk, Türkçenin zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştır.

Aşağıda, Kaşgarlı Mahmut'un çizdiği, Divan-ü Lügati't Türk'te yer alan dünya haritasını görüyorsunuz. Kaşgarlı Mahmut, birçok yeri dolaşmış bir seyyah olarak bir de dünya haritası çizmiştir.

Kaşgarlı Mahmut gibi, Karahanlılar döneminde yaşamış ve önemli bir devlet görevlerinde bulunmuş bir kişi de **Yusuf Has Hacib'tir. Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi)** adını verdiği kitabında hükümdara, devlet idaresi konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu eser, Karahanlı ve ilk Türk İslam devletlerinin yönetimi ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bakalım yazar bu eserde hükümdara hangi tavsiyelerde bulunmuş:

Yönetici; akıllı, bilgili ve adil olmalıdır. Cesur ve tedbirli davranmalıdır. Halkını ve ülkesini koruyabilmesi için iyi, merhametli, gözü tok, sabırlı, alçakgönüllü, şevkatli, sakin tabiatlı ve yumuşak huylu olmalıdır. Yönetici adaletle iş görmelidir. İyi yasalar düzenlemeli, böylece kendi adını ve devletini kökleştirmelidir. Halka iyi davranmalıdır. Kim, halk içinde etkili bir mevkiye gelirse özü de sözü de bir olmalıdır. Devlet yöneticiliği gibi ulu bir makama sahip olduğunda büyüklenmemeli, kendine küçük saymalı, mütevazı olmalıdır. Böyle bir yöneticisi olan halk mutlu olur, huzura kavuşur.

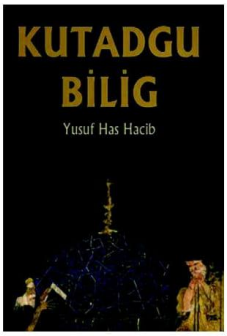

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır.

Ey hükümdar! Sen bugün bir hekimsin, halk da senin tedavine muhtaç bir hastadır. Kimisi darlığa düşmüştür. Kimisi yoksulluk içinde kıvranmaktadır. Bazısı aç, bazısı da çıplaktır. Bunların ilacı sendedir. Onlara elindeki ilaçtan verip kendilerini tedavi etmelisin.

Kutadgu Bilig, mutluluk veren bilgi demektir.

Senin üzerinde halkının üç hakkı vardır: Birincisi ülkenin parası temiz kalmalı. Onun ayarını korumayı bil. İkincisi, yasaları adaletle uygula. Birinin diğerine tahakküm etmesine izin verme. Üçüncüsü, yol kesici ve haydutları ortadan kaldır. Halkına olan bu hakları ödemelisin. Bunlara karşılık senin de halkın üzerinde üç hakkın vardır: Kanunlara uymalarını istemek, vergi istemek ve üçüncü olarak da ülkenin başı olan beye düşman olana düşman, dost olana dost olmalarını istemektir. Yusu Has Hacib, Kutadgu Bilig, s. 18-216. (Düzenlenmiştir.)

? **Karahanlı Devleti'nde hükümdarın görevleri ile ilk Türk devletlerindeki hükümdarların görevleri arasında benzerlikler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?**

? **Karahanlılarda halkın devlete karşı görevleri nelerdir?**

Karahanlı Devleti ile ilgili olarak öğrendiklerinizi yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile ilgili bir soru yazınız. Soruyu arkadaşınızla birlikte cevaplandırınız.

.....
.....

! Etkili Ders Çalışma

Ders çalışırken geçirdiğiniz zaman önemli değildir. Önemli olan ne kadar zaman ders çalıştığın değil, ne kadar etkili ders çalıştığındır. Ders çalışırken dikkatini derse vermeli, anlaşılmayan noktaları bulmalı ve anlamaya çalışmalısın. İyi anlaştığın arkadaş grubunla beraber çalışabilir ya da ayrı çalışıp karşılıklı anlatımlarda bulunabilirsiniz.

! Canlandırma

Ders çalışırken öğrendiğiniz bilgileri zihninizde canlandırırsanız yani hayal eder ve yaşadığınızı hissederseniz, bilgileri hatırlamanız kolaylaşır.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

37

Gazneliler (963-1187)

Gazne şehrini haritadan bulunuz. Günümüzde hangi ülkede yer almaktadır?

Gazneli Devleti, 913 yılında günümüzde **Afganistan**'ın bulunduğu yerde kuruldu. Başkenti Gazne şehrinden dolayı bu Müslüman Türk devletine Gazneli Devleti adı verilmiştir.

Gazneli Devleti'nin en tanınmış hükümdarı Sultan Mahmut'tur. Onun anlatımından Gazneli Devleti'ni daha yakından tanımaya ne dersiniz?

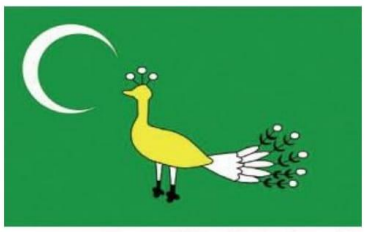

Gazneli Devleti Bayrağı

Gazneliler Devleti'nin adı Gazne şehrinden gelmektedir.

Sultan Mahmut

"Hükümdarlığım zamanında Gazneli Devleti en güçlü dönemini yaşadı. Devletin sınırlarını Hindistan'ın içlerine kadar genişlettim. İslamiyet'i yaymak için yaptığım fetihler sonucu Abbasi halifesi tarafından **"sultan"** ünvanına layık görüldüm. Devletim, İslam dünyasının lideri ve koruyucusu haline geldi. Yaşamımın tam kırk beş yılını gaza ve fetih yaparak geçirdim.

Ülkemde adalete önem verdim. Devletimin sınırları içerisinde yaşayan farklı milletlere mensup insanların şikayetlerini ayrım yapmadan dinelemeye çalıştım. Şehirlere kadılar atayıp yargı işlerini düzene koydum. Eğitime önem vererek ülkemde medreseler açtım. Bilim, edebiyat ve sanatın gelişmesi için bilgin, şair ve sanatçıları sarayımda topladım. Ünlü şair Firdevsi ve bilim insanı Biruni bunlardan yalnızca ikisidir."

Gazneliler, İslamiyet'i Hindistan'da yaymışlardır.

Sultan ünvanını ilk Türk hükümdar Gazneli Mahmut'tur.

? Sultan Mahmut, ülkesi içinde adaleti sağlamak, eğitim ve bilimi geliştirmek için neler yapmıştır?

?Yan tarafta yer alan minyatürü inceleyerek Gazne sarayındaki yaşama ilişkin neler söyleyebilirsiniz?

Sultan Mahmut'un ölümünden sonra yerine, oğlu Mesut geçti (1030). Bu dönemde Gazne topraklarına yerleşmeye çalışan Selçuklular, Gaznelileri **Dandanakan Savaşı**'nda yendiler (1040). Bu yenilgiden sonra giderek zayıflayan Gazneli Devleti 1187 yılında yıkıldı.

Sultan Mahmut ve saray hayatı

Dandanakan Savaşı'yla Gazneliler yıkılmaya başlamış ve Selçuklular kurulmuştur.

Gazneliler ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

!Ders çalışmak istemiyor musunuz?

Öğrenme ile duygularınızı gözden geçirmeli,
Çalışma alışkanlıklarınızı incelemeli,
Nasıl çalışılacağını öğrenmeli,
Kararlı ve sürekli yapmalı,
Sonuçları değerlendirmelisiniz.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

39

Büyük Selçuklular (1040-1157)

Alp Arslan hakkında neler biliyorsunuz?

Büyük Selçuklu Devleti, tarihte Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra kurdukları en büyük devletlerden biridir. Yaşadığımız Türkiye toprakları Selçuklular zamanında fethedilmiş, Türk yurdu haline gelmiştir. Bu büyük Türk devletini Selçuklu hükümdar ve devlet adamlarının anlatımından tanımak için tarihe bir yolculuk yapalım.

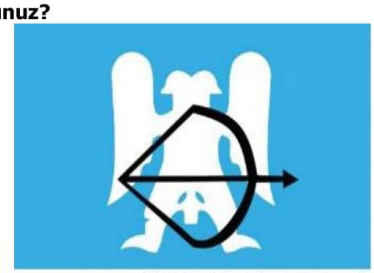

Büyük Selçuklu Devleti Bayrağı

Devletimiz, adını dedem Selçuk Bey'den almıştır. Onun yönetiminde Horasan bölgesine geldik. Amacımız; Türklere yaşayabilecekleri, yerleşebilecekleri bir yurt bulmaktı. Ancak Gazneliler kendi toprakları olan Horasan'a yerleşmemize izin vermedi. Bunun üzerine Gaznelilerle mücadele etmek zorunda kaldık. Gaznelilerin büyük ve güçlü ordusunu Dandanakan Savaşı'nda mağlup etmeyi başardık (1040). Bu başarı bizim için bir dönüm noktası oldu, devletimizin kuruluşu böylece tamamlandı.

Tuğrul Bey

Selçuklu Devleti, adını kurucusu Selçuk Bey'den almaktadır.

Dandanakan Savaşı'nın ardından devletin kuruluşunda rol oynayanları toplayarak bir kurultay düzenledim. Bir oku, ağabeyim Çağrı Bey'e verdim, kırmasını istedim. Kolayca kırdı. Ok sayısı ikiye çıktığında da kırmakta zorlanmadı. Ancak dört ok yan yana geldiğinde okları kıramadı. Bunu örnek göstererek birlik halinde bulunursak devletimizin güçlenerek daha da büyüyeceğini anlattım. Bizden önce kurulan Türk devletleri hanedan üyelerinin çekişmeleri yüzünden parçalandı. Bundan sonra ders alarak devletimizde birliği korumaya çalıştık.

Yaptığım fetih ve gazalarla devletimin sınırlarını genişlettim. Ülkeme göç eden Türk boylarının Anadolu'ya yerleşmelerini (iskan etmelerini) sağlayarak Anadolu'nun Türk yurdu olması için uğraştım. Abbasi halifesi ile iyi ilişkiler kurarak halifeyi, komşusu olan devletlerin saldırısına karşı korudum. Selçukluları İslam dünyasının koruyucusu haline getirdim.

Tuğrul Bey'in vefatından sonra yerine, kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan geçti (1064).

Amcam Tuğrul Bey'in başlattığı Anadolu seferlerini devam ettirdim. Bizans İmparatorluğu'na karşı arka arkaya başarılar elde ederek birçok Türk boyunun Anadolu'ya yerleşmesini sağladım. Ancak Bizans, Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkleri buradan çıkarmak için harekete geçti. Ordumla Muş'a gelerek **Malazgirt Savaşı**'nda Bizans ordusunu mağlup ettim (1071). Anadolu'nun kapıları, Türklerin kalıcı olarak yerleşmesi için açıldı. Böylece **Anadolu, Türk yurdu haline gelmeye başladı.**

Alp Arslan

Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasıyla Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.

Bir hükümdar olarak halkımın can, mal ve namusunu koruyarak onları güven içinde yaşatmaya çalıştım. Çünkü halkım bana Allah'ın bir emanetidir. Bu nedenle devlet görevlilerinin halka karşı adil olmalarını, onlardan haksız taleplerde bulunmamalarını istedim.

Alp Arslan'ın vefatından sonra yerine oğlu Melikşah geçti (1072). Melikşah dönemi, Selçukluların her alanda en gelişmiş oldukları dönemdir.

Genç yaşta Selçuklu tahtına geçtim. Komşumuz Gazneliler ve Karahanlıların saldırılarına karşı ülkemi savundum. Babamın izlediği siyaseti devam ettirerek Anadolu'ya ordular gönderdim. Anadolu, Batı Anadolu kıyılarına kadar Türk boylarıyla doldu taştı. Batıda bu gelişmeler olurken doğuda Karahanlıları devletime bağladım.

Alimleri ve sanatkarları himaye ederek sarayımı onlara açtım. Topraklarımda medreselerin kurulmasını teşvik ettim. **Nizamiye Medreseleri** adındaki okullarda dini bilimlerin yanında tıp gibi başka bilimlerde öğretilmekteydi. Bir de rasathane (gözlem evi) kurdurarak gök cisimlerinin ve gökyüzün olaylarının gözlemlenmesini sağladım. Bu gözlemler sonucu Celali takvimi yapıldı.

Nizamiye Medreselerinde dini bilimlerin yanında başka bilimler de okutulmaktaydı.

Hazinemi dolu tutarak güçlü bir ordu besledim. Devletimin geniş sınırları içinde pek çok milleti bir arada huzur içinde yaşatmaya çalıştım. Halkıma karşı adil ve cömert olmaya özen gösterdim. Halkımın büyük çoğunluğu konargöçer olarak yaşayan Türklerden oluşuyordu. En önemli varlıkları koyun ve at sürüleriydi. Topraklarımda, tarımla uğraşan köylüler de bulunuyordu. Şehirlerde yaşayan halkım içinde ise esnaf ve tüccarlar çoğunluğu oluşturuyordu. Esnafların kendilerine ait pazarları bulunuyordu. Dokuma tezgahları, demir fırınları, deri işleme atölyeleri, kağıt imalathaneleri, çini, cam gibi maddeleri üreten fırın ve imalathaneler ülkemde yaygındı.

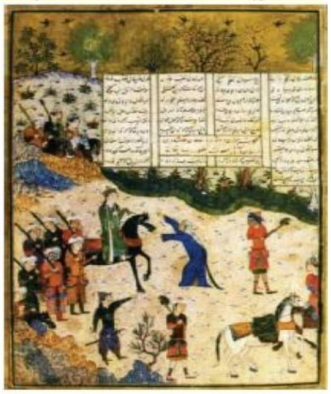

Bir kadın Melikşah'a şikâyetini iletiyor.

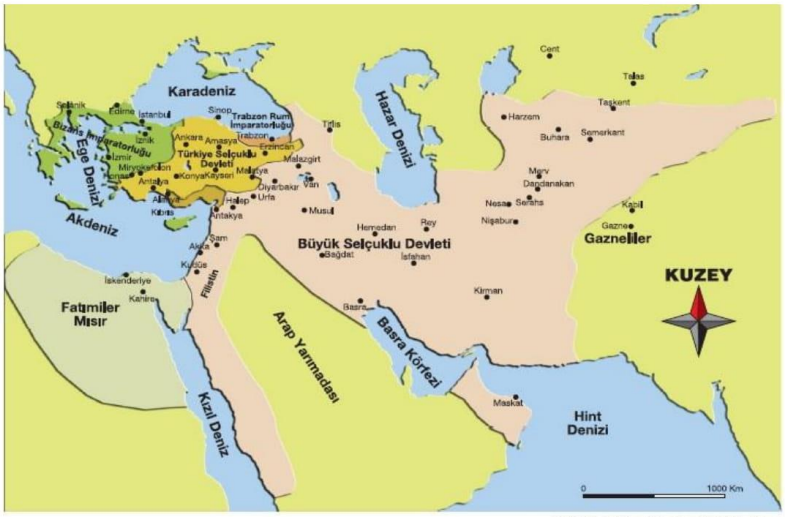

Büyük Selçuklu Devleti Haritası

Melikşah'a, Alp Arslan'ın da vezirliğini yapmış olan Nizamülmülk devlet yönetiminde büyük destek vermiştir.

Selçuklu Sarayı'nda çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Sultan Alp Arslan döneminde vezir oldum. Tuğrul Bey döneminde açılmaya başlayan medreseleri yeniden düzenledim. Nizamiye Medreseleri adıyla bu eğitim kurumlarının birçok şehre yayılmasını sağladım. Alp Arslan'dan sonra Melikşah'a da vezirlik yaptım. Kendisi, bir gün devlet adamlarını toplayarak şöyle emir buyurdu; "Her biriniz melekete dair düşünüp saltanatımızdaki aksaklıkları tespit ediniz. Dergah, divan ve sarayımızda yerine getirilmesi gereken durumları gözden geçiriniz. Ayrıca evvelki hükümdarların yapmış oldukları, bizim de yapmamız gerekirken ihmal ettiğimiz durumları saptayınız." Bu emir üzerine Siyasetname'yi kaleme aldım. Burada tespit ve önerilerimi dile getirdim. Bunları özetleyecek olursam; hükümdar, ülkesini bayındır hale getirmeye çalışmalıdır. Tarımı geliştirmek için sulama kanalları açtırmalı, köprüler inşa ettirmelidir. Yeni şehirler kurarak bunları surlarla çevirmelidir. Ana yollar üzerine **konaklar (Kervansaray)** inşa ederek ilim öğrenmek isteyenler için medreseler açmalıdır. Hükümdar, gelir ve giderleri denetlemeli, devlet hazinesini muhafaza etmelidir. Düşmanlara karşı hazırlıklı olmalıdır. Devlet adamlarıyla çeşitli konularda istişare ederek onların görüşlerini almalıdır.

Siyasetname, Nizamülmülk tarafından yazılmıştır.

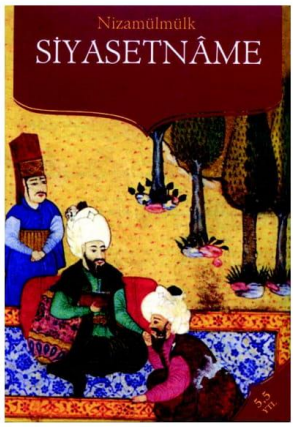

Kervansaraylar yapılarak ticaret gelişmiştir.

? Kutadgu Bilig ile Siyasetname arasındaki benzerlikler nelerdir? Siyasetnameye göre hükümdarın görevleri nelerdir?

Melikşah'ın ölümünden sonra Selçuklu şehzadeleri arasında taht mücadelesi başladı. Böylece devlet, yıkılış sürecine girdi. Son hükümdar Sencer, devletin birliğini sağlamayı başardıysa da ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti de son buldu (1157).

Bu büyük Türk devleti, daha sonra kurulacak olan Türk devletlerini etkileyecek büyük bir uygarlık kurmuştur.

Atatürk, tarih boyunca büyük ve güçlü devletler kuran Türklerin tarihlerinin aydınlatılması ve yeni nesillere öğretilmesine büyük önem vermiştir. Atatürk'e göre;

"Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı uygarlıklara sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur." Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 281.

Aşağıdaki tarih şeridini inceleyiniz. İçlerinde en uzun süre varlığını sürdüren Türk devleti hangisidir?

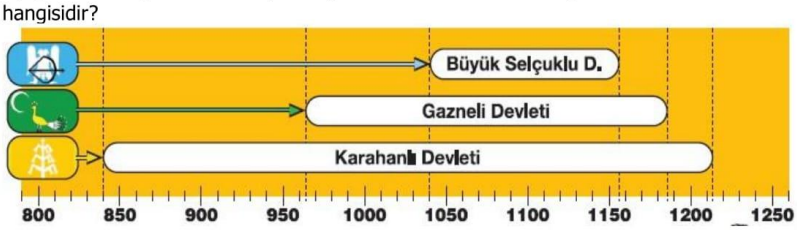

İlk Müslüman Türk devletlerinin adını yazar mısın?

İlk Müslüman Türk devletleri		
.....	.....	.....

Gazneliler ve Büyük Selçuklular ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile ilgili bir soru yazınız. Soruyu arkadaşınızla birlikte cevaplandırınız.

.....
.....

KONU ÖZETİ

İlk Türk İslam devleti Karahanlılar'dır. Karahanlılar Müslüman olduktan sonra da kendi kültürlerini korumuşlardır. Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı Divan-ü Ligati't Türk ve Yusuf Has Hacib'in yazdığı Kutadgu Bilig bu döneme aittir.

Gazneliler zamanında Hindistan'a seferler düzenlenerek buralarda İslamiyet'in yayılması sağlanmıştır. Abbasi Halifesi tarafından Gazneli Mahmut'a 'sultan' ünvanı verilmiştir.

Büyük Selçuklular zamanında Bizansla 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'yla birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Vezir Nizamülmülk tarafından Siyasetname adlı eser kaleme alınmıştır.

(3 defa tekrar ediniz.)

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

KÜLTÜRÜMÜZÜN YAŞAYAN DEĞERLERİ: KUTLAMALAR

Sevgili öğrenciler bu bölümde, örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendireceksiniz.

Hangi kutlama ve törenlere katılıyorsunuz?

Kök Türklerin tarih sahnesine çıkışları Ergenekon Destanı'nda nasıl anlatılıyordu? O konudan öğrendiklerimizi hatırlayalım. Aşağıdaki metni okuyarak günümüzde de kutladığımız hangi bayramın başlangıç öyküsünün anlatıldığını söyleyiniz.

2000 yıl önce düşman baskınına uğrayan Türklerden kurtulabilenler Ergenekon adlı bir yere yerleşirler. Zamanla çoğalarak buraya sığmaz olurlar. Bir bozkurdu izleyerek dağın diğer tarafına bir geçit olduğunu öğrenirler. Buradan tüm milletin geçebilmesi için dağa odun yığarak geçidi eritirler. Türklerin buradan çıkışı bahar mevsimine, 21 Mart tarihine rastladığı için her sene bu tarihi, kağan ve beyler önderliğinde örs üzerine demir döverek ve çeşitli etkinlikler düzenleyerek bayram olarak kutlamak bir gelenek haline dönüşmüştür. Türkler, C. III. s. 53.

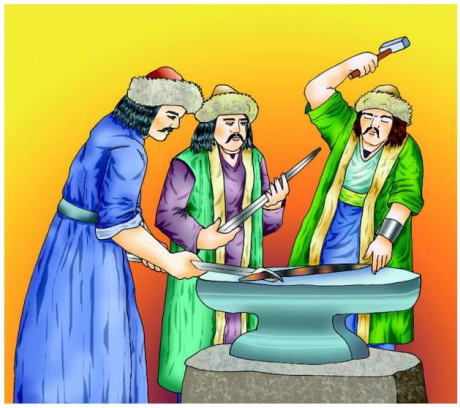

Kültürel öğelerimizden birisi bayramlardır.

Ergenekon Destanı'nda başlangıcı bu şekilde anlatılan **Nevruz Bayramı**, Türk dünyasının baharı karşıladığı, kutladığı bayramdır. Bayramın kutlandığı ay, ilk Türk devletlerinde yılın ilk ayıdır. Bu nedenle bayram 'yeni gün' şeklinde adlandırılmıştır. **'Nevruz' kelimesi de 'yeni gün' anlamına gelmektedir**. Peki, Nevruz ilk Türk devletlerinde nasıl kutlanıyordu dersiniz?

Nevruz Bayramı, yeni gün anlamına gelmektedir.

MÖ II. yüzyıla ait Çince bir kaynağa göre; "Her yılbaşı günü (Nevruz) Hun liderleri Tanrı Kut Sarayı'nda yeni yıl kutlarlar."

VII. yüzyıla ait bir kaynağa göre; "Her yeni yılın ilk günlerinde boğa güreşleri yapılır ve insanlar bunu seyreder." Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, s. 218.

? Aşağıdaki fotoğrafı inceleyiniz. Günümüzde, çevrenizde gördüğünüz Nevruz kutlamaları nasıldır?

Nevruz Bayramı, günümüzde halen kutlanmaktadır.

Nevruz, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde de milli bayram olarak kutlanmaya devam etmiştir. Nevruz günü, Nevruziye adlı şiirler hükümdarlara sunulmuş ve yine bu isimle yapılan macunlar halka dağıtılmıştır. Günümüzde bu gelenek devam etmekte olup Nevruz Bayramı haftası, bir kültür öğemiz olarak mesir macunu Manisa'da halka törenlerle ikram edilmektedir. Konuyla ilgili aşağıdaki gazete haberini okuyunuz.

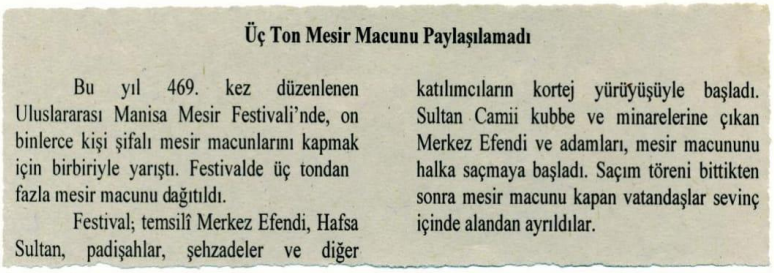

Üç Ton Mesir Macunu Paylaşılamadı

Bu yıl 469. kez düzenlenen Uluslararası Manisa Mesir Festivali'nde, on binlerce kişi şifalı mesir macunlarını kapmak için birbiriyle yarıştı. Festivalde üç tondan fazla mesir macunu dağıtıldı.

Festival; temsilî Merkez Efendi, Hafsa Sultan, padişahlar, şehzadeler ve diğer katılımcıların kortej yürüyüşüyle başladı. Sultan Camii kubbe ve minarelerine çıkan Merkez Efendi ve adamları, mesir macununu halka saçmaya başladı. Saçım töreni bittikten sonra mesir macunu kapan vatandaşlar sevinç içinde alandan ayrıldılar.

Gazete Haberi, 28 Nisan 2009.

İlk Türk devletlerinde Nevruz dışında başka bayramlar da kutlanmaktaydı. Bu bayramlar ile ilgili bilgiyi aşağıdaki metinden öğrenelim.

Türklerin Hunlardan beri bayram ve festival gibi birçok kutlamaları vardı. Mesela Hun Türkleri yılın beşinci ayında topluca büyük bir bayram yaparlardı.

Kök Türkler bayram günü tanrılarına kurban keser, sonra beraberce eğlenirlerdi. Şarkılar söyleyerek çeşitli yarışmalar yaparlardı. En sevilen yarışmalar ise at yarışlarıydı. Kızlar da ayak topu (tepük) oynarlardı. Türkler, C III, s. 51.

Günümüzde Dini ve Milli bayramlarımızda kutlamalar yapılmaktadır.

? Günümüzde Nevruz dışında hangi bayramları kutluyoruz? Bu bayramlarda neler yapıyoruz?

Kültürel öğelerimizden biri de düğünlerimizdir. **Düğünler,** geçmişten günümüze yüzyıllar boyunca süregelen geleneklerimizin yaşatıldığı değerlerimizdir. Düğünde kültürümüzü yansıtan maniler söylenir, müzik eşliğinde türküler okunur. Davul zurna eşliğinde halaylar çekilir. Evlenenlerin mutluluğu için de dualar okunur.

Düğünler de kültürel öğelerimizdendir.

Eskiden Türklerde düğün geleneklerinin nasıl olduğunu aşağıdaki metinden öğrenelim.

Eski Türklerde dünürler arasında iki gencin evlenmesi kararı Türkçe 'aldum' ve 'virdüm' kelimeleriyle ifade ediliyordu. 'Aldum' kelimesini damat tarafı söylüyor, 'virdüm' kelimesini ise kızın büyükleri söyleyerek sözlerinde duracaklarını belirtmiş oluyorlardı. Damat adayının ailesi kız tarafına at ve elbise verirdi. Düğünde ise yerine getirilmesi gereken bazı adetler vardı ki bunların başında düğün yemeği geliyordu. Düğün sırasında para saçılıyordu. Bol bol hediye alınıp veriliyordu. Evlenecek kızın çeyizi için bütün aile seferber oluyordu. Gelin süslenerek başına taç takılıyordu. Gelin giderken yabancılara görünmemesi için yüzüne duvak örtülüyordu. Gelin, damadın evine atla gönderiliyordu. Mehmet Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, s. 308-310. (Düzenlenmiştir.)

Geçmişteki düğünlerle günümüzdeki düğünler arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır.

Düğünde damat, dostlarıyla beraber kız babasının evine gider. Kızın babası gelenleri kapıda karşılar, misafirlerine yemek ikramından sonra damadın boynuna bir yazma asar. Bundan sonra bir fincan tuzlu su getirilir. Bu tuzlu su içinde ıslanmış ekmeği nişanlılar yerler; kız, baba evinden çıkar. Atlı bir alay müziklerle damadın evine gider. Gelinle onun etrafında olanlar ağlarlar. Damat tarafı teselli edici şarkılar söyler. Damat tarafı yalancıktan bir kız kaçırma hareketi yapar. Kız tarafı karşı koyar. Damadın boynundaki yazmayı almak isterler. Damat yazmayı vermemek için bedel olarak herkese para verir. Alay, erkek evine gelince gelin bir keçe içine konarak el üstünde kapıdan içeri alınır. Türkler, C.III, s. 59. (Düzenlenmiştir.)

Benzerlikler kültürel öğelerimizin sürekliliğini, farklılıklar ise kültürel öğelerdeki değişimi göstermektedir.

? Bu düğünlerin günümüzdeki düğünlerle benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Düğünlerde dünden bugüne nasıl bir değişim olmuştur?

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Geçmişten Günümüze Düğünlerimizde	
Sürekliliği olanlar	**Değişime uğrayanlar**
Yemek ikramı	Gelin arabası
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Kutlamalar ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile ilgili bir soru yazınız. Soruyu arkadaşınızla birlikte cevaplandırınız.

! Öğrendiklerinizi kendi cümlelerinizle ifade etmek, öğrenmeyi kalıcı hale getirir.

KONU ÖZETİ

Türklere özgü bayramlardan birisi yeni gün anlamındaki Nevruz'dur. Nevruz'da çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Düğünlerde de geçmişte yapılan etkinliklerden bazıları devam ederken bazıları da değişim göstermiştir.

Bir sonraki derse hazırlıklı gelmeyi unutma! Konuyu mutlaka okumalısın.

BOZKIRIN SANATKARLARI

Sevgili öğrenciler bu bölümde, Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterebileceksiniz.

Sanat denilince ne anlıyorsunuz?

1947 yılında Orta Asya'da Altay Dağları'nda çalışma yapan arkeoloji ekibi, Pazırık Vadisi'nde bir **kurgan (mezar)** buldu. Bu kurganda yapılan kazı daha önce eşi görülmeyen bazı eserleri gün yüzüne çıkardı. MÖ IV. yüzyıla ait bu kurgan nasıldı ve içinden hangi değerli eserler çıktı dersiniz?

Orta Asya Türk devletlerine ait oda mezar olan kurganda, birçok eşya çıkmıştır.

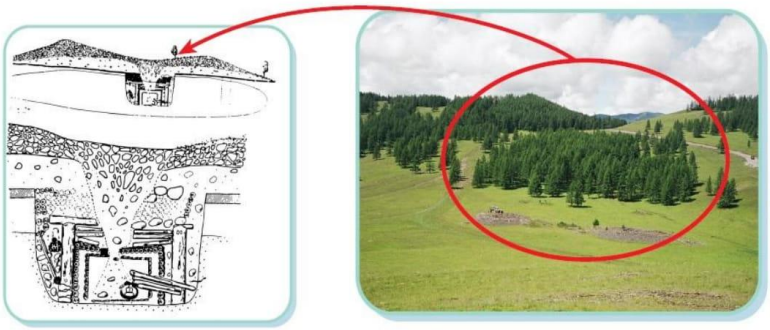

Bu büyük kurganda insan ve at iskeletleri, atlara ait koşum takımları, bir araba, masalar, elbiseler, süs eşyaları, müzik aletleri ve kumaşlar çıktı. Ancak tüm bu eşyaların içinde bir eşya vardı ki bu kazıyı dünyanın en önemli arkeoloji araştırmalarından biri haline getirdi. Aşağıda fotoğrafı bulunan bu parça **"Pazırık halısı"** adıyla tüm dünyada tanınmaktadır.

Türklerde halı dokumacılığı önemli bir yere sahipti.

Pazırık halısı MÖ III. yüzyıldan kalması, ince dokunması, yüksek kalitesi ve motiflerin zenginliği ile dünyanın en ünlü halısı oldu. Pazırık kurganından çıkarılmış diğer eserleri aşağıda görüyorsunuz.

Semer

Haşa

Türklerde el sanatlarında en çok hayvan motifleri kullanılmıştır.

? Sayfada fotoğrafları bulunan eserleri incelediğinizde o dönemdeki günlük yaşama ilişkin hangi bilgilere ulaşabilirsiniz?

Türkler, yaşamlarında önemli bir yere sahip olan hayvanlarına el sanatlarında yer vermişlerdir. Kurt, kaplan, geyik ve yırtıcı kuşlar yanda gördüğünüz gibi en çok rastlanan motiflerdir.

Türklerde madencilik gelişmiştir.

Aşağıda, el sanatlarında çok yetenekli olan Türklerin özellikle madenleri işleyerek yaptıkları eşyaların birer sanat harikası olduğunu anlatan bir metin yer almaktadır.

Bronz geyik heykeli

Tarihî Türk Dökümhanesi Batılı Arkeologları Şaşırttı

X. yüzyıldan kalma bir Türk çelik dökümhanesinde kullanılan ileri teknik , batılı arkeologlarca hayranlıkla karşılandı. Silah ve alet yapımında kullanılan çeliğin üretildiği fırının kalıntıları birlikte eritme teknolojisinin Türkler tarafından batıdan bin yıl önce kullanıldığını ortaya koydu. Kazıyı gerçekleştiren arkeologlardan biri şöyle diyor: "Eskiyle çağdaş uygulamaları karşılaştırmak ve eski çağlardaki zanaatkârların hâlâ bize çağdaş işleme teknolojimizi geliştirmede yararlanabileceğimiz bir şeyler öğretebileceklerini görmek insana heyecan veriyor."

Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 382, s. 39.

Altın madeni takı

Türkler çini ve seramikte ileriydiler.

Yukarıdaki metne göre arkeoloğun heyecan duymasının sebebi ne olabilir?

Minyatür de önemli sanat eserlerindendir.

Uygur Devleti döneminde resim sanatında büyük ilerleme kaydedilmiştir. Uygur resimlerinde genellikle dini törenler ve günlük yaşantılar konu edilmiştir. Bu resimlerde tasvir edilen tipler **"Uygur tipi"** olarak tarihe geçmiş ve Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra kurdukları devletlerin **çini, seramik ve minyatür** sanatlarında da yer almışlardır.

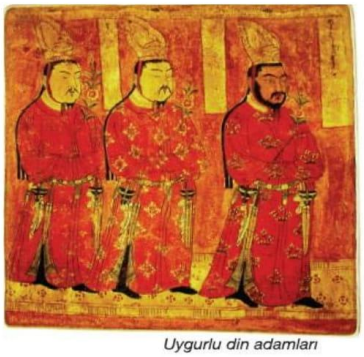

Uygurlu din adamları

Uygurlu müzisyenler

İlk Türk İslam devletlerinde cami, kervansaray, türbe gibi birçok mimari eser yapılmıştır.

İlk Türk İslam devletlerinden günümüze **cami, kervansaray, türbe** gibi değişik mimari yapılar ulaşmıştır. Bu yapılar içerisinde büyük camiler şehirlerin merkezinde yer almış ve şehir bunun etrafında gelişmiştir. Ulu cami adı verilen bu camiler yalnızca insanların namaz kıldığı bir ibadet yeri değildir. Halkın eğitim gördüğü, yöneticilerle halkın bir araya geldiği, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı merkezdir. Ticaret yapılan yerler de caminin yanındadır. Cami, zamanla çeşitli ihtiyaçları karşılaması için yakınına inşa edilen okul, kütüphane, aşevi, hastane, hamam vb. yapılarla **"külliye"** haline gelmiştir.

Kervansaraylar sayesinde ticaret daha güvenli yapılıyordu.

İran sınırları içinde yer alan İsfahan Camisi, Büyük Selçuklu Devleti zamanında inşa edilmiştir.

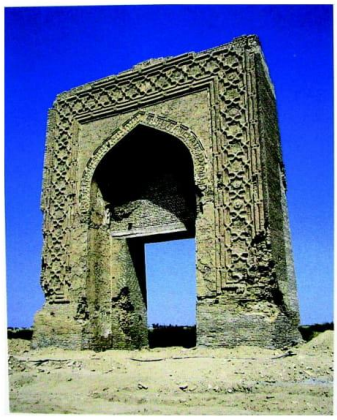

Kervansaraylar; yollar üzerinde kervanla ticaret yapılan tüccarların, seyahat eden yolcuların ve onlara ait hayvanların dinlenmeleri, ihtiyaçlarının karşılanması için yapılmıştır. İpek Yolu üzerinde de pek çok kervansaray inşa edilmiştir. Böylece doğu ile batı arasında ticaret gelişmiştir. Bu kervansaraylardan birisi de Karahanlılar döneminden kalan, günümüzde Özbekistan sınırları içinde yer alan Ribatı Melik Kervansarayı'dır (solda). Ne yazık ki yeterince korunamadığının günümüze kadar yalnızca ana kapısı ayakta kalabilmiştir. Kutup minaresi ise günümüzde Hindistan sınırları içinde olup (sağda) Gazneliler dönemine aittir. Bölgede taş ve ahşabın az bulunması nedeniyle yapılarda daha çok tuğla kullanılmış, estetik açıdan güzel eserler verilmiştir.

Türk İslam devletlerinden kalma diğer önemli mimari yapılar da **türbe**lerdir. Aşağıda solda, günümüzde Türkmenistan sınırları içinde yer alan Selçuklu sultanı Sencer'in türbesini, sağda ise Kırgızistan'da bulunan Üç Karahanlı Türbesi'ni görüyorsunuz.

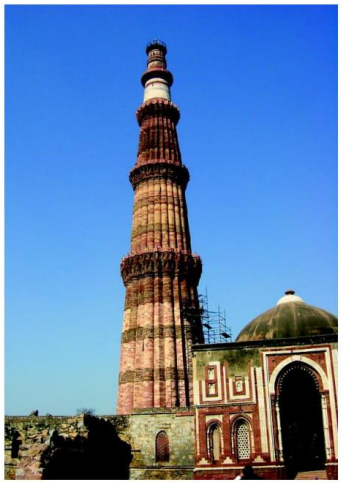

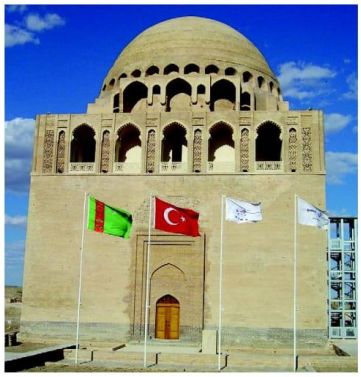

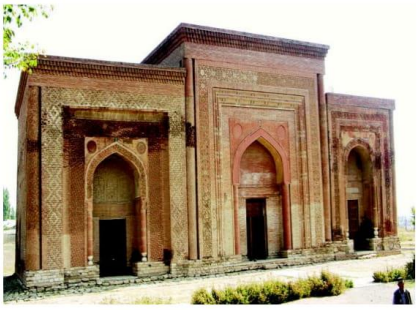

? Sayfada fotoğraflarını gördüğünüz bu eserlerin benzerlik ve farklılıkları nelerdir? Çevrenizde yer alan bu tür eserlerden örnekler veriniz.

Türklerde seramik sanatı gelişmiştir.

İslamiyet'ten önce usta madenciler yetiştiren Türkler, hünerlerini Türk İslam devletleri dönemlerinde de gösterdiler. Selçuklular Dönemi, madeni eşyalarda yeni işleme tekniklerinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu dönemden günümüze ayna, mangal, kutu, hokka, bakraç, şamdan, kazan, gülabdan gibi eşyalar ulaşmıştır.

ibrik

bakraç

pirinç kutu

mürekkep kutusu

Minyatür, Türkler için önemli sanat dallarındandır.

50

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten soran seramik sanatının gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Değişik teknikler kullanarak yaptıkları seramiklere yazı, bitki, hayvan ve insan motifleri işlemişlerdir.

? Yukarıda, sayfanın solunda yer alan çininin Uygur resmi ile benzerlik göstermesinin sebebi ne olabilir?

Gazneliler ve Büyük Selçuklularla birlikte minyatür sanatı gelişmiştir. Motiflerde daha çok av, dans, oyun, çalgı sahneleriyle hükümdar ve saray ileri gelenleri resmedilmiştir.

Gazneliler ordusunu gösteren bir minyatür

Çevgan oyununu gösteren bir minyatür

? Günümüzde bu el sanatlarından hangileri yaşatılmaktadır?

Konu ile ilgili öğrendiklerim (Kendi cümlelerinizle yazınız.)

.....
.....
.....
.....
.....

? Konu ile ilgili bir soru yazınız. Soruyu arkadaşınızla birlikte cevaplandırınız.

.....
.....

KONU ÖZETİ

Orta Asya Türk devletlerinde halı dokumacılığı gelişmiştir. Özellikle Uygur döneminde resim çok gelişmiştir. İlk Türk İslam devletlerinde cami, kervansaray, türbe vb. mimari eserler yapılmıştır. Gazneliler ve Selçuklular ile birlikte minyatür sanatı gelişmiştir.

Aşağıdaki balonlara konuyla ilgili kavramları yazmaya ne dersin?

Anayurttan Anadolu'ya

Atlı Askerlerden Türk Ordusuna

Ticaret Yolu İpek Yolu

İslamiyet'in Doğuşu ve Yayılışı

İlk Türk İslam Devletleri

Kutlamalarımız

Bozkırın Sanatkarları

52

Bu ünitede öğrendiklerim

! Öğrendiklerimizi kısaca yazıya aktarmak öğrendiklerimizin unutulmamasını sağlar

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Bu ünitede neleri bilmiyorum (Öğrenemediğimizi düşündüğümüz konuları geriye dönüp tekrar etmeli, arkadaşlarımıza sormalı ve onların anlatmasını istemeli ya da öğretmenimize sormalıyız.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ÜNİTE SONU ÖZETİ

Anayurttan Anadolu'ya

Türklerin ilk anayurdu Orta Asya'dır. Orta Asya dağlık bir alan olup karasal iklim görülmektedir. Kışın çok soğuk yazın çok sıcak olmaktadır. Türkler, çeşitli nedenlerle farklı yerlere göç etmişlerdir.

Orta Asya'da yaşayan Türkler, hayvancılıkla uğraşıp göçebe hayat sürmekteydi. Türklerde atın yeri çok önemliydi.

İlk Türk Devleti Tarih Sahnesinde

Bilinen ilk Türk devleti olan Hunlar, Çinliler ile mücadele etmişlerdir. Çinliler Hun akınlarından korunmak için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir. Oğuz Kağan Destanı Hunlara aittir. Hunların yıkılmasından sonra Türkler batıya doğru ilerlemesiyle diğer kavimler de Avrupa'ya doğru ilerleyince Kavimler Göçü meydana geldi.

İlk Türk devletlerinde devlet meselelerini görüşüldüğü yer kurultaydır.

Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet

Türk adıyla kurulan ilk devlet Kök Türkler olup Orhun Kitabeleri Kök Türklere aittir. Orhun Kitabeleri bilinen en eski Türkçe metinlerdir. Ergenekon Destanı Kök Türklere aittir.

İlk Türk devletlerinde, devleti yönetme yetkisini Tanrı tarafından verildiğine inanılmasına kut denilmiştir.

Uygarlığa Adını Verenler

Uygur devleti kendinden önceki Türk devletleri gibi göçebe bir yaşam sürmemiş yerleşik hayata geçmiştir. Ayrıca Mani dinine geçerek et yememişler ve savaşçılık özelliklerini kaybetmişlerdir. Medeniyet olarak çok geliştikleri için uygar kelimesi Uygurlardan gelmektedir. Türeyiş ve Göç destanları Uygurlara aittir.

Atlı Askerlerden Modern Türk Ordusuna

Hun Devleti Mete zamanında orduda onlu, yüzlü, binli sisteme geçilmiş ve günümüzde halen bu sistem kullanılmaktadır. Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluşu MÖ 209 Mete dönemine kadar uzanmaktadır. Türkler çok iyi savaşçılardı. Bu nedenle Ordu Millet denilmiştir.

Günümüzde de askerlik kutsal bir görevdir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin en önemli görevi ülkemizin bağımsızlığını ve geleceğini korumak, ülkemizi iç ve dış tehditlere karşı korumaktır. Böylece bizim huzur ve güvenliğimizi sağlamaktadır.

Doğu İle Batıyı Buluşturan Yol: İpek Yolu

Orta Asya Türk devletlerinde en önemli ticaret yolu İpek Yolu idi. İpek Yolu'na hakim olan devletin ekonomisi de güçlü oluyordu. Bu nedenle İpek Yolu'na hakim olmak için devletler arası mücadeleler yapılmıştır. İpek Yolu'nda taşınan en önemli eşya ipek idi.

İslamiyet'in Doğuşu ve Yayılışı

İslamiyet'ten önce Arap Yarımadasında cahiliye dönemi vardı. Cahiliye döneminde putlara tapılır, kızlara değer verilmez, güçlüler haklı olur, çatışmalar vardı.

610 yılında Hz. Muhammed'e vahiy gelmesiyle birlikte Arap Yarımadasında İslamiyet yayılmaya başladı. Müslümanlar 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret ettiler. Müslümanlar ile müşrikler arasında Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları yapıldı. 632 yılında Hz. Muhammed'in vefatından sonra Dört Halife Dönemi Başladı. Hz. Ebu Bekir zamanında Kur'an-ı Kerim kitap haline geldi. Hz. Ömer zamanında fetihler devam etti. Hz. Osman zamanında Kur'an-ı Kerim çoğaltıldı. Hz. Ali zamanında ise İslam'da ilk ayrılıklar başladı.

Emeviler döneminde Arap milleti dışındaki Müslümanlar eşit davranılmadığı için İslamiyete geçişler azalırken, Abbasiler döneminde güdülen hoşgörü politikası sayesinde İslamiyet hızla yayıldı. Türkler için Samarra şehirleri kuruldu. Türkler Abbasi yönetiminde görev aldılar.

İslamiyet Türkler Arasında Yayılıyor

751 Talas Savaşı'yla birlikte Türkler kabileler halinde Müslüman olmaya başladılar. Gök Tanrı dini ile Müslümanlık arasındaki benzerlikler Türklerin Müslüman olmasını kolaylaştırdı. Türkler Müslüman olduktan sonra, gaza ve fetihler yaparak İslamiyet'in yayılmasını ve korunmasını sağlamışlardır.

İlk Türk İslam Devletleri

İlk Türk İslam devleti Karahanlılar'dır. Karahanlılar Müslüman olduktan sonra da kendi kültürlerini korumuşlardır. Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı Divan-ü Ligati't Türk ve Yusuf Has Hacib'in yazdığı Kutadgu Bilig bu döneme aittir.

Gazneliler zamanında Hindistan'a seferler düzenlenerek buralarda İslamiyet'in yayılması sağlanmıştır. Abbasi Halifesi tarafından Gazneli Mahmut'a 'sultan' ünvanı verilmiştir.

Büyük Selçuklular zamanında Bizansla 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'yla birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Vezir Nizamülmülk tarafından Siyasetname adlı eser kaleme alınmıştır.

Kültürümüzün Yaşayan Değerleri: Kutlamalar

Türklere özgü bayramlardan birisi yeni gün anlamındaki Nevruz'dur. Nevruz'da çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Düğünlerde de geçmişte yapılan etkinliklerden bazıları devam ederken bazıları da değişim göstermiştir.

Bozkırın Sanatkarları

Orta Asya Türk devletlerinde halı dokumacılığı gelişmiştir. Özellikle Uygur döneminde resim çok gelişmiştir. İlk Türk İslam devletlerinde cami, kervansaray, türbe vb. mimari eserler yapılmıştır. Gazneliler ve Selçuklular ile birlikte minyatür sanatı gelişmiştir.

(Bu bölümü 3 defa okuyunuz.)

55

Ek-2. Akademik Başarı Testi

AKADEMİK BAŞARI TESTİ

1-Aşağıdakilerden hangisi Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinden birisi değildir?

A) Hunlar
B) Kök Türkler
C) Uygurlar
D) Gazneliler

2-Türklerin ilk anayurdu olan Orta Asya'da iklim şartları zor olup kışın çok soğuk, yazın da çok sıcak olabilmektedir. Bazı yıllar yağış çok az olabilmektedir. Dağlık arazi nedeniyle dağ eteklerinde çayırlar vardır.

Yukarıdaki bilgiye göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Orta Asya'da Akdeniz iklimi görülür.
B) Orta Asya'da çay yetişmektedir.
C) Orta Asya hayvancılığa elverişlidir.
D) Orta Asya'da yaşayanlar yaz kış aynı kıyafetle yaşamlarını sürdürmektedirler.

3-Orta Asya'da yaşayan ilk Türk devletlerinde hayvancılık temel geçim kaynağıdır.

Bu bilgiye bakarak hangisini söyleyemeyiz?

A) Yaşadıkları yerlerde bol maden yatakları vardır.
B) Hayvansal ürünler fazladır.
C) Deri ve yün ürünleri kullanılmıştır.
D) Konargöçer (göçebe) bir hayat sürmüşlerdir.

4-Uygur döneminden sonra Türklerde, evler, saraylar ve ibadethaneler yapılmaya başlanmıştır. **Bu durum aşağıdaki gelişmelerden hangisiyle açıklanabilir?**

A) Hayvancılıkla uğraşmalarıyla
B) Karasal iklim şartlarıyla
C) Yerleşik hayata geçmeleriyle
D) Krallıkla yönetilmeleriyle

5-Mete Han zamanında ordu onluk, yüzlük ve binlik sisteme ayrılmıştır. Günümüzde de Türk Silahlı Kuvvetlerinde onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı gibi rütbeler vardır.

Bu bilgilere bakılarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Türk Silahlı Kuvvetlerinde her asker para karşılığı görev yapar.
B) Mete Han zamanında yapılanların günümüze etkisi yoktur.
C) Mete Han zamanında ve günümüzdeki savaş malzemeleri aynıdır.
D) Türk Silahlı Kuvvetlerinin yapısı Mete Hanın kurduğu yapıya benzemektedir.

6-Ben Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan 20 yaşında bir erkek vatandaşım. Bu sene askerlik çağım geldiği için askere gideceğim. Devlete karşı en büyük kutsal görevimiz olan askerliğimi, 1 yıl sonra bitirmiş olacağım.

Yukarıdaki anlatılanlara göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Çiftçilikle uğraşmaktadır.
B) Askerlikte ok kullanmayı ve ata binmeyi öğrenecektir.
C) Askerliğini 12 ay yapacaktır.
D) Askerlik görevini kendi adına başkası da yapabilecektir.

7- Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılan Divan-ı Lügati't-Türk hangi döneme aittir?

A) Karahanlılar
B) Uygurlar
C) Kök Türkler
D) Hunlar

8-Kök Türklerle Sasaniler komşu olduktan sonra İpek Yoluna hakim olmak için birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Çünkü her iki devlet de ekonomisini güçlendirmek istemiştir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Kök Türkler ve Sasaniler Türktür.
B) Sasaniler ile Kök Türklerin arası hiç bozulmamıştır.
C) İpek Yoluna hakim olan devletin ekonomisi güçlenmektedir.
D) İpek Yolunun ticari açıdan bir önemi yoktur.

9-İpek Yolu üzerinde bulunan Kervansaraylarda kervanlar dinlenir ve daha sonra yollarına devam ederlerdi.

Buna göre İpek Yolu üzerinde Kervansarayların bulunması, aşağıdaki hangi alanda gelişmeyi sağlamıştır?

A) Müzik
B) Ticaret
C) Askeri
D) Tarım

10-610 yılında İslam Dinin gelmesinden sonra İslamiyet'i kabul edenlerde Cahiliye dönemindeki birçok olumsuz durum ortadan kalkmıştır. **Aşağıdakilerden hangisi bunlardan değildir?**

A) Kız çocuklarına değer verilmemesi
B) Putlara tapma
C) Şiirlerin okunması
D) Güçlünün her zaman haklı olması

11-Hz. Ebu Bekir Dönemi – Arap Yarımadası dışında yerler fethedildi.
Hz. Ömer Dönemi – İran ve Irak fethedildi.
Hz. Osman Dönemi – Kıbrıs fethedildi.
Yukarıdaki bilgide, Dört Halife Döneminde fethedilen yerler verilmiştir. **Hz. Ali Döneminde hiçbir yerin fethedilmemesi aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?**

A) Hz. Ali'nin savaşmak istememesiyle
B) Müslümanlar arasında iç kargaşaların yaşanmasıyla
C) Düşmanların zor durumda olmalarıyla
D) Hicretin yaşanmasıyla

12-Emevilerden sonra kurulan Abbasiler, kendilerinden olmayan diğer milletlere de eşit davranmışlardır. Bu bakımdan Emevilerden farklıdır. Dolayısıyla Emeviler döneminde yaşanan huzursuzluklar Abbasiler döneminde yaşanmamış ve devletin ömrü daha uzun olmuştur.

Bu bilgilere göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Abbasiler diğer milletlere hoşgörülü davranmıştır.
B) Emeviler ile Abbasiler aynı düşünceye sahiptir.
C) Emeviler Arap milliyetçiliği yapmamışlardır.
D) Emeviler zamanında hiçbir huzursuzluk yaşanmamıştır.

13-Türklerin;
Abbasi halifesini, dış baskılara karşı koruması
Anadolu'da Hıristiyan Haçlılara karşı savaşmaları
Bizans'ın İslam dünyası üzerindeki baskılarını engellemeleri

Yukarıda belirtilen maddelere bir başlık verilmek istenirse, bu başlık aşağıdakilerden hangisi olur?

A) Türklerin İslamiyet'i Geçme Nedenleri
B) Türkler İslam Dünyasını Koruyor
C) Araplarla Türklerin İşbirliği
D) İslamiyet'in Çıkış Nedeni

14-
I.Türklerin atı çok iyi binmeleri
II.Türklerin Orta Asya'da yaşamaları
III.Gök Tanrı dini ile İslamiyet arasında benzerliklerin bulunması

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri Türklerin İslamiyet'i kabulünü hızlandırmıştır?

A) I
B) I. ve II
C) I ve III
D) III

15-Türklerin İslamiyet'e geçişlerinden sonra siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda değişimler olmuştur.

Aşağıdakilerden hangisi bu değişimlerden biri değildir?

A) Kur'an-ı Kerim'in kutsal kabul edilmesi
B) Camilerin yapılması
C) Ramazan ve Kurban bayramlarının kutlanması
D) Hükümdarla yönetilmeleri

16-

	Neden	Sonuç
I	Talas Savaşı'nda Türklerin Abbasilere yardım etmesi	Talas Savaşı'nı Abbasilerin kazanması
II	Abbasilerin diğer milletlere karşı hoşgörülü davranması	Türklerin İslamiyete geçişlerinin kolaylaşması
III	Türklerin İslam dünyasını koruması ve İslam dünyasına hizmetlerinin olması	İslam dünyasının bilim ve teknik alanında gerilemesi
IV	Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi	Türk-İslam mimari eserlerinin yapılması

Yukarıdaki neden sonuç eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

A) I
B) II
C) III
D) IV

17-Aşağıdakilerden hangisi ilk Türk-İslam devletlerinden değildir?

A) Gazneliler
B) Karahanlılar
C) Kök Türkler
D) Selçuklular

18-Karahanlılar döneminde Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lugat'it-Türk, Yusuf Has Hacip te Kutadgu Bilig adlı eserler yazmışlardır.

Bu bilgilere bakılarak Karahanlıların hangi alanda eserler verdiği söylenebilir?

A) Mimari
B) Edebi
C) Askeri
D) Adli

19-'Ey Hüdümdar! Halkına karşı üç görevin vardır. Bunlar 1-Ülkenin parasını koru, 2-Yasaları adaletle uygula, 3-Yol kesenleri ortadan kaldır.' **Kutadgu Bilig'e göre hükümdarın halkına karşı görevlerinden aşağıdaki hangi alan belirtilmemiştir?**

A) Ekonomi
B) Hukuk ve Adalet
C) Güvenlik
D) Sanat

20-Tuğrul Bey, Anadolu'ya yaptığı fetihlerle sınırlarını genişletmiş ve Türk boylarının Anadolu'ya yerleşmesini sağlamıştır.

Tuğrul Bey'in böyle davranmasının nedeni ne olabilir?

A) Anadolu'da ticareti canlandırmak
B) Anadolu'yu bilim yuvası haline getirmek
C) Bizanslılara yardım etmek
D) Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamak

21-Aşağıdakilerden hangisi geçmiş ve günümüzdeki düğünlerdeki sürekliliğini gösteren uygulamalardandır?

A) Geçmişte gelin alma atla yapılırken günümüzde arabalarla yapılması
B) Geçmişte ve günümüzde düğünlerde davetlilere yemek ikramı yapılması
C) Geçmişte düğünler 3 gün yapılırken günümüzde daha kısa sürmesi
D) Geçmişte davetler okuyucularla yapılırken günümüzde davetiyelerle yapılması

22-Aşağıdakilerden hangisi ilk Türk-İslam devletlerine ait olması beklenemez?

A) Türbe
B) Kervansaray
C) Kilise
D) Medrese

23-İlk Türk devletlerine ait bir kurganda insan ve at iskeletleri, koşum takımları, elbiseler, süs eşyaları ve müzik aletleri çıkmıştır.

Buluntulara bakılarak İlk Türk devletlerine ait mezarda bu kadar eşya bulunmasının nedeni ne olabilir?

A) Ölümden sonra yaşama inanmaları
B) Hayvancılıkla uğraşmaları
C) Müslüman olmaları
D) Çinlilerle çok mücadele etmeleri

24-Orta Asya Türk devletleri, Çin'den başlayıp Anadolu'ya kadar uzanan bu ticaret yolunu kontrol etmek için komşularıyla mücadele etmişlerdir.

Bahsi geçen ticaret yolu aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kral Yolu
B) İpek Yolu
C) Baharat Yolu
D) Avrasya Yolu

25-İlk Türk İslam devletlerinden Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular döneminde han, hamam, kervansaray, cami, medrese gibi mimari eserler yapmışlardır.

Bu bilgilere bakılarak İlk Türk İslam devletlerine ait hangi çıkarımda bulunulamaz?

A) Temizliğe önem vermişlerdir.
B) Ticareti geliştirmeye çalışmışlardır.
C) Göçebe yaşam sürmüşlerdir.
D) Eğitime önem vermişlerdir.

Ek-3. Görüşme Formu

Sevgili Öğrenciler;

Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi adlı bilimsel çalışma kapsamında, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri'nin kullanımına ilişkin sizlerin görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma kapsamında kimliğiniz gizli tutulacak olup, sorulara vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel araştırma için kullanılacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Akif ÇELEN

Görüşme Soruları:

1-Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri hakkında düşünceleriniz nelerdir?

2- Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri ile ders işlemenin ne gibi faydaları oldu?

3- Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri konuyu öğrenmende nasıl etkili oldu?

4- Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyalleri gibi materyallerin diğer derslerde de kullanılmasını ister misiniz?

5- Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinde neleri beğendiniz?

Ek-4. Veli İzin Belgesi

VELİ İZİN BELGESİ

Okulumuzda Sosyal Bilgiler dersinde ‘‘Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi’’adlı bilimsel araştırma yapılmaktadır. Bu kapsamda hazırlanmış olan, Eğitsel Rehberlik Temelli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin öğrenciler tarafından kullanımına ilişkin, bilimsel araştırma kurallarına uygun olarak öğretmen eşliğinde öğrencilerle görüşme yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Velisi bulunduğum aşağıda adı, soyadı, sınıfı ve numarası yazılı öğrencimin bahsi geçen konu ile ilgili görüşme yapılmasına izin veriyorum. …./04/2018

Öğrencinin		Velinin	
Adı Soyadı	:…….	Adı Soyadı	:…….
Sınıfı ve Numarası:	……..	İmza	:……

Ek-5. Araştırma İzni

T.C.
YEŞİLYURT KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 45911749-44-E.22574969 28.12.2017
Konu : Anket Uygulaması İzin Onayı
(Akif ÇELEN)

TOPSÖĞÜT AKPINAR İMAM HATİP ORTAOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: Malatya Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 27.12.2017 tarih ve 61316475-44-E.22451695 sayılı yazısı .

İlgi yazı gereği Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans programı öğrencisi Akif ÇELEN'in Yrd. Doç. Dr. Selçuk ILGAZ danışmanlığında yürütmekte olduğu "Eğitsel Rehberlik Destekli Sosyal Bilgiler Ders Materyallerinin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi" konulu tez öğrencilere uygulaması ile ilgili onay ekte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

Nurettin ÖZDAŞ
İlçe Milli Eğitim Müdür V.

Ek:
1- Onay (1 sayfa)
2- Test (3 sayfa)

Adres: Mullakasım Mah. Malatya Cad. No:68-44900 Yeşilyurt/Malatya
Elektronik Ağ:Yesilyurt-meb.gov.tr
e-posta: yesilyurt44_ortaöğretimi@meb.gov.tr

Nihat TAŞ/ V.H.K.İ
Tel : (0 422) 481 32 79
Faks: (0 422) 481 46 00

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden f804-0422-38ff-b763-1d9c kodu ile teyit edilebilir.

Ek-6. Ünite ve Ders Planı

İPEK YOLUNDA TÜRKLER ÜNİTESİ ÜNİTE PLANI						
AY	**HAFTA**	**SAAT**	**KAZANIM**	**KONU**	**ARAÇ VE GEREÇ**	**YÖNTEM VE TEKNİKLER**
ŞUBAT	**1**	**2**	Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, **Orta Asya ilk Türk devletleri**nin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilir. Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafî özelliklerini ilişkilendirebilir.	ANAYURTTAN ANADOLU'YA	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
	2	**3**				
	3	**1**				
	3	**2**	Günümüz **Türk Silahlı Kuvvetleri**'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrayabilir.	ATLI ASKERLERDEN MODERN TÜRK ORDUSUNA	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
	3	**1**				
	4	**2**	**İpek Yolu**'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark edebilir.	DOĞU İLE BATIYI BULUŞTURAN YOL: İPEK YOLU	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
	4	**1**				
MART	**1**	**2**	Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak **İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışı**nı inceleyebilir. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark edebilir.	İSLAMİYETİN DOĞUŞU VE YAYILIŞI	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
	2	**1**				
	2	**2**	Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak **ilk Türk- İslam devletleri**nin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilir.	İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
	3	**1**				
	3	**2**	Örnek incelemeler yoluyla **kutlama ve törenlerimiz**deki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirebilir.	KÜLTÜRÜMÜZÜN YAŞAYAN DEĞERLERİ: KUTLAMALAR	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
	4	**1**				
	4	**2**	Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin **Türk kültür, sanat ve estetik anlayışı**na katkılarına kanıtlar gösterebilir.	BOZKIRIN SANATKARLARI	Ders Kitabı, Haritalar, Akıllı Tahta (EBA, Eğitim Siteleri)	Anlatım, Soru Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası
NİSAN	**1**	**1**				

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (1. ve 2. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	Anayurttan Anadolu'ya
Kazanım	Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilme. Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafî özelliklerini ilişkilendirebilme.
Süre	6 Ders Saati (6*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	(Deney Grubu: Ders materyalinin kısaca tanıtımı yapılarak, ders materyalindeki yönergeleri öğrencilerin uyması istenir.) Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. Konuya yaşadığınız yerin iklim özellikleri ve fiziki özellikleri nelerdir? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra Orta Asya'nın neresi olduğunu bile veya duyanın olup olmadığı sorularak öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. (Deney Grubu: Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir. Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: **Anayurttan Anadolu'ya** Türklerin ilk anayurdu Orta Asya'dır. Orta Asya dağlık bir alan olup karasal iklim görülmektedir. Kışın çok soğuk yazın çok sıcak olmaktadır. Türkler, çeşitli nedenlerle farklı yerlere göç etmişlerdir. Orta Asya'da yaşayan Türkler, hayvancılıkla uğraşıp göçebe hayat sürmekteydi. Türklerde atın yeri çok önemliydi.**İlk Türk Devleti Tarih Sahnesinde** Bilinen ilk Türk devleti olan Hunlar, Çinliler ile mücadele etmişlerdir. Çinliler Hun akınlarından korunmak için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir. Oğuz Kağan Destanı Hunlara aittir. Hunların yıkılmasından sonra Türkler batıya doğru ilerlemesiyle diğer kavimler de Avrupa'ya doğru ilerleyince Kavimler Göçü meydana geldi. İlk Türk devletlerinde devlet meselelerini görüşüldüğü yer kurultaydır.**Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet**Türk adıyla kurulan ilk devlet Kök Türkler olup Orhun Kitabeleri Kök Türklere aittir. Orhun Kitabeleri bilinen en eski Türkçe metinlerdir. Ergenekon Destanı Kök Türklere aittir. İlk Türk devletlerinde, devleti yönetme yetkisini Tanrı tarafından verildiğine inanılmasına kut denilmiştir. **Uygarlığa Adımı Verenler**Uygur devleti kendinden önceki Türk devletleri gibi göçebe bir yaşam sürmemiş yerleşik hayata geçmiştir. Ayrıca Mani dinine geçerek et yememişler ve savaşçılık özelliklerini kaybetmişlerdir. Medeniyet olarak çok geliştikleri için uygar kelimesi Uygurlardan gelmektedir. Türeyiş ve Göç destanları Uygurlara aittir.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.) Orta Asya'nın iklimi nasıldır? Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin adlarını ve kültürel özellikleri nelerdir?

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (3. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	Atlı Askerlerden Modern Türk Ordusuna
Kazanım	Günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrayabilme,
Süre	3 Ders Saati (3*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. Ülkemizdeki ordumuzun görevleri nelerdir? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra orduların Orta Asya nasıl olabileceği ile ilgili öğrencilerden görüş istenerek öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. (Deney Grubu: Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir.Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: Hun Devleti Mete zamanında orduda onlu, yüzlü, binli sisteme geçilmiş ve günümüzde halen bu sistem kullanılmaktadır. Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluşu MÖ 209 Mete dönemine kadar uzanmaktadır. Türkler çok iyi savaşçılardı. Bu nedenle Ordu Millet denilmiştir. Günümüzde de askerlik kutsal bir görevdir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin en önemli görevi ülkemizin bağımsızlığını ve geleceğini korumak, ülkemizi iç ve dış tehditlere karşı korumaktır. Böylece bizim huzur ve güvenliğimizi sağlamaktadır.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.) Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevleri nelerdir? Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin ordumuza katkıları nelerdir?

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (4. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	Doğu ile Batıyı Birleştiren Yol: İpek Yolu
Kazanım	İpek Yolu'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark edebilme,
Süre	3 Ders Saati (3*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. İpek Yolu ne olabilir? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra orduların İpek Yolunun adının nereden geldiği ile ilgili öğrencilerden görüş istenerek öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. (Deney Grubu: Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir. Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: Orta Asya Türk devletlerinde en önemli ticaret yolu İpek Yolu idi. İpek Yolu'na hakim olan devletin ekonomisi de güçlü oluyordu. Bu nedenle İpek Yolu'na hakim olmak için devletler arası mücadeleler yapılmıştır. İpek Yolu'nda taşınan en önemli eşya ipek idi.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.) İpek Yolu'nun bölgeye katkısı nelerdir? İpek Yolu'nun kültürel etkileri nelerdir?

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (5. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	İslamiyet'in Doğuşu ve Yayılışı
Kazanım	Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışını inceleyebilme, Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark edebilme,
Süre	3 Ders Saati (3*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. İslamiyet'in doğuşu ile neler biliyorsunuz? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra orduların Türklerin nasıl Müslüman oldukları ile ilgili öğrencilerden görüş istenerek öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. (Deney Grubu: Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir.Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: İslamiyet'ten önce Arap Yarımadasında cahiliye dönemi vardı. Cahiliye döneminde putlara tapılır, kızlara değer verilmez, güçlüler haklı olur, çatışmalar vardı. 610 yılında Hz. Muhammed'e vahiy gelmesiyle birlikte Arap Yarımadasında İslamiyet yayılmaya başladı. Müslümanlar 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret ettiler. Müslümanlar ile müşrikler arasında Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları yapıldı. 632 yılında Hz. Muhammed'in vefatından sonra Dört Halife Dönemi Başladı. Hz. Ebu Bekir zamanında Kur'an-ı Kerim kitap haline geldi. Hz. Ömer zamanında fetihler devam etti. Hz. Osman zamanında Kur'an-ı Kerim çoğaltıldı. Hz. Ali zamanında ise İslam'da ilk ayrılıklar başladı. Emeviler döneminde Arap milleti dışındaki Müslümanlar eşit davranılmadığı için İslamiyete geçişler azalırken, Abbasiler döneminde güdülen hoşgörü politikası sayesinde İslamiyet hızla yayıldı. Türkler için Samarra şehirleri kuruldu. Türkler Abbasi yönetiminde görev aldılar.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.) Dört Halife Döneminin özellikleri nelerdir? Türklerin İslamiyet'e hizmetleri nelerdir?

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (6. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	İlk Türk İslam Devletleri
Kazanım	Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk- İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilme,
Süre	3 Ders Saati (3*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. İlk Türk İslam devletleri ile ilgili ne biliyorsunuz? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra Selçuklu, Osmanlı devletlerinin adını duymaları ile ilgili öğrencilerden görüş istenerek öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. (Deney Grubu: Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir. Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: İlk Türk İslam devleti Karahanlılar'dır. Karahanlılar Müslüman olduktan sonra da kendi kültürlerini korumuşlardır. Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı Divan-ü Ligati't Türk ve Yusuf Has Hacib'in yazdığı Kutadgu Bilig bu döneme aittir. Gazneliler zamanında Hindistan'a seferler düzenlenerek buralarda İslamiyet'in yayılması sağlanmıştır. Abbasi Halifesi tarafından Gazneli Mahmut'a 'sultan' ünvanı verilmiştir. Büyük Selçuklular zamanında Bizansla 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'yla birlikte Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Vezir Nizamülmülk tarafından Siyasetname adlı eser kaleme alınmıştır.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.) İlk Türk İslam devletlerinin adları nelerdir? İlk Türk İslam devletlerinin İslamiyet'in yayılışına katkıları nelerdir?

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (7. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	Kültürümüzün Yaşayan Değerleri: Kutlamalar
Kazanım	Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirebilme,
Süre	3 Ders Saati (3*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. Çevrenizde hangi kutlamalarda yer alıyorsunuz? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra bayramlarda neler yapıldığı ile ilgili öğrencilerden görüş istenerek öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. (Deney Grubu: Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir. Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: Türklere özgü bayramlardan birisi yeni gün anlamındaki Nevruz'dur. Nevruz'da çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Düğünlerde de geçmişte yapılan etkinliklerden bazıları devam ederken bazıları da değişim göstermiştir.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.). Nevruz Bayramında ne gibi etkinlikle yapılmaktadır? Düğünlerimizde geçmiş düğünlere kıyasla devam eden ve değişen öğeler nelerdir?

SOSYAL BİLGİLER DERS PLANI (8. Hafta)	
BÖLÜM I	
Ders	Sosyal Bilgiler
Sınıf	6.Sınıf
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Ünite	İpek Yolunda Türkler
Konu	Bozkırın Sanatkârları
Kazanım	Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterebilmektir.
Süre	3 Ders Saati (3*40 dk.)
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Gösteri, Beyin Fırtınası.
Araç ve Gereçler	Ders Kitabı, Akıllı Tahta (Eba, eğitsel siteler)
BÖLÜM II	
Öğrenme Öğretme Etkinlikleri Dikkati Çekme Güdüleme Derse Geçiş Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.) Grupla Öğrenme Etkinlikleri (gözlem vb.) Özet	Dersin başında konunun amaçlarından bahsedilir. Çevremizde hangi el sanatları vardır? sorusuyla giriş yapılır. Konuyla ilgili giriş yapıldıktan sonra, sanatın ne demek olduğu ile ilgili öğrencilerden görüş istenerek öğrenciler güdülenir ve konuya geçilir. Ders kitabında/materyalindeki konu metnini öğrencilere okuttuktan sonra konu arası sorular sorularak cevaplar tartışılır. Konuyla ilgili görseller öğrencilere yorumlattırılır. Ders kitabında/materyalinde yazılanların dikkat edilmesi gerektiği belirtilir. (Deney Grubu: Ders materyalinde boş yerleri öğrencilerin yapması istenir. Konu sonunda öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları istenir.) Konuyla ilgili akıllık tahtadan eba veya eğitimle ilgili sitelerden konu ile video gösterimi yapılarak konu toparlanır. Konu Özeti: Orta Asya Türk devletlerinde halı dokumacılığı gelişmiştir. Özellikle Uygur döneminde resim çok gelişmiştir. İlk Türk İslam devletlerinde cami, kervansaray, türbe vb. mimari eserler yapılmıştır. Gazneliler ve Selçuklular ile birlikte minyatür sanatı gelişmiştir.
BÖLÜM III	
Ölçme-Değerlendirme	(Deney Grubu: Öğrencilerden konu ile ilgili bir soru hazırlanmaları istenerek arkadaşıyla cevaplamaları istenir. Öğrencilerin konudan anladıklarını yazmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.) Orta Asya Türk devletleri hangi sanatla uğraşmışlardır? Orta Asya Türk Devletlerinin uğraştığı sanat dallarından hangileri günümüzde devam etmektedir?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler **:**

Adı Soyadı : Akif ÇELEN

Doğum Yılı ve Yeri (İl) : 1983/Aydın

Adres (İş) : Topsöğüt Akpınar İmam Hatip Ortaokulu
Yeşilyurt/MALATYA

İletişim : akif_celen@hotmail.com

Eğitim Bilgileri **:**

Lisans : Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yüksek Lisans : İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

İş Tecrübesi **:**

Öğretmen :2004 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı
Sosyal Bilgiler Öğretmeni

Yabancı Dil **:**

Dil :İngilizce (C Düzeyi).

Bilimsel Çalışmaları **:**

İlgaz, S. & Çelen, A. (2017). Ayrılıp birleşme ve ÖTBB (öğrenci takımları başarı bölümleri) yöntemlerinin sosyal bilgiler akademik başarıya etkisinin karşılaştırılması. *Journal of Computer and Education Research,* 5 (10), 174-193.

Çelen, A. (2018). İmam hatip ortaokulu öğrencilerinin temel demokratik değer algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ulusal Eğitim Araştırmaları Öğretmenler Sempozyumu*. 09-10 Mart 2018 Ankara. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Yürütülen Projeler **:**

TÜBİTAK 4006 Bilim Fuarı, 2018.